

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

mag. Carmen Kovač

Mentorica: red. prof. dr. Maja Bučar
Somentorica: doc.dr. Sabina Lange

**Modeliranje optimalnega razmerja med strukturami moči pri izvozu blaga
z dvojno rabo**

Doktorska disertacija

Ljubljana, 2016

Scientia potentia est. Znanje je moč. (Sir Francis Bacon)

Povzetek: Modeliranje optimalnega razmerja med strukturami moči pri izvozu blaga z dvojno rabo

Cilj disertacije je poiskati nov pristop k postavljanju in spreminjanju sistemov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, ki bi vzpostavljali optimalno ravnovesje med proizvodnimi in varnostnimi strukturami moči, kot jih je definirala Strange (1995).

Blago z dvojno rabo nima enotne definicije, čeprav se izraz uporablja na globalni ravni. V okviru EU je opredeljeno kot blago, vključno s programsko opremo in tehnologijo, ki se lahko uporablja v civilne in tudi v vojaške namene. Tudi področje, ki ga blago z dvojno rabo obsega, je izredno široko, saj zajema sektorje jedrskih snovi in opreme, kemikalij, mikroorganizmov in toksinov ter s tem povezane opreme, sektorje opreme za obdelavo materialov, sektorje elektronike, informacijskega blaga in tehnologije, sektorje laserjev in telekomunikacij, navigacijskih naprav in pomorske opreme ter raketnih, pogonskih in letalskih sistemov. Blago z dvojno rabo je določeno na generičen način z navedbo tehničnih in drugih lastnosti in praviloma namenjeno v namen civilne uporabe. Njegova transparentnost je zato bistveno slabša od primerljivega orožja in vojaške opreme in že njegova identifikacija predstavlja izziv tako za podjetja kot za pristojne organe v državah.

Sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo obsega več podsistemov, s katerimi se poskuša določiti seznam nadziranega blaga z dvojno rabo, nadzorovanih aktivnosti, pogojev nadzora ter instrumentov za izvedbo nadzora. Sistem določa tudi svoje zunanje delovanje v obliki promocije in ozaveščanja ter skrbi za svoj nadzor in revizijo. Vse to predstavlja kompleksen sistem, ki se ukvarja s kompleksno materijo. Nadzor nad izvozom blaga z dvojno rabo je bil sprva vzpostavljen v kontekstu hladne vojne kot nadzor nad možno vojaško uporabo civilnega blaga, nato se je usmeril na širjenje orožja za množično uničevanje. V zadnjem času pa se končna uporaba blaga z dvojno rabo profilira ne le iz vidika širjenja orožja za množično uničevanje in destabilizacije akumulacije konvencionalnega orožja, ampak tudi s strani boja proti terorizmu in kršenja človekovih pravic ter s tem dodatno širi ter zapleta področje.

Sedanji sistemi nadzora izvoza blaga z dvojno rabo so postavljeni na več različnih ravneh. V posebnih mednarodnih izvoznih režimih se določajo in spreminjajo sezname blaga z dvojno rabo ter dogovarjajo smernice in dobre prakse, v državah se postavljajo sistemi nadzora izvoza s pravno podlago za obvezujoče izvajanje. Sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo je postavljen tudi na ravni EU, ki določa pretežno obvezujoče in delno opcijsko ter nacionalno preferenčno izvajanje sistema na nivoju držav članic. Posebne vrste sistemi pa se vzpostavljajo tudi na nivoju podjetij in akademskih ter raziskovalnih organizacij, ki primarno služijo usklajevanju delovanja organizacije s postavljenimi sistemi nadzora v državi. Osnovna naloga sistemov nadzora je, da iščejo optimalno razmerje med proizvodnimi in varnostnimi strukturami ter tako omogočajo konkurenčno in zakonito trgovino z blagom z dvojno rabo ob hkratnem zagotavljanju varnosti.

Hiter razvoj proizvodnih struktur, ki zajema vedno večje inovacijske in proizvodne zmogljivosti gospodarstev v vzponu ter posledično razpoložljivost občutljivih izdelkov v drugih državah povzročita, da se obstoječi sistemi ne morejo ustrezno odzivati na nove tehnološke izzive. Podobno se dogaja zaradi večnacionalnih družb in industrijskih procesov v svetovnih proizvodnih mrežah in dobavnih verigah, širi se obseg trgovine in globalizacija je intenzivnejša. Pomembni dejavniki so tudi hitro širjenje tehnološkega in znanstvenega razvoja, mobilnost znanja ter pojav novih naprednih prenosnih tehnologij in raziskave dvojne rabe v znanosti. Na drugi strani se spreminjajo varnostne strukture, nastajajo nova žarišča po

svetu, blago z dvojno rabo se lahko uporabi ne le za vojaško rabo z vidika širjenja orožja za množično uničevanje in destabilizacije akumulacije konvencionalnega orožja, ampak tudi v povezavi s terorizmom in kršenjem človekovih pravic. Potrebna je sposobnost Sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo mora torej zaznati navedene spremembe, se hitreje prilagoditi ali prenoviti, in se nanje ustrezno odzivati.

Področje blaga z dvojno rabo je specifično področje znotraj mednarodnih odnosov, ki so jih strokovnjaki v zadnjem času zaradi povezav med elementi in načina obnašanja začeli primerjati s kompleksnimi prilagodljivimi sistemi. Enako velja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, ki ga bomo obravnavali kot kompleksen prilagodljiv sistem. Kompleksne prilagodljive sisteme pa poznamo tudi iz področja upravljanja organizacij, ker so nekatere organizacije podobne kompleksnim prilagodljivim sistemom. Z namenom svojega preživetja v sodobnem svetu se organizacije kot kompleksni prilagodljivi sistemi s hitrimi in pogostimi spremembami spopadajo s pomočjo instrumentov upravljanja znanja. Po analogiji z organizacijami kot kompleksnimi sistemi in njihovim upravljanjem preko modelov upravljanja znanja v disertaciji odgovarjamo na izzive za sisteme nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Omenjena analogija predstavlja tudi srž hipoteze v disertaciji.

Pri proučevanju sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo metodologija disertacije izhaja iz analitičnega okvirja, v katerem povežemo področje mednarodnih odnosov in področje upravljanja znanja s področjem kompleksnih sistemov. Na mikro ravni so uporabljene študije primerov postavljenih sistemov nadzora izvoza na različnih ravneh. Proučuje različne sisteme nadzora, sestavne elemente in izpostavlja glavne lastnosti. Podana je študija primera sistema nadzora izvoza integracije s primerom EU sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo z vsemi pomembnimi elementi sistema oz. podsistemi hkrati z njegovo razvojno dimenzijo. V nadaljevanju sta predstavljena tudi sistema Nemčije in Slovenije, zaradi drugačnih nacionalnih izhodišč, ki jih imata kot članici integracije. Podoben pristop je zajet tudi pri ostalih ravneh proučevanja, kjer je za primer nivoja države podana študija sistema nadzora izvoza v ZDA in na japonskem, saj imata državi učinkovit sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Na nivoju mednarodnih izvoznih režimov je podana študija Wassenaarske ureditve, ki ima najbolj razdelan in tudi najbolj kompleksen sistem nadzora med vsemi mednarodnimi izvoznimi režimi, ki pokrivajo blago z dvojno rabo. Na nivoju podjetja pa je študija primera zaradi različnosti podana kot sistem samoregulacije na podlagi dobrih praks programov notranjega nadzora v gospodarskih organizacijah. Predstavljene so tudi osnovne dileme glede nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v akademskih in raziskovalnih institucijah, pri katerih so sistemi nadzora izvoza še v povojih.

Po pridobitvi potrebnih elementov sistema na podlagi študij ureditev na različnih ravneh označimo zunanje delovanje sistema nadzora blaga z dvojno rabo in potrebo po njegovi spremembi. Na področju upravljanja znanja izhajamo iz modela kreiranja znanja, življenjskega cikla znanja in procesnega okvirja upravljanja znanja ter drugih modelov upravljanja znanja, ki temeljijo na strateških in taktičnih dimenzijah in vključujejo organizacijski spomin. Zasedujemo namen, da bi imel sistem nadzora izvoza tudi možnost obvladovanja kompleksnosti, sposobnost prilagajanja in inteligentnega odzivanja primerljivo kot živi organizem. Zato zasnujemo nov model upravljanja znanja na osnovi naštetih modelov, ki ga nadgradimo s pojavnimi značilnostmi inteligentnega kompleksnega adaptivnega sistema.

Tako pripravljen model poskušamo z elementi sistemov nadzora izvoza umestiti na vse proučevane ravni. Pri posameznem nivoju se v modelu pojavljajo različne strateške in taktične

zahteve ter iniciative. Pri tem opazimo, da se posamezne pojavne možnosti na nekaterih ravneh težje uveljavijo predvsem zaradi ustaljenih vzorcev in razmišljanj v okviru politik javnega sektorja. Povsod tudi ne poteka enaka intenzivnost procesov ustvarjanja, reševanja problemov, odločanja in izvajanja zaradi značilnosti posameznih nivojev proučevanja. Kljub temu je na podlagi posameznih elementov v modelu na posamezni ravni moč videti, da sta ravni podjetja in samostojne države najbolj primerni za uporabo modela pri postavljanju in spreminjanju sistema nadzora izvoza, saj bi lahko v procesih uporabili vse pojavne značilnosti inteligentnega prilagodljivega kompleksnega sistema ter postavili dinamičen in inteligentno odziven sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Model je prav tako uporaben v državi članici v integraciji, le da lahko deluje na manjšem delu sistema nadzora izvoza v obsegu, ki ga dopušča integracija, a hkrati posredno vpliva tudi na spremembe sistema integracije. Zaradi več omejitev ter strukturnih in procesnih značilnosti režimov in integracij držav je model na teh dveh ravneh manj učinkovit in odziven kot na ostalih ravneh. Kljub temu ga priporočamo tudi za integracije in mednarodne izvozne režime, saj se je na teh ravneh že pokazala potreba po odpiranju in upravljanju informacij in znanja z nekaterimi pojavnimi značilnostmi, zato bi pristop iz te smeri zanesljivo izboljšal dosedanje kvaliteto in odzivnost.

V disertaciji nazadnje poudarimo potrebo po osnovi, ki bi omogočala predlagani pristop skozi upravljanje znanja. Pomemben pogoj za njegovo uporabo je namreč tudi razvoj kulture znanja, izmenjave znanja in informacij v vse smeri, v sistemu ter z zunanjimi dejavniki izven sistema, dopuščanje različnosti in odprtosti. Pristop preko upravljanja znanja na področju mednarodnih odnosov je pomemben tudi zato, ker je že danes, v prihodnosti pa bo v še večji meri potrebno odzivanje ne le na obstoječe spremembe, marveč tudi glede na pričakovane spremembe v svetu. V tem oziru pa je ključnega pomena tudi zavzemanje vseh akterjev za trgovino z blagom z dvojno rabo v miroljubne namene, ki lahko omogoča njeno vzdržnost v iskanju ravnovesja med zagotavljanjem varnosti in gospodarsko blaginjo.

Ključne besede: blago z dvojno rabo, sistem nadzora izvoza, kompleksni prilagodljivi sistem, model upravljanja znanja

Summary: **Modeling of Optimal Relation Between the Power Structures in the Export of Dual-Use Items**

The aim of the thesis is to propose a new approach in establishing and changing export control systems of dual-use goods which would achieve an optimal balance between product and safety structures as defined by Strange (1995)

Dual use items do not have a uniform definition though the term is used at the global level. According to the EU definition, 'dual-use items' include goods, software and technology, which can be used for both civil and military purposes. The area that covers dual-use items is extremely wide as well and includes sectors for nuclear materials and equipment, chemicals, microorganisms and toxins and related equipment, materials processing equipment, the electronic sector, information technology, laser and telecommunication sectors, navigation and marine equipment, aerospace and propulsion equipment sector. Dual-use items are determined generically with technical and other features and typically intended for civil use. Trade of dual-use items is therefore significantly less transparent than that of related weapons and military equipment and even the identification of dual-use items represents a challenge for companies and state authorities alike.

An export control system for dual-use items encompasses multiple subsystems which determine the list of controlled items, controlled activities and terms for their control as well as the instruments for implementation of control. The system also determines its external actions in the terms of promotion and outreach also including provisions for system's enforcement and revision. As such, it represents a complex system that is dealing with a complex matter. First in the context of cold war, dual-use export controls were designed to control potential military use of civil goods; they have since been directed toward preventing the proliferation of weapons of mass destruction. In recent years, the end-use is profiled not only in terms of proliferation of weapons of mass destruction and destabilization of conventional weapons accumulation but also in terms of preventing terrorist activities use and human rights violations which adds further complexity to the field of dual-use controls.

Current export control systems of dual-use items are established at different levels. In specific international control regimes, where the lists of dual-use items are defined and changed, agreements are reached regarding guidelines and best practices. Export control systems in individual states are established with certain obligatory legal provisions. A dual-use export control system has also been established by the EU, which mostly determines obligatory enforcement of the system by the member states along with semi-optional stipulations and the preferred means within individual member states. Specific types of systems are established at the level of companies and academic and research organizations, which primarily serve for compliance of company actions with the state export control system. The basic task of these systems is to seek the optimal balance between the production structures and security structures and thereby enable competitive and legal trade in dual-use items while maintaining global security.

Rapid development of production structures which encompasses growing innovation and production capabilities of rising economies and consequent disposability of sensitive items in other countries make existing export control systems unable to respond to the new technological circumstances. The same effect is caused by the rise of global value and supply chains, as well as expanding international manufacturing capacities, expanding trade and more intensive globalization. Significant factors also include the fast spread of technological

advances, mobility of knowledge and emergence of advanced transmission technologies and dual-use scientific research. Concurrently, security structures are also changing, with the appearance of new crisis areas across the globe and the use of dual-use items not only for military purposes in the sense of weapons of mass destruction or destabilisation of conventional arms accumulation, but also in connection to terrorism and human rights violations. The dual-use control system is therefore to perceive these changes be readily adaptable or revisable and able to provide an appropriate response.

The dual-use items area is a specific area within international relations, which have lately been discussed compared to complex adaptive systems due to relations among elements and their behaviour. The same applies to the dual-use export control system which will be treated as a complex adaptive system. We know complex adaptive systems from another field, organization management, since some of the organizations are similar to complex adaptive systems. For their survival in the modern world they cope with continual changes and address challenges with knowledge management instruments. In analogy with the organizations being viewed as complex adaptive systems and the knowledge management models employed in managing such organizations we offer an answer to the challenges that dual-use export controls are faced with. The aforementioned analogy therefore represents the main hypothesis of the dissertation.

In considering a system of export controls on dual-use the thesis methodology stems from the analytical framework within which we connect the area of international relations and area of knowledge management to the field of complex systems. At the micro level, case studies of export control systems that are established at different levels are used. Different export control systems, the constituent elements and the main features are explored. A case study of the EU dual-use export control system together with its development dimension is presented. It is followed by the case studies of export control systems of two EU member states with different approaches to the enforcement of the EU export control system regarding the national preferences. A similar approach is used in the study of an export control system of an independent state where we present two states with an efficiently developed export control system, namely US and Japan. At the level of international export regimes we present the case study of the Wassenaar Arrangement, international export regime, which has the most elaborated and most complex system among the dual use export control regimes. Due to different practices, the case study of a company-level system is presented as a self-regulating system based on best practices for internal compliance programs for companies. The initial dilemmas regarding dual-use export controls in academic and research organizations are also presented, though these systems are still in their early stages.

Obtaining the necessary system elements from the case studies, we bring focus to the system's external activities and its need for change. In terms of the knowledge management area we our observations are based on the knowledge creation model, the knowledge life cycle and the knowledge process framework and other knowledge management models that are predicated on strategic and tactical dimensions and include organizational memory. We pursue the aim that an export control system should be able to manage complexity, to adapt and to provide an intelligent response similar to a living organism. Therefore, we design a new knowledge management model based on the above models which we upgraded with emergent features of the intelligent adaptive complex system.

We then assess the implementation of the prepared model with elements of export control systems at different levels of study. Each level involves different strategic and tactical

requirements and initiatives. In the course of this action we note that certain emergent features are not readily applicable at some levels, mainly due to entrenched patterns and ways of thinking in the policies of the public sector. The intensity of the processes of creation, problem solving, decision making and implementation is not the same everywhere due to distinct characteristics of individual levels of study. Nevertheless, on the basis of certain elements in the model at the certain level, it is shown that the level of companies and level of an independent state are most suitable for the use of the model in establishing and modifying the export control system as they could use all the emergent features of the intelligent adaptive complex system in the processes and set up dynamic and intelligent responsive system of export controls of dual-use items. The model is also useful at the level of the members within an integration of states, but it is only applicable on a small part of the export control system to the extent permitted by the integration, while it also indirectly affects the change of system of the integration. Due to several limitations and structural and procedural characteristics of regimes and the integration of states, the model is not as applicable on the latter levels, as its effectiveness and responsiveness would be hindered. However, the knowledge management model is also recommended for an integration of states and international export regimes, because the need for the opening of the system and for the management of information and knowledge with some emergent features already apparent at these levels. The proposed approach would therefore be sure to improve the existing quality and responsiveness.

In conclusion, we emphasize the need for a basis which would enable the proposed approach through knowledge management. An important precondition for its use is the development of a culture of knowledge, sharing knowledge and information in all directions within the system and with external factors outside the system, tolerance of diversity and openness. The approach through the management of knowledge in the field of international relations is also important because we already need to respond not only to changes that occur today but also in relation to the expected changes in the world and this need will only increase in the future. In this respect, the commitment of all involved with trade in dual-use items is crucial to support trade for peaceful purposes, which may allow for its sustainability in finding a balance between ensuring security and economic prosperity.

Key words: Dual-use items, Export control system, Complex adaptive system, Knowledge management model

Kazalo:

1 UVOD	19
2 STRUKTURE MOČI IN POVEZANE POLITIKE	34
2.1 Strukture moči.....	34
2.2 Teoretični pristopi k mednarodni trgovini in k mednarodnim odnosom ter vplivu struktur moči	38
2.3 Trgovinska politika	40
2.4 Varnostna politika.....	42
2.5 Zunanja politika, mednarodni odnosi in moč ter nadzor izvoza	44
3 KOMPLEKSNI PRILAGODLJIVI SISTEMI IN UPRAVLJANJE ZNANJA	50
3.1 Kompleksni sistemi ter družbene znanosti in politike	50
3.2 Pravo znanje – ključ do upravljanja kompleksnih problemov?	56
3.3 Upravljanje znanja.....	59
3.4 Od kompleksnosti k upravljanju znanja.....	67
3.5 Modeli upravljanja znanja	68
3.6 Inteligentni kompleksni prilagodljivi sistem.....	77
4 NADZOR IZVOZA BLAGA Z DVOJNO RABO	83
4.1 Razvoj koncepta in pomen izraza »dvojna raba«	83
4.2 Proliferacija, orožje za množično uničevanje in nadzor izvoza	92
4.3 Nadzor izvoza blaga in tehnologije z dvojno rabo kot sistem sistemov.....	95
4.4 Prepletanje proizvodnih in varnostnih struktur pri izvozu blaga z dvojno rabo	96
4.5 Mednarodni odnosi, trgovina in grožnje varnosti pri blagu z dvojno rabo.....	99
4.6 Dilema držav med tekmovanjem, sodelovanjem in usklajevanjem.....	103
4.7 Koncept režimov in štirje mednarodni izvozni režimi za blago z dvojno rabo ..	106
4.8 Predstavitev delovanja mednarodnega izvoznega režima Wassenaarska ureditev	113

5 UREDITEV SISTEMOV NADZORA IZVOZA ZA BLAGO Z DVOJNO RABO NA POSAMEZNIH RAVNEH PROUČEVANJA TER NJIHOVO PRENAVLANJE	122
5.1 Sistem nadzora izvoza blaga in tehnologije z dvojno rabo na ravni integracije držav	125
5.1.1 EU režim nadzora izvoza blaga in tehnologije z dvojno rabo.....	126
5.1.2 EU program pri širjenju nadzora izvoza izven EU.....	134
5.1.3 Potreba po spremembi sistema nadzora izvoza.....	136
5.2 Nacionalni nadzor izvoza blaga in tehnologije z dvojno rabo v državi članici...	141
5.2.1 Nemčija in nadzor izvoza.....	142
5.2.2 Slovenija in nadzor izvoza	146
5.3 Nacionalni nadzor izvoza blaga in tehnologije z dvojno rabo v državi.....	152
5.3.1 ZDA in nadzor izvoza	153
5.3.1.1 ZDA in ozaveščanje tretjih držav o sistemu nadzora izvoza.....	158
5.3.1.2 Potreba po spremembi sistema nadzora izvoza.....	159
5.3.2 Japonska in nadzor izvoza.....	160
5.3.2.1 Japonska in ozaveščanje tretjih držav o sistemu nadzora izvoza.....	165
5.3.2.2 Potreba po spremembi sistema nadzora izvoza.....	166
5.3.3 Primerjava sistema EU, držav članic, ZDA in Japonske in elementi sistemov ..	167
5.4 Sistem nadzora izvoza v podjetju	170
5.4.1 Področja nadzora izvoza v akademski ali raziskovalni organizaciji.....	174
5.5 Odgovori na vprašanja na podlagi analitičnih okvirov in pregleda sistemov nadzora	177
6 OBLIKOVANJE PREDLOGA MODELOV UPRAVLJANJA ZNANJA PRI NADZORU IZVOZA BLAGA Z DVOJNO RABO NA POSAMEZNIH RAVNEH PROUČEVANJA	180
6.1 Analogija za uporabo modela upravljanja znanja pri reševanju kompleksnega sistema v družbeni znanosti.....	180
6.2 Dva vidika sistema nadzora izvoza in okvirni model upravljanja znanja.....	183
6.3 Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za podjetje	189

6.4	Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za državo	197
6.5	Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za integracijo.....	209
6.6	Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za državo kot članico integracije.....	216
6.7	Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za mednarodni izvozni režim	220
7	PREGLED PRISTOPA K SISTEMU NADZORA IZVOZA SKOZI PREDLAGANE MODELE UPRAVLJANJA ZNANJA.....	227
8	SKLEPNE UGOTOVITVE IN ZAKLJUČEK	236
	LITERATURA	245
	PRIMARNI VIRI	271
	STVARNO IN IMENSKO KAZALO	277
	PRILOGA	285
	Priloga A: Ureditev elementov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v EU.....	285
	Priloga A1: Seznam blaga z dvojno rabo	285
	Priloga A2: Primer uvrščanja blaga z dvojno rabo in konsolidacija znotraj EU seznama	292
	Priloga A3: Blago z dvojno rabo, ki ni na seznamu	299
	Priloga A4: Druge nadzorovane aktivnosti.....	304
	Priloga A5: Instrumenti nadzora – dovoljenja in prepovedi	308
	Priloga A6: Kriteriji odločanja	310

Seznam kratic:

AG	mednarodni izvozni režim Avstralska skupina (<i>Australia Group</i>)
APEC	Skupina za azijsko-pacifiško gospodarsko sodelovanje (<i>Asia Pacific Economic Cooperation</i>)
ATT	Pogodba o trgovini z orožjem (<i>Arms Trade Trade Treaty</i>)
AWG	nemški zakon o zunanji trgovini (<i>Außenwirtschaftsgesetz</i>)
AWV	nemška uredba o zunanji trgovini (<i>Außenwirtschaftsverordnung</i>)
BAFA	nemška agencija za gospodarstvo in nadzor izvoza (<i>Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle</i>)
BDR	blago z dvojno rabo
BIS	direktorat na ameriškem gospodarskem ministrstvu, ki pokriva trgovino za blago z dvojno rabo (<i>Bureau of Industry and Security</i>)
BTCW	Konvencija o biološkem orožju (<i>Biological and Toxin Weapons Convention</i>)
CCL	ameriški seznam blaga z dvojno rabo (<i>Commerce Control List</i>)
CGDU	Koordinacijska skupina za blago z dvojno rabo pri Evropski komisiji (<i>Coordination Group Dual Use</i>)
CISTEC	japonska organizacija za nadzor izvoza (<i>Center for Information on Security Trade Controls</i>)
CJ	ameriški organ za uvrščanje blaga na seznam (<i>Commodity Jurisdiction</i>)
CoCom	odbor za multilateralni nadzor izvoza v sovjetsko usmerjene države (<i>Coordinating Committee for Multilateral Export Controls</i>)
COMEXT	statistična podatkovna zbirka o blagovni trgovini v pristojnosti EUROSTAT
CUCA	okolje s štirimi značilnostmi: sprememba, negotovost, zapletenost in anksioznost (<i>Change, Uncertainty, Complexity, Anxiety</i>)
CURS	Carinska uprava Republike Slovenije
CWC	Konvencija o kemičnem orožju (<i>Chemical Weapons Convention</i>)
DDTC	direktorat na ameriškem zunanjem ministrstvu, ki pokriva trgovino z orožjem (<i>Directorate of Defence Trade Controls</i>)
DG DEVCO	generalni direktorat EK, pristojen za razvoj in sodelovanje
DG TRADE	generalni direktorat EK, pristojen za trgovino

DISAM	ameriški institut za upravljanje varnosti (<i>Defense Institute of Security Assistance Management</i>)
DoE	ameriško ministrstvo za energijo, ki pokriva jedrske materiale (<i>Department of Energy</i>)
DUWP	Delovna skupina za blago z dvojno rabo pri Svetu EU (<i>Dual Use Working Party</i>)
E2C2	ameriški koordinacijski center za nadzor izvoza (<i>Export Enforcement Coordination Center</i>)
EAR	ameriški predpisi za nadzor blaga z dvojno rabo (<i>Export Administration Regulations</i>)
ECCN	oznaka blaga z dvojno rabo pod ameriškim nadzorom (<i>Export Control Classification Number</i>)
ECR	Obamova iniciativa za reformo sistema nadzora izvoza (<i>the President's Export Control Reform Initiative</i>)
EEA	ameriški zakon o nadzoru izvoza (<i>Export Administration Act</i>)
EEAS	Evropska služba za zunanje delovanje (<i>European External Action Service</i>)
EG	delovna skupina ekspertov v okviru WA (<i>Expert Group</i>)
EK	Evropska komisija
ESS	varnostna strategija EU (<i>EU Security Strategy</i>)
EU	Evropska unija (<i>European Union</i>)
EURATOM	Evropska skupnost za atomsko energijo (<i>European Atomic Energy Community</i>)
EUROSTAT	Generalni direktorat EK za statistične podatke
EXBS	ameriški program za ozaveščanje (<i>Export Control and Related Border Security</i>)
FRS	francoska fundacija za strateško raziskovanje (<i>Fondation Pour la Recherche Stratégique</i>)
GAERC	Svet za splošne zadeve in zunanje odnose (<i>General Affairs and External Relations Council</i>)
GWG	splošna delovna skupina v okviru WA (<i>General Working Group</i>)
HRM	upravljanje s človeškimi viri (<i>Human Resource Management</i>)
IAEA	Mednarodna agencija za atomsko energijo (<i>International Atomic</i>

	<i>Energy Agency)</i>
ICAS	inteligentni kompleksni prilagodljivi sistem (<i>Intelligent Complex Adaptive Systems</i>)
IEEPA	ameriški zakon o mednarodni ekonomski moči (<i>International Emergency Economic Powers Act</i>)
IFS	Instrument za stabilnost v EU (<i>Instrument for Stability</i>)
IISS	Mednarodni inštitut za strateške študije (<i>International Institute for Strategic Studies</i>)
ISS	mednarodna vesoljska postaja (<i>International Space Station</i>)
IT	informacijska tehnologija
ITAR	ameriški predpisi za nadzor vojaškega orožja in opreme (<i>International Traffic in Arms Regulations</i>)
ITU	ameriški organ za izvajanje nadzora (<i>Information Triage Unit</i>)
JAIST	japonsko združenje za mednarodno varnost in trgovino (<i>The Japan Association of International Security and Trade</i>)
JRC	skupni raziskovalni center EK (<i>Joint Research Centre</i>)
KLC	življenjski cikel znanja (<i>Knowledge Life Cycle</i>)
KM	upravljanje znanja (<i>Knowledge Management</i>)
KNIBDR	Komisija za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo
LEOM	delovna skupina uradnikov, ki izdajajo dovoljenja in izvajajo nadzor v okviru WA (<i>Licensing and Enforcement Officers Group</i>)
METI	japonsko ministrstvo za gospodarstvo, trgovino in industrijo (<i>Ministry of Economy, Trade and Industry</i>)
MGRT	Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo
MNZ	Ministrstvo za notranje zadeve
MTCR	mednarodni izvozni režim Režim za kontrolo raketne tehnologije (<i>The Missile Technology Control Regime</i>)
MZZ	Ministrstvo za zunanje zadeve
NATO	Severnoatlantska pogodbeno zveza (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
NLR	ameriška oznaka za blago, za katerega ni potrebno dovoljenje (<i>No licence required</i>)
NPT	Sporazum o neširjenju jedrskega orožja (<i>Treaty on the Non-</i>

	<i>Proliferation of Nuclear Weapons)</i>
NSG	mednarodni izvozni režim Skupina jedrskih dobaviteljic (<i>Nuclear Suppliers Group</i>)
OECD	Organizacija za ekonomski razvoj in sodelovanje (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
OFAC	služba na ameriškem ministrstvu za finance, ki pokriva sankcije (<i>Office of Foreign Assets Control</i>)
OMU	orožje za množično uničevanje
OPCW	Organizacija za prepoved kemičnega orožja (<i>Organization for the Prohibition of Chemical Weapons</i>)
OSCE	(<i>Organization for Security and Cooperation in Europe</i>)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi - slovenska kratica
OZN	Organizacija združenih narodov - slovenska kratica
PLM	plenarno zasedanje v okviru WA (<i>Plenary</i>)
PRIF	nemški institut za mirovno raziskovanje (<i>Peace Research Institute Frankfurt</i>)
PSC	Politični in varnostni odbor EU (<i>The Political and Security Committee</i>)
PSI	Ameriško-poljska iniciativa za neširjenje orožja za množično uničevanje (<i>Proliferation Security Initiative</i>)
SECI	model upravljanja znanja s štirimi načini (<i>Socialization, Externalization, Combination, Internalization</i>)
SIPRI	švedski institut za mirovno raziskovanje (<i>Stockholm International Peace Reseach Institute</i>)
SOVA	Slovenska obveščevalno varnostna agencija
STA	ameriško dovoljenje za strateško trgovino (<i>Strategic Trade Authorisation</i>)
SZVP	Skupna zunanja in varnostna politika
TEU	Pogodba o Evropski Uniji (<i>Treaty on European Union</i>)
U.S.NRC	organ, ki pokriva nadzor za jedrske materiale (<i>Nuclear Regulatory Commission</i>)
UKP	Uprava kriminalistične policije
UN	Združeni narodi (<i>United Nations</i>)
UNODA	Služba za razorožitev pri OZN (<i>United Nations Office for Disarmament</i>)

	<i>Affairs)</i>
URSVJ	Uprava Republike Slovenije za jedrsko varnost
URSK	Urad Republike Slovenije za kemikalije
UZ	upravljanje znanja (<i>Knowledge Management</i>) - slovenska kratica
VS OZN	Varnostni svet OZN
WA	mednarodni izvozni režim Wassenaarska ureditev (<i>Wassenaar Arrangement</i>)
WAIS	informacijski sistem WA (<i>Wassenaar Information System</i>)
WMD	orožje za množično uničevanje (<i>Weapons of Mass Destruction</i>)
WTO	Svetovna trgovinska organizacija (<i>World Trade Organization</i>)
ZDA	Združene države Amerike
ZNIBDR	Zakon o nadzoru izvoza blaga z dvojno rabo

Kazalo slik:

SLIKA 1. 1: VEZI MED MEDNARODNIMI ODNOSI, KOMPLEKSNIMI SISTEMI, UPRAVLJANJEM ZNANJA IN STRUKTURAMI MOČI.....	23
SLIKA 1. 2: VEZI MED SPECIFIČNIMI PODROČJI V MEDNARODNIH ODNOSIH, KOMPLEKSNIH SISTEMIH, UPRAVLJANJU ZNANJA IN STRUKTURAMI MOČI V SISTEMU NADZORA IZVOZA BLAGA Z DVOJNO RABO	32
SLIKA 1. 3: STRUKTURA DISERTACIJE GLEDE ŠTUDIJ PRIMEROV IN POSTAVLJENIH MODELOV PO RAVNEH PROUČEVANJA	33
SLIKA 2. 1: STRUKTURE MOČI PO SUZAN STRANGE	34
SLIKA 4. 1: DVOJNA RABA V KONTEKSTU HLADNE VOJNE	84
SLIKA 4. 2: DVOJNA RABA V KONTEKSTU GROŽNJE JEDRSKE VOJNE	85
SLIKA 4. 3: DVOJNA RABA V KONTEKSTU JEDRSKE VOJNE IN TERORIZMA	86
SLIKA 4. 4: DVOJNA RABA V KONTEKSTU JEDRSKE VOJNE, TERORIZMA IN KRŠENJA ČLOVEKOVIH PRAVIC	87
SLIKA 4. 5: UREDITEV PODROČJA VOJAŠKEGA OROŽJA IN OPREME TER PODROČJA BLAGA Z DVOJNO RABO.....	113
SLIKA 4. 6: SEZNAMI NADZIRANEGA BLAGA Z DVOJNO RABO IN VOJAŠKEGA OROŽJA TER OPREME V REŽIMU WASSENAARSKA UREDITEV	118
SLIKA 5. 1: OCENJENA VREDNOST IZVOZA BLAGA Z DVOJNO RABO V PRIMERJAVI Z DOMENO IZVOZA BLAGA Z DVOJNO RABO IN CELOTNIM IZVOZOM EU	138
SLIKA 5. 2: POSTOPEK ODLOČANJA IN IZDAJE DOVOLJENJ ZA BLAGO Z DVOJNO RABO V SLOVENIJI.....	149
SLIKA 5. 3: NADZOR BLAGA IN TEHNOLOGIJE PO KATEGORIJAH V JAPONSKEM SISTEMU NADZORA BLAGA Z DVOJNO RABO	163
SLIKA 6. 1: MATRIKA MODELOV UPRAVLJANJA ZNANJA ZA SISTEME NADZORA IZVOZA BLAGA Z DVOJNO RABO.....	185
SLIKA 6. 2: MODEL M – PREDLOG OSNOVNEGA MODELA UPRAVLJANJA ZNANJA ZA SISTEM NADZORA IZVOZA.....	186
SLIKA 6. 3: MG – PREDLOG MODELA UPRAVLJANJA ZNANJA ZA SISTEM NADZORA IZVOZA NA RAVNI PODJETJA – PROGRAM NOTRANJEGA NADZORA.....	193
SLIKA 6. 4: MD – PREDLOG MODELA UPRAVLJANJA ZNANJA ZA SISTEM NADZORA IZVOZA NA RAVNI DRŽAVE	205
SLIKA 6. 5: MI – PREDLOG MODELA UPRAVLJANJA ZNANJA ZA SISTEM NADZORA IZVOZA NA RAVNI INTEGRACIJE	211
SLIKA 6. 6: MI _D – PREDLOG MODELA UPRAVLJANJA ZNANJA ZA SISTEM NADZORA BLAGA Z DVOJNO RABO ZA DRŽAVO KOT ČLANICO INTEGRACIJE	217
SLIKA 6. 7: MR – PREDLOG MODELA UPRAVLJANJA ZNANJA ZA SISTEM NADZORA IZVOZA NA RAVNI IZVOZNEGA REŽIMA	223

Priloga

SLIKA P. 1: PREKRIVANJE SEZNAMOV BLAGA Z DVOJNO RABO V MEDNARODNIH IZVOZNIH REŽIMIH.....	287
SLIKA P. 2: KONSOLIDIRAN EU SEZNAM BLAGA Z DVOJNO RABO	289
SLIKA P. 3: PRIKAZ POMENA OZNAKE BLAGA Z DVOJNO RABO	291

SLIKA P. 4: STROJ ZA NAVIJANJE VLAKEN	294
SLIKA P. 5: PREKRIVANJE NADZORA NAD STROJI ZA NAVIJANJE VLAKEN V REŽIMIH	294
SLIKA P. 6: BLAGO Z DVOJNO RABO, KI SE NE UVRŠČA NA SEZNAM (CATCH-ALL)	300
SLIKA P. 7: NADZOR BLAGA Z DVOJNO RABO, KI NI NA SEZNAMU	302
SLIKA P. 8: UMESTITEV CATCH-ALL NADZORA NA ČASOVNICI NASTANKA REŽIMOV, V EU, ZDA IN NA JAPONSKEM	303
SLIKA P. 9: PRILOGA IV KOT PODMNOŽICA PRILOGE I - BLAGO Z DVOJNO RABO, KI JE NADZIRANO PRI PRENOSU V EU	304
SLIKA P. 10 : SHEMA NADZORA NAD POSREDNIŠKIMI STORITVAMI ZA BLAGO Z DVOJNO RABO V EU	305
SLIKA P. 11: SHEMA NADZORA NAD TRANZITOM BLAGA Z DVOJNO RABO V EU	307

1 Uvod

S koncem hladne vojne in s tem bipolarnega ravnotežja so se varnostna tveganja razpršila, hkrati pa so se povečala prizadevanja mednarodne skupnosti za spopad z varnostnimi grožnjami, med katerimi je tudi širjenje orožja za množično uničevanje in destabilizacija akumulacije konvencionalnega orožja v posameznih regijah. Ta prizadevanja se iz področja širjenja orožja širijo tudi na civilno sfero, saj je veliko blaga, materialov, tehnologij in znanja, ki so potrebni pri proizvodnji in uporabi orožja, lahko uporabljenih v civilne namene, prav tako pa je veliko blaga, materialov, tehnologij in znanja, proizvedenih in uporabljenih v namene civilne uporabe zaradi svojih lastnosti lahko uporabljenih ali preusmerjenih v namene, povezane z orožjem, kar pomeni, da imajo dvojno rabo.¹ Zaradi potrebe po nadzoru čezmejnega prehoda blaga z dvojno rabo se vzpostavljajo režimi in sistemi nadzora izvoza² blaga z dvojno rabo, s katerimi se transakcije blaga z dvojno rabo nadzira in regulira, pri čemer se skuša minimizirati omejevanje zakonite trgovine s takim blagom.

Področje nadzora izvoza blaga z dvojno rabo je zato relativno novo področje, vendar pa z razvojem gospodarske, varnostne in znanstvene sfere ter politične situacije v svetu pridobiva vedno večjo pozornost.

Blago z dvojno rabo nima mednarodno uveljavljene definicije, za osnovno razlago samega pojma pa jemljemo definicijo, ki jo je sprejela Evropska unija. »Blago z dvojno rabo³ pomeni blago, vključno s programsko opremo in tehnologijo, ki se lahko uporablja v civilne in tudi v vojaške namene, vključuje pa tudi vse blago, ki se lahko uporabi tako za neeksplozivno uporabo kot tudi za kakršno koli uporabo pri izdelavi jedrskega orožja ali drugih eksplozivnih

¹ V nalogi uporabljamo izraz »dvojna raba« in ne dvojna uporaba ali kakšno drugo različico, ki jo je občasno moč zaslediti v pisanih virih. Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika je »raba« opravljanje funkcije pripomočka, sredstva, nastopanje v funkciji pripomočka, sredstva oz izraža potrebo in namen.

² Izraz »nadzor izvoza« se ohranja tudi na globalni ravni kot prepoznaven »Export Control«, ne glede na to, da sedaj zajema še druge aktivnosti kot so posredniške storitve, tranzit in pretovarjanje ter tehnično pomoč za blago z dvojno rabo.

³ Izraz »blago z dvojno rabo« je slovenski prevod angleškega izraza »dual-use items«. Navedeni prevod se uporablja v slovenskih pravnih predpisih od leta 2000 in se sklada z definicijo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, zato ga uporabljamo skozi vso disertacijo v tej obliki.

jedrskih naprav».⁴ Iz definicije je razvidno, da se izraz uvršča v dve področji, civilno in vojaško, ter da se zato dotika tudi različnih struktur moči, ki jih je definirala Susan Strange (1995) v svoji knjigi *Države in trgi*.⁵ ekonomskih in varnostnih struktur moči. Režim nadzora nad blagom z dvojno rabo predstavlja sistem nadzora izvoza, ki omogoča trgovanje z blagom z dvojno rabo pod določenimi pogoji. Izvoz predstavlja korist za proizvodnjo in trgovino kot element proizvodne strukture moči. Sistem nadzora izvoza z ukrepi skrbi za to, da trgovina ne bo vplivala na spreminjanje varnostnih struktur moči tako, da bo varnost bolj ogrožena, oziroma zagotavlja, da bo blago z dvojno rabo uporabljeno v miroljubne namene. Sistem nadzora izvoza je zasnovan precej kompleksno, kajti uravnavati in uravnotežiti mora proizvodne in varnostne strukture moči, kar pa ni enkratno dejanje, ampak kontinuirano. Tudi področje, ki ga režim nadzora izvoza pokriva z vrsto blaga z dvojno rabo, je izredno široko in obsega sektorje jedrskih snovi in opreme, kemikalij, mikroorganizmov in toksinov ter s tem povezane opreme, opreme za obdelavo materialov, sektorje elektronike, informacijskega blaga in tehnologije, sektorje laserjev in telekomunikacij, navigacijskih naprav in pomorske opreme, raketnih, pogonskih in letalskih sistemov.

Sistem nadzora izvoza postaja vedno bolj zapleten. V prvem desetletju enaindvajsetega stoletja se je zaradi političnih situacij nadzor izvoza blaga z dvojno rabo iz nadzora izvoza razširil tudi na ostale aktivnosti, naprimer posredništvo in tranzit, poudaril pa se je tudi prenos neopredmetenega blaga z dvojno rabo (Wetter 2009; Anthony in Grip 2013). Področje nadzora izvoza poleg usmerjenosti k varnosti zaradi širjenja orožja pričanja vključevati tudi razsežnosti kršenja človekovih pravic, kar dodatno širi področje sistema. Sistem se širi tudi v akademsko sfero in proučuje korenine raziskovanj relevantnega blaga z dvojno rabo pri raziskovalcih tako, da se dotakne nadzora blaga z dvojno rabo že pri samem snovanju (National Research Council 2009). Sistem nadzora izvoza zajema več odgovornih subjektov. Poleg izvoznikov vključuje tudi osebe, ki so posredniki, in osebe, ki nudijo tehnično pomoč za blago z dvojno rabo. Sezname nadziranega blaga z dvojno rabo se zaradi tehnološke zastaranosti, globalne dosegljivosti blaga ali novih tehnoloških odkritij nenehno spreminjajo. Sistem nadzora izvoza se razlikuje na različnih ravneh, na katerih je prisoten. Vzpostavljen mora biti:

- na ravni mednarodnega izvoznega režima,

⁴ Definicija »blago z dvojno rabo« je podana v Uredbi Sveta (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredništva in tranzita blaga z dvojno rabo (UL L 134, dne 29. 5. 2009)

⁵ V disertaciji navajamo slovensko izdajo knjige *Države in trgi* iz leta 1995. Prvi je knjigo *States and markets* izdal Bloomsbury Academic 30. aprila 1988 (1. avgusta 1988).

- na ravni države,
- integracije več držav in
- na ravni gospodarskega ali družbenega subjekta v vlogi izvoznika, posrednika, osebe, ki nudi tehnično pomoč, izvaja tranzit, ali raziskuje in razvija novo tehnologijo in produkte.

Naštete ravni predstavljajo temeljne analitične elemente sistema nadzora in nam skupaj z naštetim širjenjem in spreminjanjem posameznih elementov področja podajajo podobo zapletenega, celo kompleksnega⁶ sistema. Sistem nadzora izvoza zaradi tega potrebuje učinkovite pristope za obvladovanje in izvajanje.

Področje nadzora izvoza blaga z dvojno rabo torej zajema različna področja ter z njimi povezane aktivnosti in postaja bolj in bolj zapleteno (Calvaresi-Barr 2006; Spector in Murauskaite 2014). Do današnjega časa se področje ureja s postavljanjem in z izvajanjem več sistemov oz. s sistemom, ki se po vzpostavitvi skoraj vedno zelo hitro pokaže kot nezadosten, zaprt sistem, ob uporabi že zastarel in potreben dodatne prenove (Gill 2011; Tucker 2012; Michel 2013).

Cilj doktorske disertacije je zato iskanje drugačnega pristopa k oblikovanju in spreminjanju sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, in sicer takšnega, ki bi lahko vzpostavljaj optimalno razmerje pri prepletanju proizvodnih in varnostnih struktur moči, in bi hkrati lahko zajel potrebno kompleksnost sistema ter dosegel zadostno odzivnost za obvladovanje tveganj spreminjajočega se okolja. Disertacija si za proučevanje in iskanje svojega pristopa k postavljanju sistema izbere le posamezne segmente oz. podsisteme iz področja nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Ti so zaradi vključenosti proizvodnih in varnostnih struktur pri blagu z dvojno rabo za to področje specifični ter zajemajo postavitev sistema za izdajo dovoljenj na različnih ravneh, zakonodajo, notranji nadzor ter ozaveščanje in mednarodne promocije.⁷

Predmet proučevanja so sistemi nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v izbranem delu, preplet in ravnovesje proizvodne in varnostne strukture moči, elementi in relacije. Zanima nas

⁶ Kompleksen po SSKJ pomeni vsestranski, celovit, izraz kompleksni sistem predstavlja sistem, ki je sestavljen iz mnogih na nelinearni način med sabo povezanih elementov in s povratnimi »feedback« zankami (Bennet in Bennet 2004b) oz. kompleksni sistem sestavljajo številne nelinearne, interaktivne, nedeljive sestavine (Richardson 2005).

⁷ Celotna razdelitev je v opombi 11.

njihova kompleksnost in spremenljivost ter njihovo obvladovanje in upravljanje na različnih ravneh, kjer se sistem vzpostavlja. Želimo si pristopiti k upravljanju sistema nadzora izvoza s pomočjo instrumentov upravljanja znanja⁸. Ta zamisel izhaja iz pristopa k prilagodljivim kompleksnim sistemom⁹ s pomočjo modela upravljanja znanja, narave samih kompleksnih sistemov, zahtev področja blaga z dvojno rabo ter lastnosti sistema nadzora izvoza.

Disertacija preverja hipotezo:

Na področju izvoza blaga z dvojno rabo poteka nenehno prepletanje proizvodnih in varnostnih struktur moči, pri čemer je za iskanje optimalnega razmerja med strukturami moči in dinamično prilagajanje sistema nadzora izvoza na posameznih ravneh možno uporabiti pristop in instrumente iz teorije upravljanja znanja.

V procesu iskanja potrditve hipoteze disertacija poskuša odgovoriti na nekaj vprašanj:

- Kako se prepletanje omenjenih struktur razlikuje glede na različno raven proučevanja?
- Kako oblikovati abstrakten model upravljanja znanja kot instrument iskanja optimalnega razmerja struktur moči za posamezno raven?
- Ali je mogoče oblikovati prilagodljiv abstrakten model upravljanja znanja kot instrument iskanja ravnovesja struktur moči, ki bi predstavljal univerzalen model za vse ravni proučevanja?

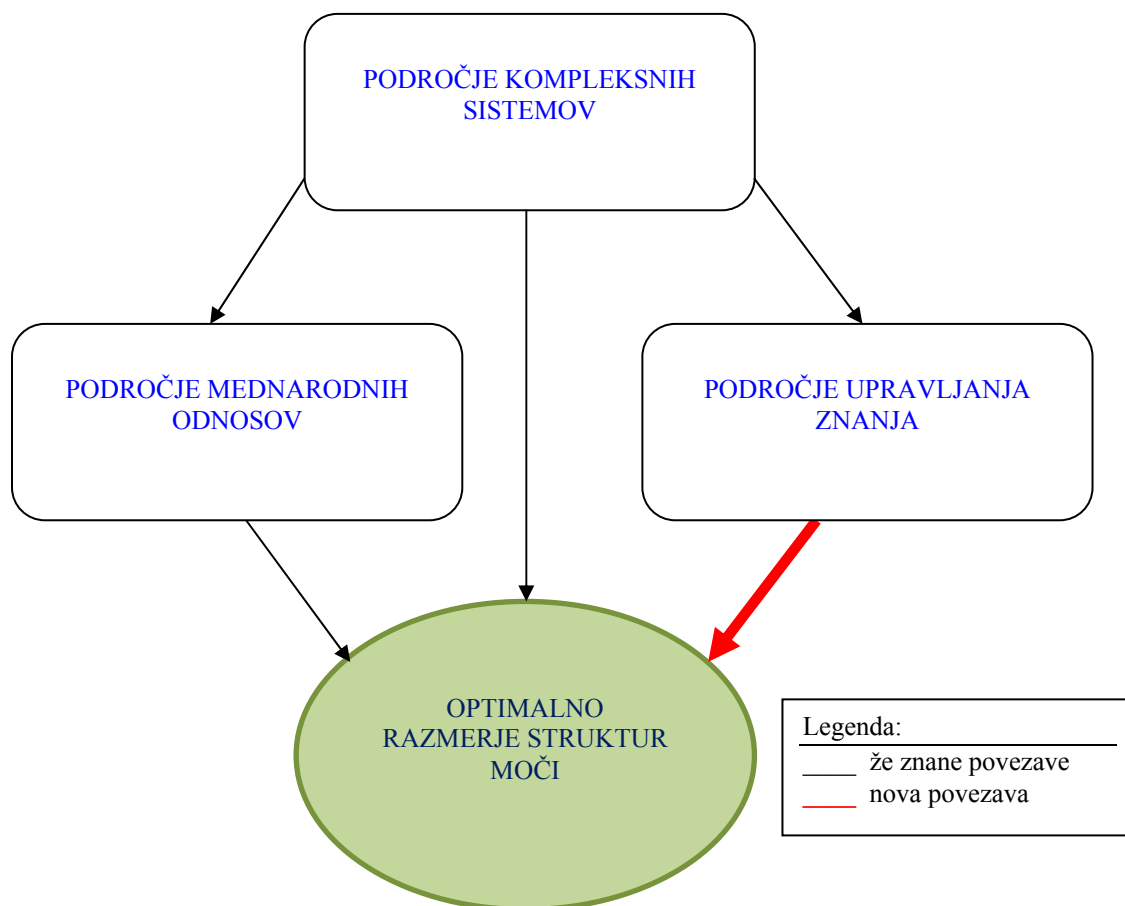
Potrjevanje postavljene hipoteze zahteva multidisciplinaren pristop. Strukture moči so osnovni koncept mednarodne politične ekonomije, kot jo je s svojim delom utemeljila Susan Strange (1995). Oblikovanje struktur moči poteka preko politik, v našem primeru preko trgovinske politike ter zunanje in varnostne politike. S čezmejno dimenzijo teh politik se ukvarja znanost o mednarodnih odnosih. Upravljanje organizacij kot kompleksnih sistemov je pristop pri teoriji upravljanja znanja, prav tako razmišljanje o upravljanju prilagodljivih kompleksnih sistemov na inteligen način.

⁸ Originalni pojem »knowledge management« v tej nalogi prevajamo kot »upravljanje znanja«, pri čemer je s tem izrazom mišljena celotna dimenzija pomena originalnega izraza.

⁹ Znanost uporablja tudi izraz »kompleksni adaptivni sistemi«, kjer izraz »adaptivni« enači z razlago »aktivno prilagodljivi« (Mulej in Potočan 2006: 48), mi pa bomo v namen uporabe lepe slovenske besede v nadaljevanju namesto »adaptivni« uporabljali izraz »prilagodljivi«.

V sami hipotezi povezujemo dve večji znanstveni področji: področje mednarodnih odnosov (v delu izvajanja zunanje trgovinske in varnostne politike na segmentu nadzora izvoza blaga z dvojno rabo) ter področje upravljanja znanja. Ker neposredne povezave še ni zaslediti niti v teoriji niti v praktičnih primerih, smo za utemeljitev pristopa iz področja upravljanja znanja poiskali povezavo obeh področij. To je v disertaciji narejeno horizontalno preko področja kompleksnih sistemov, s katerim sta obe znanstveni področji že povezani po najnovjših ugotovitvah in modelih različnih teoretikov (Bennet in Bennet 2006; Eidelson 2007; Frost 2010; Clemens 2013; Banerjee in Erçetin 2014; Byrne in Callaghan 2014). Povezava je shematsko prikazana na sliki 1.1.

Slika 1. 1: Vezi med mednarodnimi odnosi, kompleksnimi sistemi, upravljanjem znanja in strukturami moči

V začetnem poglavju so predstavljene strukturne moči. Susan Strange (1995, 31) je podala opredelitev strukturne moči, ki pomeni »moč odločanja o tem, kako se opravlja določene stvari, moč, oblikovati okvire, znotraj katerih se vzpostavljajo odnosi med državami, ljudmi

ali podjetji«. Strukturna moč je sestavljena iz štirih različnih, a kljub temu povezanih struktur moči: proizvodne strukture, varnostne strukture, finančne strukture in strukture znanja. Dotaknili se bomo vseh štirih strukturnih moči, osredotočili pa se bomo na proizvodno in varnostno strukturo, ki imata močno medsebojno korelacijo (Strange 1995, 31, 35) ter pri katerih iščemo optimalno razmerje. Prva, proizvodna struktura, opredeljuje, kaj se proizvaja, kdo proizvaja in za koga, ter pod kakšnimi pogoji in s kakšnimi metodami (Strange 1995, 65). Druga, varnostna struktura, predstavlja moč, ki jo oblikujejo tisti, ki drugim nudijo varnost, najbolj temeljno človeško potrebo. Korelacija med proizvodno strukturo moči in varnostno strukturo moči je očitna, saj dokler obstaja možnost oboroženega konflikta, lahko tisti, ki ponuja varnost pred takšnimi grožnjami, uveljavlja moč tudi na drugih področjih, ki niso neposredno povezana z varnostjo (Strange 1995, 34). Finančna struktura je po Susan Strange (1995, 88) vsota vseh aranžmajev, ki uravnavajo razpoložljivost kreditov, in vseh dejavnikov, ki opredeljujejo pogoje menjave različnih valut. Strukturno moč znanja pa bo imel tisti, ki je sposoben znanje razviti ali pridobiti in preprečiti dostop do znanja drugim, ki ga cenijo ali želijo, ali tisti, ki bo nadzoroval kanale pretakanja takega znanja med tistimi, ki imajo do njega dostop (Strange 1995, 35).

Naloga se bo osredotočala predvsem na proizvodno in varnostno strukturo moči, pri čemer pa ne bosta popolnoma zanemarjeni ostali dve strukturi, saj je vpliv finančnega področja na raziskovanje, proizvodnjo, pa tudi na varnost velikega pomena. Pomembna pa je tudi struktura znanja, ki daje moč tistim, ki so sposobni znanje razviti in pridobiti ter drugim preprečiti ali nadzorovati dostop do njega. Prav instrument iz domene strukture znanja bo ključen pri iskanju novega pristopa k sistemu nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v disertaciji.

Politika je zagotavljanje javnega reda in javnih dobrin in »dolga vrsta bolj ali manj povezanih izbir, ki jih sprejmejo vladna telesa« (Dunn 1981, 61). Svetovna politika je večinoma »vzdrževanje svetovnega reda in miru in zagotavljanje minimuma javnih dobrin ter urejanje zadev in konfliktov, do katerih pri tem pride« (Strange 1995, 21). Mednarodni odnosi kot del svetovne politike zajemajo tudi trgovinske odnose med državami. Ti lahko povzročijo konflikte interesov. Zato je v nalogi predstavljena mednarodna menjava, mednarodni odnosi ter zunanja trgovinska in varnostna politika. Obe politiki uporabljata različne ukrepe. Trgovinska politika uporablja trgovinske ovire in druge ukrepe, varnostna politika pa postavlja nadzor in ukrepe za obvladovanje varnostnih tveganj. Zaradi nenehnega spreminjanja struktur moči ter spreminjanja njihovega prepletanja se spreminjajo tudi politike,

ki jih strukture napajajo. Ker so strukture moči med seboj v razmerju in soodvisnosti, kot trdi Susan Strange (1995, 36), so zato v podobnem razmerju oz. soodvisnosti tudi politike. Pri iskanju optimalnega razmerja struktur moči se spreminja tudi prepletanje in soodvisnost politik. Kreiranje posamezne politike je torej izrazito kompleksen proces, ki mora za svoje delovanje nenehno spremljati spremembe proizvodnih in varnostnih struktur. Koordinacija politik je proces, pri katerem se primerja ali usklajuje dve politiki ali več politik ali programov, da bi dosegli skupen cilj ali namen (Burns 2002). Na področju nadzora izvoza blaga z dvojno rabo je potrebna nenehna koordinacija, saj mora kreiranje in izvajanje politik delovati na več različnih nivojih ter se nenehno posodabljati. V nalogi se naslanjamo tudi na teoretske podlage neoliberalnih teorij mednarodnih odnosov, predvsem na neoliberalistični institucionalizem v delu univerzalnih norm, skupnih pravil in institucij, ker so na teh načelih postavljeni mednarodni izvozni režimi (Keohane 1984). Ker nadzor izvoza blaga z dvojno rabo izvira iz mednarodnih izvoznih režimov, je v nalogi podana analiza mednarodnega izvoznega režima, ki pokriva blago z dvojno rabo. Začetki proučevanja mednarodnih režimov so bili plod spremenjenih razmer v mednarodni skupnosti in še posebej zmanjšanja moči ZDA in podrobnejše analize teorije mednarodne organiziranosti zaradi sprememb pri delovanju mednarodnih organizacij v skladu z obsežnim povečanjem članstva in posledičnih sprememb moči pri odločanju (Roter 1999, 39). Znanstvena misel o režimih se je razvila v prizadevanju po ustrezni razlagi vzorcev mednarodnega upravljanja, to je vzorcev interakcij, s katerimi države uredijo oziroma določijo medsebojno ravnanje na podlagi skupnih načel, norm, pravil in procedur odločanja (Sandholtz 1994, 7). Tem štirim skupnim elementom so teoretiki kasneje dodali še dva: trajnost in učinkovitost (Wolf in Zürn 1986, 204-5; Rittberger 1990, 3). Učinkovitosti se je kasneje pridružila še oznaka robustnost kot merilo odpornosti nekega režima na zunanje dejavnike (Rittberger 1990, 19, 33). Petra Roter (1999, 44) meni, da so mednarodni izvozni režimi kot pojavnostna oblika institucij neotipljive entitete in žal ne morejo zagotoviti zadostnega in univerzalnega nadzora. Enako velja za mednarodne izvozne režime za blago z dvojno rabo, saj je v njih članstvo omejeno in njihova pravila niso pravno zavezujoča.

Področje nadzora izvoza se uvršča v področje zunanje varnostne in zunanje trgovinske politike kot neke vrste globalno upravljanje (Young 2005, 92; Wetter 2009, 29). Vedno bolj jasno postaja, da morajo tudi najbolj močne in vplivne države med seboj sodelovati in sklepati določene kompromise, če želijo obvladovati skupna varnostna tveganja, saj je svetovna varnost postala pospešeno dinamična, kompleksna in nadsacionalna (Gill 2011). Svet se

spreminja hitreje kot sistemi, ki so postavljeni za zagotavljanje varnosti, novi pojavi, kot so kibernetiski napadi, ekstremistično nasilje, nadnacionalne kriminalne aktivnosti, širjenje občutljivih tehnologij in nezakonita trgovina z orožjem, drogami in denarjem vedno bolj rušijo stabilnost, ki naj bi jo sistemi vzpostavljali. Obstoječi sistemi nadzora izvoza se niso sposobni ustrezno spopasti s temi izzivi. Zato je po mnenju strokovnjakov potrebno misliti na prihodnost ter vzpostavljati prilagodljive sisteme za prihodnje izzive, ne le na podlagi znanih paradig in predpostavk, ampak tudi iz odprtega načina prepustnih mej med posameznimi obstoječimi sistemi ter z uporabo novih pristopov k politikam in upravljanju (Gill 2011; Tucker 2012; Clemens 2013).

Javne politike postajajo bolj in bolj dinamični kompleksni sistemi, ki težijo k samoorganiziranju in upravljanju (Morçöl 2012). To pojmovanje se v novejšem času uporablja tudi pri proučevanju soodvisnosti mednarodnih odnosov in primerjalne politike ter pri analiziranju sposobnosti držav pri upravljanju kompleksnih priložnosti in groženj (Clemens 2013; Erçetin in Banerjee 2014). Teoretiki kompleksnih sistemov se pri proučevanju usmerjajo tako na agente kot na medsebojne odnose v sistemih, ti pa morajo postati manj zaprti in rigidni, imeti elemente živega sistema (Capra 1996; Bond 2003) ter postati odprti, prilagodljivi in ciljno usmerjeni kompleksni sistemi (Gell-Mann 1994; Holland 1995; Zimmerman 2000). Pri proučevanju prilagodljivih kompleksnih sistemov v znanostih obnašanja in družbenih znanostih so teoretiki med prilagodljive kompleksne sisteme šteli tudi fenomen zapornikove dileme iz teorije iger (Poundstone 1992) in harmonizacijo odločitve na Paretovi meji ob predpogoju medsebojne uskladitve držav (Little 2008), s čimer se srečujemo pri mednarodnih režimih za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo (Axelrod 1984; Eidelson 1997; Little 2008; Popescu in Scriosteanu 2011).

Z obvladovanjem in upravljanjem prilagodljivih kompleksnih sistemov se ubadajo tudi teoretiki na področju upravljanja znanja, ki temelji na upravljanju organizacij (Bennet in Bennet 2004a, 2004b; McElroy 2011). Področje upravljanja znanja je raziskano s strani več priznanih avtorjev (Firestone 2003, 2005, 2006; McElroy 2003, 2005; Probst, Raum in Rombhardt 1999, 2003; Nonaka 1995, 2001; Takeuchi 1995; Bennet 2004, 2008; Desouza in Awazu 2003). Iz njihovega razmišljanja vidimo, da je proučevanje področja v zadnjih dveh desetletjih še vedno v razvoju ter daje možnost za nove pristope. Pojmovanje in razumevanje

upravljanja znanja prehaja skozi faze oz. obdobja.¹⁰ V disertaciji izhajamo iz modela kreiranja znanja na epistemološki in ontološki ravni SECI (Socialization, Externalization, Cooperation, Internalization) ter organizacijskega ustvarjanja znanja (Nonaka in Takeuchi 1995). Upoštevamo tudi življenjski cikel znanja, ki je odraz socialnega procesiranja znanja (Firestone in McElroy 2003). Kot podlaga poskusa izdelave modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza služijo tudi drugi modeli upravljanja znanja, ki omogočajo, da se organizacije, ki jih uporabljajo, lahko uspešno soočajo s problemi čedalje kompleksnejšega okolja (Bukowitz in Williams 2000; Botha 2000; Gamble in Blackwell 2001; Frost 2010). Organizacije hkrati tudi same postajajo kompleksni sistemi, ki se morajo prilagajati, zato jih obravnavamo kot kompleksne prilagodljive sisteme.

Upravljanje znanja v kompleksnih prilagodljivih sistemih je oblikovano z modelom inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema ICAS (Intelligent Complex Adaptive System), ki temelji na učenju, graditvi organizacijskega spomina, izkušnjah, kolektivni inteligenci, novem spoznavanju in kreiranju potrebnega znanja, ki sta ga zasnovala Alex in David Bennet (2004b). Upravljanje znanja postaja vedno bolj pomembno tudi v večjih in kompleksnih sistemih, ki potrebujejo visoko mero odzivnosti glede na spremembe struktur moči ali druge zunanje spremembe (Bennet 2004a; McElroy 2003). Upravljanje znanja in njegovi modeli se širijo tudi na druga področja (Stankowsky 2005). Bridgman in Davis (2004), Riege in Lindsay (2006) ter Byrne in Callaghan (2014) povezujejo upravljanje znanja tudi z javnim sektorjem in družbenimi vedami in pišejo o prvih primerih pristopov na podlagi upravljanja znanja k sistemom na teh področjih.

Znanstvene literature o nadzoru izvoza blaga z dvojno rabo ni veliko. Mestoma se pojavlja, vendar je skopa in navadno usmerjena le na ožje določeno področje blaga z dvojno rabo (Tucker 2012) kot na primer na področju groženj, ki jih lahko prinaša nova biotehnologija (Bond 2003; Kuhlau 2007; Atlas 2008; Mancini in Revill 2008; Minehata in Friedman 2009; Revill 2009; Evans 2010; Whitman 2010; Novossiolova 2011; Gould 2011; Dando 2011) ali grožnje s strani blaga z dvojno rabo povezanega s kemičnim orožjem (Lundin 1991; Thakur in Haru 2007; Crowley 2009). Prav tako se je nadzor nad blagom z dvojno rabo pojavil pozno in postopoma od zadnjih desetletij dvajsetega stoletja, vzporedno z nastankom mednarodnih

¹⁰ Mark Koenig (2004: 3-8) govori o treh fazah upravljanja znanja. Prva poteka od 1992 in je bila osredotočena na uporabo informacijske tehnologije v namen izmenjave znanja in koordinacije v organizaciji. Druga faza upravljanja znanja je potekala med letoma 1995 in 2002 ter je temeljila bolj na človekovi in kulturni dimenziji iz katere je izhajala. Tretja, zadnja faza se osredotoča na razvoj taksonomije in shranjevanja znanja.

izvoznih režimov, ki pokrivajo blago z dvojno rabo in ureditvami sistemov nadzora znotraj posameznih držav ali integracij.

Na področju nadzora izvoza blaga z dvojno rabo obstaja več načinov prizadevanja, da se blago ne bi uporabilo v namene širjenja orožja za množično uničevanje ali v namene konvencionalnega orožja v državah, ki so pod vojaškim embargom. Ti načini vsak zase predstavljajo različne, simultane in kompleksne sisteme, ki jih izvajajo različni akterji na različnih nivojih. Celoten sistem nadzora izvoza je iz njih sestavljen in zato dodatno kompleksen. Če bi hoteli zajeti vse podrobne dele in vidike, ki se lahko nanj nanašajo, bi ugotovili, da gre za neke vrste sistem sistemov (Spector in Murauskaite 2014, 35).¹¹ Namen naloge pa ni zajeti vseh sistemov, temveč tiste, pri katerih moramo iskati ravnovesje oz. optimalno razmerje proizvodnih in varnostnih struktur pri izvajanju sistema. Zato smo v sistem nadzora izvoza zajeli del nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, ki pokriva naslednje sisteme:

- sistem izdaje dovoljenj in seznamov blaga z dvojno rabo,
- sistem notranjega nadzora s strani privatnega sektorja v državah dobaviteljicah blaga z dvojno rabo,
- njegovo mednarodno dimenzijo s sistemom mednarodnega ozaveščanja v državah dobaviteljicah in tranzitnih državah s šibkim nadzorom ter
- sistem aktivnosti izvajanja ukrepov v delu zakonodaje.

Vsak posamezen sistem je sam po sebi kompleksen sistem, naloga pa zajema navedene sisteme, ki zahtevajo stalno prilagajanje med proizvodnimi in varnostnimi strukturami na nivoju proučevanja podjetja, države, integracije in mednarodnih izvoznih režimov.

¹¹ Sistem nadzora izvoza po Spector in Murauskaite (2014: 36) zajema:

- Sistem ukrepov proti stranem, kjer so nabave blaga z dvojno rabo in orožja (sankcije)
- Sistem izdaje dovoljenj in seznamov blaga z dvojno rabo
- Sistem aktivnosti izvajanja ukrepov v delu zakonodaje
- Sistem carinskih nadzorov in inšpekcij
- Sistemi notranjega nadzora s strani privatnega sektorja v državah dobaviteljicah blaga z dvojno rabo
- Sistem finančnih ukrepov, ki lahko preprečujejo nabavne transakcije
- Sistem preprečevanja aktivnosti nabav blaga z dvojno rabo in izogibanju sankcij
- Sistem mednarodnega ozaveščanja v državah dobaviteljicah in tranzitnih državah s šibkim nadzorom
- Sistem ukrepov za ustavljanje transporta nezakonito nabavljenega blaga z dvojno rabo pred prispetjem na končno destilacijo

Pri proučevanju sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo metodologija disertacije izhaja iz analitičnega okvirja, v katerem povežemo področje mednarodnih odnosov in področje upravljanja znanja s področjem kompleksnih sistemov. Na mikro ravni metodologija uporabi študije primerov postavljenih sistemov nadzora izvoza na različnih ravneh. Zato so proučevani različni sistemi nadzora in znotraj teh izpostavljene glavne lastnosti na različnih ravneh. Podana je študija primera sistema nadzora izvoza integracije s primerom EU sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo z vsemi pomembnimi elementi sistema oz. podsistemi hkrati z njegovo razvojno dimenzijo. Podoben pristop je zajet tudi pri ostalih ravneh proučevanja, kjer je za primer nivoja države podana študija primerov sistemov nadzora izvoza dveh držav z dobro razvitima sistemoma nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, ZDA in Japonsko. Za primerjavo sta v nadaljevanju predstavljena tudi sistema dveh držav, Nemčije in Slovenije, zaradi drugačnih izhodišč, ki jih imata kot članici integracije, v kateri je krovni sistem nadzora izvoza že postavljen na ravni EU. Na nivoju mednarodnih izvoznih režimov je podana študija primera mednarodnega izvoznega režima Wassenaarska ureditev, ki ima najbolj razdelan in tudi najbolj kompleksen sistem nadzora med vsemi mednarodnimi izvoznimi režimi, ki pokrivajo blago z dvojno rabo. Na nivoju podjetja in drugih relevantnih deležnikov, ki jih nadzor izvoza neposredno zadeva, pa je študija primera zaradi različnosti podana kot sistem samoregulacije na podlagi dobrih praks programov notranjega nadzora v gospodarskih organizacijah. Predstavljene so tudi osnovne dileme glede nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v akademskih in raziskovalnih institucijah, pri katerih so sistemi nadzora izvoza še v povojih.

Na vseh nivojih proučevanja so izluščeni elementi sistema, osnovni cilji, strateške in taktične zahteve, ter prikazana obseg in kompleksnost sistemov. V podanih študijah primerov zasledimo spreminjanje, prenavljanje oziroma potrebo po spreminjanju posameznega sistema. Tu je razlog za upravljanje sistemov in analogija z upravljanjem znanja v organizacijah kot učečih se organizacijah, kompleksnih prilagodljivih sistemih ali celo živih sistemih zaradi velike kompleksnosti. Sistemi nadzora izvoza blaga z dvojno rabo so namreč prepoznani kot kompleksni sistemi (Axelrod 1984; Casti 1994; Holland 1995), a tudi kompleksni sistemi poznajo uporabo instrumentov upravljanja znanja s svojimi značilnostmi in procesi, ki omogočajo kompleksnim sistemom ustrezno odzivnost in adaptacijo (Bennet in Bennet 2008). Uporaba znanja je omenjena tudi pri upravljanju kompleksnih sistemov, ki delujejo po principu inteligentnih živih sistemov (Capra 1996; Bond 2003) z možnostjo nenehne inovacije (McElroy 2011). S tem se je pokazala možnost proučevanja novega pristopa za sistem

nadzora izvoza blaga z dvojno rabo s pomočjo instrumenta upravljanja znanja. Za vsako raven proučevanja smo zasnovali model upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Za zasnovu teh modelov upravljanja znanja smo uporabili kombinacijo elementov dveh znanih modelov upravljanja znanja: Frostovega modela upravljanja znanja z neskončno zanko, strateškimi cilji in taktičnimi izzivi ter priložnostmi (Frost 2010) ter inteligentnega kompleksnega adaptivnega sistema ICAS s pojavnimi značilnostmi ter procesi, ki dajejo modelu možnost mobilizacije vseh virov (Bennet in Bennet 2008).

Frostov model črpa iz procesa znanja SECI (Nonaka in Takeuchi 1995) ter na najvišji nivo postavlja cilje in strategijo na eni strani ter taktične priložnosti ter grožnje na drugi. Obe strani postavljata zahteve v koraku modela, kjer se organizira, ocenjuje in kategorizira znanje in vire. Zahteve generirajo taktične iniciative, ki se izvajajo s pomočjo aktivnosti uporabe, kreiranja ali spreminjanja znanja s strateško iniciativo pri organizacijski strukturi, kulturi, kompetencah in uporabi zunanjih mrež in sistemov, kar ustreza elementom sistemov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo ter že nakazuje določeno odprtost sistema. Zaradi same kompleksnosti sistema, pa tudi kompleksnosti globalnega okolja, je potrebno pristop še nadgraditi in sistem narediti še bolj odprt in dinamičen, ter hkrati omogočiti njegovo upravljanje in spreminjanje. Navedeno pomeni, da mora sistem delovati v smeri živega sistema (Bond 2003) z lastno inteligenco, obvladovanjem kompleksnosti, možnostjo filtriranja informacij, zbiranja relevantnih informacij ob toku podatkov v vseh smereh, ki mora biti odprt z maksimalno prepustnimi mejami, a imeti in zasledovati enotni cilj.

Pričujoča disertacija je zastavljena horizontalno, izrazito interdisciplinarno ter multidisciplinarno v poskusu iskanja odprtega mišljenja in uporabe novega pristopa pri razmišljanju o postavljanju in upravljanju sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo in doseganja optimalnega razmerja struktur moči kot kompleksnega prilagodljivega sistema s pomočjo instrumenta upravljanja znanja.

Izvorni prispevek disertacije znanosti bo nov interdisciplinarni pristop k iskanju ravnovesja oz. optimalnega razmerja proizvodnih in varnostnih struktur na področju nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Prednost pristopa upravljanja kompleksnih sistemov je v zavedanju, da svet, ki postaja pospešeno kompleksen, potrebuje upravljanje. Družbene zadeve, ideje, politike, strategije in sistemi, ki so vedno bolj kompleksni, potrebujejo ustrezno upravljanje. Digitalni razvoj in razvoj tehnologije omogočata dostopnost informacij in hkrati večata kompleksnost,

negotovost ter kaos. Le odprto, prilagodljivo in inteligentno upravljanje kompleksnosti lahko privede do želenega cilja. Izgradnja modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo kot inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema pomeni pristop, ki lahko sledi prihodnjim izzivom okolja, ki jih ne moremo več predvideti vnaprej. Za področje nadzora izvoza blaga z dvojno rabo so ključne informacije in znanje, zato bi aplikacija modela upravljanja znanja na sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo lahko predstavljala izbirni prispevek znanosti, saj je upravljanje znanja do sedaj bolj usmerjeno v organizacije in njihovo delovanje.

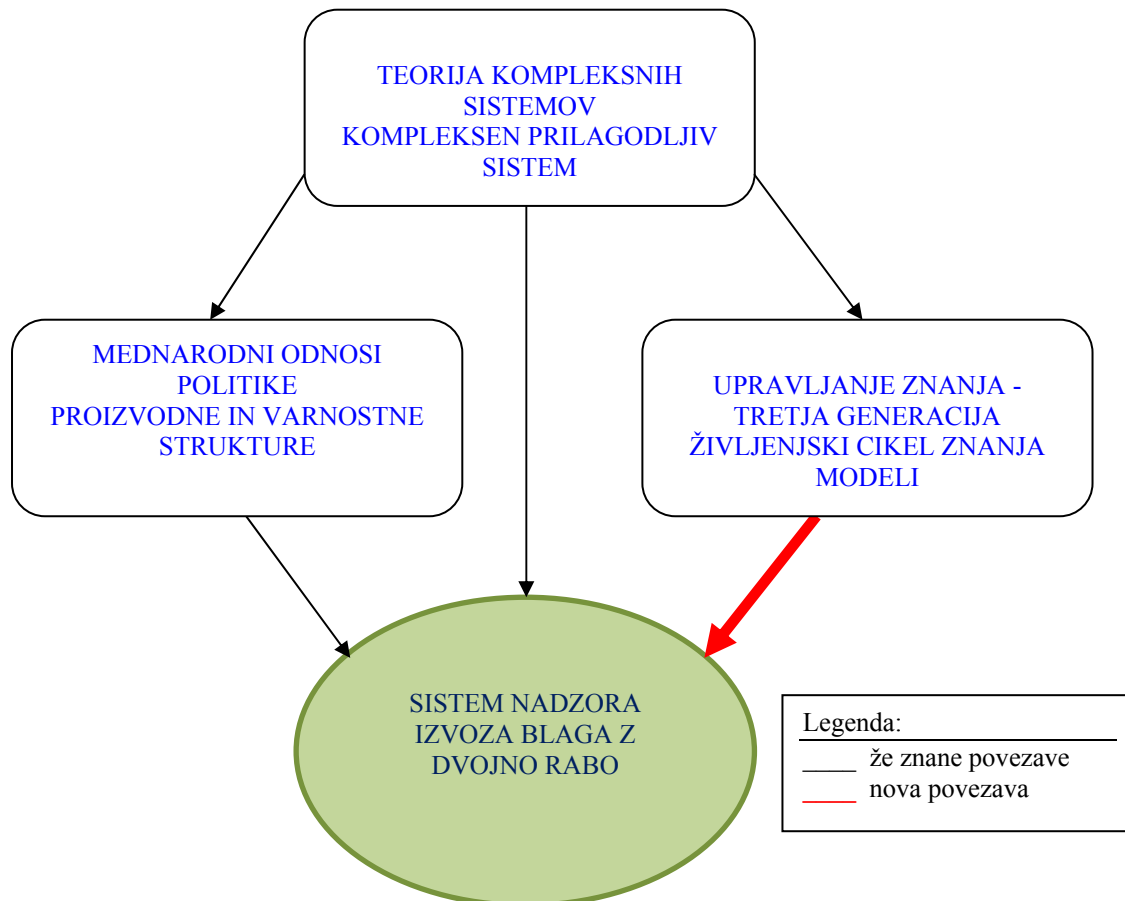
Znanstvena relevantnost disertacije bo tudi v tem, da bi predlagani pristop, v kolikor se izkaže za realističnega, bilo možno uporabiti tudi drugje. Aplikativnost pristopa na podlagi upravljanja znanja je možno proučiti v zapletenih in kompleksnih sistemih, ki jih je potrebno urediti ali prenoviti, ter tako tudi na družbenem in političnem področju. Znanstvena relevantnost disertacije bo po eni strani prispevala tako k znanosti o mednarodnih odnosih, katere del je zunanja politika, tako trgovinska kot varnostna, saj se loteva reševanja koordinacije politik in optimiziranja ravnovesja struktur moči. Po drugi strani pa bo disertacija prispevala tudi k znanosti o upravljanju znanja, kjer bo teorijo upravljanja znanja dopolnila z novim modelom upravljanja znanja, ki bi se lahko implementiral v specifičnem segmentu družbenih ved.

Struktura disertacije je postavljena tako, da v uvodnem poglavju podajamo opredelitev problema, prikažemo cilj disertacije, podamo predmet proučevanja in povezanost posameznih področij ter postavimo hipotezo. V sklopu potrjevanja hipoteze je potrebno odgovoriti na več vprašanj, ki usmerjajo izbiro študij primerov.

Sledi izgradnja teoretičnega in analitičnega okvira, ki se pojavi v naslednjih dveh poglavjih. Predstavimo strukture moči, teoretično področje mednarodne trgovine in politike ter mednarodnih odnosov. V nadaljevanju se disertacija preusmeri na ostali teoretični področji: teorijo prilagodljivih kompleksnih sistemov s povezavo z družbenimi znanostmi in področje upravljanja znanja preko organizacij do upravljanja kompleksnih sistemov. Tu razgrnemo pomembne elemente upravljanja znanja ter njihove lastnosti in modele upravljanja znanja v organizacijah ter v kompleksnih prilagodljivih sistemih, ki jih želimo uporabiti za podlago našega pristopa k postavitvi sistema nadzora blaga z dvojno rabo. Na ta način je podana

teoretična multidisciplinarna povezava področij, kjer preko teorije kompleksnih sistemov povežemo ožje področje mednarodnih odnosov z instrumenti teorije upravljanja znanja.

Slika 1. 2: Vezi med specifičnimi področji v mednarodnih odnosih, kompleksnih sistemih, upravljanju znanja in strukturami moči v sistemu nadzora izvoza blaga z dvojno rabo

V disertaciji nato predstavimo pojem »dvojna raba«, nadzor izvoza blaga z dvojno rabo, opredelimo segment sistema, ki bo predmet proučevanja, teoretične podlage za sodelovanje držav na tem področju ter koncept mednarodnih izvoznih režimov.

Sledijo študije primerov sistemov nadzora izvoza, najprej študija mednarodnega izvoznega režima Wassenaarska ureditev, nato primera EU režima nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, pri čemer je ta zaradi kompleksnosti in razumevanja ostalih sistemov najpodrobneje obravnavan. Nato prikažemo primera sistemov nadzora izvoza dveh držav, članic integracije (Nemčije in Slovenije), podamo analogne študije primerov nadzora izvoza držav ZDA in Japonske, sistema nadzora izvoza v gospodarskem subjektu, ter dileme in potrebo nadzora v akademskih in raziskovalnih organizacijah. Na podlagi teh študij bodo grajeni modeli

upravljanja znanja za posamezni nivo proučevanja. Študije in modeli so tabelarično prikazani v naslednji sliki:

Slika 1. 3: Struktura disertacije glede študij primerov in postavljenih modelov po ravneh proučevanja

Raven proučevanja	Gospodarski subjekt	Država	Integracija	Mednarodni izvozni režim
Študija primera	Dobre prakse	ZDA, Japonska, Nemčija, Slovenija	EU	Wassenaarska ureditev
Model upravljanja znanja	MG	MD, MI _D	MI	MR

V nadaljevanju nato postavimo okvirni model upravljanja znanja M z gradniki iz procesnega okvirja upravljanja znanja (Bukowitz in Williams 2000) in elementov dveh modelov upravljanja znanja (Frost 2010; Bennet 2004a). Nato za vsako raven proučevanja postavimo model upravljanja znanja ter vanj umestimo potrebne identificirane elemente, predlagamo posamezne rešitve in opozorimo na omejitve.

V nalogi je uporabljen način pisanja v prvi osebi množine, ki je bolj ustaljen in ponuja bralcu večje možnosti razmišljanja.

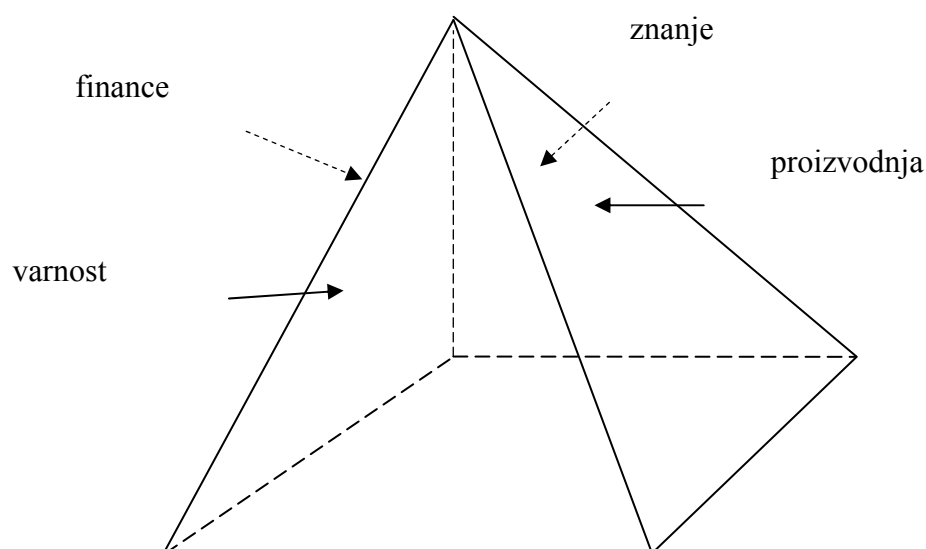
2 Strukture moči in povezane politike

Mednarodna politična ekonomija se ukvarja s sedanjo ureditvijo, preteklimi vzroki in prihodnjimi možnostmi. Sem sodijo različni pristopi, od katerih smo za namene naše naloge, kjer bomo obravnavali nadzor izvoza blaga z dvojno rabo, izbrali sodoben pristop Susan Strange (1987, 1992, 1995), ki razume državo kot glavnega akterja in daje resen poudarek njeni moči. Susan Strange tudi opozarja na naraščajoči vpliv trgov, korporacij in tehnoloških inovacij v spreminjajočem okolju, v katerem države delujejo. Pri vsem pa jo vodi politična analiza, ki se vedno začne z vprašanjem: *Cui bono?*¹² (May 1996; Cohen 2000, 2014; Sell 2014).

2.1 Strukture moči

Susan Strange (1995, 30) v politični ekonomiji poišče dve vrsti moči: strukturno in relacijsko. Relacijska moč izvira iz odnosov, ki predstavljajo moč, ki jo ima subjekt A, s katero vpliva na subjekt B, da stori nekaj, česar sicer ne bi storil. Strukturna moč pa je moč oblikovati strukture globalne politične ekonomije, znotraj katerih države, ustanove, podjetja in posamezniki delujejo. Strukturna moč je sestavljena iz štirih različnih, vendar medsebojno povezanih struktur.

Slika 2. 1: Strukture moči po Suzan Strange

Vir: Strange (1995, 33)

¹² *Cui bono?* je staro vprašanje, ki pomeni kdo ima dobiček oz. v čigavo korist

Te strukture si Susan Strange ponazori kot ploskve pravilne štiristrane piramide, kjer vsaka ploskev podpira in povezuje ostale tri. Viri moči, ki tvorijo te strukture oz. ploskve so:

- nadzor nad varnostjo,
- nadzor nad proizvodnjo,
- nadzor nad posojili ter
- nadzor nad znanjem, prepričanjem in idejami,

paralelogram v piramidi pa predstavlja ravnovesje med državo in trgom.

Strange (1995, 65) opredeli proizvodno strukturo kot okvir, ki opredeljuje, kaj se proizvaja, kdo proizvaja in za koga, ter pod kakšnimi pogoji in s kakšnimi metodami se proizvaja. Internacionalizacija proizvodnje in mednarodno poslovanje sta oblikovala globalno proizvodno strukturo, ki je rezultat politik držav in tržnih tendenc, managerskih strategij in spreminjajoče se tehnologije. V dvajsetem stoletju se je v okviru proizvodnih struktur izrazilo povečala proizvodnja hrane, surovin, industrijskih izdelkov in storitev (Strange 1995, 65), v zadnjih dvajsetih letih pa tudi neopredmetena tehnologija ali znanje. Na svetovno proizvodnjo je potrebno gledati celovito. Predpogoj celovitega razumevanja mednarodne proizvodnje je interdisciplinarni pristop ekonomistov, poslovnih ekonomistov in politologov (Svetličič 1996).

Strange (1995, 48) meni, da je v politični ekonomiji varnostna struktura okvir moči, ki jo oblikujejo tisti, ki drugim nudijo varnost, ki je navsezadnje najbolj temeljna človeška potreba. Varnost je zaščita osnovnih vrednot, ki pomeni identifikacijo groženj in kreiranje politik za zaščito teh osnovnih vrednot (Leffler 2004, 124). Največja univerzalna grožnja varnosti, ki se nanaša na vse človeštvo, je jedrska vojna. Druge glavne grožnje človeški varnosti so z redkimi izjemami spori glede oblasti. Rodijo se iz vsake situacije, kjer dve avtoriteti ne moreta priti do dogovora, oz kjer šibkejša avtoriteta prekorači mejo svoje oblasti, do katere jo močnejša avtoriteta še tolerira (Strange 1995, 51). Iz razmerja teh oblasti lahko vidimo, da je možno miroljubno sožitje dveh oz. več avtoritet ali pa njun konflikt. Oboje je lahko izvor varnosti, hkrati pa tudi izvor nevarnosti, saj je ravnotežje moči lahko izvor miru ali vzrok za vojno. V tej trditvi vzajemno jedrsko zastraševanje lahko pomeni hkrati potencialno grožnjo varnosti, lahko pa glavno orodje varnostne strukture. Slabost varnostne strukture sistema držav je negotovost glede meje njihove oblasti. Vse države trdijo, da imajo monopol legitimnega nasilja in da to pravico priznavajo tudi drugim državam. Zaradi političnih sprememb do današnjega dne, zatona imperijev ali prej močnih držav in zaradi rasti in

agresivnosti novih držav varnostna struktura svetovnega gospodarstva slabi. Tudi pretekle težnje po svetovni organizaciji, ki bi bila učinkovitejša od OZN, se niso uresničile, saj je ta v svojem delovanju morala popraviti razmerje moči v Ustanovni listini združenih narodov¹³, ki je zagotavljala državam članicam lastno jurisdikcijo za vse zadeve, ki jih same opredeljujejo kot take (člen 2.7) ter pravico do individualne in kolektivne samoobrambe (člen 51). Na ta način je bila podprta varnostna struktura članic, ki temelji na zavezništvu in ne na skupni odgovornosti za ohranjanje miru med državami.

Ravnotežje med velesilami, ki naj prispeva k mednarodni varnosti, se skozi zgodovino spreminja. Narodova varnost ima lahko veliko elementov. Indijski znanstvenik Prabhakaran Paleri (2008, 80-82) jih je razdelil na vojaško varnost, ekonomsko varnost, varnost virov, varnost meja, demografsko varnost, varnost pred katastrofo, energetska varnost, geostrateško varnost, informacijsko varnost, prehransko varnost, varnost zdravja, etnično varnost, varnost okolja, kibernetično varnost ter genomska varnost. Pri tem Paleri ne uporablja izrazov, ki jih pogosto srečamo v razpravah o narodovi varnosti kot so domovinska varnost, terorizem in socialna varnost, ker jih lahko vsebinsko umesti med svoje elemente.

Varnostna struktura je v močni korelaciji s proizvodno strukturo. Vse dokler je možen oborožen konflikt, bo tisti, ki ponuja varnost pred takšnimi grožnjami, lahko uveljavljal moč tudi na drugih področjih, ki niso povezana z varnostjo (Strange 1995, 34). Obenem pa bodo drugi sprejeli tudi tveganje, da bi se ista sila, ki zagotavlja varnost, lahko sama prelevila v izvor grožnje tistim, ki iščejo zaščito. Prav tako pomembno, kot je odločanje o vrsti obrambe, je odločanje o tem, kaj se proizvaja, kdo to proizvaja, s kakšnimi sredstvi in kako pri tem kombinira dejavnike, kot so zemlja, delo, kapital in tehnologija. Proizvodnja vse večjega dela blaga in storitev v današnjem svetu odraža gibanja v svetovnem gospodarstvu, zato je strukturna moč nad proizvodnjo postala temelj družbenih in političnih sprememb, ki se širijo preko nacionalnih mej (Strange 1995, 35).

Zaradi vpliva in prepletanja z varnostno strukturo je del proizvodnje industrijskih izdelkov namenjen proizvodnji orožja oz. je namenjen za obrambo, del proizvodnje industrijskih izdelkov, programske opreme in tehnologije pa je lahko namenjen tako za civilno kot za vojaško uporabo. Obe področji, tako civilno kot varnostno stremita vedno k vedno novejši in

¹³Dostopno na: <http://www.unaslovenia.org/dokumenti/ulzn>

zahtevnejši tehnologiji. Blago z dvojno rabo, ki je lahko uporabljeno za civilni ali vojaški namen, posega v obe strukturi moči, ki se med seboj vedno bolj prepletata. Nove tehnologije na vojaškem področju lahko prispevajo h globalnemu gospodarstvu, prav tako pa lahko tudi hiter razvoj tehnologij v civilni sferi pomaga pri razvoju novih vojaških sistemov. Arnould (2015, 11) poda primer karbonskih vlaken, ki so bila v šestdesetih letih prejšnjega stoletja uporabljena le v vojaški namen pri britanskem ministrstvu za obrambo. Takrat so bila karbonska vlakna draga in redka, v novejšem času pa jih široko uporabljamo skoraj pri vseh športih (od teniških loparjev do dirkalnih avtomobilov Formula 1). Tehnologija se je razširila iz vojaške v civilno sfero. Danes je tudi veliko manjših in srednjih podjetij v civilni sferi, ki izdelujejo blago z dvojno rabo ali tehnologijo, ki bo kasneje velikokrat uporabljena v vojaški industriji. Becker (2015, 26) podaja primer mikro in nano-tehnologij, senzorjev, informacijsko telekomunikacijske tehnologije in opreme ter biološke ali medicinske tehnologije, ki se razvija v civilni sferi. Drugi vidik, ki vključuje obe strukturi moči, pa je vidik končne uporabe blaga z dvojno rabo. Ne glede na ekonomski doprinos obstaja večje ali manjše tveganje, da bo blago z dvojno rabo lahko uporabljeno v vojaške namene tam, kjer uporaba ne bi bila miroljubna.

Finančna struktura ima velik vpliv na varnost, proizvodnjo in raziskovanje. Finančne zahteve so postale v dobi visokih tehnologij zelo obsežne, saj je bilo razvoj visokih tehnologij možno financirati le s pomočjo posojil, ker je bila akumulacija kapitala nezadostna (Strange 1995, 35). Finance so tudi vir korporacijske moči pri obvladovanju znanja, ki ga potrebujejo različna področja proizvodnih in varnostnih struktur. Finančne strukture moči so prisotne tudi na področju blaga z dvojno rabo ter imajo velik vpliv tudi pri razvoju novih tehnologij. Posebej se to odraža v razvojni fazi, saj npr. v večini EU držav upadajo finančna sredstva za obrambne proračune. Fiott (2015, 34) pravi, da tudi države, ki so večje porabnice na drugih področjih, zelo malo povečujejo izdatke za obrambo ali jih celo zmanjšujejo, saj je na podlagi podatkov Eurostata za leto 2012 v EU le 5,11% od vseh sredstev namenjenih za raziskave in razvoj dodeljenih raziskavam in razvoju na obrambnem področju. Arnould (2015, 13) pove, da so bila v zadnjih šestih letih sredstva za raziskave na obrambnem področju v EU zmanjšana za 20%. Fiott (2015, 36) je tudi mnenja, da bi razvoj blaga z dvojno rabo v civilni sferi in uporaba le-tega v obrambni sferi lahko sinergijsko pomagala pri nižjih vojaških proračunih, predvsem pri brezpilotnih plovilih, kibernetiki, pomorskemu nadzoru in satelitskih komunikacijah. Pri postavljanju sistema nadzora blaga z dvojno rabo s pristopom iz upravljanja znanja se ne bomo usmerili na raziskave in razvoj, temveč na ustrezen nadzor

izvoza, ki bo lahko v največji meri zagotavljal miroljubno uporabo blaga z dvojno rabo. Slednje bo odvisno od vzpostavljenega ravnovesja med proizvodnimi in varnostnimi strukturami. Zato navzlic pomembnosti finančne strukture ne bomo obravnavali.

Struktura znanja predstavlja okvir moči, kjer se določa, kakšno znanje se odkriva, kako je shranjeno in kdo ga posreduje, s katerimi sredstvi, komu in pod kakšnimi pogoji (Strange 1995, 115). To moč je težje kvantificirati. Na primer: razvoj specializacije, ki kot rezultat tehnoloških sprememb ustvarja ekonomije obsega, prične igrati pomembno vlogo kot dejavnik mednarodne menjave (Krugman 1994, 63). Izvoz blaga z dvojno rabo zaradi svoje specifičnosti posega tudi v strukturo znanja. Vsi najnovejši sistemi, vojaški in strateški, ne morejo delovati brez tehničnega znanja in sodelovanja. Znanje je postalo pomembnejše v tekmovanju med državami kot surova človeška moč ali moč orožja. Po drugi svetovni vojni smo zabeležili fantastičen razvoj znanosti in tehnike, ki je omogočil nesluten razmah mednarodne menjave ter vseh drugih oblik mednarodnega udejstvovanja podjetij (Svetličič 1996, 27). V zadnjem času se razvoj znanosti in tehnike uveljavlja primarno tudi na civilnem področju ter se kot druga uporaba lahko pojavi tudi na vojaškem (Galev 2003, 7; Becker 2015, 26; Fiott 2015, 35). Ne glede na to bomo v samem sistemu zajeli le del strukture znanja in sicer tako, da bomo uporabili pristop k postavitvi in spreminjanju sistema s pomočjo modela upravljanja znanja.

Štiri primarne strukture moči, ki so predstavljene kot stranske ploskve piramide, so med seboj prepletene in soodvisne. Nemogoče je obravnavati katerokoli od njih popolnoma neodvisno od ostalih. Tudi na področju nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, ki ga disertacija obravnava, so prisotne vse štiri. Kljub temu pa bomo za namen te naloge proučevanje usmerili predvsem na proizvodne in varnostne strukture moči ter s pristopom preko instrumenta, ki se uvršča v strukture znanja poskušali najti njihovo optimalno ravnovesje.

2.2 Teoretični pristopi k mednarodni trgovini in k mednarodnim odnosom ter vplivu struktur moči

Za namene razumevanja raziskovalnega vprašanja je nujno, da najprej razdelamo teoretične pristope k mednarodni trgovini, saj gre pri nadzoru izvoza blaga z dvojno rabo za nadzor nad mednarodno menjavo, ki v zadnjih sto letih raste hitreje kot proizvodnja (Strange 1995, 155).

Teoretične šole se v grobem delijo na merkantiliste, liberaliste in marksiste. Te šole po Susan Strange (1995, 165) sovpadajo s teoretičnimi šolami mednarodnih odnosov in sicer z realistično, pluralistično in strukturalistično, če upoštevamo našeti vrstni red. To utemeljuje z razlago, da se ustrezna vloga države za urejanje odnosov na trgu določa s politično odločitvijo.

Realisti oz. merkantilisti (npr. Ekelund, Colbert, Hamilton, List) izhajajo iz predpostavke, da je svet negotov, zato je na prvem mestu varnost. Poglavitni cilj države je preživetje, ki ga mora zagotoviti politika, ki mora zagotavljati tudi socialno kohezijo. Heckscher (2013, 24) povzame temeljne premise realistov. Prvi cilj politike je avtonomija države. Zamudniki ne morejo doseči enakih ugodnosti trgovine kot tisti, ki so prišli prvi v razmerah svobodne konkurence. Zato je potrebna državna intervencija in trgovinska zaščita, saj države tekmujejo za omejene vire, v kar je usmerjena tudi politika. Ključna je moč.

Liberalisti (Ricardo, Viner, Heckscher, Ohlin) temeljijo na pravilu primerjalne prednosti. Dve državi bosta maksimirali svoje bogastvo pri trgovinski izmenjavi, če se specializirata za proizvodnjo blaga ali storitev, kjer imata največjo primerjalno vrednost glede na odnos med ceno in razpoložljivo količino posameznega proizvodnega faktorja. Podpirajo tudi liberalizacijo trgovine znotraj skupine držav¹⁴ in model primerjalne učinkovitosti, ki izhaja iz različne obdarjenosti s proizvodnimi viri, kapitalom in delom¹⁵ (Gandolfo in Trionfetti 2014, 94). Končni cilj liberalistov oz. pluralistov je proizvajanje bogastva, bistvena vrednota je učinkovitost kombinacije proizvodnih virov, zato je politika usmerjena v odpravljanje neučinkovitosti s čim manjšim omejevanjem delovanja trga ob najnižjih stroških (Strange 1995, 166).

Tretja smer posveča največjo pozornost pravičnosti, saj strukturalisti, marksisti in odvisnostna teorija izhajajo iz predpostavke, da trg ni nevtralen in da sta zgodovina in neenakomeren gospodarski razvoj na svetu vzpostavila pristranski odnos do dežel v razvoju. Politika, ki izhaja iz te šole, je usmerjena v popraviljanje krivic, ki jih je ta delitev povzročila, da bi lahko dežele v razvoju dohitele industrijsko razvite države ter išče specifične rigidnosti ter značilnosti držav v razvoju, da bi jih najbolje prilagodila gospodarstvom razvitih držav (Dutt in Ros 2003, 55).

¹⁴ Teorija carinske unije (Viner 1950)

¹⁵ Heckscher-Ohlin model (Gandolfo in Trionfetti 2014, 94)

Susan Strange (1995, 169) trdi, da je slabost trgovinskih strategij, da poskušajo trgovino razlagati izolirano in ne upoštevajo vpliva štirih glavnih struktur moči na menjalne pogoje med državami, zato se ji zdi iskanje splošne teorije, ki bi pojasnila mednarodno trgovino neuspešno in nezadostno. Meni pa, da strukture moči vplivajo na mednarodno trgovino. Varnostne strukture vplivajo pri zavezništvi in konfliktih med trgovskimi partnerji, prav tako državna varnost, ki lahko vpliva na strukturo domače proizvodnje. Proizvodne strukture zaradi povečanja stroškov kapitala in krajše življenjske dobe proizvodov in proizvodnih virov zahtevajo hitre dobičke in čim širša tržišča, kar podjetja sili v mednarodno trgovino. Tudi finančna struktura ima vpliv, saj je bila nestabilna in neenakomerna rast mednarodne menjave v prejšnjem stoletju posledica neenakomernega dostopa do posojil v svetovnem gospodarstvu. Nazadnje Strange utemelji (1995, 113-130) tudi vpliv strukture znanja, kjer povezuje izobraževanje in stopnjo izvoza v posameznih državah ter načina, s pomočjo katerega je dostopno znanje za potrebe industrializacije. Kombinirani učinki vseh štirih struktur pa še bolj nihajo kot posamezni neto učinki primarnih struktur (Strange 1995, 171).

2.3 Trgovinska politika

Iz osnovnih strukturnih okvirjev moči se za namen našega raziskovanja usmerimo najprej v mednarodno menjavo. Trgovina je zgodovinsko gledano tesno povezana z razvojem človeštva. Predstavlja osnovo blaginje in gospodarske rasti. Tradicionalna teorija mednarodne menjave temelji na dveh ključnih principih: specializaciji in primerjalni prednosti. Temelji pa tudi na togih predpostavkah popolne konkurence, nespremenljivosti proizvodnih dejavnikov in popolni informiranosti o možnostih mednarodne menjave. Svetličič (1996, 146) zaključí, da zaradi togih predpostavk tradicionalna teorija ne more v celoti obrazložiti sodobne mednarodne menjave. Nove teorije upoštevajo spremenjene razmere v njeni strukturi, kot so diferenciacija proizvodov, tehnologija in inovacije, nepopolna konkurenca, ekonomija obsega in industrijska organizacija (Svetličič 1996, 180) Tako trgovinska politika niha med liberalizmom in intervencionizmom.

Medtem ko ekonomisti proučujejo trge v okviru samo-regulatornih mehanizmov, ki so izolirani od političnih zadev, strokovnjaki mednarodne politične ekonomije izhajajo iz predpostavke, da ima svetovna ekonomija pomemben vpliv na moč, vrednote in politično avtonomijo nacionalnih držav.

Mednarodna menjava v mednarodni politiki tako ni le rezultat delovanja tržnih sil, relativne ponudbe in povpraševanja. Zaradi odvisnosti od primarnih struktur moči (proizvodne, varnostne, finančne in strukture znanja) je menjava rezultat kompleksne in medsebojno povezane mreže pogajanj in kupčevanj ter je delno politična in delno ekonomska (Strange 1995, 154). V takih pogajanjih države tehtajo med varnostnimi in komercialnimi interesi, saj lahko vojna najbolj zaduši mednarodno menjavo. Pogajalci največkrat nimajo enakega dostopa do tehnologije ali financ, zato je doseganje ravnotežja te pogajalske moči odločilnega pomena (Strange 1995, 158). Države želijo zavarovati svoje vrednote in interese, posebno svojo moč in zato poskušajo tudi preko trga povečati svojo moč in vpliv nad ostalimi državami (Gowa 1994) ter tudi vplivati na naravo mednarodnih režimov (Rittberger 1993; Krasner 1995).

Trgovinske politike so se oblikovale pod vplivom teorij mednarodne menjave. Trgovinska politika predstavlja pomemben instrument pri oblikovanju nacionalnega in svetovnega gospodarstva in pomeni poseganje države v gospodarstvo, saj gre pri načelu svobodnega trga za poenostavitev in predpostavko popolne konkurence, ki ne upošteva vladnih trgovinskih politik, ki jih države kreirajo za doseganje trgovinskih prednosti (Svetličič 2000, 180). Država na ta način posega tudi v delovanje trga. Nekateri so mnenja, da je vpletanje države na trgu zakonito (Svetličič 1996, 305) in upravičeno, če obstajajo ekonomije obsega, tržne napake ali zunanje ekonomije (Svetličič 2000, 180). Država s politiko posega v delovanje nacionalnega trga in tudi navzven. Tehten argument v prid poseganja države v trgovino je doseganje optimalnih carinskih stopenj, zato lahko država svojo zunanjo trgovino regulira tako, da optimalno izkoristi svojo potencialno monopolno moč (Trošt 1998, 111). Pri tem je pomembno, da je država tako velika, da lahko na ta način vpliva na svetovne cene (Salvatore 1998, 240). Globalno gledano, so z ukrepi trgovinske politike trgi »ustrezno« moteni in prav te motnje lahko obrazloži teorija mednarodnega poslovanja. Ta pojasnjuje, kako se trgovinsko politiko opredeljuje in dogovori, kako se razrešuje različne interese in zakaj, kakšna so prilagajanja in kako se izvajajo (Grosse in Behrman 1992, 97).

Kot se je iz vidika struktur poudarek iz nacionalnih okvirov preusmeril v globalne strukture, je tudi trgovina in posledično trgovinska politika čedalje bolj usmerjena na ves svet, česar se države vse bolj zavedajo.

Institucija, ki pri kreiranju svetovnih trgovinskih odnosov tvori jedrni sistem multilateralnih trgovinskih pogajanj, je Svetovna trgovinska organizacija (WTO- World Trade Organization), ki skrbi, da njene članice upoštevajo dogovorjena multilateralna pravila trgovanja za doseganje čim nižjih ovir za dostop na tuje trge ter stremi k čim večji liberalizaciji na trgu in zagotavlja odprtost svetovnega gospodarstva za trgovino.¹⁶ Države, ki v njej sodelujejo, vzpostavljajo trgovinske politike, ki temu sledijo. Trgovinska politika se lahko oblikuje tudi v integraciji držav, kot je primer v EU. Spreminjanje proizvodnih struktur pa vpliva na oblikovanje teh politik.

2.4 Varnostna politika

Varnostna politika je definicija tega, kaj pomeni biti varen za sistem, organizacijo ali katerokoli entiteto.¹⁷ Menimo, da varnost predstavlja sposobnost ohranjanja vrednot, osnovnih interesov, neodvisnosti in integritete ter ohranjanja miru. Varnost nam tudi predstavlja razvoj demokracije in vladavine prava v spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Varnost je tudi upravljanje z grožnjami oz. nevarnostmi. Nacionalna varnost je tudi sistemski varnostni problem, v katerem igrajo svojo vlogo posamezniki, države in sistem ter v katerem so ekonomski, socialni in okoljski faktorji enako pomembni kot politični in vojaški (Buzan 2008). Buzanov (2008) pristop k varnosti temelji na več nivojih: z njo se sooča posameznik, država in mednarodna skupnost. Prav tako razlikuje med lokalno, nacionalno, regionalno in globalno varnostjo (Buzan 1983, 187).

Varnostne politike poskušajo vzpostavljati ravnovesje med tveganji in nadzorom. Države vodijo lastne nacionalne varnostne politike, ki ščitijo njihove interese in podpirajo nacionalne varnostne strukture. V okviru mednarodnih odnosov in globalizacije vstopajo v okvire mednarodne varnostne politike same ali vključene v integracije. Novejše smeri analizirajo varnost v petih sektorjih: političnem, vojaškem, ekonomskem, družbenem in okoljskem sektorju (Stone 2009, 5).

Mednarodne varnostne in obrambne institucije, kot so OZN, NATO in OVSE, kreirajo lastne varnostne politike in lahko posegajo v oborožene spopade oz. imajo možnosti ukrepanja zoper agresorja. Tako na primer tudi EU vodi skupno zunanjo in varnostno politiko, ki stremi k

¹⁶ Preambula Marakeškega sporazuma o ustanovitvi Svetovne trgovinske organizacije. Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=9121>. Več o delu in ciljih na: www.wto.org.

¹⁷ Tako razlaga varnostno politiko Wikipedia. Dostopno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Security_policy

varovanju skupnih vrednot, temeljnih interesov Unije, neodvisnosti in integritete EU v skladu s principi Organizacije Združenih narodov ter poskuša promovirati mednarodno sodelovanje (čl. 3.5 TEU). EU do Lizbonske pogodbe ni mogla posegati s svojimi silami v oborožene spopade, varnost posameznih držav članic EU je v tistem času dejansko zagotavljal NATO, saj, kot pravi Bebler (2002, 643) so države članice v ta namen vstopile v to zavezništvo. Bebler (2002, 643) opozarja, da ima država, ki je članica integracije kot je EU ali članica NATO, zunanjepolitično strategijo, ki jo v veliki meri opredeljuje njeno članstvo v EU ali NATO. S članstvom v EU države zasledujejo cilje: dostop do trgov, blagostanje ter svoj položaj v svetu. Članstvo v NATO v veliki meri opredeljuje varnostno politiko in strategijo države. Država sama, posebej, če je manjša, si lastne varnosti ne more zagotoviti z lastno močjo, pač pa si kot strateški cilj zunanje politike postavi vključitev v ustrezna zavezništva ter ureditev odnosov s sosednjimi državami. Velike države si lahko privoščijo politiko varnostne nepovezanosti, osamljenosti oziroma t.i. izolacionalizma (Bebler 2002, 640). Lizbonska pogodba (člen 42.7 TEU) leta 2009 v EU prvič uvaja klavzulo o vzajemni obrambi, ki posebej zavezuje države članice Evropske unije. Tako se lahko država članica v primeru oboroženega napada na njeno ozemlje zanese na pomoč in podporo ostalih držav članic, ki so zavezane k zagotavljanju pomoči. Vendar veljata v zvezi s to klavzulo dve omejitvi:

- klavzula o vzajemni obrambi ne vpliva na varnostno in obrambno politiko nekaterih držav članic, predvsem tistih, ki so tradicionalno nevtralne;
- klavzula o vzajemni obrambi ne vpliva na zaveze v okviru Organizacije Severnoatlantske pogodbe (NATO).

Skupna varnostna in obrambna politika (SVOP) nadomešča Evropsko varnostno in obrambno politiko (EVOP).¹⁸ Lizbonska pogodba uvaja razen priznanja tega novega statusa tudi nove določbe za razvoj SVOP. Cilj najpomembnejših novosti je postopna uvedba skupne evropske obrambe.

Razvijanje institucionaliziranega sodelovanja med državami odpira nove priložnosti za doseganje večje mednarodne varnosti v prihodnjih letih (Baylis 2001, 34). Ta pristop je znan kot liberalistični institucionalizem. Mednarodne institucije same nimajo moči odpraviti vojne iz mednarodnega sistema, lahko pa igrajo vlogo pri doseganju večjega sodelovanja med

¹⁸ Resolucija Evropskega parlamenta z dne 23. novembra 2010 o civilno-vojaškem sodelovanju in razvoju civilno-vojaških zmogljivosti. (2010/2071(INI)). Dostopno na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0419+0+DOC+XML+V0//SL>

državami (Keohane in Martin 1995, 44). Moč pa je sredstvo za doseganje varnosti (Dunne in Schmidt 2007), čeprav v odločilnih situacijah glavna skrb držav ni moč ampak varnost (Waltz 1989, 40). Grizold in drugi (2015, 12) trdijo, da je koncept upravljanja varnosti utemeljen na predpostavki, da se sodobna država v okoliščinah kompleksnega ogrožanja usmerja k sodelovanju tako z drugimi državami kot tudi nedržavnimi subjekti mednarodnih odnosov.

Države uporabljajo ustrezne ukrepe za izvajanje in doseganje ciljev politik. Tako kot trgovinska politika kljub svoji liberalizaciji še vedno uporablja trgovinske ovire in različne ukrepe, varnostna politika v svojem izvajanju postavlja nadzor in ukrepe za obvladovanje varnostnih tveganj. Kadar se strukture moči med seboj prepletajo, do česar pride pri izvozu blaga z dvojno rabo, so medsebojno prepletene in soodvisne tudi politike. Zaradi nenehnega razvoja in spreminjanja teh struktur se tudi politike same spreminjajo, hkrati se s tem spreminja tudi njihova soodvisnost. Kreiranje in izvajanje teh soodvisnih politik je torej izrazito kompleksen sistem, ki mora za svoje delovanje nenehno spremljati te spremembe. Potrebna je koordinacija, saj mora kreiranje in izvajanje politik delovati na več nivojih: v podjetjih, državah, mednarodnih integracijah, mednarodnih režimih, mednarodni skupnosti. Kreiranje politike lahko razumemo kot kompleksen proces, pri katerem akterji delujejo v sodelovanju in v svojem interesu z namenom razvijanja in oblikovanja ukrepov in ki vodi do končne izbire med temi ukrepi (Bacchus 1974). Koordinacija politik pa je proces, pri katerem primerjamo ali harmoniziramo dve ali več politik ali programov, da bi dosegli skupen cilj ali namen (Burns 2002).

2.5 Zunanja politika, mednarodni odnosi in moč ter nadzor izvoza

Petrič (2010) razmeji strateške cilje in odločitve ter taktične cilje in odločitve. Politike imajo strateške cilje, ki so praviloma dolgoročni, kar je glede na sovpadanje strateškega z dolgoročnim razumljivo (Petrič 2010, 253). Strateška narava cilja se kaže v njegovi izjemni pomembnosti in povezanosti s temeljnimi interesi države, kot so njena suverenost, neodvisnost, nedotakljivost, varnost, blagostanje, njena vloga na določenem območju, njen položaj v mednarodnem okolju in še posebej v odnosih s sosedi, njenimi vrednotami. Taktične odločitve in cilji so velikokrat kratkotrajnega pomena, namenjeni doseganju taktičnih ciljev, ki so lahko vmesni cilji, lahko pa so tudi usmerjeni k strateškemu cilju. Petrič (2010, 254)

zaključiti, da je v zunanji politiki težko vnaprej ločiti med strateškimi in taktičnimi odločitvami ter cilji, ter da se ti pogosto prepletajo v celovit proces odločanja.

Mednarodni odnosi so večkrat opredeljeni kot podpodročje politične znanosti, ki ni doseglo značilnosti discipline, ki bi morala imeti svoje metode, načine učenja, lastnosti in misli, ki bi jo ločevale od drugih vej učenja (Brown 2007), drugi pa jih opredeljujejo kot avtonomno znanost (Benko 1996, 38; Brglez, 2008). Nekateri menijo, da bi mednarodni odnosi izgubili svojo interdisciplinarnost in multidisciplinarnost, nasprotja in dialog, če bi bili opredeljeni kot disciplina (Andrews 2012). Prav tako so mednarodni odnosi večinoma pogojeni s tradicionalnimi in kritičnimi teorijami, ki izhajajo iz del zahodno-evropskih in ameriških strokovnjakov ter zato vključujejo njihov pogled na svet. Tradicionalne teorije mednarodnih odnosov izhajajo iz antičnih pisanj od Aristotela dalje in kot najstarejše se pojavljajo realistične teorije, ki temeljijo na šestih principih Hansa Morgenthaua (Morgenthau 1978, 4-15). S svojim političnim realizmom, ki vsebuje koncept nacionalnega interesa kot moči, ki varuje državnike pred zablodami motivov in ideoloških preferenc osebnih želja, se razlikujejo od idealizma in definirajo moč kot »karkoli, kar vzpostavlja in vzdržuje nadzor človeka nad človekom« (Morgenthau 1978, 9). Morgenthau (1973, 34) meni, da je boj za oblast »nesporno dejstvo izkušenj«, ki je »univerzalno v času in prostoru«. Največ realističnih razprav je ubesedenih v pojmih "mednarodni sistem", namesto "mednarodna družba" ali "svetovna družba", in za realiste je ta sistem, zaradi večnega boja za oblast in "odsotnosti resnično vladnih institucij," kaotičen (Waltz 1959, 11). Dva glavna pomisleka realistov sta moč in mir (Morgenthau 1973; Waltz 1959), čeprav njihov poudarek na moči precej pomrači njihovo razlago svetovne politike. Teoretiki angleške šole¹⁹ poskušajo preseči realistične teorije in njene domneve o človeški naravi in govorijo o »mednarodni družbi« namesto o »mednarodnem sistemu«. Takšna družba držav temelji na spoštovanju pravnih in moralnih pravil in izhaja iz višje moralnosti svetovljanske družbe (Bull 1966, 39). Teoretiki angleške šole ohranjajo državo v središču svojih razmišljanj, pri čemer enako kot konstruktivisti obravnavajo tudi »socialne dimenzije mednarodnega življenja« (Reus-Smit 2009, Schönbaum 2006). Izhajajoč iz liberalizma, ki visoko uvršča pojme kot so enakost, svoboda in pravice ter

¹⁹ Najizrazitejši predstavnik angleške šole je bil Martin Wight (1913-1972), poleg njega pa še Hedley Bull, Herbert Butterfield, Barry Buzan, E.H. Carr, Tim Dunne, C.A.W. Manning, John Vincent, in Adam Watson (Buzan 2015).

štirinajstih točk predsednika Wilsona sredi prve svetovne vojne,²⁰ so zorele tudi liberalne oz. neoliberalne teorije mednarodnih odnosov. Andrews (2012) jih razvrsti v tri glavna načela: ideja kompleksne ali globalne soodvisnosti (Keohane in Nye 2001), vzpon mednarodnih organizacij in nadvladanih akterjev (Barnett in Sikkink 2008) in univerzalna uporabnost norm, skupnih pravil in institucij (Keohane 1984). Prav na tem zadnjem načelu so osnovani mednarodni režimi in opredeljeni s štirimi komponentami: načeli, normami, pravili in postopki (Keohane 1984, 59; Rittberger 1990).

Izraz ravnotežje se velikokrat uporablja kot ravnotežje moči v okviru zunanje politike. Ravnotežje moči predstavlja stanje, ko nobena država ne more uveljaviti lastne hegemonije, dominacije v mednarodni skupnosti (Petrič 2010, 65). Iz realističnih politik izhaja, da se ravnotežje moči pojavi ne le kot vzrok za red, pač pa kot njegov učinek vzpostavljanja reda, ki izhaja iz okvira skupnih normativnih konvencij držav, in s tem ravnotežje moči postane institucija v družbi držav (Kratochwill 1987; Guzzini 2013; Baldwin 2002). Susan Strange meni, da je moč razpršena tako v virih kot v učinkih, mednarodno hierarhijo vidi kot učinek medsebojnih odnosov štirih struktur moči: varnostnih struktur, proizvodnih struktur, finančnih struktur in struktur znanja, katerih viri določajo, kdo ima višji položaj v mednarodnih zadevah (Strange v Guzzini 2013, 179).

²⁰ Pred koncem prve svetovne vojne je predsednik Wilson predstavil svoj program 14 točk, s katerimi bi dosegel pravičen in trajen mir. Glavna ideja 14 točk je bila pravica do samoodločbe, od katere so si mnogi narodi v Evropi obetali boljše prihodnosti (Domovina, 1918). Program 14 točk je obsegal naslednje zaveze:

1. Javna diplomacija in nobenih tajnih mednarodnih pogodb (odkritost v mednarodnih dogovorih).
2. Svobodna pomorska trgovinska plovba v vojni in miru (morja naj bodo svobodna).
3. Enakopravni trgovski odnosi med narodi.
4. Razorožitev vseh držav do najnižje možne meje, prenehanje oboroževalnih tekem.
5. Nepristranska ureditev vseh kolonialnih vprašanj in upoštevanje pravic prebivalstva.
6. Nemčija mora zapustiti rusko ozemlje, Rusiji se zagotovi sodelovanje drugih narodov in neodvisno sklepanje o lastnem političnem razvoju.
7. Vojaška izpraznitev Belgije.
8. Alzacijo in Loreno mora Nemčija vrniti Franciji.
9. Popravek italijanske meje po jasno določenih narodnostnih črtah.
10. Avtonomija za avstro-ogrske narode.
11. Nemške čete morajo zapustiti Romunijo, Srbijo in Črno goro, katerih suverenost se obnovi, Srbiji pa se zagotovi svoboden in varen dostop do morja.
12. Avtonomija za narode v osmanskem imperiju.
13. Ustanovitev neodvisne poljske države, ki mora zajeti ozemlje, nesporno naseljeno s Poljaki, in svoboden dostop na morje.
14. Ustanoviti se mora splošno združenje narodov, ki bo poročilo za politično neodvisnost in nedotakljivost velikih in malih držav.

Susan Strange (1995, 30, 31) razlikuje med dvema vrstama moči, relacijsko močjo in strukturno močjo. Strukturna moč ji pomeni moč oblikovanja in opredeljevanja struktur globalne ekonomije, ki vpliva na države, ki delujejo znotraj teh struktur. Pomeni moč odločanja o tem, kako se opravlja določene stvari ter moč oblikovanja okvirov, znotraj katerih se vzpostavljajo odnosi med državami, ljudmi ali podjetji. Guzzini (1993: 471) kritično ugotavlja, da se ta strukturna moč nanaša na razpršenost virov, da zajema nenamensko vplivanje, ne vključuje pa pojmovanja delovanja strukture. Moč je zato zanj sposobnost učinkovanja in pretvorbe virov za vplivanje na družbene odnose (agent power). Doda tudi upravljanje (governance), ki ga definira kot sposobnost učinkovanja intersubjektivnih²¹ praks.

Strukturna moč po Susan Strange je torej moč oblikovati in opredeljevati strukture globalne politike, znotraj katere delujejo druge države. Pomeni moč države, da odloča o tem, kako se opravlja določene stvari, moč, da oblikuje okvire, znotraj katerih se vzpostavljajo odnosi med državami, ljudmi in podjetji (Strange 1995: 31). Država v ta namen oblikuje ustrezne politike. Vendar to ni moč, ki je omejena na državo. Pomeni tudi moč znotraj širše strukture mednarodnega sistema znotraj mednarodnih pravil igre z oblikovanjem in izvajanjem zunanje politike.

Oblikovanje ustreznih politik predstavlja težko nalogo za države, integracije kot je EU in mednarodno skupnost, saj mora v končni fazi zagotavljati tudi njihovo izvajanje na različnih nivojih. Enako velja za področje nadzora blaga z dvojno rabo. Izvajanje proizvodne in varnostne politike na področju nadzora nad blagom z dvojno rabo se dotika tako politične sfere javnega sektorja, akademske sfere pri kreiranju in prenosu novega tehnološkega znanja kot proizvodne sfere, za katero je iskanje ravnovesja življenjskega pomena. Poiskati je potrebno pravo ravnotežje med varnostnimi in gospodarskimi zahtevami, ki se spreminjajo glede na svetovne politične situacije, vedno novo uporabo tehnologije in inovacij ter doseganjem mednarodne konkurenčnosti in gospodarske uspešnosti. To ravnotežje ni fiksno, potrebno je nenehno vzpostavljanje le-tega na podlagi znanja, informacij in podatkov iz obeh področij, saj je v inovacijskem sistemu element inovacijske sposobnosti močno vezan na znanje (Bučar in Stare 2003).

²¹ Intersubjektivnost je uporabljena v filozofskem smislu – socialne prakse, ki oblikujejo in nadzirajo našo subjektivnost so intersubjektivne prakse (Crossley 1996, 52).

V tej nalogi iščemo optimalno razmerje struktur moči, proizvodnih in varnostnih struktur z uporabo struktur znanja na področju nadzora blaga z dvojno rabo.²² To optimalno razmerje predstavlja ravnotežje med proizvodnimi in varnostnimi strukturami. Slednje je v zadnjih letih izpostavila tudi Evropska komisija pri pripravi prenove EU režima nadzora za blago z dvojno rabo. Pred nalogo iskanja ravnotežja so postavljeni različni subjekti oz. organizacije na različnih nivojih proučevanja. Na eni strani je to javni sektor in administracija, kjer države poskušajo področje navzven regulirati z mednarodnimi sporazumi, pogodbami ali članstvom v mednarodnih izvoznih režimih. Navznoter pa države to področje urejajo z zakonodajo, ki je nacionalne narave, ali če so del večje integracije z zakonodajo urejajo nacionalno politiko in hkrati implementirajo regulativo integracije ter obveznosti, ki so jih države prevzele s pristopi k mednarodnim režimom. Istočasno si države želijo čim boljših uspehov lastnih podjetij v mednarodni menjavi. Podobno kot posamezne države svoje ravnotežje med proizvodnimi in varnostnimi strukturami iščejo tudi mednarodne integracije kot je EU in mednarodni izvozni režimi.

Na drugi strani pa so tu gospodarske organizacije, ki morajo v zvezi z izvozom tega blaga poznati in upoštevati normativne podlage, prav tako pa imeti znanje o blagu oz. tehnologiji, ki ga nameravajo izvoziti in informacije o končnem uporabniku v tretjih državah, ki bo to blago uporabil v določen namen. Prav te gospodarske organizacije pa si najbolj prizadevajo biti uspešne in konkurenčne in v sodobnem, poslovnem svetu, zaznati čim več poslovnih priložnosti in jih tudi izrabiti, zato morajo najti pravo ravnotežje med vsemi zahtevami in cilji.

Na področju blaga in tehnologije z dvojno rabo se srečamo z gospodarskimi organizacijami, ki proizvajajo visoko tehnološko podprte proizvode in ustvarjajo novo tehnologijo. V ta namen morajo biti podprte z ustreznim znanjem in s človeškim kapitalom, ki lahko kreira novo znanje, ki je potrebno za identifikacijo in izvajanje poslovnih priložnosti in tudi z znanjem o vseh možnih omejitvah, ki v danem trenutku na tem področju obstajajo.

Spopadanje s spremembo na področju npr. novih tehnologij za dvojno rabo pomeni upravljanje s strani različnih nivojev proučevanja. Politični analitiki si niso enotni, ali je

²² Koncept dvojne rabe je zelo star in je nastal z razvojem inženirstva in načrtovanja. Dobesedno pomeni, da lahko določen predmet ali aktivnost uporabimo vsaj na dva načina, kar je lastnost mnogih predmetov in aktivnosti. Načrtovalci in proizvajalci včasih ne načrtujejo dvojne rabe proizvoda, ne glede na to, da jo ta ima. Izvijač, na primer, ni bil načrtovan zato, da bi z njim koga zabodli. Če izberemo za začetno rabo vojaško področje, potem dvojna raba pomeni, da se lahko predmet ali aktivnost uporabljata tudi za ne-vojaški namen (Miller, Selegelid in van den Bruggen 2011: 8).

boljše upravljanje z vrha navzdol, kar bi pomenilo uradno s strani pristojnih institucij znotraj držav ali integracij ali bi moralo prevladati samostojno upravljanje znotraj relevantne stroke na področju nove tehnologije (Tucker 2012). Strogo upravljanje z vrha bi lahko pomenilo nevarnost pretiranega nadzora s strani države in premajhnega odziva na javne zadeve, pristop od spodaj znotraj relevantne stroke ali organizacije pa bi lahko pomenil pristransko vplivanje ali celo neke vrste »ugrabitev« državnih procesov in predpisov za namen stroke oz. organizacije (Tucker 2012, 35).

Vsi subjekti na različnih nivojih proučevanja se srečujejo s podobno problematiko, na katero gledajo vsak iz svojega zornega kota. To spominja na pojem paralakse, ki pomeni navidezno spremembo predmeta zaradi spremembe položaja opazovalca. Zaradi svoje kompleksnosti in dinamičnosti prepletanje struktur postavlja pred nas velik izziv po obvladovanju. Ta fenomen pa je karakterističen pri nameravanem področju proučevanja: nadzoru izvoza blaga z dvojno rabo. Zaradi ugotovitev mnogih znanstvenikov (Clemens 2013; Waltz 2000; Rosenau 2003; Earnest 2006), da je potrebno tudi kompleksne mednarodne probleme proučevati s črpanjem spoznanj iz znanosti o kompleksnosti vsaj v interdisciplinarnem smislu, se bomo v nadaljevanju spoznali s prilagodljivimi kompleksnimi sistemi. Pri postavljanju sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na podlagi spoznanj iz teorije kompleksnih prilagodljivih sistemov bomo uporabili instrumente teorije upravljanja znanja.

3 Kompleksni prilagodljivi sistemi in upravljanje znanja

Z namenom razumevanja kompleksnosti sistema nadzora izvoza ter pristopa do postavitve modela upravljanja znanja za kompleksne sisteme moramo razgrniti nekaj lastnosti kompleksnih sistemov, kompleksnih prilagodljivih sistemov ter uporabo znanosti o kompleksnosti v družbenih znanostih in mednarodnih politikah. Hkrati bomo raziskali posamezne segmente upravljanja znanja, življenjski cikel znanja, posamezne modele upravljanja znanja ter analizirali povezavo s kompleksnimi prilagodljivimi sistemi. Prav tako bomo v vsebinah iz teorije upravljanja znanja, ki primarno veljajo za organizacije in njihovo sposobnost preživetja posebej izpostavili tiste, ki se nanašajo na organizacije kot kompleksne sisteme, celo kot žive organizme. Iz te analogije bo namreč narejen naš pristop k sistemu nadzora izvoza blaga z dvojno rabo kot kompleksnemu prilagodljivemu sistemu in poskus zasnovanja modelov upravljanja znanja zanje.

3.1 Kompleksni sistemi ter družbene znanosti in politike

Sistem je množica povezanih ali medsebojno odvisnih stvari, je množica pravil, ureditev stvari.²³ Obstoječi modeli sistemov npr. v ekonomiji, managementu in fiziki so dolgo temeljili (in še temeljijo) na Newtonovih znanstvenih principih, kjer stroj ponazarja dominantno metaforo sistema. Stroj pa lahko razložimo z redukcijo tako, da razumemo vsak njegov del posebej, celoten stroj pa kot vsoto vseh delov. Zato je predvidljiv in preprost, potrebuje le nekaj zunanjih pravil za obnašanje posameznih delov stroja. Pri kompleksnih sistemih ne moremo pričakovati, da bo celota vsota posameznih delov in ne moremo razložiti rezultatov v dani situaciji tako, da proučimo posamezne elemente. John Holland (2005) je raziskal koncept kompleksnih prilagodljivih sistemov in opisal razliko med njimi in newtonovsko redukcijo, ki je vodila znanstvenike v proučevanju sistemov v zadnjih treh stoletjih. Znanost o kompleksnosti je opisal kot znanost, ki bo dominirala v 21. stoletju, kompleksne prilagodljive sisteme pa kot sisteme, ki imajo veliko množico komponent, imenovanih agentov, ki sodelujejo in se prilagajajo oz. učijo (Holland 2005). Znanost o kompleksnosti nas uči, da se

²³ Webster Dictionary. 5. ed. 2002.

moramo bolj posvetiti medsebojnim odnosom med agenti in ne le na individualne agente (Zimmerman 2000).

V splošnem nam sistemski pristop omogoča razumeti in obvladovati kompleksne pojave z opredelitvijo njihovih sistemskih odnosov, to je odnosov med:

- sistemom in njegovim okoljem
- medsebojno povezanimi podsistemi
- podsistemi in celotnim sistemom.

Tudi organizacije lahko obravnavamo kot kompleksne sisteme. Za svoje delovanje potrebujejo lastnosti, ki bodo za nas kasneje pomembne, ko bomo obravnavali sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo.

Senior in Swailes (2010) menita, da bi iz systemskega vidika za preživetje organizacij kot kompleksnih sistemov, organizacije morale biti:

- prilagodljive: sposobnost, da razvijajo in razvoj, da bi se najbolje znašle v spreminjajočem se okolju,
- soodvisne: organizacije so v interakciji z okoljem na kompleksne načine, okolje vpliva nanje organizacije pa tudi oblikujejo okolje,
- dinamične: poskušajo doseči ravnotežje med potrebo po redu in skladnosti s potrebo po prožnosti.

Kompleksni prilagodljivi sistem je ciljno usmerjen odprt sistem, ki se poskuša umeščati v svoje okolje (Holland 1995). Sistemi so kompleksni zato, ker so raznoliki in narejeni iz multiplih med seboj povezanih elementov, prilagodljivi pa v tem, ker imajo sposobnost, da se spreminjajo in se učijo iz izkušenj.

Sistemi so tudi galaksije in mesta, ekosistemi in kompleksni stroji kot na primer letala ali računalniki. Sisteme pa lahko med seboj razlikujemo po tem, ali so vnaprej določeni ali pa se prilagajajo. Primer kompleksnega prilagodljivega sistema je človeško telo, ki je zelo kompleksen sistem iz milijonov celic z različnimi funkcijami. Pri določenih oz. determiniranih sistemih je odziv sistema vnaprej določen, zato sta input in output med seboj v linearni povezavi. Če si predstavljamo letalo, vemo, da imamo pred sabo popolnoma določen sistem. Ko pilot porine ročico naprej, se letalo prične spuščati, kar je pričakovano in vnaprej

določeno. Do tega kompleksnega odziva pride, ker številni elementi in komponente delajo na popolnoma določen način. Kompleksni prilagodljivi sistemi pa se odzivajo na čisto drugačen način.²⁴ Elemente teh sistemov navadno imenujemo agente (Eidelson 1997, 44). Povezani so s svojimi sosedi in imajo preprosta pravila, ki označujejo odziv vsakega agenta na spremembe v njegovem okolju. Toda čeprav se agenti obnašajo na determiniran in pričakovan način, se sistem sam tako ne obnaša. Kot primer si lahko predstavljamo jato ptic, od katerih mora vsaka upoštevati nekaj preprostih pravil: da se izogiba trku z drugo ptico ali z oviro, da uravnava svoj let v skladu z drugimi pticami in leti na povprečni razdalji od svojih sosedov. Vendar je let jate ptic zelo kompleksen in skoraj neponovljiv, prav gotovo pa nepredvidljiv. Torej so prilagodljivi sistemi sestavljeni iz agentov, ki so povezani s svojimi sosedi in imajo določeno stopnjo svobode v odzivanju na spremembe, toda odzvati se morajo v okviru preprostih pravil. Ta struktura proizvede nelinearen sistem nedeterminiranih odzivov. Mnogi današnji sodobni problemi temeljijo na kompleksnih prilagodljivih sistemih (Holland 2005). Znanost o kompleksnosti vstopa v te probleme, ker je

- omejitev na metaforo stroja na marsikaterem področju nezadostna,
- ker se interdisciplinarno povezujejo različne znanosti in pristopi kot sta tehnologija in biologija s proučevanjem živih sistemov,
- ker se povezujejo pristopi mikro študij in makro analiz v medsebojni odvisnosti (Gell-Mann 1994; Bond 2003).

Kompleksnost ni zgolj matematična disciplina, ampak se nanaša na vse pojave, ki so zapleteni zaradi odnosov med svojimi sestavinami (Mulej in Potočan 2006). Kompleksni pojavi so dejstvo v teoriji in praksi, pri katerih je poudarek na odnosih in ne na sestavinah. L.v. Von Bertalanffy je s kompleksnimi pojavi vnesel v znanost splošno teorijo sistemov. V njej je zapisal, da je teorija sistemov širok pogled daleč preko mej tehnoloških problemov in zahtev. Meni, da je teorija sistemov preusmeritev, ki je postala potrebna v znanosti nasploh in v vsej široki zbirki disciplin (von Bertalanffy 1968). Splošna teorija sistemov išče v naravi homologije, za teorijo kompleksnih sistemov pa je homologija problematična, saj se dva podobna konteksta zaradi medsebojne interakcije lahko različno razvijata (Richardson 2005) Izraz kompleksni sistem predstavlja sistem, ki je sestavljen iz mnogih na nelinearni način med sabo povezanih elementov in s povratnimi »feedback« zankami (Bennet in Bennet 2004b) oz,

²⁴ Primera kompleksnega adaptivnega sistema med mnogimi sta kolonija mravelj in človeški imunski sistem, pa tudi veliko drugih neživih sistemov.

kompleksni sistem sestavljajo številne nelinearne, interaktivne, nedeljive sestavine (Richardson 2005).

Druga razlika, ki si jo bomo pogledali, je razlika med odzivi kompleksnih in zapletenih sistemov. V zapletenih sistemih so elementi in njihove povezave enako pomembni. V kompleksnih sistemih pa so povezave ključne, medtem ko individualni agenti niso. Zapleteni linearni in determinirani sistemi proizvedejo nadzorovane in predvidljive izide. Kompleksni prilagodljivi sistemi pa lahko proizvedejo nove, kreativne in nastajajoče izide (Holland 1995). Omemba »nastajajoč« oz. »pojavnen« (angl. emergent) ima velik pomen v kompleksnosti. Fenomen pogosto imenujemo pojavnen, če uporaba tradicionalnih orodij ne more razložiti obnašanja sistema in izida ne moremo razložiti s kombinacijo odzivov njegovih komponent (Jones 2003). Alex Bennet (2008, 5) meni, da je »pojavnost« (angl. emergence) globalna ali lokalna lastnost kompleksnega sistema, ki izvira iz interakcij in odnosov med njegovimi agenti, ekonomist Jeffrey Goldstein (1999, 49) pa definira pojavnost kot »nastajanje novih in skladnih struktur, vzorcev in lastnosti v procesu samoorganizacije v kompleksnih sistemih«.

V zadnjih desetletjih dvajsetega stoletja so znanstveniki na mnogih področjih usmerili svoje proučevanje tudi na dinamične procese in globalne vzorce, ki izvirajo iz skupinskih interakcij posameznih elementov sistema (Holland 1995). Medtem, ko so uporabljali teoretične modele, ki temeljijo na nelinearnih učinkih in začasnih spremembah, so odkrili, da razvoj sistema in njegovo obnašanje marsikdaj kljubujeta splošno priznanim predpostavkam o svetu. Ugotovili so tudi, da naključnost in determiniranost velikokrat so-obstajata ter, da celote ni moč vedno razumeti z njeno cepitvijo na posamezne dele. Trdijo, da je nestabilnost stalnica sistemov ter, da je sprememba pogosto nepričakovana in nezvezna (Casti 1994). Pojav kompleksnih prilagodljivih sistemov je proučeval tudi Eidelson (1997), ki je mnenja, da čeprav izvirajo principi kompleksnosti iz naravoslovnih znanosti, se vedno bolj pojavljajo tudi znotraj drugih področij, kot so

- odnosi med manjšino in večino,
- družbene mreže,
- področja znotraj družbenih znanosti,
- družinski sistemi,
- psihoterapija,
- organizacijski razvoj,
- formiranje koalicij,

- gospodarska nestabilnost,
- politična tranzicija,
- mednarodni odnosi,
- socialna gibanja,
- politika drog in kriminalnega obnašanja.

Gell-Mann (1994, 44) je mnenja, da je prispevek kompleksnih sistemov v politikah človeške družbe še bolj koristen. Predvsem pa se znanost o kompleksnosti lahko uporablja kot pristop v družbeni sferi zaradi kompresije časa in kraja (Zimmermann 1998). Modeli organizacij, različne metode doseganja uspešnosti so bili narejeni za svet, ki zdaj več ne obstaja, namesto da bi bili kreirani za prihodnost. Ko so uporabljeni v sedanjem kontekstu, so rezultati večkrat stresni in potrebni izboljšav. Včasih nam je bilo dano razkošje časovnega zamika od ideje do delovanja sistemov. V mnogih vidikih družbe tega zamika ni več.²⁵ Prav tako ni več razkošja prostora in različnega nujnega posredništva zaradi razvoja tehnologije, ki je omogočila premagovanje velikih razdalj in kreirala povezave za prenos informacij. Zaradi tehnologije je v mnogih industrijah vir informacije, proizvoda ali storitve neposredno dosegljiv. Alex Bennet (2004a, 1) trdi, da je prihodnost nastopila že tukaj in zdaj. Njene štiri glavne značilnosti so sprememba, negotovost, kompleksnost in anksioznost. Okolje, ki je pogojeno s temi lastnostmi, imenuje CUCA (Change, Uncertainty, Complexity, Anxiety) okolje (Bennet 2004a, 3). Poganjajo ga visoka povezanost s pomočjo razvoja tehnologije, množica podatkov, informacij in znanja, ki ga je potrebno validirati, kategorizirati, identificirati v določenem kontekstu in ga razviti s pomočjo kreiranja in uporabe. Tudi hitrost, dostop in digitalizacija so gonilniki CUCA, ki bodo kreirali pospešek sprememb, povečanje negotovosti in naraščanje kompleksnosti. Sprijazniti pa se moramo tudi s pojavnostjo značilnosti kompleksnega sistema v politikah človeške družbe, ki ni enaka značilnostim posameznih elementov ali agentov (Jervis 1999). Senior in Swailes (2010, 23) umeščata politiko v okvir neformalnih podsistemov²⁶ organizacije, ki so manj vidni, težje upravljani, in bolj pogosto prezrti kot formalni sistemi.

²⁵ Tak primer je »just in time« koncept, ki je na začetku doživel veliko skepse, povzročil pa, da se je korenito spremenil pristop dobaviteljev in proizvajalcev, meje organizacij so postale zamegljene z vzpostavitvjo mrež, ki so reševale potencialne probleme ob dobavi blaga.

²⁶ Sem štejeta tudi kulturo in vodenje.

V tej nalogi se ukvarjamo s strukturami moči in javnimi politikami na področju nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Morçöl podaja definicijo, da je javna politika pojav, ²⁷ samoorganiziran in dinamičen kompleksen sistem (Morçöl 2012). Tudi Clemens (2004) uporablja znanost o kompleksnih sistemih v svojih raziskovanjih predvsem kot pristop pri proučevanju soodvisnosti ter mednarodnih odnosov in primerjalne politike. V svoji knjigi *Complexity Science and World Affairs* (Clemens 2013) analizira sposobnost držav in družb pri spopadanju s kompleksnimi izzivi in priložnostmi in pravi, da odnosi med več kot dvesto državami ter več tisoč nedržavnimi subjekti na globalni sceni vsekakor sestavljajo kompleksni prilagodljivi sistem (Clemens 2013, 14). Globalna politika in mednarodne organizacije so bili in so proučevani kot kompleksni sistemi. Znanost o kompleksnosti je torej relevanten in uporaben pristop v mednarodnih študijah, ki jo nekateri uporabljajo interdisciplinarno pri proučevanju politične znanosti in mednarodnih zadev (Rosenau 2003). Tudi ZDA so v poročilu Ameriškega kongresnega urada za nadzor dela administracije GAO ²⁸ kongresu o nadzoru izvoza leta 2006 zapisale, da so izzivi v nadzoru izvoza prav v izvajanju inherentno kompleksnega sistema (DISAM, 2007). Obstajajo pa tudi skeptiki, ki se jim zdi ta pristop napihnen in neživljenjski (Earnest in drugi 2005; Earnest 2006). Prav tako so neorealisti skušali kompleksnost pri mednarodnih odnosih in sistemih zmanjšati s pristopom k globalni politiki kot množici odgovorov na hierarhijo moči nosilcev (Waltz 2000), vendar Clemens trdi, da so pri tem ignorirali ključne odnose med nosilci, od individualnih, državnih do mednarodnih (Clemens 2013, 14), kar je glavna značilnost kompleksnih prilagodljivih sistemov.

Podobno se na teorijo kompleksnosti s paradigmi, metodologijami ter orodji za analizo kompleksnih sistemov v zadnjem času naslanja vse več raziskovalcev na vseh področjih znanosti in tehnike. Veliko pristopov je zbranih v Enciklopediji kompleksnosti in sistemskih znanosti ²⁹ (*Encyclopaedia of Complexity and Systems Science*), od katerih naj navedemo le teorijo samo-organizacije, kompleksne sisteme, dinamične sisteme, inteligentne sisteme, ter mnogo primerov njihove uporabe pri reševanju problemov kot so struktura, bioinformatika, informacijsko komunikacijska tehnologija prihodnosti, nanotehnologija, upravljanje velikih sistemov npr. zdravstvo, upravljanje prometa, upravljanje poslovnih ciklov in globalizacija (Meyers 2009). K pristopom k družbenim vedam in politikam preko teorije kompleksnih

²⁷ Prevod iz angleške besede »emergent«.

²⁸ GAO -U.S. Government Accountability Office

²⁹ Enciklopedija kompleksnosti in sistemskih znanosti ima zbrane koncepte in orodja za analiziranje kompleksnih sistemov na širšem področju znanosti in inženiringa (Meyers 2009)

sistemov in kaosa se nagibajo tudi novejši avtorji (Banerjee in Erçetin, 2014; Byrne in Callaghan, 2014). Avstralska vlada je že leta 2007 v dokumentu »Tackling Wicked Problems«³⁰ podala videnje reševanja zapletenih kompleksnih problemov v javnih politikah s pomočjo drugačnega pristopa. Pogoj za novi pristop, pa je spoznanje problema kot kompleksnega in da obstoječi načini reševanja morda niso primerni za reševanje manj determiniranih in bolj kompleksnih problemov, ki se pojavljajo (Australian Public Service 2007). Mills (2011) je mnenja, da mora človeštvo gledati globalne zadeve na nov način in pri tem uporabljati analitična orodja teorije o kompleksnosti. Na ta način bo razumelo, da je potrebno svetovne politike gledati kot skupine tesno povezanih akterjev, ki se skupaj razvijajo bolj v smislu konteksta kot njihove prirojene narave.

3.2 Pravo znanje – ključ do upravljanja kompleksnih problemov?

Sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo predstavlja sistem, ki je po naravi odločitveni sistem, temelji pa na večjem številu neenakomerno razporejenih in neenakomerno ponderiranih dejavnikov, ki so med seboj odvisni. Sistem mora biti ustrezen in učinkovit glede na zunanjo situacijo in zahteve, ki jih svet v danem trenutku postavlja. To pomeni, da mora biti izrazito fleksibilen in vnaprej predvidevati morebitne spremembe različnih dejavnikov, ki vplivajo na sistem, prav tako pa mora tudi predvideti vključitev novih dejavnikov po potrebi. Kar ostaja vsaj približno v istih okvirih, je cilj, ki želi uporabnikom sistema zagotoviti optimalno razmerje varnostnih in proizvodnih struktur, ki vodijo h konkurenčnosti in obvladovanju varnostnih tveganj.

Znanje in upravljanje z njim ima zdaj že kar dolgo zgodovino. Že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja je Peter Drucker (1959) predstavil izraz »znanjski delavec« - »knowledge worker«, nato je upravljanje znanja dobilo zagon. Ta je bil izrazit v devetdesetih letih, kasneje pa širše promoviran na gospodarskem področju osredotočen na organizacije. V letih po prelomu tisočletja se je počasi vključeval tudi v javno upravo, predvsem za pospešitev izmenjave informacij med državno upravo in javnostjo. Eden takih primerov je ustanavljanje elektronskih portalov za širjenje in lažjo uporabo javnih storitev. Čeprav je bilo na začetku

³⁰ Izraz »wicked« je v tem kontekstu uporabljen kot zelo težko rešljiv. Dokument »Tackling Wicked problems« je izdaja avstralska javna služba (The Australian Public service (APS) z namenom reševanja zelo kompleksnih političnih problemov. Zaradi nekaterih problemov, ki so se zdeli zelo težko rešljivi, jih je avstralska komisarka za javno službo Lynelle Briggs poimenovala kar zlobne probleme (wicked problems), pri čemer je izraz povzet iz matematičnega miljeja (Rittel in Weber 1973). Primer zlobnega problema je npr. klimatska sprememba.

upravljanje znanja najvidnejše v severni Evropi in Ameriki, se je počasi razširilo po vsej zemeljski obli. Izvorno je bilo upravljanje znanja usmerjeno na organizacije, ki so ga potrebovale za obvladovanje svoje naraščajoče kompleksnosti in ustreznega odziva na spremembe v okolju. Raziskave in pregledi v velikih multinacionalnih organizacijah v zasebnem sektorju v zadnjih desetih letih dvajsetega stoletja in v prvih letih enaindvajsetega stoletja (Beccera-Fernandez in drugi 2004) so pokazale, da se te vse bolj zavedajo, da je upravljanje znanja kritična determinanta konkurenčnosti. Zato vse bolj uporabljajo strategije, orodja in procese upravljanja znanja. Upravljanje znanja je bilo z zamikom uporabljeno tudi v javnem sektorju. V enaindvajsetem stoletju skoraj ni vlade, ki ne bi prepoznala bogastva, ki ga lahko kreira znanje in njegova usmeritev, saj je upravljanje s človeškimi viri osrednjega pomena za upravljanje znanja v organizaciji (Desouza in Awazu 2003; Denner in Diaz 2011). Koncept upravljanja znanja za javni sektor nikakor ni nov, ne glede na to ali je uporabljen namerno ali nevede, zato bi bilo možno koncept aplicirati širše in ne le na organizacije same. V državne aktivnosti so od nekdaj vključene iniciative upravljanja znanja in so upoštevane pri strategijah, planiranju, politikah in izvajanju (Riege in Lindsay 2006). S pomočjo javnih politik državni uslužbenci in politiki uporabljajo znanje, s katerim oblikujejo domače okolje in poskušajo ustvariti spremembe (Bridgman in Davis 2004). Država je tudi pod stalnim pritiskom javnosti in družbe, ki od nje pričakuje večjo učinkovitost in višjo kvaliteto z manj resursi, istočasno pa zahteva, da so procesi odgovorni in transparentni. Država mora zato vzpostaviti zadostne zmogljivosti za proizvodnjo znanja, če se želi preobraziti v družbo znanja (Bučar 2011, 968). Znanje je prepoznano kot središčno sredstvo v skupnosti in okolju, ki se dinamično spreminja in postaja bolj kompleksno, zato je učinkovitejše upravljanje in ustrezen razvoj javnih politik odvisen od bolj sistematičnega in učinkovitejšega zbiranja, kreiranja, širjenja, prenosa in uporabe znanja (OECD, 2001). Navadno so javne politike utemeljene na teorijah o svetu in človeškem obnašanju znotraj naroda. Izražajo prednostne usmeritve in filozofije, ki vplivajo na vladne odločitve pri alokaciji virov. Boljše znanje na katerem temeljijo javne politike daje možnost večjega uspeha teh politik. Dobre politike se rodijo, ko se znanje iz družbe uspešno prenese do vlade in, ko so vladne politične opcije uspešno testirane v družbi in vodijo v politike, ki se na enak način tudi revidirajo (Bridgman in Davis 2004).

V zadnjih petnajstih letih je veliko vlad sprejelo in uporabljalo upravljanje znanja na različnih nivojih (Denner in Diaz 2011, 10). OECD redno spremlja v letnih pregledih praks upravljanja

znanja v ministrstvih, direktoratih, agencijah v državah članicah in več sto primerov upravljanja znanja je na voljo na spletnih straneh OECD³¹ (OECD, 2001, 2003, 2014).³²

Vendar obstaja tudi več ovir v javnem sektorju, kot so po mnenju Denner in Diaz (2011:11):

- malo strukturirane interakcije med organi in agencijami, kar omejuje izmenjavo znanja,
- prizadevanja za razširjanje učenja, praks in izboljšav pri izmenjavi znanja so še v povojih,
- pomanjkanje direktiv in jasne odgovornosti pri uporabi praks KM,
- prevladujoča kultura, ki ne podpira in ne privilegira delitve znanja, ne daje pobud za izboljšave ali sodelovanje prek omrežij,
- pomanjkanje metrik, ki omogočajo oceno ustvarjanja, deljenja in uporabe znanja za preveritev učinkovitosti in inovativnosti.

Delo v javnem sektorju je vezano na politike, smernice, postopke in pravila. To lahko potencialno prepreči interakcijo med delavci, državljani in morebitnimi zunanjimi viri, ki je potrebna za upravljanje z znanjem (Abdullah in Date 2009, 6). Vladne spremembe in tudi visoka fluktuacija zaposlenih zmanjšujeta pobude za upravljanje znanja in tudi njihovo ohranjanje. Beg možganov se zgodi, ko se znanje izgubi, ko zaposleni prehajajo med enotami, službami, uradi in organi ali zapustijo javni sektor (Abdullah in Date 2009, 7). Javni sektor se tudi relativno počasi prilagaja novim tehnologijam, ki bi omogočile boljše prakse upravljanja znanja. Izboljšane prakse upravljanja znanja prihajajo z dodano vrednostjo v smislu prevelike količine informacij in izgubljenega časa za posvetovanje in razredčenju odgovornosti za organizacije (OECD, 2003). Zaradi tega je težko spodbujati kolektivno učenje, razvoj kompetenc in ustvariti skupinska delovna okolja v javni upravi. To kaže, da morajo biti politike in instrumenti upravljanja znanja dobro načrtovani z upoštevanjem stranskih učinkov na produktivnost in notranje upravljanje (De Angelis 2013, 11).

³¹ glej www.oecd.org

³² V skladu s tem je OECD (2003) je pokazala, da:

- strategij KM pogosto niso dobro razširjali;
- so težave pri izvajanju strategij KM nastale zaradi odpora zaposlenih (zlasti srednjega managementa);
- so bile velike težave pri zajemanju nedokumentiranega znanja zaposlenih, in
- (iv) je bil organizacijski poudarek na informacijsko komunikacijski tehnologiji.

Čeravno ni dvoma, da je upravljanje znanja prisotno v državni upravi in javnem sektorju nasploh, ni na voljo posebnih modelov upravljanja znanja, ki bi imeli poudarek na partnerstvu z javnostjo. Modeli iz gospodarstva se zaradi drugačnih interesov lahko precej razlikujejo, pomembno pa je dejstvo, da mora biti prenos znanja med državno upravo in družbo oz. javnostjo dvosmeren, če želimo imeti uspešen model upravljanja znanja (Wiig, 2002). Čeprav se znanje lahko prenaša iz t.i. socialnih interakcij in temelji na tihem znanju (ang. tacit knowledge), ki ga je težje zbrati kot tistega, ki temelji na znanstvenih metodah, si mora državna uprava za to prizadevati. Predvsem v izrazito kompleksnih zadevah, država s pridobljenim znanjem velikokrat stopa po tanki črti med pridobivanjem znanja z angažiranjem ekspertov ali znanja preko vključitve širokega kroga predstavnikov javnosti za kreiranje politik. Skupine, ki oblikujejo javne politike, morajo soodvisno postati visoko prilagodljive organizacije, ki v svoje strategije vključujejo učenje (Bučar in Mali 2003, 2-11). Najnovejša spoznanja za doseganje strateških ciljev in oblikovanje pravih javnih politik temeljijo na novih pristopih, kjer je potrebno zanašanje na medsektorske in multidisciplinarne povezave, na inovativnih načinih ustvarjanja in prenašanja znanja in večjem poudarku na skladnosti politik (OECD, 2014).

3.3 Upravljanje znanja

Poglejmo, kako znanje nastaja in si pri tem razgrnimo nekaj pogledov avtorjev, ki so poskušali priti do eksplicitnih razlag o nastanku (Kovač 2007, 26-32, 42-44). Avtorja Nonaka in Takeuchi (1995) trdita, da se novo znanje ustvarja v dveh dimenzijah kreiranja znanja: ontološki in epistemološki. Ontološka dimenzija pokriva ravni entitet, ki kreirajo znanje, kot so raven posameznika, raven skupine, raven organizacije in med-organizacijska raven. Druga dimenzija, epistemološka pa se v svojem bistvu nanaša na razlikovanje med eksplicitnim in tihim znanjem (ang. tacit knowledge).

Proces prehajanja individualnega znanja v organizacijsko znanje na epistemološkem nivoju in na ontološkem nivoju kreira mogočen spiralni proces, ki na epistemološki koordinati vsebuje spiralo štirih načinov interakcije znanja (Nonaka in Takeuchi 1995). To so:

- Socializacija je proces izmenjevanja izkušenj, ki poteka znotraj tihega znanja (ang. tacit knowledge) s pomočjo aktivnosti kot so brainstorming, diskusija in debata.
- Eksternalizacija je proces artikulacije tihega znanja (ang. tacit knowledge) v eksplicitne koncepte v obliki metafor, analogij, konceptov, hipotez ali modelov.
- Kombinacija je proces sistemiziranja konceptov v obstoječ sistem znanja.
- Internalizacija (learning by doing) je proces posebljanja eksplicitnega znanja v tiho znanje (ang. tacit knowledge).

Kreiranje organizacijskega znanja pomeni neprestano dinamično interakcijo med tihim in eksplicitnim znanjem. Ta interakcija se oblikuje z zamenjavo med zgornjimi štirimi različnimi oblikami konverzije znanja, ki jih sprožajo različni spodbujevalci.

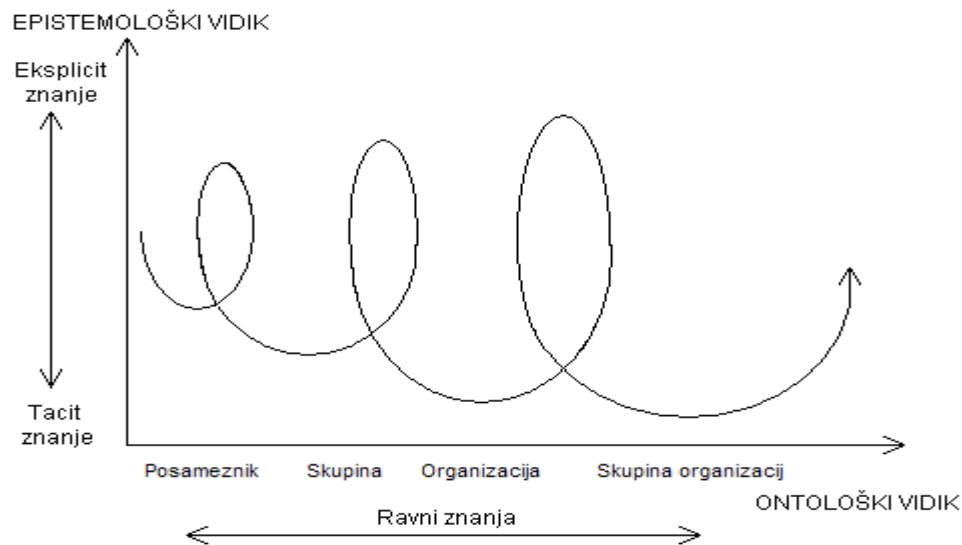
Začnimo z ontološko dimenzijo. V čisto strogem pogledu znanje ustvarjajo posamezniki. Organizacija ne more kreirati znanja brez posameznikov. Organizacija podpira kreativne posameznike ali jim ponuja ustrezen kontekst, da lahko znanje kreirajo. Kreiranje organizacijskega znanja naj bo torej razumljeno kot proces, ki organizacijsko pospešuje in ojači znanje, ki ga ustvarijo posamezniki in ga kristalizira v del mreže znanja v organizaciji.

Kot smo že omenili, organizacijsko znanje ne more nastati samo po sebi. Tiho znanje (ang. tacit knowledge) posameznikov je osnova kreiranja organizacijskega znanja. Zato mora organizacija mobilizirati to znanje, ki se akumulira na individualni ravni in ga kristalizirati na drugi, višji epistemološki ravni.

Na ontološki ravni se tako hkrati dogaja drug spiralni proces, ki skupaj s procesom prehajanja znanja na epistemološki ravni kreira znanje. Za kreacijo organizacijskega znanja se mora zbrano individualno tiho znanje (ang. tacit knowledge) socializirati z drugimi člani in tako ustvariti novo spiralo kreiranja organizacijskega znanja (Nonaka in Takeuchi 1995).

Grafično si lahko kombiniran proces pogledamo na sliki 3.1.

Slika 3. 1: Spirala kreiranja znanja na epistemološki in ontološki dimenziji

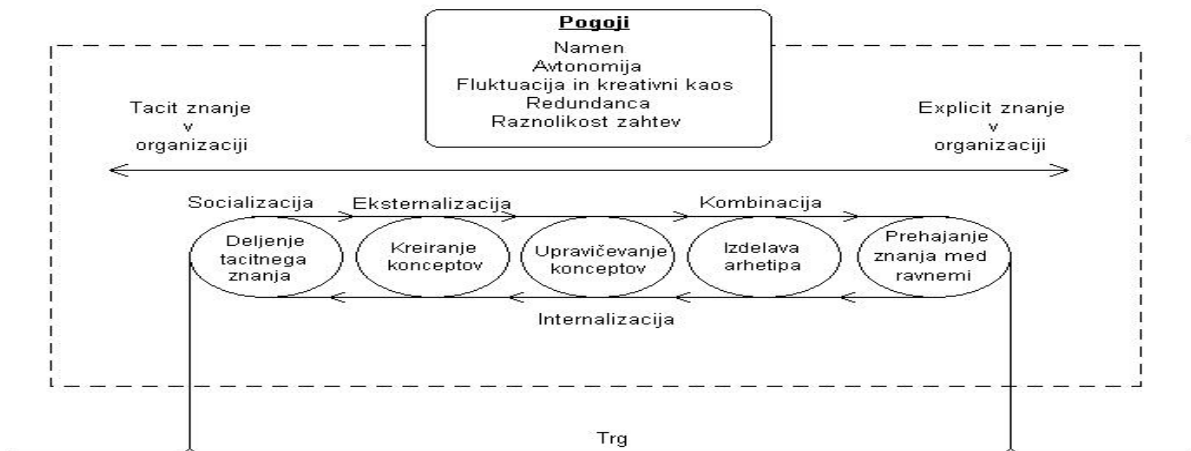
Vir: Povzeto po Nonaka in Takeuchi (1995)

Da bi se organizacijsko znanje lahko kreiralo, mora organizacija ponuditi primeren kontekst, ki pospešuje interakcijo skupnih aktivnosti, akumulacijo in kreiranje znanja na individualni ravni. Za tak kontekst obstaja pet pogojev, ki na organizacijski ravni podpirajo spiralo kreiranja znanja in gradijo prostor (Nonaka ga imenuje Ba) in ga polnijo z energijo (Nonaka, Toyama in Byosiere 2001; Nonaka in Takeuchi 1995): namen, avtonomija, fluktuacija in kreativni kaos, redundanca in raznolikost potreb.

Proces kreiranja znanja, ki vsebuje vse štiri načine konverzije znanja in poteka pod navedenimi pogoji, se odvija integrirano v petih fazah: deljenju tihega znanja (ang. tacit knowledge), kreiranju konceptov, v njihovem upravičevanju, izgradnji prototipa in nato v prehajanju znanja med posameznimi ravni (Nonaka in Takeuchi 1995).

Kreiranje organizacijskega znanja se torej dogaja, ko vsi štiri načini interakcije znanja oblikujejo kontinuiran cikel, ki ga sprožajo aktivnosti, kot so deljenje tihega znanja (ang. tacit knowledge), kreiranje konceptov, upravičevanje konceptov, izdelava arhetipov in prehajanje med ravni znanj na višjo raven. K temu sodijo medsebojno sodelovanje in vplivanje v skupini, dialogi, metafore, koordinacije, dokumentiranje, eksperimentiranje in učenje z delom (learning by doing). Lahko si predstavljamo vzpenjajoč se spiralni proces iz ravni posameznika, preko skupinske ravni na organizacijsko raven in včasih celo na med-organizacijsko raven.

Slika 3. 2: Organizacijsko ustvarjanje znanja

Vir: Nonaka in Takeuchi (1995)

Zanimanje za uporabo in upravljanje znanja v organizacijah je pogojeno z več vzvodi (Skyrme 2002):

- razpršitev organizacij na različnih geografskih lokacijah
- sprememba in restrukturiranje, ki se dogaja v organizacijah, kar povzroča prekinitev pretoka neformalnega znanja v obstoječih strukturah
- povečana kompleksnost in soodvisnost, saj mnoge aktivnosti zahtevajo input s strani drugih aktivnosti, ali same vplivajo na druge aktivnosti
- odnosi s strankami in njihov povečan pomen, ki zahteva vpogled tudi v informacijo s strani strank
- izboljšanje poslovne učinkovitosti in kvalitete proizvoda, ki se lahko dosega s širjenjem dobrih praks
- potrebe po inovaciji, ki zahteva učinkovito inovacijo za hitrejše boljše in cenejše doseganje rezultatov
- večje omogočanje tehnologije, prenosa internetne informacije, skupnega delovnega prostora, skupin za diskusijo, portalov,..za hitrejše in polnejše zbiranje in delitev informacij preko organizacijskih meja
- zmanjšanje in minimiziranje negotovosti in tveganj, pri čemer se z boljšim dostopom do relevantnih informacij omogoča boljše odločevanje in minimizira tveganja
- regulacija – ki omogoča ustrezno izmenjavo in poročanje zahtevano s strani regulatornih organov.

V svojem razvoju pa se je upravljanje znanja sprva osredotočilo bolj na tehnološke rešitve in uporabe informacijske tehnologije. Svoje domovanje je našlo predvsem v organizacijah, ki so manipulirale znanje z obsedenostjo s tehnološkimi rešitvami in procesi za izboljšanje kakovosti, ki so imeli delovne procese usmerjene s strogimi pravili, hkrati pa izločili pomembni človeški faktor. Tako je marsikje upravljanje znanja postalo zbir tehnik, ki se jih učijo študentje, ki pa jim po končani diplomi ne pomagajo do služb. Marsikje je navdušenje nad upravljanjem zamrlo prav zaradi te ozke usmerjenosti upravljanja znanja v informacijske tehnike (Snowden 2006). V zadnjem času se tudi največji strokovnjaki in avtorji na področju upravljanja znanja sprašujejo ali je upravljanje znanja v zatonu oz. umira (Prusak, Snowden in Lambe 2008; Griffiths 2011; Griffiths in Morse 2009), a hkrati ugotavljajo, da se je le oblika upravljanja znanja, ki se je razvijala in dominantnost informacijske tehnologije, ki je prevzela vodilno vlogo v današnjem svetu, izkazala kot neustrezna. Bučar (2011, 968) pravi, da znanje vsebuje tehnični know-how, razen njega pa tudi kulturno, socialno in upravljavsko znanje. Znanje bo še naprej potrebno upravljati, zbirati in deliti, vendar nam nove razsežnosti prenosa informacije in nove okoliščine ustvarjajo drugačne pogoje, v katerih se mora upravljanje znanja prenoviti oziroma ponovno roditi. Pomembni so inovativni pristopi. Inovacija je vsaka koristna novost, ki pomaga povečati produktivnost in izboljšati ekonomičnost in kakovost proizvoda, proizvodnega postopka ali storitve (Bučar 2001), enako velja tudi v svetu znanja. Joseph Firestone (2006), eden od avtorjev novega upravljanja znanja,³³ je v svojem razmišljanju o tem, kaj je znanje, prišel do podobnega zaključka kot Syed in Shah (2006), da osnovna piramidna postavitvev izrazov podatki → informacije → znanje → modrost, ne drži. V svojih dolgoletnih izkušnjah se je srečeval s podatki iz različnih področij in se z definicijo o podatkih kot zaporedju črk ali znakov, ki nimajo vsebine, ne strinja. Trdi, da imajo podatki vsebino in predstavljajo kulturno informacijo. Znotraj kulturne informacije je tisti del, ki je preстал oziroma preživel naše preizkuse, kulturno znanje. Podal pa je razlikovanje med dvema tipoma informacij: strukturirano in nestrukturirano. Podatki so primer strukturirane informacije. Po svoji naravi je informacija kulturna in smiselna le v kontekstu teoretičnih okvirov in predpostavk. Podatki v tem smislu nimajo mentalnega značaja.

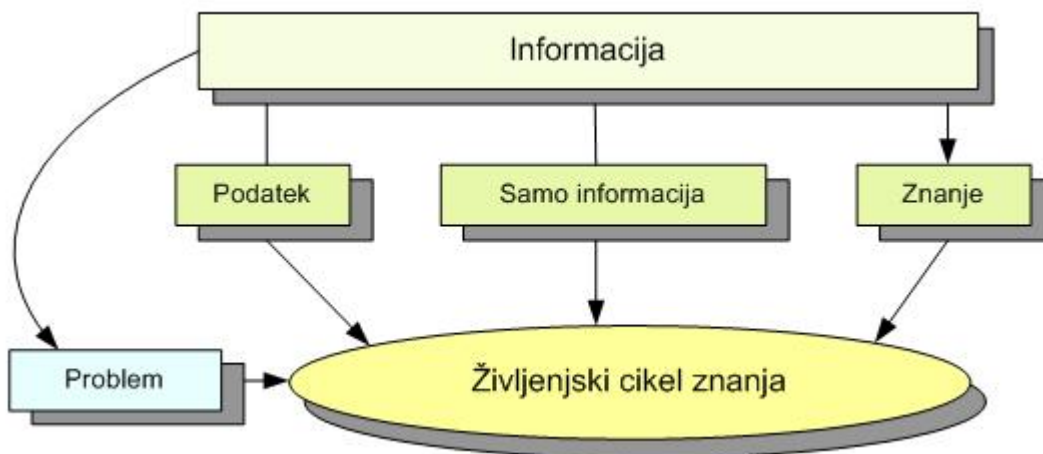
Enako kot razlikuje tri tipe znanja, razlikuje tudi tri tipe informacije: biološko, mentalno in kulturno. Znanja pa ne pojmuje kot nadgradnjo informacije za delovanje, pač pa tisto

³³ Novo upravljanje znanja («The New Knowledge Management») je naslednja generacija upravljanja znanja, ki temelji na okvirih, modelih in praksah, ki odsevajo probleme obeh strani: povpraševanja in ponudbe, medtem, ko je prva generacija upravljanja znanja pokrivala le ponudbeno stran (Firestone in McElroy 2003: 97).

informacijo, ki je prestala oz. preživela naše testiranje in ovrednotenje s pomočjo meta trditve (pojmi bodo bolj obrazloženi v razdelku o življenjskem ciklu znanja). O modrosti razmišlja kot o kvalitetnem znanju na področju odločitvenih modelov. Imeti modrost pomeni imeti odločitveni model, ki ima najmanjše možno tveganje zmotljivosti, ker kot kriterije upošteva resničnost, verjetnost in vrednote. S tem, ko se učimo, kako izdelati boljše odločitvene modele in zmanjšati tveganje, se učimo tudi kako »delati« modrost (Firestone 2006).

Firestone podira osnovni hierarhični piramidalni pogled na podatke, informacije, znanje in modrost. Podatki in znanje so narejeni iz predhodno obstoječe informacije, kar pomeni da so »samo informacije«, podatki, znanje in problemi uporabljeni v življenjskem ciklu znanja, da bi proizvedli še več informacije, vključno z novim znanjem. S tem navaja, da opustimo klasični pogled na piramidno strukturo in se preusmerimo v pogled življenjskega cikla.

Slika 3. 3:Prehod iz piramidnega pogleda na pogled življenjskega cikla znanja

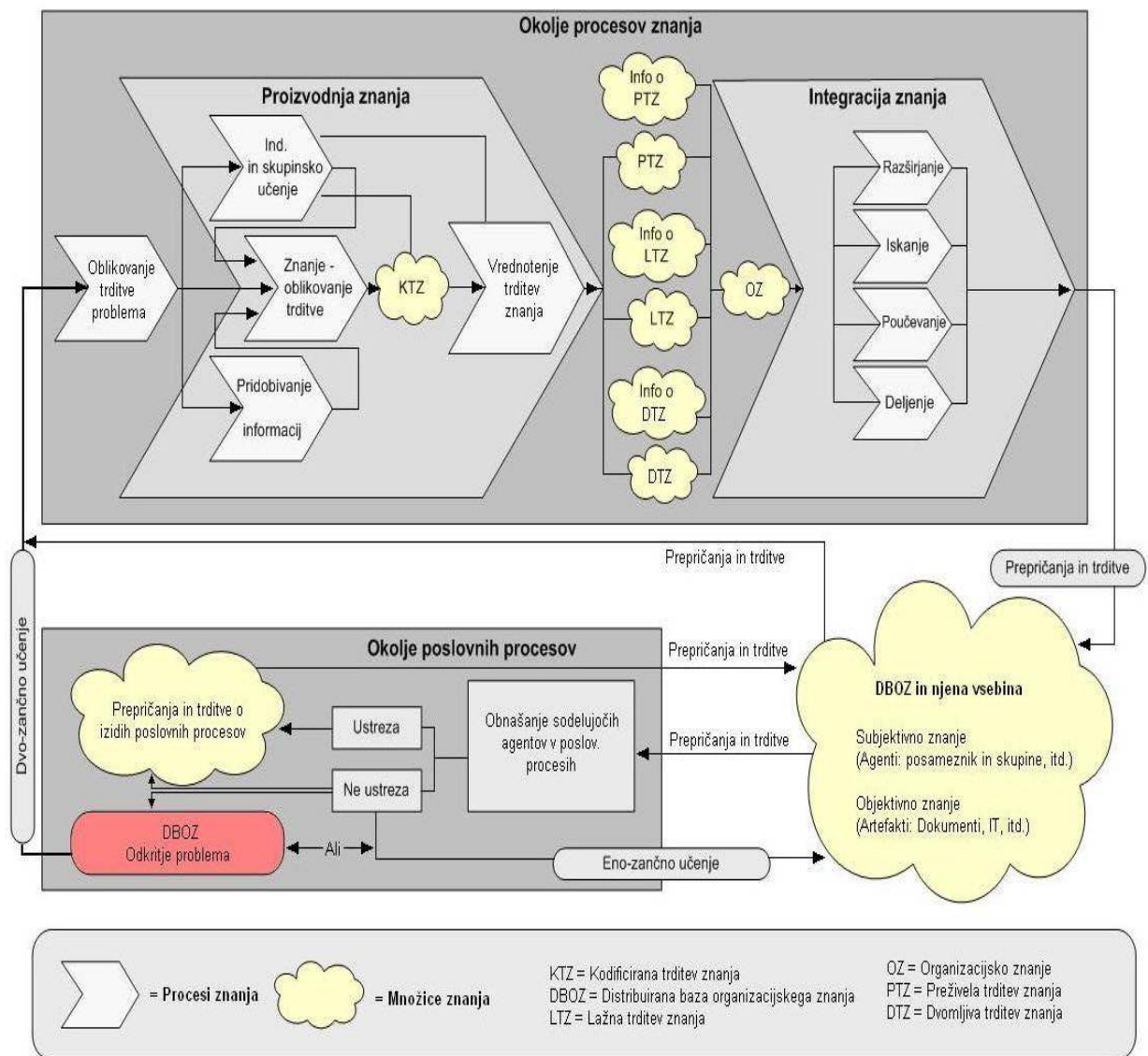
Vir: Firestone (2006)

Življenjski cikel znanja. Življenjski cikel znanja (KLC – Knowledge Life Cycle) je generični pogled na samo-organiziran vzorec, ki ga ljudje tvorijo v organizaciji, ko se vključujejo v učenje in reševanje problemov. Življenjski cikel znanja je odraz socialnega procesiranja znanja. Njegove korenine segajo v teorijo kompleksnih prilagodljivih sistemov, politično znanost, epistemologijo in psihologijo. Njegov ključni del je podproces, ki ga imenujemo ovrednotenje trditve znanja, kjer ljudje v organizacijah nenehno preizkušajo in vrednotijo svoja prepričanja in trditve (Firestone in McElroy 2005).

Oglejmo si življenjski cikel znanja podrobneje na sliki 3.4 in razčlenimo njegove elemente:

- Organizacijsko znanje se v subjektivni obliki nahaja v umu posameznikov in skupin in v objektivni obliki v zapisu ali izrazu. Oboje predstavlja distribuirano bazo organizacijskega znanja organizacije.
- V okolju poslovnih procesov se uporaba znanja pojavi v izidih poslovnih procesov, ki lahko ali ustrezajo našim pričakovanjem ali pa tudi ne.
- Ustrezni izidi okrepijo uporabljeno znanje in vodijo k njegovi ponovni uporabi.
- Neustrezni izidi pa vodijo k prilagoditvam v obnašanju poslovnih procesov, ki temeljijo na izbiranju obstoječega znanja iz distribuirane baze organizacijskega znanja. Tu se srečamo z eno-zančnim učenjem (Argyris in Schön 1978).
- Zaporedni neuspehi eno-zančnega učenja pri pridobivanju ustreznih poslovnih izidov zbudijo dvom ali zanikanje obstoječega znanja (odkritje problema), ki sproži procesiranje znanja, da bi proizvedli in integrirali novo znanje. To je dvo-zančno učenje (Argyris in Schön 1978).
- Oblikovanje trditve problema, ki tu nastane, je znanilec proizvodnje znanja.
- Sledi mu nova trditev znanja kot odgovor na trditev problema, z vključitvijo pridobivanja informacij in individualnega in skupinskega učenja, vse pa je pod vplivom znanja, ki je trenutno shranjeno v distribuirani bazi organizacijskega znanja.
- Nove trditve znanja so testirane in ocenjene v vrednotenju trditve znanja, kjer so uporabljeni raznovrstni kriteriji.
- Ovrednotenje trditve razdeli v preživele trditve znanja, ki so novo organizacijsko znanje, lažne trditve znanja in dvomljive trditve znanja. Hkrati pa proizvede tudi informacije o vsaki od teh trditve, ki jih imenujemo tudi meta-trditve (trditve o trditvah), kar je skupaj šest različnih vrst izidov.
- Zapis vseh teh izidov, tako trditve kot njihovih meta-trditve, postane del distribuirane baze organizacijskega znanja s pomočjo raznovrstnih načinov integracije znanja in z aktivnim odzivom agentov na komuniciranje in aktivnosti v integraciji znanja.
- Ko so trditve in meta-trditve integrirane v distribuirano bazo organizacijskega znanja, so na voljo za uporabo v poslovnih procesih.
- Izkušnje, pridobljene z uporabo znanja iz baze, spodbudijo nove trditve in meta-trditve glede na veljavnost znanja in njegovo vrednost. Rezultirajoča prepričanja in trditve o izidih poslovnih procesov pa v zameno spremenijo vsebino distribuirane baze organizacijskega znanja in določijo njeno rast.
- Cikel se ponavlja v neskončnost.

Slika 3. 4: Življenjski cikel znanja

Vir: Povzeto po Firestone in McElroy (2003)

Zaradi zgoraj podanega življenjskega cikla znanja je pomembno, da se zavedanje o spreminjanju in pomembnosti le-tega upošteva pri modelih upravljanja znanja, posebej pri tistih, ki so namenjeni za področja, ki niso enostavna in so podvržena stalnemu vplivu sprememb (Garfield 2011).

To je še posebej relevantno na področju, ki vsebuje prepletanje različnih struktur, ki se samostojno spreminjajo zaradi zunanjih in notranjih vplivov, s tem pa se spreminja tudi rezultat njihovega prepletanja in medsebojnega vplivanja. Področje nadzora izvoza blaga z dvojno rabo je gotovo dober primer tega.

3.4 Od kompleksnosti k upravljanju znanja

Za reševanje zapletenih problemov v politikah javnega sektorja se lahko uporabijo redukcionistične znanstvene metode, ki so osnova za prakse na podlagi izkušenj ali dokazov. Tak je na primer zgodovinski pristop v veji javnega zdravstva (McWilliams in drugi 2009). Nastaja pa vedno večja potreba po reševanju kompleksnih problemov, ki zadevajo širša področja in za katere uporaba redukcionističnih predpostavk o predvidenih izidih in spoštovanje reda ni zadostna (Jayasinghe 2011). Ti problemi imajo lahko kompleksne mreže ali vzročno posledične zanke z vključenim potencialom nepredvidljivosti. K takšnim problemom je bolj smiselno pristopati z uporabo kompleksne znanosti, ki prepoznava različnosti kompleksnega prilagodljivega sistema (CAS)³⁴ in mehanskega sistema (Jayasinghe 2001; Jones 2011). CAS je dinamična mreža, v kateri je veliko različnih agentov. Ti nenehno delujejo in reagirajo na delovanje drugih agentov. Nadzor je v CAS zelo razpršen in decentraliziran. S pomočjo tekmovanja in sodelovanja agentov lahko CAS doseže koherentno obnašanje, ki je rezultat velikega števila odločitev, ki jih sprejemajo posamezni agentje (Waldrop 1994).

CAS ima sposobnost prilagajanja in učenja ter odzivanja (Snowden in Boone 2007). V tem pomenu ima spomin in časovno podlago (npr. odziv skupnosti na določeno grožnjo). Do neke mere je odporen na zunanje motnje glede na raznolikost svojih agentov, ima različno kvaliteto mrežnih povezav in bližine kritičnih vrednosti (Buchanan 2003, 8). Mehanistični pristop v CAS, poseg od zgoraj navzdol, lahko zato povzroči nepredvidene probleme. Uporaba CAS teorije je zato pomembna, saj lahko na ta način bolje razumemo več vzročno dinamiko znotraj naših kontekstov, problemov, organizacij in skupnosti. Van Beurden in drugi (2011) so ugotovili, da nas CAS lahko vodi k primernim pristopom k vodenju, planiranju, načrtovanju in izvajanju ter ocenjevanju z upoštevanjem kompleksnosti problema. Iz CAS razmišljanja v okviru procesa upravljanja je izšel model upravljanja znanja Cynefin, ki si ga bomo pogledali v nadaljevanju.

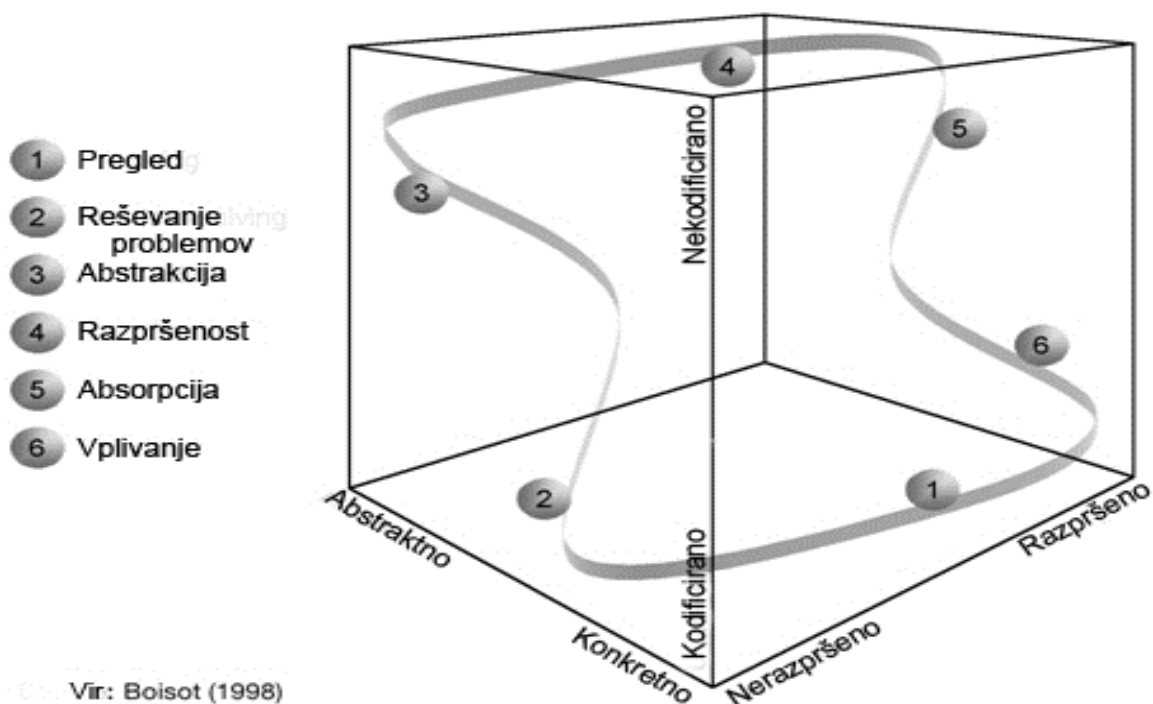
³⁴ CAS kompleksni prilagodljiv sistem (Complex Adaptive System)

3.5 Modeli upravljanja znanja

Model Cynefin³⁵ je kreiral David Snowden s kolegi (Kurtz in Snowden 2003). Model predstavlja določen okvir s tipologijo kontekstov, ki ponujajo zanje določene razlage ali rešitve. Črpa iz teorije CAS, kognitivne znanosti, antropologije in psihologije. Raziskuje odnos med človekom, izkušnjo in kontekstom in predlaga nove pristope pri komunikaciji, odločanju, kreiranju politik in upravljanju znanja v kompleksnih družbenih okoljih. Snowden je okvir zgradil na osnovi konceptualnega okvirja I-Space (Boisot 1998), ki razvršča različne stopnje strukture znanja: javno znanje, lastniško znanje (proprietary knowledge), osebno znanje ter zdravo pamet (common sense), največkrat prikazano v treh oseh: abstrakciji, kodifikaciji in razpršenosti (diffusion).

I-Space okvir pojasnjuje tok znanja pri različnih agentih: posameznikih, skupinah, organizacijah, zvezah ter pomaga razumeti, kako se v njih znanje generira, razdeli oz. razprši in internalizira (Boisot, Eun, Han in MacMillan 2005). Tiho znanje (tacit knowledge) poteka zelo počasi med dvema agentoma in največkrat ob njunem soočenju. Nasprotno pa lahko kodificirano in abstraktno znanje hitro razpršimo med širšo populacijo, kar pa ogroža njegovo redkost.

Slika 3. 5: I-Space okvir

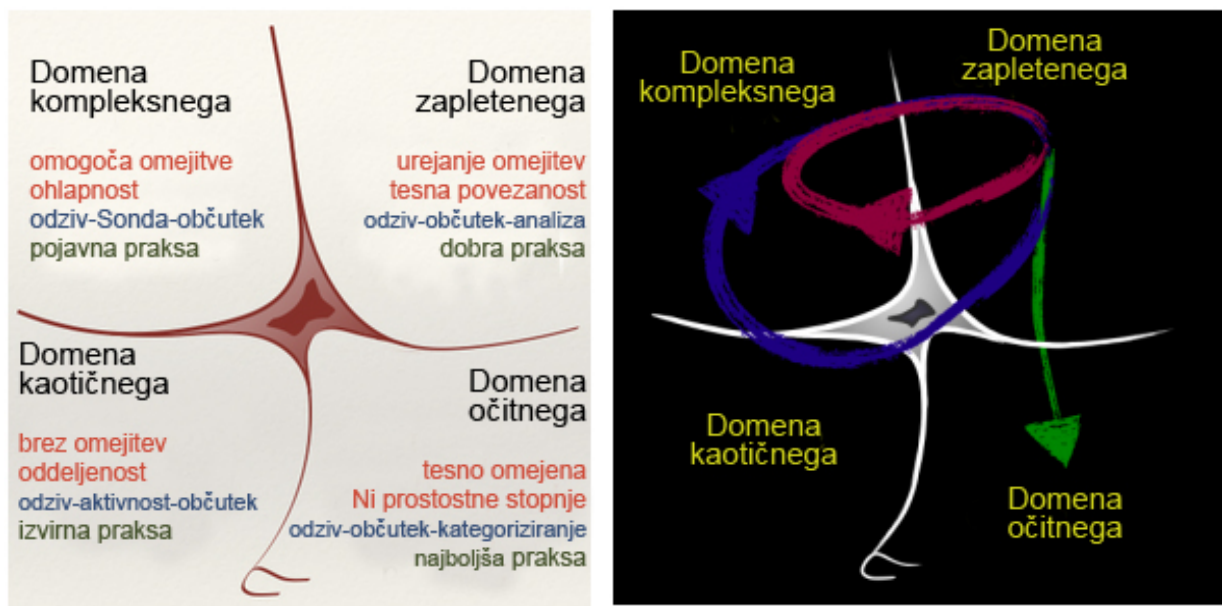
³⁵»Cynefin« je valižanski izraz, ki je velikokrat preveden kot habitat ali prostor, včasih tudi kulturo ali sorodstvo, čeprav prevod ne ustreza popolnoma njegovi razlagi. Izraz je izbral David Snowden, ko je hotel opisati pogled na evolucijsko naravo kompleksnih sistemov, ki vključuje neločljivo negotovost.

Snowdov Cynefin okvir predstavlja določeno pripadnost, podobno kot pripadnost ljudi pri sorodstvu, kulturi ali lokaciji. Nikoli nismo popolnoma seznanjeni z njimi, kljub temu pa vzorci, ki izhajajo iz njih, vplivajo na vsako našo interakcijo (Kurtz in Snowden 2003) Cynefin model sestavljajo štiri domene: domena očitnega – preprostega (Obvious), domena zapletenega (Complicated), domena kompleksnega (Complex) in domena kaotičnega (Chaotic), ki jih na sredini povezuje nered (Disorder), ki je posebno stanje. Van Beurden in drugi (2011), imenujejo domeno očitnega tudi »known domain«, domeno zapletenega pa »knowable domain«.

Van Beurden in drugi (2011, 76-78) pri razlagi Cynefin modela podajajo, da sta v domeni očitnega vzrok in posledica skoraj linearna, empirična in sporazumna, ustrezen odločitveni model pa predstavlja zaznavanje informacije, njeno karakteriziranje in ustrezen odgovor, kar označi z najboljšo prakso. V domeni zapletenega obstajajo stabilna, urejena razmerja med vzrokom in posledico, ki pa niso takoj popolnoma razumljena in časovno ter prostorsko ločena. Ustrezna aktivnost je na primer sodelovanje v skupini. Odločitveni model tu zazna informacijo, jo analizira in se odzove na podlagi osnovnih ugotovitev. Strukturne tehnike so uporabljene z redukcijo, da pridemo do rezultatov, kar predstavlja dobro prakso. V domeni kompleksnega odnosi med vzroki in posledicami niso linearni in konvencionalna analiza ne more razložiti množice agentov. Prihaja do nepredvidljivih vzorcev v okviru pojavnosti (emergence), ki je značilna za samo-organiziranje v kompleksnem prilagodljivem sistemu (CAS). Odločitveni modeli bi tu uporabili tehniko sondiranja za razkrivanje nastajajočih vzorcev. Ko se zaradi interakcije agentov pojavijo npr. projekti, je potrebno začutiti, katere iniciative bodo lahko ustvarile pričakovani odziv. Ustvariti je potrebno odprto razumsko opazovanje in opustiti prenašano ukrepanje na podlagi predsodkov (Cognitive Edge 2007). Analitične tehnike uporabljene za prvi dve domeni tu ne delujejo. Zaželeno je različnost agentov, kar pripomore k boljšemu razumevanju sistema in kreiranju sondirnih poskusov. Primer predstavlja ne-hierarhični model upravljanja, ki spodbuja porazdeljeno vodenje med raznolikimi in močno povezanimi partnerji (Australian Public Service 2007). Domena kaosa je turbulentna in nima vidne povezave med vzrokom in posledico. Primer je nepričakovana klimatska katastrofa, ki ustaljeno prakso spremeni v kaos. Najboljši protokoli so pri tem neuporabni, ni podatkov za analizo, ni časa čakati na pojavne oz. nastajajoče vzorce. Odločitveni model je takojšnja akcija, občutenje vpliva te akcije in nato ustrezen odziv. Vezi med agenti so šibke, pogosto je potrebna neposredna aktivnost, da se situacija lahko vrne v eno izmed ostalih domen.

Robovi domen niso nepremični, na dnu pa je narisana manjša guba, ki ponazarja, kako hiter je lahko preskok iz domene kaosa do domene preprostega (Slika 3.6). Celoten okvir ponazarja dinamični prehod med domenami, ki je ponazorjen na spodnjem delu slike. Primarna dinamika je na spodnji sliki narisana z rdečo barvo. Ideje se pojavljajo v domeni kompleksnega in nato jih omejimo v domeno zapletenega. Pri tem je pomembno zagotoviti ponovljivost, drugače je tako omejevanje neplodno. Občasno te omejitve popuščamo, da omogočimo pojav novih možnosti. Če ta dinamika okosteni, je potrebno resetiranje, ki je nakazano z modro črto, ki se plitvo potopi v domeno kaosa. Šele, ko sprememba ni več uresničljiva, se premakne v domeno preprostega – očitnega (zelena črta). V domeni očitnega problem zaznamo, ga kategoriziramo in nanj odgovorimo.

Slika 3. 6: Cynefin model in dinamika prehodov v modelu

Vir: povzeto po Snowden (2011)

Kaos oz. domena kaotičnega je prehodna domena (po definiciji neomejen prostor oz. slučajen prostor). Če vanjo pademo brez strategije o nadzorovani rešitvi iz domene, se bomo iz nje premaknili, ko se omejitve zgodijo po naravni poti. Namerna potopitev v kaos pa lahko ustvari pogoje za radikalne inovacije, saj nič ne prebiva v kaosu trajno brez kakršnih koli prizadevanj (Snowden 2011). Kaos tudi ni enak neredu. Nered označuje stanje, ko se ne ve, v kateri domeni si. Tri primarna stanja so red, kompleksnost in kaos. Pod stanje reda lahko združimo domeno očitnega - preprostega in domeno zapletenega, pri kateri obstaja razmerje med vzrokom in posledico, pri čemer je nekje razmerje očitno, drugje pa zahteva analizo ali

strokovnost. Domeni kompleksnega in kaotičnega lahko uvrstimo v stanje izven reda (Un-order) , ki je drugačno od nereda (Disorder) (van Beurden in drugi 2011). Cynefin okvir prikaže, kako stvari so, na kak način jih poznamo ter kako jih dojemamo. Ideja okvirja je, da bolj ko dovolimo, da se tri primarna stanja med seboj prepletajo, bolj je verjetno, da bo odziv na situacijo verodostojen. Z okvirjem se pokaže naša trenutna sposobnost dojetanja, kaj se dogaja v sistemu, neodtujljivo razumevanje sistema ter zmožnost prehajanja med domenami. Na tak način sledi naravnemu človeškemu razmišljanju (Snowden 2011).

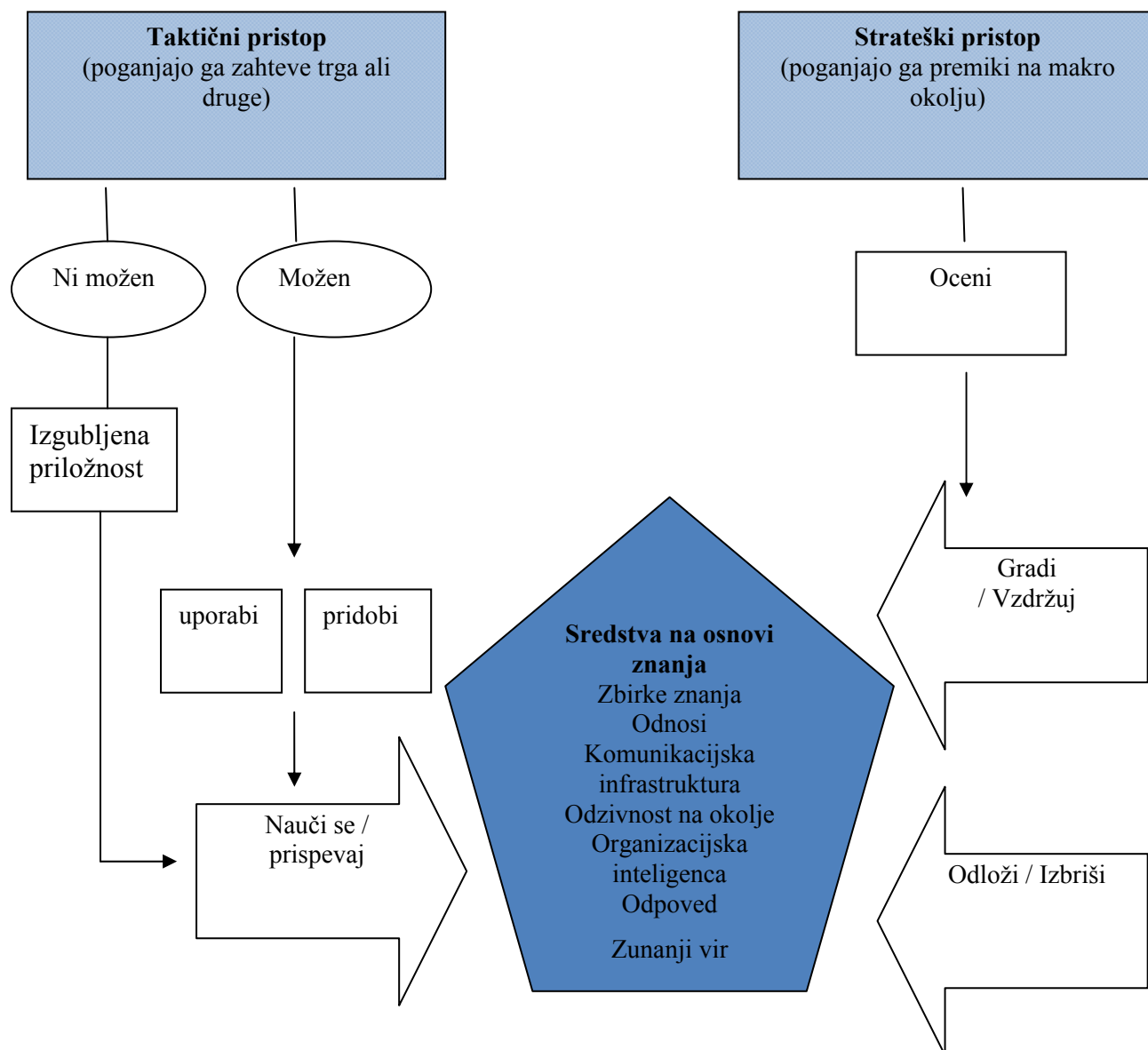
Cynefin model lahko v njegovi najosnovnejši sestavi uporabimo kot orodje za kategorizacijo problemov in strategij. Kot tak nam pomaga, da se odločimo, kakšna naj bo primerna organizacijska struktura za učinkovito vodenje sistema ali kadar je potrebno vzpostaviti pogoje za nastajajoče inovacije namesto uporabe bolj togih omejitev. Na primer pri projektu nam lahko pomaga izbirati med najprimernejšim postopkom: koordinacijo, sodelovanjem ali kolaboracijo. Pri načrtovanju, snovanju ali vrednotenju lahko vpliva na izbiro tradicionalnih logičnih načrtov, vnaprej načrtovanih rezultatov in ključnih kazalcev uspešnosti ali pa k pojavnim, akcijsko usmerjenim pristopom. Zmožnost prehajanja med domenami, ki sledi človeškemu razmišljanju bomo uporabili v snovanju poskusa modela upravljanja znanja v naši nalogi.

Cynefin model ima tudi kritike. Dalkir (2013, 69) meni, da je mnogo raziskovalcev uporabilo teorije kompleksnih prilagodljivih sistemov pri svojih teoretičnih osnovah upravljanja znanja. Posebej izpostavlja Cynefin model, Snowdnu pa očita, da zanemarja osrednjo poanto modela tihega znanja (tacit knowledge) in eksplicitnega znanja, ki sta ga postavila Nonaka in Takeuchi (2005). Meni tudi, da se Cynefin namesto na predpisane organizacijske modele osredotoča bolj na opisno samo-zavedanje (Dalkir 2013, 69).

Obstaja več različnih pristopov k modelom upravljanja znanja, ki niso črpali iz teorije kompleksnih sistemov. So pa pomembni za razumevanje uporabe modelov upravljanja znanja v organizacijah. Ker bomo pri snovanju modela uporabljali analogijo med sistemom nadzora izvoza blaga z dvojno rabo in organizacijo kot živim organizmom oziroma kompleksnim prilagodljivim sistemom, bomo v nadaljevanju razgrnili tri reprezentativne modele, s ciljem izluščiti elemente, relevantne za analogijo: procesni okvir, ki sta ga zasnovala Bukowitz in Williams (2000) na sliki 3.7, matriko upravljanja znanja, ki sta jo postavila Gamble in

Blackwell (2001) na sliki 3.8 in procesni model upravljanja znanja, ki ga je zasnoval Botha s sodelavci (Botha in drugi 2008) na sliki 3.9.

Slika 3. 7: Model UZ - Procesni okvir

Vir: Povzeto po Bukowitz in Williams (2000)

Procesni okvir (Bukowitz in Williams 1999, 323; 2000) upodablja proces, ki definira strategijo, s katero vodstvo gradi, briše in nadgrajuje sredstva znanja in gradi predvsem na vidiku »zakaj« in »kdaj«. Je strateško usmerjen model, ki umešča upravljanje znanja v kontekst, vendar ne ponuja globljega vpogleda v iniciative, ki so pomembne v določenih trenutkih: Prednost tega modela je, da tudi briše določene zadeve, kar mu da možnost večje fleksibilnosti.

Matrika upravljanja znanja (Gamble in Blackwell 2001) predstavlja zelo splošen teoretični pristop, ki vsebuje tudi smernice za izvajanje:

Slika 3. 8: Matrika upravljanja znanja

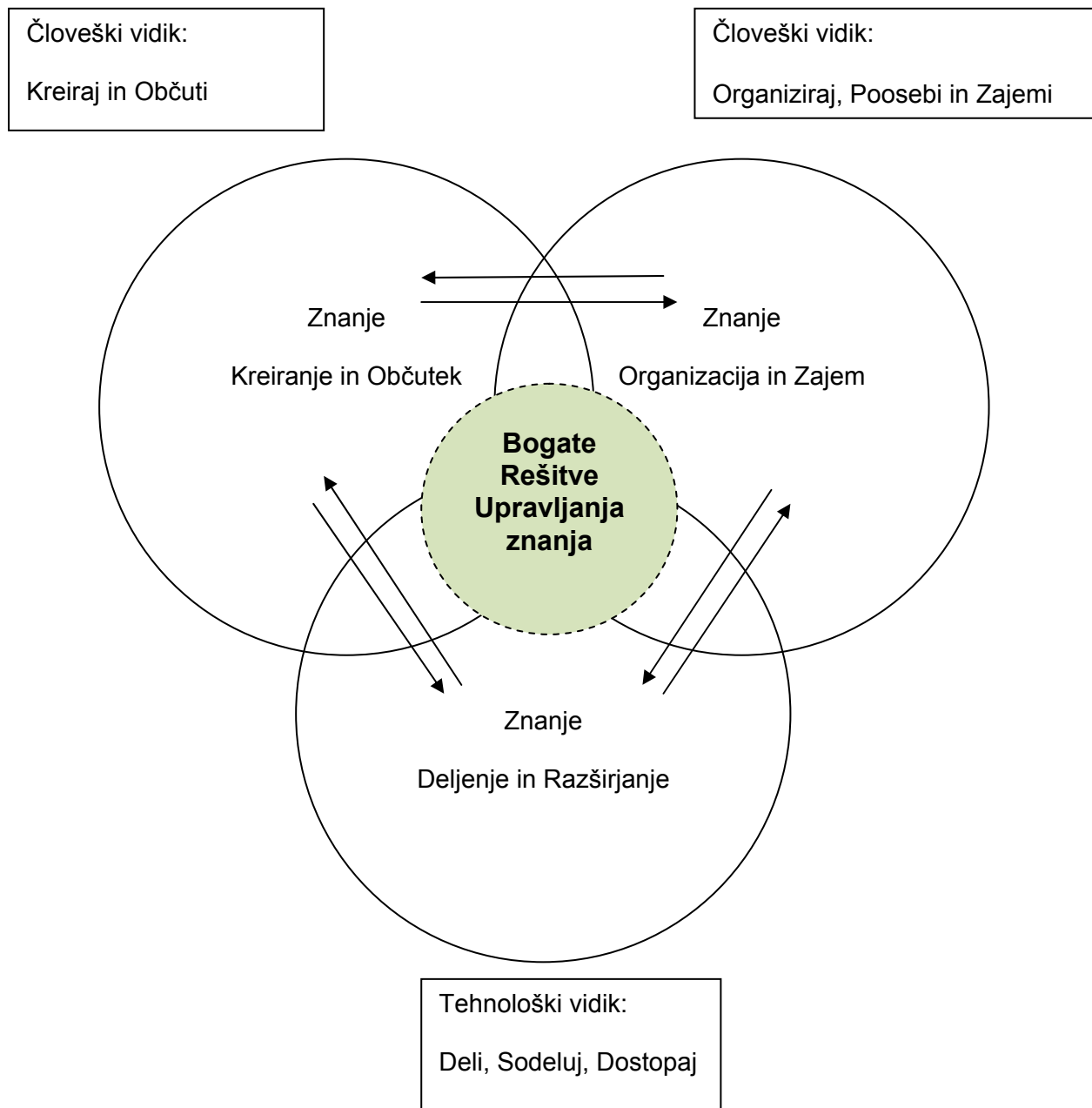
Pristop \ Tip	Tih (ang. tacit knowledge)	Eksplisitni	Integriran
Občutenje	Opazovati	Zbirati	Postaviti hipotezo
Organiziranje	Postaviti v kontekst	Kategorizirati	Načrtovati
Socializiranje	Deliti	Razširjati	Simulirati
Internaliziranje	Uporabiti, Odločiti, Storiti		

Vir: Povzeto po Gamble in Blackwell (2001)

Proces upravljanja znanja je razdeljen v štiri stopnje. Najprej vodstvo s pomočjo občutka locira vire znanja, ki ga nato organizira tako, da oceni prednosti in slabosti organizacije in pri tem določi pomembnost znanja in možnost njegove ponovne uporabe. Naslednja faza je socializiranje, kjer se uporabijo različne tehnike z namenom, da se lahko to znanje razširi oz doseže tistega, ki ga potrebuje. V zadnji fazi se znanje internalizira preko svoje uporabe, odločitev in akcij. V modelu je jasno izražena vloga managerja, žal pa ne vsebuje strateške komponente kot procesni okvir Bukowitza in Williamsa, pa tudi upravljanje znanja je omejeno le na širjenje znanja in manjka kreiranje, prav tako pa tudi brisanje znanja, ki ga ponuja predhodni model.

Botha (Botha in drugi 2008) podaja model upravljanja znanja, ki ponazarja prepletanje treh procesov in njihovo delno prekrivanje. Tudi v tem modelu manjka strateški fokus, pač pa vključuje kreiranje novega znanja kot pomembno iniciativo upravljanja znanja. Model tudi kaže, v katero od kategorij so bolj vključeni ljudje, katera pa je bolj osredotočena na tehnologijo. Čeprav naj bi se širjenje znanja osredotočilo bolj na tehnologijo, je to bolj princip, ki se večinsko uporablja v podjetjih, kadar se želi določeno znanje deliti z drugimi.

Slika 3. 9: Model upravljanja znanja

Vir: Povzeto po Botha in drugi (2008)

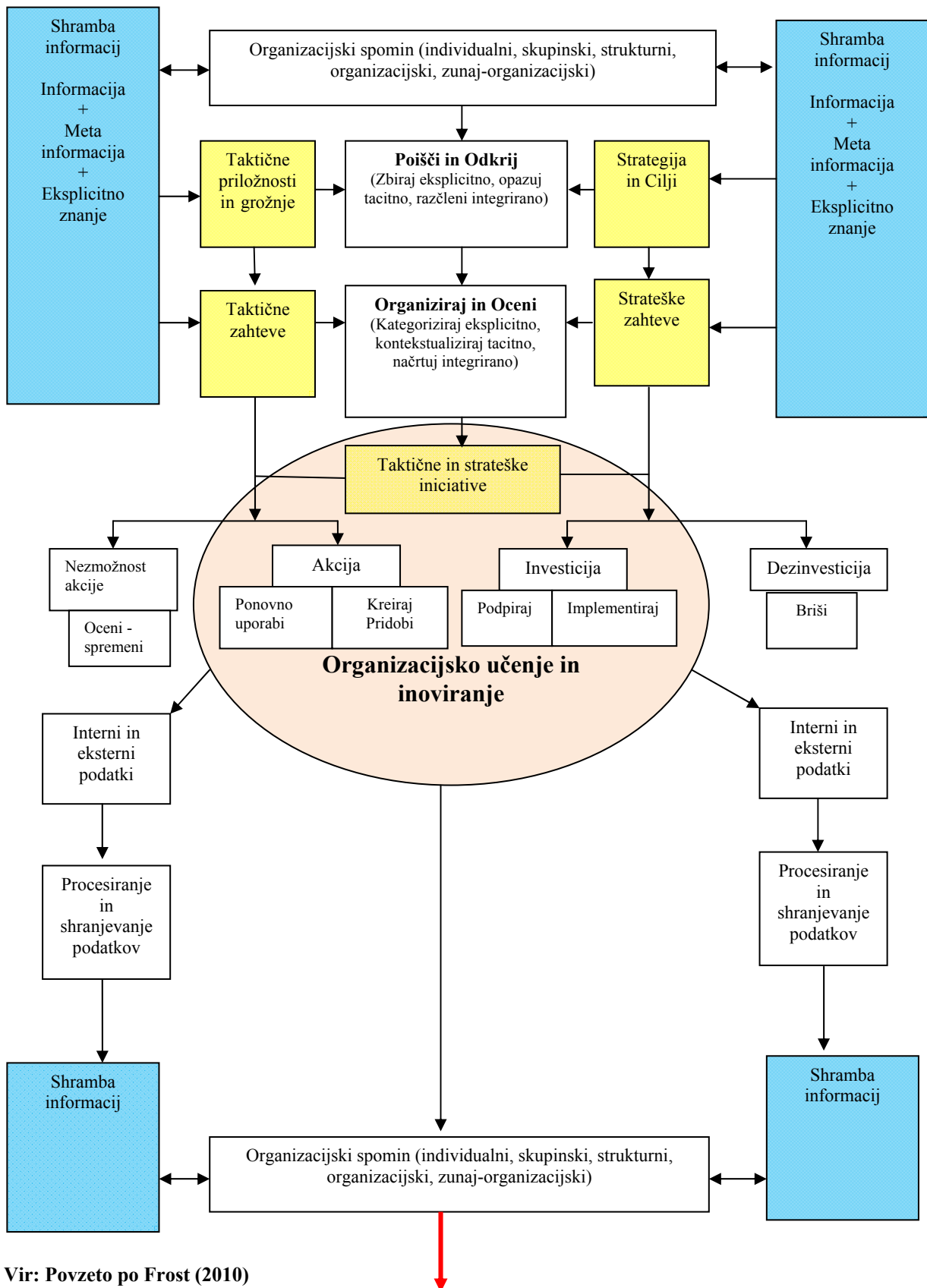
Leta 2010 je Alan Frost predstavil svoj model upravljanja znanja, ki vključuje glavne smernice predstavljenih treh modelov, črpa iz SECI procesa znanja Nonake in Takeuchija (1995) na konverziji tihega znanja v eksplicitno znanje vključuje tudi organizacijski spomin, hkrati pa se osredotoča tudi na strateško perspektivo. Frostov model poskuša povezati tako procese kot strategije s tem, da ponuja določene iniciative. Enako kot Probst (Leibold, Probst in Gibbert 2002), ki vidi upravljanje znanja kot dinamični cikel, ki je v stalni evoluciji, tudi

Frost postavlja svoj model kot neskončen, ki se ponavlja in prenavlja zaporedno ter predstavlja posplošen princip za potrebe razumevanja.

Koraki si sledijo po naslednjem zaporedju:

- Na najvišjem nivoju so postavljeni Strategija in Cilji na eni strani ter Taktične priložnosti in grožnje na drugi strani. Tu je primeren korak Poiskati in odkriti – korak, kjer iščemo obstoječe eksplicitno znanje ter tiho znanje (ang. tacit knowledge) znotraj informacij in podatkov ter znotraj strokovnih oseb na tem področju;
- Nivo Strateške zahteve in taktične zahteve. Na tem nivoju se izvaja korak Organizirati in oceniti – korak, kjer organiziramo in ocenimo vire znanja, znanje se kategorizira, ovrednoti in pripravi za uporabo;
- Taktične zadeve poganjajo Taktične iniciative, ki se izvajajo s pomočjo naslednjih aktivnosti:
 - o Akcija - Ponovna uporaba znanja
 - o Akcija - Kreiranje ali pridobivanje znanja
 - o Nezmožnost akcije ter posledična ponovna evalvacija;
- Strateške zahteve poganjajo Strateške iniciative, ki se izvajajo s pomočjo naslednjih aktivnosti:
 - o Investiranje – podpora in izvajanje, ki vključuje organizacijske strukture, kulture, kompetence, zunanje mreže in sisteme, ki omogočajo taktične iniciative. Če je tak sistem že na voljo, ga je potrebno podpirati in vzdrževati.
 - o Brisanje – vire in sredstva znanja, ki je zastarelo in neuporabno, je potrebno brisati.
- Model je potrebno gledati kot neskončno zanko, ki se hrani z novim oz. spremenjenim znanjem in informacijo, s katero se polnijo organizacijski spomin in informacijska skladišča. Vsi procesi so podprti z informacijskimi sistemi, ki pomagajo pri prenosu informacije.

Slika 3. 10: Model upravljanja znanja

Vir: Povzeto po Frost (2010)

Avtor modela sam poudarja, da model težko zajame vse, kajti upravljanje znanja je tako široka in kompleksna disciplina, da bi za podrobni model morali dodati skoraj nešteto elementov, kar bi uničilo njegovo preglednost in namen. Model zajema prepoznavanje potreb, identifikacijo virov in sredstev znanja, pridobivanje, kreiranje in brisanje znanja, ponovno uporabo, uporabo in deljenje oz. širitev znanja ter njegovo shranjevanje. Prav tako vsebuje vse tri pristope kaj/kako, zakaj in kdaj, združuje pa tudi informacijo, strategijo in organizacijski spomin. Tu so zbrani pomembni elementi prej predstavljenih modelov upravljanja znanja Bukowitz in Williams (2000), Gamble in Blackwell (2001) Botha in drugi (2008), ki jih bomo uporabili kot podlago za poskus modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Izrazito se bomo naslonili na strateško in taktično dimenzijo modela. Potrebujemo pa še elemente, ki bodo to nadgradili in zajeli prilagodljivost kompleksnega sistema ter njegovo inteligentno odzivnost, zato bomo v naslednjem poglavju analizirali upravljanje znanja v prilagodljivih kompleksnih sistemih.

3.6 Inteligentni kompleksni prilagodljivi sistem

Že pri Boisotovem modelu upravljanja znanja I-Space in Snowdnovem Cynefin modelu smo ugotovili povezavo s teorijo kompleksnih sistemov. V zadnjem času znanstveniki na različnih področjih prihajajo do podobnih ugotovitev, da se v organizacijah, družbi, posamezniku in v samem področju upravljanja znanja pojavljajo skupni dejavniki, kot so kompleksnost, prilagodljivost, znanje, informacija (Bennet in Bennet 2008). Znanje je osnova za obstoj človeka, bolj in bolj se zavedamo, da je znanje povezano z razširjanjem, kreiranjem, delovanjem, ki ne izboljšuje le organizacij samih pač pa izboljšuje vsakega posameznika v svoji osebni rasti in prispevku svetu. Nekateri narodi v starih afriških in azijskih kulturah so na ljudi od nekdaj gledali kot na vozle v veliki mreži, ki na to mrežo tudi vplivajo, prav tako kot gledajo znanjski delavci v organizacijah znanja, zato upravljanje znanja postaja strategija organizacij (Grossman 2006). V poslovnem svetu še vedno prevladuje osnovna skrb za ustvarjanje dolgoročnih poslov, vzdrževanje in pridobivanje konkurenčnosti in doseganje in ohranitev profita. Upravljanje znanja pri tem lahko pomaga in pelje organizacijo stran od birokratskega razmišljanja, ki je podvrženo izključno kontroli in da posameznikom več svobode, vpliva in priložnosti, da prispevajo k viziji in ciljem organizacije. Organizacija lahko postane zelo uspešna, če delegira svoje zaposlene za kreiranje in prenos znanja, zna povečati inovacije in istočasno obdržati kohezivnost.

V teoriji kompleksnosti je bilo podanih več opazanj o tem, da je organizacija znanja oz. bolj področje upravljanja znanja s svojimi procesi in metodami podobno kompleksnemu prilagodljivemu sistemu. Na drugi strani pa organizacije same postajajo bolj in bolj kompleksne, kakor tudi njihovo okolje, zato se na hitro spreminjajoče izzive v okolju morajo prilagajati tako organizacije kot samo upravljanje znanja z nenehnim učenjem, spreminjanjem in prilagajanjem ali pa ostanejo zadaj. Odmikamo se od standardne industrijske ere in takratnega upravljanja in se obračamo k čedalje zahtevnejšemu in nezanesljivemu okolju. Spremembe so vedno hitrejše, negotovost se stopnjuje, kompleksnost eksplozivno narašča. Odgovor na spremembe, negotovost in kompleksnost je čedalje večja zaskrbljenost. CUCA okolje (Change, Uncertainty, Complexity, Anxiety) je postal sinonim prihodnosti (Bennet in Bennet 2004b).

Kompleksni prilagodljivi sistem je razen svoje kompleksnosti tudi samoorganiziran in nenehno samoučljiv, pri čemer je sposoben nenehnega prilagajanja notranje strukture. Bistvo je, da ni vedno mogoče uporabiti le logike in racionalnih odločitev. Racionalne odločitve ohranjajo svoj pomen, pomembno pa je tudi predvidevanje in razumevanje prihodnosti in spoznanja, da včasih majhne spremembe vodijo k izjemnim rezultatom. To je tudi nauk teorije kaosa (Cohen in Stewart 1994). Industrijska zgodovina je počivala na predpostavki determinističnega sveta, ki je potreboval racionalne odločitve in čeprav je to v veliki meri še vedno relevantno na mnogih področjih, predvsem na tistih, ki funkcionirajo po principu vzrok – posledica, naše okolje postaja bolj kompleksno in samo logika in analiza velikokrat ne zadošča. Kompleksnost je mnogo težje predvidljiva, ker predstavlja pojavni fenomen, kjer se kultura, zavest in samo znanje v medsebojni interakciji usmerijo stran od posameznih komponent sistema, saj sistem vsebuje preveč subjektov, preveč relacij, preveč idej in preveč vključenih organizacij. Čeprav naj bi pojem kompleksnega prilagodljivega sistema izhajal iz devetdesetih let prejšnjega stoletja, lahko zasledimo, da je ta pojem povezoval z družbo že sistemsko orientiran družbeni mislec Walter Buckley leta 1968 v svojem akademskem delu *Modern System Research for the Behavioral Scientists* (Buckley, Schwandt in Goldstein 2008). V svojem zadnjem delu z naslovom *Society - A Complex Adaptive System: Essays in Social Theory* iz leta 1998 pa je povezal naravo modela kompleksnega prilagodljivega družbenega sistema z družbenimi zadevami, vrednotami, tehnologijo, močjo, politiko in družbenim nadzorom, kjer politične odločitve znova in znova postavljajo ravnovesje sistema glede na družbeno kulturno strukturo, v kateri so umeščeni odločevalci, s koristmi in kaznimi, ker počnejo stvari na svoj način, cilji povezanimi z doseganjem korenčka in palice in pritiski

med seboj velikokrat nekompatibilnih zahtev s strani skupin, družin, pod ali nadrejenih politikov in države (Buckley 1998).

Proučevanje kompleksnih prilagodljivih sistemov še ni končano. Poleg primera jate ptic, ki je naveden v začetku poglavja, so v naravi še številni drugi primeri, na primer človeški možgani, imunski sistem, računalniški modeli ali kolonija mravelj. Mnogi znanstveniki so jih proučevali, da bi našli nekaj skupnih osnovnih značilnosti (Holland 1995, Stacey 1996 in Battram 1996). Odkrili so določeno stopnjo samo-organiziranja, nelinearnosti, različnosti, združevanja in tok. Naredili so tudi več poglobljenih študij (Morowitz in Singer 1995; Axelrod in Cohen 1999). Raziskovanje je pokazalo, da lahko kompleksni prilagodljivi sistemi obstajajo in delujejo na območju med čisto stabilnostjo in popolno nestabilnostjo. V tem območju pa je tudi možnost za inovacije in kreativnost ob hkratnem ohranjanju identitete in skladnosti (Stacey 1996). Z zavedanjem podlag teorije kompleksnih prilagodljivih sistemov, kako se znanje dogaja v živih organizmih, se lahko bistveno izboljšajo metode uporabnikov upravljanja znanja in organizacijskega učenja (McElroy 2011, 47).

Izziv prihodnosti je poiskati način, opazovanja, interpretacije, razumevanja in razvijanja dinamičnih in kompleksnih sistemov, ki se pojavljajo in rastejo v našem okolju - od ekonomije, interneta, družbenih problemov, terorizma ali biogenetike. Pri tem bo uporabljen pristop upravljanja znanja. Organizacije prihodnosti bodo znanje vključile tako, da bodo postale inteligentni kompleksni prilagodljivi sistemi, ki bodo temeljili na močnih, stabilnih vrednotah, ki jih bodo delili vsi zaposleni oz. vsi vključeni, tri najpomembnejše lastnosti prihodnje organizacije pa bodo učenje, znanje in organizacijska inteligenca. (Bennet in Bennet 2004a). Inteligentni kompleksni prilagodljivi sistem je sestavljen iz velikega števila posameznikov, skupin in socio-tehnoloških podsistemov, ki so medsebojno v nelinearni interakciji ter so sposobni odločati na lokalni ravni in si hkrati prizadevati za specifične rešitve zadanih ciljev. Te komponente gradijo veliko odnosov, tako znotraj organizacije kot z zunanjim svetom, ki lahko postanejo visoko kompleksni in dinamični. Odnosi in njihovi tvorci oblikujejo organizacijo in njeno delovanje. Medsebojne interakcije lahko vodijo k samo-organizaciji (McDaniel in drugi 2003) oz. da ti posamezniki, agenti s samo-organizacijo dosežejo stabilnejše vzorce aktivnosti (Downing, Moss in Pahl-Wostl 2000; Moss 2001; Moss in Edmonds, 2005). Prav tako pa te interakcije vodijo v negotovost (Bennet in drugi 2004; Hunt in drugi 2007), istočasno pa so tudi vzrok za spremembo (Dent 2003). Bennet in Bennet (2004a) v tem kontekstu izraz »prilagodljiv« razlagata s tem, da so organizacija in njeni

podsystemi sposobni spremljati in analizirati okolje in sprejemati pol-avtonomne odločitve, ki notranje prilagajajo organizacijo, da istočasno izpolnjuje lokalne in prioritete cilje, ko se prilagaja okoljskim premikom in preobratom. Organizacijska inteligenca je sposobnost organizacije, da preživi, raste in dosega svoje cilje v CUCA okolju, medtem pa ohranja in vzdržuje svojo identiteto, uspešnost in institucionalno oporo (Bennet in Bennet 2004b).

Upravljanje znanja v kompleksnem prilagodljivem sistemu je lahko predstavljeno s konceptualnim modelom Inteligentnim kompleksnim prilagodljivim sistemom ICAS (Intelligent Complex Adaptive System), ki se razvije z namenom, da najde vse zmožljivosti, ki so potrebne, da lahko sistem deluje v nepredvidljivi, dinamični in kompleksni družbi. V svoji idealni obliki ga ne bomo našli nikjer, lahko pa upoštevamo njegove koncepte, percepcije, odnose in komunikacijo v smislu upravljanja znanja. V ICAS konceptualnem modelu je osem pojavnih³⁶ značilnosti (Bennet in Bennet 2004a):

- Organizacijska inteligenca kot inteligenca, ki vsebuje posameznikovo zmožnost mišljenja, razumevanja in dejanj, v okviru organizacije pa zmožnost inoviranja, pridobivanja znanja in uporabe tega znanja v relevantnih primerih (Wiig 1993; Wiig 1994). V primeru modela ICAS je to zmožnost organizacije, da dojame, tolmači in odgovori na izziv okolja z načinom, ki simultano doseže cilje organizacije in zadovolji svoje deležnike. To je opis zmožnosti organizacije, ki pokaže inteligentno obnašanje.
- Enotnost in skupni namen predstavljata zmožnost organizacije, da integrira in mobilizira vire, ki omogočajo stalno pozornost in zmožnost osredotočenja in vključitve relevantnih delov organizacije, kadar in kjer je to potrebno. Organizacija mora po potrebi koordinirati in združiti vire, da v največji meri razume situacijo, najde pravo znanje in nabere moč za pravilen odgovor. ICAS pri velikem številu izzivov, groženj ali priložnosti lahko komunicira z neodvisnimi podsystemi, ki maksimirajo učenje, inovacijo in znanje ter so zmožni učinkovito reagirati na lokalnih področjih.
- Optimalna kompleksnost je nov koncept v teoriji organizacij. Kompleksnost razumemo kot število možnih stanj, v katerih je organizacija, pri čemer so pomembna tista stanja, ki pomenijo spremembo. Obstaja namreč skoraj neskončno stanj informacij, materiala in energije v vsaki organizaciji, le nekaj pa jih je tako pomembnih, da pomenijo spremembo. Če bi vsaka komponenta organizacije delovala neodvisno brez kakršnekoli koordinacije, bi lahko generirali nešteto stanj organizacije.

³⁶ Prevod iz angleškega izraza »emergent«.

Po drugi strani pa bi omejitve in nadzor vsake komponente ter njihovih relacij naredila organizacijo zelo rigidno. Nekje v sredini leži optimalna kompleksnost, ki je v taki meri, da se lahko odziva na zunanje okolje, hkrati pa ohranja zadostni red in enotnost ciljev.

- Sposobnost izbire, ki predstavlja filtriranje zunanje informacije, čeprav je nadzor nad njo praktično nemogoč. Za učinkovito filtriranje je potrebno široko znanje o okolju, specifično znanje o zunanjih deležnikih v luči strateških namenov organizacije.
- Središčenje znanja je zbiranje relevantnih informacij, ki izhajajo iz znanja organizacijskih komponent in se samo sinhronizira tako, da povečuje priložnosti ob hkratnem zasledovanju strategije. Znanje, ki je hkrati potencialna zmožnost učinkovitih dejanj je osnovni gradnik modela ICAS.
- Tok omogoča središčenje znanja in pospešuje povezave in kontinuiteto, ki ohranja enotnost in daje organizacijski inteligenci njeno koherentnost. Tok podatkov teče vertikalno in horizontalno ter vključuje nenehno dvosmerno komunikacijo med ključnimi organizacijskimi komponentami in odločevalci, kar je osnova za enotnost in skupni cilj.
- Prepustne meje razlikujejo ICAS model od klasične birokratske organizacije. Ko deležniki prehajajo v organizacijo in iz nje, se izmenjavajo ideje in zahteve, katerih meje težko določamo. Ker se tudi okolje neprestano spreminja, lahko le prepustnost mej omogoča preživetje organizaciji.
- Več-dimenzionalnost predstavlja številne kompetence, ki omogočajo, da lahko znanjski delavci znotraj ICAS modela vidijo okolje iz različnih perspektiv, da lahko uporabijo različne stile razmišljanja in načina reševanja problemov ter izzivov. Ta sposobnost omogoča organizaciji tudi, da opušča in pozablja nepotrebno znanje in se uči novega, da lahko identificira tveganje in ga obvlada, da razmišlja sistemsko, da lahko hitro zamenja pogostost ali tok operacij, da dojema in analizira situacije širše v okviru več možnosti in na dolgi rok hkrati pa ohranja svojo enotnost, organizacijsko identiteto in strategijo.

Povezava med procesi in odnosi v organizaciji ter pojavnimi značilnostmi ne temelji na vzročno posledični osnovi in je težka ter zapletena. Zato je praktično nemogoče natančno določiti naravo pojavnih značilnosti. Iz tega razloga je načrtovana sprememba zelo težka in proces spreminjanja težko nadzorujemo. Vsaka od pojavnih značilnosti se v organizaciji pojavi v taki ali drugačni obliki odvisno od narave organizacije in je ni mogoče vnaprej

določiti. Pojavne značilnosti sodelujejo v štirih osnovnih procesih, ki predstavljajo osnovni način, s katerim organizacije pripravijo svoje akcije in z njimi učinkujejo na okolje ter si tako zagotovijo preživetje. Ti procesi so:

- Ustvarjalnost
- Reševanje problemov
- Odločanje
- Izvajanje.

Ustvarjalnost predstavlja generiranje novih idej, perspektiv, razumevanj, konceptov ali metod za reševanje problemov. Posamezniki, skupine ali mreže ustvarjene rezultate ali učinke (output) uporabijo pri reševanju problemov. Odločanje je izbiranje med eno ali več alternativami, ki so nastale kot rezultat v procesu reševanja problemov, izvajanje pa je izvajanje izbrane alternative za doseganje želenega rezultata.

Kompleksni modeli upravljanja znanja, ki temeljijo na teoriji kompleksnih prilagodljivih sistemov so prikaz razvoja systemskega mišljenja, oziroma vračanja k njemu na področju upravljanja znanja (Dalkir 2013, 72). Model upravljanja znanja ICAS nam nudi ključne lastnosti iz teorije kompleksnih sistemov, ki jih želimo uporabiti pri postavljanju in spreminjanju sistema nadzora izvoza, da bi lahko dosegli določeno stopnjo predvidevanja, pravočasnega načrtovanja in predlaganja ustreznih ukrepov ter samo-spreminjanja sistema.

V zgornjih poglavjih smo podali teoretične podlage, ki jih želimo povezati s snovanjem modelov. Preden jih uporabimo pri snovanju modelov, sledi analiza izvoza blaga z dvojno rabo s ciljem prikazati kompleksnost sistema nadzora izvoza in s tem uporabnost modelov.

4 Nadzor izvoza blaga z dvojno rabo

Za prikaz kompleksnosti sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo je treba najprej razčleniti njegove posamezne elemente: pomen izraza dvojna raba ter razvoj koncepta dvojne rabe, ozadje nadzora izvoza kot dela mednarodnih odnosov, sodelovanje držav na tem področju, koncept režimov ter predstavitev enega izmed režimov z namenom pregleda njegovih elementov, kompleksnosti in potrebe po prilagajanju.

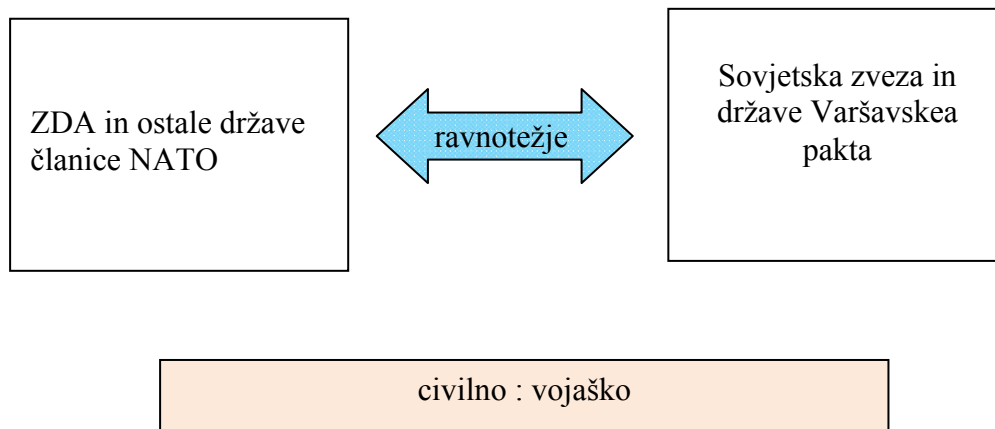
4.1 Razvoj koncepta in pomen izraza »dvojna raba«

Že sam pomen izraza »blago z dvojno rabo« izpostavi nejasnost, zapletenost in potrebo po dinamiki. Izraz »dvojna raba« se je uporabil prvič v razpravi o transferjih tehnologije med civilnimi in vojaškimi uporabami v okviru prvega multilateralnega trgovinskega nadzornega režima Coordinating Committee for Multilateral Export Controls (COCOM)³⁷ (Alic in drugi 1992, 257). Svoje korenine ima torej v obdobju hladne vojne, v času, ko so se pojavile številne mednarodne grožnje proti varnosti in načelom proste trgovine.

V prvi fazi se je kontekst nanašal na napetost med državami med dvema nasprotnima blokoma in supersilama, zaveznicami NATO pod vodstvom ZDA in Varšavskim blokom pod vodstvom Sovjetske zveze. Cilj vzpostavljanja ravnotežja je bil stabilizacija na področju konvencionalne vojaške oborožitve. V ta namen so si države COCOM-a prizadevale omejiti izvoz občutljivih predmetov, ki bi preusmerjeni lahko pomembno prispevali k vojaškemu potencialu in širjenju oborožitvenih sistemov ter s tem ustvarjali nestabilnost in mednarodne napetosti. Izraz dvojna raba je bil takrat uporabljen za material, proizvode in tehnologijo, ki bi se lahko uporabili pri snovanju, izdelavi ali uporabi konvencionalnega orožja in opreme.

³⁷ COCOM je obstajal od leta 1950 do 31. marca 1994 in je bil sestavljen iz 17 držav (Avstralija, Belgija, Kanada, Danska, Francija, Nemčija, Grčija, Italija, Japonska, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Portugalska, Španija, Turčija, Velika Britanija in Združene države Amerike).

Slika 4. 1: Dvojna raba v kontekstu hladne vojne

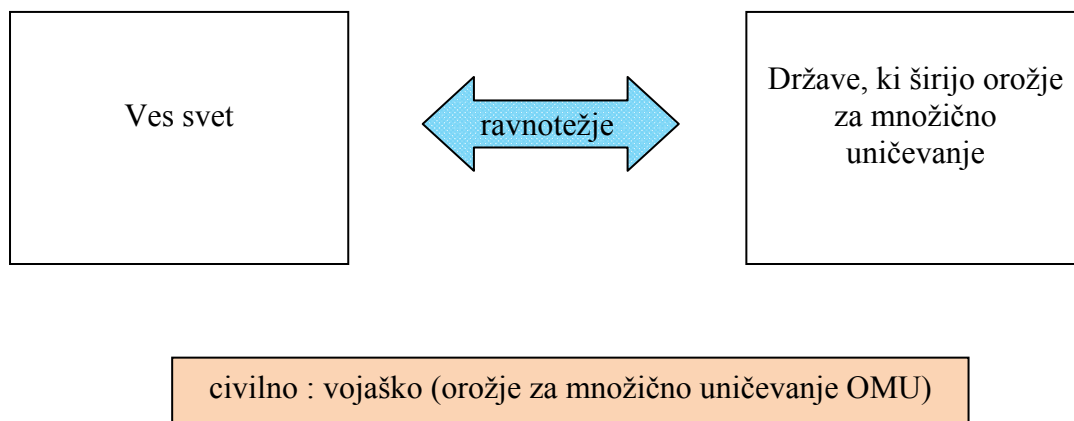
Šele kasneje, s pojavi uporabe jedrskega in kemičnega orožja³⁸ in posledičnim nastankom ostalih mednarodnih izvoznih režimov, se je izraz dvojna raba povezal s širjenjem orožja za množično uničevanje (OMU). Ker so nekdanje članice Varšavskega pakta postale tudi članice režimov, je kontekst dvojne rabe umeščen v grožnjo jedrske vojne.

Ta kontekst poteka od podpisa Sporazuma o neširjenju jedrskega orožja³⁹ preko mednarodnih dogodkov z eksplozijo jedrskega orožja v Indiji ter uporabo kemičnega orožja v Iraku in se nanaša bolj na nekaj določenih držav, ki jih ima mednarodna skupnost sposobne za širjenje orožja za množično uničevanje, kar postane glavna skrb in tudi vpliva na uporabo izraza dvojna raba v mednarodnih izvoznih režimih. Ta kontekst je prevladoval do konca dvajsetega stoletja.

³⁸ 1974 je Indija testirala jedrsko orožje, 1985 je bilo kemično orožje uporabljeno v iraško-iranski vojni.

³⁹ Pogodba o neširjenju jedrskega orožja (angl. Nuclear Non-proliferation Treaty - NPT) je sporazum, s katerim se je pet priznanih držav z jedrskim orožjem, ki so izvedle eksplozijo jedrskega orožja pred 1. januarjem 1967 (ZDA, Sovjetska zveza, Velika Britanija, Francija in Ljudska republika Kitajska) zavezalo, da državam brez jedrskega orožja ne bodo posredovale jedrskega orožja ter materiala, znanja in tehnologije za njegovo izdelavo.

Slika 4. 2: Dvojna raba v kontekstu grožnje jedrske vojne

Po terorističnem napadu 11. septembra 2001 je Resolucija 1540⁴⁰ odprla še novo dimenzijo konteksta dvojne rabe, kjer mednarodni grožnji ne moremo določiti subjekta, niti verjetne tarče, hkrati pa je to lahko kdorkoli, zato je to kontekst nenehno prisotne nevarnosti, v kateri tveganje uporabe orožja za množično uničevanje doseže svoj vrh.

Mednarodna skupnost z Resolucijo 1540 pozove k ukrepanju. To se nanaša na orožje za množično uničevanje, pa tudi na vse povezano blago, kar je v resoluciji označeno kot »related materials«. Tu je mišljeno blago z dvojno rabo, ki pa ni eksplicitno poimenovano. Resolucija zahteva vzpostavitev nadzora na področju trgovine na nacionalnih ravneh z zakonodajo in izvajanjem nadzora ter vzpostavitvijo primernih kazenskih določil.⁴¹ Resolucija kot končne uporabnike zaznava tudi nedržavne subjekte, ki lahko pridobijo in uporabijo orožje za

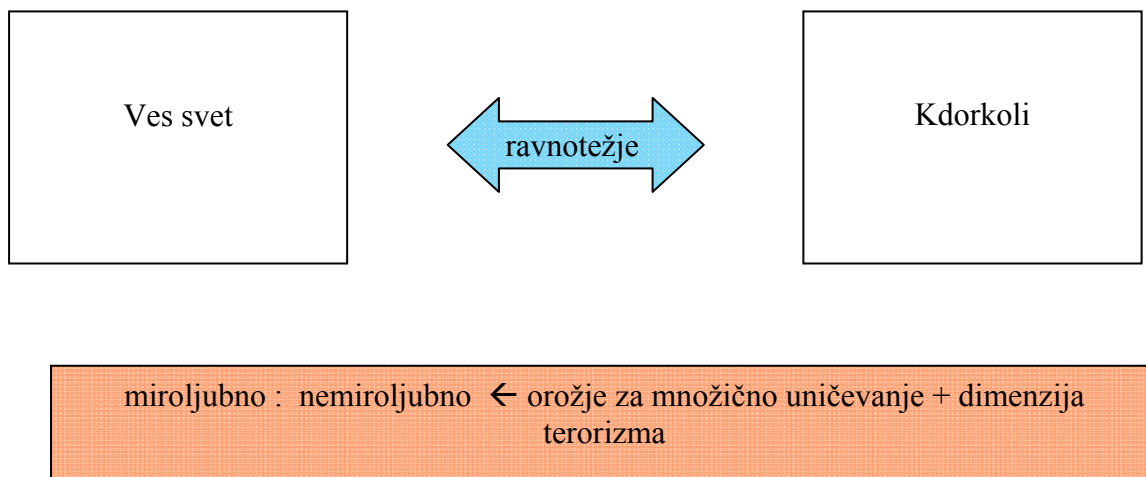
⁴⁰ Resolucija 1540, S/RES/1540 (2004), VS OZN, 26. april 2004 (prepoved širjenja orožja za množično uničevanje). Dostopno prek: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540\(2004\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540(2004)).

⁴¹ Besedilo 3.d člena Resolucije 1540 zahteva, »da države sprejmejo in izvajajo ustrezne učinkovite zakone, ki vsem nedržavnim subjektom prepovedujejo proizvodnjo, pridobivanje, posedovanje, razvoj, prevoz, prenos ali uporabo jedrskega, kemičnega ali biološkega orožja in nosilcev za njihovo uporabo, **vključno z nadzorom nad povezanim materialom** in v ta namen države vzpostavijo ustrezen in učinkovit nadzor nad izvozom in pretovarjanjem takega blaga, vključno z ustrežno zakonodajo za nadzor izvoza, tranzita, pretovarjanja in ponovnega izvoza. ... ter zagotovijo učinkovite kazni ter globe za kršitve nacionalne zakonodaje nadzora izvoza.« ("that all States shall take and enforce effective measures to establish domestic controls to prevent the proliferation of nuclear, chemical, or biological weapons and their means of delivery, **including by establishing appropriate controls over related materials** and to this end shall:

d) Establish, develop, review and maintain appropriate effective national export and trans-shipment controls over such items, including appropriate laws and regulations to control export, transit, trans-shipment and re-export and ... establishing and enforcing appropriate criminal or civil penalties for violations of such export control laws and regulations.")

množično uničevanje ali trgujejo z njim.⁴² V tem kontekstu koncept dvojne rabe pridobiva na pomenu, zato potrebuje enotno mednarodno definicijo in opredelitev.

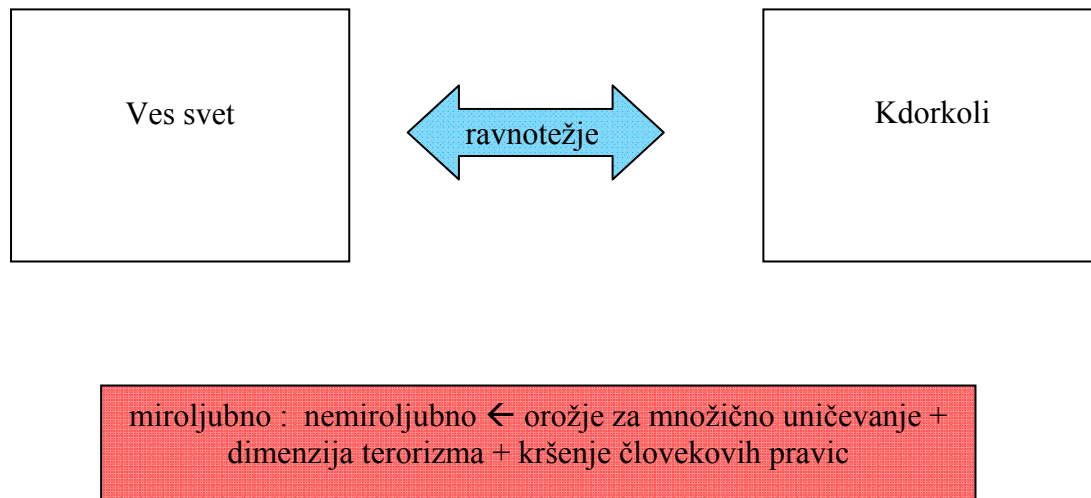
Slika 4. 3: Dvojna raba v kontekstu jedrske vojne in terorizma

V drugem desetletju enaindvajsetega stoletja se koncept dvojne rabe poskuša umestiti še v eno dimenzijo, in sicer v kršenje človekovih pravic z neupravičeno oz. nezaželeno uporabo blaga z dvojno rabo. Če bi gledali kontekst le v smislu širjenja orožja za množično uničevanje z dodano dimenzijo terorizma, bi uporabili preozek koncept. Zato se zdi, da bi bila dobrodošla tudi definicija blaga z dvojno rabo v širšem pomenu bolj kot blago, programska oprema in tehnologija, ki se lahko uporabi v miroljuben ali nemiroljuben namen. Tako bi lahko zajeli tudi, na primer, komunikacijsko in informacijsko blago z dvojno rabo, ki bi bilo lahko namenjeno kršenju človekovih pravic.

⁴² »Varnostni Svet je resno zaskrbljen zaradi grožnje terorizma in tveganja, da bi nedržavni akterji, kot tisti, ki so identificirani na seznamu ZN in jih posodablja odbor, ustanovljen z resolucijo VS 1267 in iz resolucije VS 1373, lahko prejeli, razvili, tihotapili ali uporabili jedrsko, kemično in biološko orožje in njegove nosilce.« (”Security Council is gravely concerned by the threat of terrorism and the risk that non-State actors* such as those identified in the United Nations list established and maintained by the Committee established under Security Council resolution 1267 and those to whom resolution 1373 applies, may acquire, develop, traffic in or use nuclear, chemical and biological weapons and their means of delivery.”)

Slika 4. 4: Dvojna raba v kontekstu jedrske vojne, terorizma in kršenja človekovih pravic

Ne glede na faze koncepta dvojne rabe, na mednarodni ravni blago z dvojno rabo še nima enotne definicije. Vse znane opredelitve blaga z dvojno rabo so nejasne, nenatančne in neenotne (Michel 2015).

Tudi posamezni mednarodni izvozni režimi uporabljajo različne opredelitve blaga z dvojno rabo.

Mednarodni izvozni režim Wassenaarska ureditev je v svojih osnovnih dokumentih navedel blago, ki ga je potrebno nadzirati kot »tisto blago z dvojno rabo, ki je glavni ali ključni element pri razvoju, proizvodnji, uporabi ali nadgradnji vojaških kapacitet«, ⁴³ kljub temu pa same definicije blaga z dvojno rabo režim nima.

Mednarodni izvozni režim Skupina jedrskih dobaviteljic je sprejel dvoje smernic. V drugem setu smernic ⁴⁴ ureja »jedrsko povezano blago z dvojno rabo, materiale, programsko opremo in

⁴³ WA Initial elements: “dual-use goods and technologies to be controlled are those which are major or key elements for the indigenous development, production, use or enhancement of military capabilities”. Wassenaar Arrangement, Initial elements. Dostopno prek: <http://www.wassenaar.org/guidelines/docs/5%20-%20Initial%20Elements.pdf>.

⁴⁴ Guidelines for transfers of nuclear-related dual-use equipment, materials, software, and related technology (INFCIRC/254, Part 2). Dostopno na: <http://www.iaea.org/sites/default/files/publications/documents/infircs/1978/infirc254r9p2.pdf>.

povezano tehnologijo«. Tu je evidentno, da je blago z dvojno rabo omejeno le na jedrsko relevantno in izključuje biološko, kemično ali radiološko blago. Opredelitev blaga z dvojno rabo je tu namenska in služi namenu režima.

Pri mednarodnem izvoznem režimu Avstralska skupina se izraz »blago z dvojno rabo« pojavi le dvakrat pod odsekom »povezana tehnologija« ter v naslovu dveh seznamov. Bolj se uporablja izraz »občutljivo blago«, ki pomeni »opremo, materiale, tehnologijo in programsko opremo, ki lahko prispeva k aktivnostim za kemično in biološko orožje«. ⁴⁵

Mednarodni izvozni Režim kontrole raketne tehnologije pa izraza blago z dvojno rabo sploh ne uporablja v svojih dokumentih, čeprav uporablja koncept dvojne rabe. V svojih smernicah uporablja izraz »blago z veliko občutljivostjo« ⁴⁶ in izraze »blago uporabno pri«, »blago uporabno za« ali »blago s sposobnostjo«.

EU v uredbi 428/2009/ES uporabi definicijo blaga z dvojno rabo, ki sloni na civilno-vojaškem konceptu dvojne rabe in delno na konceptu grožnje jedrske vojne, se pravi orožja za množično uničevanje in blago z dvojno rabo definira takole: »Blago z dvojno rabo pomeni blago, vključno s programsko opremo in tehnologijo, ki se lahko uporablja v civilne in tudi v vojaške namene, vključuje pa tudi vse blago, ki se lahko uporabi tako za neeksplozivno uporabo kot tudi za kakršno koli uporabo pri izdelavi jedrskega orožja ali drugih eksplozivnih jedrskih naprav«. ⁴⁷

Sam izraz »dvojna raba« ne zajema le vseh možnosti dveh uporab. Pogovori o določitvi pomena izraza dvojna raba so potekali v različnih miljejih že vsaj dve desetletji in še vedno potekajo. Raznolikost v praksi je tudi rezultat razprav akademske in strokovne javnosti, ki še niso privedle do enotne definicije.

⁴⁵The Australia Group, Guidelines for transfers of sensitive chemical or biological items. Dostopno na: <http://www.australiagroup.net/en/guidelines.html>

⁴⁶ Missile Technology Control Regime. Dostopno na: <http://www.mtcr.info/english/guidelines.html>.

⁴⁷ Uredba Sveta (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredništva in tranzita blaga z dvojno rabo, UL L 134, 29 .5. 2009, str. 1. Dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:134:0001:0269:SL:PDF>.

Tako sta Miller in Selgelid (2007, 524) mnenja, da »tako imenovana »dilema dvojne rabe« izvira že iz konteksta raziskav v bioloških in drugih znanostih kot posledica dejstva, da ima lahko en in isti košček raziskav včasih potencial, da se ga uporabi za dobro ali pa za slabo.« Resnik (2009, 4) je kasneje trdil, da potrebujemo definicijo dvojne rabe, ki ne bo preozka, s čimer ne bi zajemala vseh zadev, ki naj bi bile nadzorovane, pa tudi ne preširoka, s čimer bi naredila nadzor neobvladljiv. Osnovna ideja tega izraza je bila, da je bilo neko blago ali npr. tehnologija razvito v namen primarne uporabe, ki naj bi bil dober, ima pa možnost tudi drugačne uporabe, ki je slaba, in ni tista, zaradi katere je bilo blago oz. tehnologija narejeno in namenjeno v osnovi. Tako ohlapna opredelitev naj bi zadoščala, da bi vzbudila prve pomisleke oz. moralne zadržke pri posameznih raziskovalcih in industriji, na drugi strani pa tudi pri organih, pristojnih za nadzor nad blagom, ki bi lahko prispevalo k ogrožanju varnosti (Resnik 2009, 5).

John Forge (2009) je poskušal identificirati blago, tehnologijo ali raziskave, ki bi sodile v kategorijo »dvojne rabe«, poiskati odnose med njimi in razloge, s katerimi bi omejili kategorijo. Pri tem je izpostavil, da je potrebno proučiti več elementov. Raziskovanje z dvojno rabo je predstavil kot izvajanje poskusov, ki lahko vodijo k dvema uporabama, eni dobri ali indiferentni ter drugi, ki je slaba (Forge 2009, 113). Seveda obstajajo tudi raziskave, ki ne vsebujejo eksperimentiranja, vendar se Forge nanje ni osredotočal. Izpostavil pa je tudi, da tehnologija ni enaka raziskovanju, marveč je navadno rezultat raziskovanja ali pa njegovo orodje (Forge 2009, 113). Raziskovanje je le prvi korak v raziskavah in razvoju, kjer si sledijo različni procesi: odkrivanje, izumljanje, oblikovanje, ki jim kasneje sledijo izdelave prototipov in testiranje v fazi razvoja. Razvoj vodi iz raziskav v tehnologijo, ta pa v končne izdelke. Če bi šli še nekoliko dlje, bi lahko vključili tudi znanje z dvojno rabo. Forge (2009, 114) ponuja v oporo primer amonijevega nitrata, ki se navadno uporablja kot gnojilo, lahko pa se ga uporabi pri izdelavi improviziranih eksplozivnih sredstev. Zaradi te lastnosti se snov uvršča pod »dvojno rabo«, njeno uporabo pa omogoča znanje. V svojem razmišljanju gre celo tako daleč, da bi lahko vso »dvojno rabo« omejil le na znanje, kar pa se zdi tudi njemu pretirano in preveč zapleteno. Ko naprej pregleduje druge elemente improvizirane eksplozivne naprave, meni, da jedrski element nima lastnosti »dvojne rabe«, saj nima nobene druge dobre uporabe. Podobno bi lahko trdili za patogene ali strupene pline. Na tak način je možno izključiti tiste komponente, ki niso dvojne rabe, ne glede na to, da se uporabljajo za vojaško uporabo. Seveda tudi te komponente ali samo blago, ki ima le vojaško uporabo, potrebujejo nadzor in ureditev, vendar to ni stvar nadzora blaga z »dvojno rabo«.

Forge (2009, 116) trdi, da je poleg tveganja zlorabe blaga v slab namen za uvrstitev v kategorijo »dvojne rabe« potrebno identificirati tudi »grožnjo« in »vrednote«. Ugotoviti je treba, ali obstaja posameznik ali skupina, ki želi blago uporabiti v slab namen, kako verjetna je ta možnost, kako visoko stopnjo grožnje predstavlja ter upoštevati vrednotno predpostavko, da se vse stopnje inovacij orožja štejejo kot slaba uporaba. Na tej podlagi je njegova definicija naslednja: »Blago z dvojno rabo je znanje, tehnologija ali predmet (artefakt), če obstaja dovolj velika grožnja, da je lahko uporabljeno kot improvizirano orožje in njegov prvotni namen uporabe v nobenem primeru ni izdelava orožja« (Forge 2009, 117).

Podobno so o dvojnosti tehnologij ali tehnoloških politik razmišljali na delavnici Inštituta za napredne študije v znanosti, tehnologiji in družbi (Institute for Advanced Studies on Science, Technology and Society) v Gradcu leta 2003, kjer so proučevali koncept »dvojne rabe« v zvezi s tehnologijami (Galev 2003). Udeleženci delavnice so izhajali iz spremembe, ki se je dogodila v devetdesetih letih, potem ko so v zahodnih in v vzhodnih državah vse od poznih štiridesetih let dvajsetega stoletja tehnološke politike poganjali in motivirali večinoma varnostni interesi in ne celovite ekonomske strategije. Ker se je vojaška industrijska baza mednarodno, nacionalno in regionalno prestrukturirala ter naredila prestrukturiranje tudi na mikro nivoju v podjetjih, laboratorijih in raziskovalnih centrih, so te realnosti spremenile tehnološke koncepte in povzročile dileme za snovanje in izvajanje tehnoloških politik. Prva dilema je bila razširjen obseg trgovinske politike, ki je zajel tudi velik del teh tehnoloških politik, druga pa je bila odnos med raziskavami in razvojem v vojaških programih ter razvojem civilne tehnologije. Razvite zahodne države so preusmerile svoje raziskave in razvoj v nevojaške aktivnosti, pri čemer je bil poudarek na konceptu »dvojne rabe« (Galev 2003). Že Cowan in Foray (1995) sta ugotovila, da se je spremenila pretekla pomembnost in vrednost raziskav in razvoja na vojaškem področju za uporabo v civilnem sektorju. Čeprav na Inštitutu za napredne študije v znanosti, tehnologiji in družbi niso našli končnega konsenza za tehnologijo z dvojno rabo, so udeleženci delavnice izpostavili pomembnost pomena tehnologije za njegovo razumevanje. Tehnologijo je v ožjem smislu moč razumeti kot »sistematično znanje za izdelavo ali znanost industrijske umetnosti«, kar izhaja iz zgodovinskega srednjeveškega pojmovanja s konotacijo inženirja (lat. *Ingeneratus*), ki je povezan z naravo (lat. *natura*) in z umetnostjo ali tehnologijo (lat. *Ars* ali *techne*). V širšem smislu pa bi tehnologija obsegala celotno izdelavo izdelka, njegovo uporabo in, do neke mere, njegov intelektualni in socialni kontekst (Mitcham 1994: 147, 151, 159). Glede oblik tehnologij so se udeleženci delavnice uskladili o tehnologiji kot znanju, o tehnologiji kot

aktivnosti (izdelava in uporaba), o tehnologiji kot izdelku (artefaktu) ter o tehnologiji kot volji (Galev 2003).

Tehnologija je pomemben element definicije blaga z dvojno uporabo. Dahlamm in Westphal (1982, v Bučar 2001, 18) definirata tehnologijo kot skupek fizičnih procesov za spreminjanje vložkov v proizvode (outpute) skupno z družbenim ustrojem (organizacijskimi oblikami in proceduralnimi metodami), ki oblikuje dejavnosti, potrebne pri taki transformaciji.

Tehnologijo je za potrebe nadzora izvoza blaga z dvojno rabo opredelila tudi Evropska unija.⁴⁸

»Tehnologija« (GTN, NTN, povesod) pomeni specifične informacije, potrebne za »razvoj«, »proizvodnjo« ali »uporabo« blaga. Te informacije imajo obliko »tehničnih podatkov« ali »tehnične pomoči«. Tej definiciji pa je za lažje razumevanje dodala še splošno opombo o tehnologiji, ki razlaga, da se tehnologija nadzira v skladu s posameznimi določbami v seznamu nadziranega blaga ter da se tehnologija, potrebna za razvoj, proizvodnjo ali uporabo nadziranega blaga, nadzira tudi, kadar se jo lahko uporabi za nekontrolirano blago, da pa se ne nadzira, kadar se nanaša na minimum, ki je potreben za vgradnjo, delovanje, vzdrževanje (preverjanje) in popravilo blaga, ki ni nadzirano ali je njegov izvoz že bil dovoljen. Izvzet je tudi nadzor tehnologije, ki je v splošni rabi ali je namenjena za temeljne znanstvene raziskave ter velja tudi za najnujnejše minimalne podatke, potrebne za prijavo patenta.

Izraz »**blago z dvojno rabo**« je v vsakdanji uporabi skoraj neznan. Za namene naše naloge bomo pod tem izrazom razumeli blago, programsko opremo in tehnologijo, kot ju definira Evropska Unija. Kot vidimo, je v definiciji EU tehnologija vključena pod samim izrazom »blago z dvojno rabo«. Izvorna angleška različica izraza »blago z dvojno rabo« vsebuje ustrežnejši izraz »dual-use items«, pri čemer z besedo »items« označuje blago, programsko opremo in tehnologijo. Slovenščina ne pozna ustreznega prevoda za besedico »items«, zato uporablja izraz »blago z dvojno rabo«, pri čemer pa poudarjamo, da ta izraz vedno pomeni »blago, vključno s programsko opremo in tehnologijo, ki se lahko uporablja v civilne in tudi v vojaške namene, vključuje pa tudi vse blago, ki se lahko uporabi tako za ne-eksplozivno

⁴⁸ Definicija tehnologije je podana v Uredbi Sveta (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredništva in tranzita blaga z dvojno rabo (Uradni list EU L 134, dne 29. 5. 2009).

uporabo kot tudi za kakršno koli uporabo pri izdelavi jedrskega orožja ali drugih eksplozivnih jedrskih naprav«.⁴⁹

Praviloma je blago z dvojno rabo narejeno z namenom civilne uporabe, zaradi svojih tehničnih lastnosti, ki mu največkrat dajejo značaj visoko tehnološkega blaga, pa je njegova uporaba možna tudi v povezavi s kemičnim, biološkim in jedrskim orožjem ali pa s konvencionalnim orožjem. Spekter tega blaga je zelo širok in obsega blago in tehnologijo s področja jedrskih snovi in opreme, kemikalij, mikroorganizmov in toksinov ter s tem povezane opreme, opreme za obdelavo materialov, elektronike in informacijskega blaga in tehnologije, laserjev in telekomunikacij, navigacijskih naprav in pomorske opreme, vse do raketnih pogonskih sistemov in sestavnih delov.

Evropska komisija je v svojem poročilu o izvajanju Uredbe (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredovanja in tranzita blaga z dvojno rabo podala razlago pojma domene izvoza blaga z dvojno rabo takole:

Pojem »domena izvoza blaga z dvojno rabo« se nanaša na obsežno področje mešanega blaga, ki vključuje blago z dvojno rabo. Trgovina z blagom z dvojno rabo poteka *znotraj* tega področja blaga, vendar ni identična z njim, saj se nadzor izvoza še zdaleč ne izvaja za vse blago iz domene izvoza blaga z dvojno rabo, blago z dvojno rabo pa se običajno tudi uvršča v visokotehnološki del tega področja. Rezultat meritev Skupnega raziskovalnega središča Komisije na podlagi EUROSTAT-ove podatkovne zbirke COMEXT je stabilna ocena „domene izvoza blaga z dvojno rabo“, ki predstavlja okrog 20 % celotnega izvoza EU (vključno s trgovino znotraj EU).⁵⁰

4.2 Proliferacija, orožje za množično uničevanje in nadzor izvoza

Nadzor izvoza oz. v angleščini Export Control je ključen instrument v boju proti proliferaciji (De Gucht 2011 in 2013). Proliferacija je izraz, ki se nanaša na širjenje orožja za množično

⁴⁹ Definicija »blago z dvojno rabo« je podana v Uredbi Sveta (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredništva in tranzita blaga z dvojno rabo (Uradni list EU L 134, dne 29.5.2009).

⁵⁰ POROČILO KOMISIJE SVETU IN EVROPSKEMU PARLAMENTU o izvajanju Uredbe (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredovanja in tranzita blaga z dvojno rabo. Dokument COM(2013) 710 final z dne 16. 10. 2013.

uničevanje⁵¹ in drugih vojaških zmogljivosti (Schreier 2009). Proliferacija ima dva vidika. Horizontalni vidik pomeni, da določene države pridobivajo nove zmogljivosti, ki jih predhodno niso imele, vertikalna proliferacija pa predstavlja količinsko in kakovostno povečanje obstoječih zmogljivosti države v tem oziru.

ZDA in EU sta kot najbolj vplivni igralki v mednarodni politiki v svojo varnostno politiko vgradili idejo terorizma z orožjem za množično uničevanje. ZDA v svoji nacionalni varnostni strategiji iz leta 2002 vidijo večjo grožnjo s strani katastrofnih tehnologij iz rok zagrenjenih posameznikov kot s strani armad in flot. Strategija EU proti širjenju orožja za množično uničevanje⁵² iz leta 2003 meni, da je proliferacija naraščajoča grožnja za mednarodni mir in varnost, ki ji je dodana tudi kritična dimenzija tveganja, da bodo teroristi lahko prišli do kemičnega, biološkega, radiološkega orožja ali cepljivih materialov in njihovih nosilcev. Istega leta so se tudi države Azijsko-pacifiškega foruma za gospodarsko sodelovanje (APEC) na forumu v Bangkoku v skupni izjavi⁵³ zavezale k skupnemu boju proti terorizmu in drugim nevarnostim, ki grozijo svetu. Tudi Združeni narodi so čutili enako potrebo po soočanju z novimi izzivi, kar je leta 2004 rezultiralo v Resoluciji 1540 varnostnega sveta OZN.⁵⁴

Ker orožja za množično uničevanje navadno ni moč neposredno kupiti, ga mora država razviti, kar zahteva ogromno raziskav, inženirskih in proizvodnih podjetij. V praksi to pomeni, da je razvoj orožja za množično uničevanje zelo odvisen od blaga in tehnologije za

⁵¹ Orožje za množično uničevanje (Weapons of Mass Destruction – WMD) je izraz, ki se ga je v zadnjih letih veliko uporabljalo in tudi politiziralo. Izraz se navadno uporablja za označevanje nekonvencionalnega orožja. Na začetku je ta izraz vojska uporabljala za atomsko, biološko in kemično orožje (ang. atomic, biological and chemical - ABC warfare), kar se je po izumu vodikove bombe spremenilo v izraz za jedrsko, biološko in kemično orožje (ang. nuclear, biological and chemical - NBC warfare), z upoštevanjem grožnje nevarnih radioloških orožij pa še v sedanjem izrazu za kemično, biološko, radiološko in jedrsko orožje (ang. chemical, biological, radiological and nuclear - CBRN warfare), ki lahko pobije veliko število ljudi (Schreier 2009). Pri tem vključuje tudi nosilce takega orožja, kot so balistične rakete in tudi druga sredstva, ki se navadno uporabljajo v arzenalih konvencionalnega orožja kot so letala, plovila z raketami, brezpilotna letala ipd.

⁵² Strategija EU proti širjenju orožja za množično uničevanje z dne 12. decembra 2003 (dok. 15708/03 - ni objavljeno v Uradnem listu). Dostopno na: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015708%202003%20INIT>.

⁵³ ASEAN (2003) ASEAN-Australia Joint Declaration for Cooperation to Combat International Terrorism Dostopno na: <http://www.asean.org/communities/asean-political-security-community/item/asean-australia-joint-declaration-for-cooperation-to-combat-international-terrorism-2>.

⁵⁴ Resolucija 1540, S/RES/1540 (2004), VS OZN, 26. april 2004. Dostopno na: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540\(2004\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540(2004)).

dvojno rabo ter podpornih storitev za raziskave in razvoj orožja za množično uničevanje in njegovo proizvodnjo. Če ne bi bilo nadzora nad proliferacijo v obliki nadzora izvoza, bi bili vsa podjetja in akademski ter raziskovalni krogi lahka tarča proliferatorjev in tako nehote ali hote vključeni v nezakonito trgovino z orožjem za množično uničevanje.

Nadzor izvoza predstavlja omejen dostop drugih držav do tehnologij in proizvodov, ki so lahko pomembni za vojaške namene. Proces nadzora, ki je različen glede na vrsto blaga, vsebuje načela, seznam nadziranega blaga, postopke in administrativno strukturo za izvajanje nadzora pri izvozu takega blaga. Nadzor izvoza ne pomeni prepovedi njegovega izvoza, pač pa določene omejitve glede njegovega prenosa v namembno državo končnega uporabnika, namena uporabe ter včasih količine. Nadzor izvoza lahko gledamo tudi iz vidika omogočanja in pospeševanja trgovine z blagom pod nadzorom z državami, ki imajo postavljene ustrezne sisteme nadzora izvoza, saj je zanje izdano več dovoljenj (Jones in Karreth 2010, 18).

Zgodovinsko gledano nadzor izvoza, povezanega z varnostnimi interesi, prvič srečamo v Združenih državah Amerike v letu 1774.⁵⁵ Kongres v Filadelfiji je takrat odločil, da je uvoz britanskega blaga nelegalen, dvanajst mesecev kasneje pa je kongres prepovedal izvoz blaga v Veliko Britanijo, s čimer je vzpostavil prvi ameriški nadzor izvoza (Kopel 2012). Od takrat so ZDA uvajale nadzor izvoza s pomočjo zakonodaje iz različnih razlogov, kot je npr. prepoved trgovanja s sovražnikom, in zakon o nadzoru izvoza je prvič zajel tudi blago z dvojno rabo (Embargo Act, Trading with the Enemy Act, Neutrality Act (1935) in Export Control Act (1940 in 1949)). Z zadnjim zakonom o nadzoru izvoza je želela ameriška administracija pod predsednikom Roosveltom pred bližajočo vojno preprečiti, da bi zmanjkalo potrebno ključno blago v predvojnem obdobju, na drugi strani pa omejiti izvoz ključne opreme imperialistični Japonski, ki se je tudi pripravljala na vojno. Čeprav je bil nadzor najprej omejen na strelivo, letalske dele, kemikalije in minerale, je bil že leta 1942 razširjen na vse blago in širši namembni geografski spekter držav, saj so ZDA stopile v drugo svetovno vojno. Zakon je bil po vojni popravljen leta 1948 s takratnim namenom, da bodo omejitve počasi opustili. Vendar je pomanjkanje določenega blaga na svetovnem trgu povzročilo, da so ZDA ohranile nadzor izvoza, da ne bi izsušile ameriških zalog. Že leta 1949, po izbruhu Korejske vojne, je bil

⁵⁵ Tudi v Angliji je v podobnem času prišlo do zakona o prepovedi izvoza informacij o patentiranih strojih. V osemnajstem stoletju je namreč angleška tekstilna industrija zelo napredovala z izumi in patenti letečega čolnička za statve, mehanske naprave, ki je vlekla vlakna iz omikanega prediva, mehaniziranega predilnika in s prvimi mehanskimi statvami leta 1785, kar je Anglija želela zavarovati in ohraniti vodilno mesto v bombažni tekstilni industriji (Bertalanč 2002: 8).

zakon prenovljen in podaljšan do leta 1958. Vseboval je že tako nacionalne pogoje kakor tudi ukrepe glede na pogoje v drugih državah, kar se je najbolj izrazilo v primeru Sovjetske zveze v obdobju hladne vojne (Kopel 2012).

4.3 Nadzor izvoza blaga in tehnologije z dvojno rabo kot sistem sistemov

Sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo obsega več aktivnosti in več področij, ki so sami zase sistemi, a so med seboj bolj ali manj povezani. Spector in Murauskaite (2014, 35), ki sta proučevala sistem nadzora izvoza na jedrskem področju, ga imenujeta sistem sistemov in ga delita na osem posameznih sistemov. Delitev ni odvisna od vrste blaga z dvojno rabo, zato je relevantna za celoten sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Sistem nadzora izvoza naj bi tako bil razdeljen na posamezne sisteme:

- sistem ukrepov proti posameznim državam,
- sistem izdaje dovoljenj in seznam blaga z dvojno rabo,
- sistem carinskega nadzora in pregledov,
- sistem notranjega nadzora s strani privatnega sektorja v državah, ki so dobaviteljice blaga z dvojno rabo,
- sistem finančnih ukrepov,
- sistem aktivnosti izvajanja nadzora,
- sistem mednarodnega ozaveščanja v državah dobaviteljicah in tranzitnih državah s šibkim nadzorom ter krepitev zmogljivosti in
- sistem nadzora prometa in prestrežanja.

Posamezni sistemi med naštetimi niso namenjeni le področju blaga z dvojno rabo, tako kot na primer carinski nadzor, finančni nadzor in nadzor prometa in prestrežanja, ki so le nadgradnja sistemov, ki jih izvajajo nadzorni organi pri mednarodni trgovini na različnih področjih, zato se nanje v tem delu ne bomo osredotočali, čeprav jih iz celotne slike ne smemo izločiti.

Za namen tega dela in iskanja ravnovesja med proizvodnimi in varnostnimi strukturami bomo v naš sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo zajeli del nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, ki pokriva naslednje sisteme:

- sistem aktivnosti izvajanja ukrepov v delu zakonodaje,
- sistem izdaje dovoljenj in seznamov blaga z dvojno rabo,

- sistem notranjega nadzora s strani privatnega sektorja v državah dobaviteljicah blaga z dvojno rabo ter
- mednarodno dimenzijo sistema nadzora izvoza s sistemom mednarodnega sodelovanja in mednarodnega ozaveščanja v državah dobaviteljicah, tranzitnih državah s šibkim nadzorom ter krepitev zmogljivosti.

Na tako definiran sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo bomo osredotočeni tudi pri študiji primerov posameznih sistemov na različnih nivojih proučevanja.

4.4 Prepletanje proizvodnih in varnostnih struktur pri izvozu blaga z dvojno rabo

Proizvodnja blaga z dvojno rabo oz. vsaj trgovina z njim je prisotna skoraj povsod po svetu, nekje v večji meri, drugod v manjši. Obseg blaga z dvojno rabo zajema širok spekter proizvodnih sektorjev, ki vključujejo blago z dvojno rabo kot so jedrska, biološka in kemična oprema ter oprema za predelavo materialov, elektronika, računalniki, telekomunikacije, šifriranje, senzorji in laserji, navigacija in letalska elektronika, pomorska oprema ter oprema za zračna plovila in pogon. Ta obseg pa se ne nanaša le na blago samo, temveč tudi na celotne sisteme, opremo in komponente, opremo za testiranje, pregledovanje in proizvodnjo, same materiale, programsko opremo in tehnologijo. Proizvodne strukture pri blagu z dvojno rabo v širšem pomenu ne označujejo le izključno proizvodnje, pač pa tudi snovanje, razvoj, predelavo, nadgradnjo in trgovino, zato bomo med proizvodne strukture šteli tudi akademsko, industrijsko in trgovsko strukturo, ki se je z zemljepisno mobilnostjo zelo okrepila.

Kupci in končni uporabniki blaga z dvojno rabo si predmetno blago z dvojno rabo velikokrat želijo uvoziti oz. ga kupiti v celoti ali po sestavnih delih s strani držav, ki tako blago proizvajajo. Največkrat zato, ker v lastni državi tega visoko tehnološkega blaga ne proizvajajo in ga je zato potrebno uvoziti, da ga lahko uporabijo v končni namen ali ga vgradijo v lastno blago in tako obogatenega prodajo ali izvozijo. Lahko pa je namen strogo trgovski in blago z dvojno rabo želijo uvoziti za nadaljnjo prodajo ali izvoz končnemu uporabniku v drugi državi, ki sam ne pozna neposredne poti do blaga. Države, ki proizvajajo blago z dvojno rabo, seveda želijo obdržati konkurenčno prednost iz tega vidika, zato se velikokrat nagibajo k ohranjanju

obstoječega števila držav proizvajalk in s tem ohranjanju tehnoloških procesov znotraj države, na drugi strani pa iščejo nove trge in nove priložnosti za prodajo.

Ker je blago z dvojno rabo civilne narave in se proizvaja primarno v civilne namene ter se ga tudi tako uporablja, se z njim trguje zelo široko. Prav tako je proizvodnja določenega blaga z dvojno rabo masovna, drugega spet skoraj individualna. Pri tem je potrebno izpostaviti, da ni vse blago z dvojno rabo enako visoko tehnološko niti enako nevarno za varnostna tveganja. Podrobneje si bomo ta razmerja pogledali pri uvrščanju blaga z dvojno rabo znotraj mednarodnih izvoznih režimov.⁵⁶

Industrializacija je s svojimi tehnološkimi spremembami vplivala na varnostno strukturo. Predvsem glede tehnoloških sprememb v orožju, s katerim se države oborožujejo. Proizvodne zmožnosti in znanje o izdelavi jedrskih konic so omogočili tudi prenos tega znanja in širjenje jedrskega orožja, ki je glavno orožje za množično uničevanje. To pa je tudi največja grožnja varnostni strukturi. Dokler imata obe nekdanji super sili iz časa hladne vojne jedrsko orožje, si bosta prizadevali, da takega orožja druge države ne bi pridobile, vsaj ne v enakem obsegu ali moči. Njuna prizadevanja so se usmerila v nadzor tehnologije in potrebnega materiala za delovanje jedrskih elektrarn in v sporazume z drugimi državami, da te pomoči ne bodo uporabile v vojaške namene ter da so pripravljene na mednarodni nadzor tovrstnega delovanja.

Rezultat je bila Pogodba o neširjenju jedrskega orožja (Nuclear Non-proliferation treaty - NPT)⁵⁷ iz leta 1968, h kateri so nekatere države pristopile, nekatere pa se za pristop niso odločile. Razrasli so se dvomi o učinkovitosti nadzora nad proizvodnjo jedrske energije in zavest, da državam pogajalsko moč daje prav posest jedrskega orožja. Podoben princip lahko zasledimo pri kemičnem in biološkem orožju, saj se tudi to uvršča med orožja za množično uničevanje in predstavlja pomembno grožnjo varnostnim strukturam.

Nevarnost širjenja jedrskega, kemičnega in biološkega orožja pomeni v bistvu vojaško grožnjo nevarnosti, saj bi razširitev tega orožja za množično uničevanje močno povečala

⁵⁶ Tu je mišljen predvsem na mednarodni izvozni režim Wassenaarska ureditev, ki blago z dvojno rabo, ki ga nadzira, uvršča v tri različne kategorije glede na njegov vpliv za varnostna tveganja.

⁵⁷ Pogodba o neširjenju jedrskega orožja (1968) v angleškem in slovenskem jeziku (Uradni list SFRJ, 10/70) dostopno na: <http://www.un.org/en/conf/npt/2005/npttreaty.html> in http://www.ursjv.gov.si/fileadmin/ujv.gov.si/pageuploads/si/Zakonodaja/Mednarodne_pogodbe/multilateral/m14.pdf.

grožnjo za oborožen spopad. Do širjenja orožja za množično uničevanje prihaja, ker si države želijo ali pridobiti tako orožje ali pridobiti možnosti za lastno izdelavo takega orožja, torej tehnologijo in znanje. Nasprotno se aktivnost neširjenja orožja za množično uničevanje kaže v obliki mednarodnih kontrol orožja, ki so narejene po principu nadzora oboroževanja, saj v današnjih političnih situacijah ne gre pričakovati aktivnosti razoroževanja. Te aktivnosti so mednarodno urejene s pomočjo sporazumov, pogodb in režimov, ki nadzorujejo transferje orožja za množično uničevanje. Nadzor samega orožja pa ni bil zadosten. S tem spoznanjem se je nadzor razširil tudi na materiale in opremo, s katero je orožje za množično uničevanje narejeno oz. je z njim povezano. V tem trenutku stopimo na področje »blaga z dvojno rabo«. Povsod, kjer govorimo o orožju, je razmislek pomemben tudi za blago z dvojno rabo, saj ima le-to tako naravo, da se ga lahko uporabi v vojaške namene ali v povezavi z orožjem.

V zadnjih letih se je zgodil še en preobrat na področju visoke tehnologije. Spreminja se način nastanka oborožitvenih sistemov, saj se iz nastajanja v vojaškem sektorju seli v civilni sektor. Preobrat je lepo nakazal ameriški general Jones v svojem govoru o spremembi ameriškega sistema nadzora izvoza junija 2010.⁵⁸ Povedal je, da je bil ameriški sistem nadzora izvoza⁵⁹ zasnovan v času hladne vojne v bipolarnem svetu med svetovnima super silama, ki danes več ne obstaja, in da je temeljil na gospodarstvu, ki je bilo zelo drugačno od današnjega. Orožje se je razvijalo v majhnih, zaprtih skupinah pri znanih, točno določenih proizvajalcih, ki jih je bilo preprosto nadzorovati. Orožje je bilo izvoženo kot končni izdelek, včasih celo opremljeno z manj tehnologije kot sistem za domačo uporabo. Orožje je bilo narejeno »posebej za vojaško uporabo« kar je pomenilo, da ni imelo nič ali skoraj nič civilnih aplikacij. Civilni, komercialni sistemi, ki so bili uporabljeni v vojaške namene, pa so bili zlahka ločljivi od sistemov, narejenih posebej za vojaško uporabo. Napredne tehnologije so bile zasnovane za vojsko in so šele kasneje našle pot do civilne oz. komercialne uporabe. Danes pa se dogaja prav nasprotno. Svet v 21. stoletju ni več bipolaren, je enopolaren, vendar postaja multipolaren (Varisco 2013; Lundestad in Jakobsen 2013). Stroški razvoja, oblikovanja in proizvodnje posameznih sistemov orožja z vedno višjimi tehnološkimi zahtevami so visoki v primerjavi s krčenjem vojaškega proračuna (Fiott 2015, 34). Napredni trendi razvoja visoke tehnologije so se obrnili – zdaj izvirajo pretežno iz civilnega, komercialnega sektorja in šele kasneje najdejo pot do vojaške uporabe (Galev 2003). Jones (2010, 3-4) pokaže na bistvene

⁵⁸ Dostopno na: http://www.aia-aerospace.org/assets/speech_jones_06302010.pdf

⁵⁹ Nadzor izvoza, o katerem govorili general Jones, se nanaša tako na nadzor izvoza orožja in vojaške opreme kot na nadzor izvoza blaga z dvojno rabo.

spremembe v svetu: Industrija in konkurenca sta postali globalni, spremembe se izražajo tudi v politiki javnih naročil, ki se je uveljavila v obrambnem sektorju. Spremenili so se vzorci naročanja. Sistemi se dandanes naročajo po sestavinah od različnih dobaviteljev iz različnih držav in delov sveta. Spremenili so se trgi. Spremenile so se grožnje varnostnim strukturam.

4.5 Mednarodni odnosi, trgovina in grožnje varnosti pri blagu z dvojno rabo

Po koncu hladne vojne in s pojavom nove porazdelitve nosilcev moči je oživela debata o razoroževanju na področju jedrskega orožja (Garwin 1996). Pojavila se je želja po zmanjšanju zalog jedrskega orožja, pojavilo pa se je tudi vprašanje, kaj se bo zgodilo z orožjem za množično uničevanje in z njim povezanimi materiali in opremo, ki so ostali nenadzorovani na ozemlju bivše Sovjetske zveze. Nastal je strah pred nenadzorovanim jedrskim prenosom ali celo krajo in tihotapstvom. Vzporedno je potekala razprava, kako bi preprečili širjenje orožja za množično uničevanje, saj so se pojavljale skrbi v zvezi z Indijo, Pakistanom, Iranom, Irakom, Severno Korejo, Libijo in Pakistanom, ki so raziskovale možnosti jedrskih programov (Gillis 2009, 18). Prevladovalo je mišljenje, da so bili verjetni ali dejanski jedrski programi v teh državah rezultat tehnološkega napredka med hladno vojno, ki je upošteval tako vojaško kot civilno uporabo. Mednarodna trgovina z blagom z dvojno rabo je simultano rasla skupaj s tveganjem, da bo lahko blago z dvojno rabo uporabljeno za razvoj orožja za množično uničevanje. Mednarodna skupnost je v ta namen oblikovala vrsto mednarodnih mehanizmov, sporazumov in konvencij: Pogodbo o neširjenju jedrskega orožja (Nuclear Proliferation Treaty – NPT),⁶⁰ Konvencijo o kemičnem orožju⁶¹ (Chemical Weapons Convention- CWC), Konvencijo o biološkem orožju⁶² (Biological Weapons Convention – BTWC), Zaščitni sporazum⁶³ (Safeguards agreement) z Mednarodno agencijo o atomski energiji (International Atomic Energy Agency – IAEA⁶⁴). Vsi ti mehanizmi pa niso uspeli

⁶⁰ Pogodba o neširjenju jedrskega orožja (Non-proliferation Treaty). Sprejeta 12. junija 1968, stopila v veljavo 5. marca 1970. Dostopno na: <http://www.un.org/en/conf/npt/2005/npttreaty.html>.

⁶¹ Konvencija o kemičnem orožju. (Chemical weapon Convention). Sprejeta 1992, stopila v veljavo 29. aprila 1997. Dostopno na: <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/>.

⁶² Konvencija o biološkem orožju (Biological Weapons Convention). Sprejeta 10. Aprila 1972, stopila v veljavo 26. marca 1975. Dostopno na: <http://disarmament.un.org/treaties/t/bwc/text>.

⁶³ Zaščitni sporazum (Safeguards Agreement) (1965). Dostopno na: <https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/documents/infcircs/1965/infirc66r2.pdf>.

⁶⁴ Naloga IAEA-e je sicer predvsem članicam agencije in podpisnicam Sporazuma o neširjenju jedrskega orožja pomagati pri mirni uporabi jedrske energije. To nalogo je v zadnjih 15 letih zasenčilo težavno izvajanje nadzora nad državami, pri katerih obstaja sum, da na skrivaj skušajo pridobiti jedrsko orožje.

zajeti nadzora nad blagom z dvojno rabo. Nekatere države so pričele graditi nove strategije, da bi dopolnile zakonsko obvezujoče sporazume in konvencije. Eden takih primerov je ameriška iniciativa o varnosti pri proliferaciji⁶⁵ (Proliferation Security Initiative – PSI), ki se je osredotočila na preprečevanje nelegalnih transferjev občutljivega blaga v zvezi s širjenjem orožja (Dunne 2013).

Po koncu hladne vojne se je zgodila še ena sprememba. Mednarodni terorizem je zamenjal dosedanja jedrska grožnja med nasprotnima blokoma in je postal osnovni fokus varnostnih struktur. Eden prvih incidentov, ki so vznemirili mednarodno javnost, je bil napad na ameriški veleposlaništvi v Keniji in Tanzaniji leta 1998.⁶⁶ Veliko terorističnih napadov so izvedli pripadniki Al-Kaide. Čeprav mnogi strokovnjaki dvomijo, da bi teroristične skupine lahko zbrale vse blago in materiale za izdelavo orožja za množično uničevanje, obstaja na drugi strani utemeljen strah, da bi to lahko storile. Vsaj eno teroristično dejanje doslej je vključevalo orožje za množično uničevanje – plin sarin, ki je bil uporabljen v napadu na podzemno železnico v Tokiu leta 1995 (Schreier 2009). Nekaj držav je tudi prestreglo transferje znatnih količin plutonija in obogatene urana, čeprav količine niso bile zadostne za proizvodnjo jedrske eksplozivne naprave (Goldblat 2007).

Da bi ublažili naraščajočo skrb držav, je leta 2004 Varnostni svet Organizacije Združenih Narodov sprejel Resolucijo 1540.⁶⁷ Ta je na podlagi ugotovitve, da širjenje orožja za množično uničevanje predstavlja grožnjo mednarodnemu miru in varnosti, obvezala vse države članice OZN, da se aktivno vključijo v preprečevanje širjenja orožja za množično uničevanje in njegove uporabe s strani nevladnih akterjev. Resolucija 1540 se je navezala na sedmo poglavje ustanovne listine združenih narodov, ki pooblašča varnostni svet, da postavi zakonske obveze svojim članicam v primeru potrebnega odziva na grožnjo svetovnega miru in varnosti. Čeprav se ta mandat varnostnemu svetu velikokrat uporablja na lokalni bazi zaradi tipične situacije ali spora, je v tej resoluciji podana obveza vezana na abstraktno situacijo, zato je doživela nasprotne in podporne odzive s strani pravnih strokovnjakov (Wood 2006; Ahlström 2007).

⁶⁵ Proliferation Security Initiative je mednarodni odziv na grožnje širjenja orožja za množično uničevanje, ustanovljen 2003. Dostopno na: <http://www.psi-online.info/Vertretung/psi/en/Startseite.html>.

⁶⁶ Rescuers search for life in rubble of nairobi bomb attack, CNN, 8. Avgust 1998. Dostopno na: <http://edition.cnn.com/WORLD/africa/9808/07/africa.explosions.04/>.

⁶⁷ Resolucija 1540, S/RES/1540 (2004), VS OZN, 26. april 2004. (prepoved širjenja orožja za množično uničevanje). Dostopno na: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540\(2004\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540(2004)).

Resolucija št. 1540 določa, da vse države sprejmejo in uveljavijo učinkovite ukrepe za vzpostavitev notranjega nadzora za preprečevanje širjenja jedrskega, kemičnega ali biološkega orožja in njegovih nosilcev, vključno z uvedbo ustreznega nadzora nad s tem povezanimi materiali, ter v ta namen med drugim uvedejo nadzor tranzita in posredovanja. S tem povezani materiali so materiali, oprema, blago in tehnologija iz ustreznih večstranskih pogodb in dogovorov ali z nacionalnih kontrolnih seznamov, ki bi se lahko uporabili za oblikovanje, razvoj, proizvodnjo ali uporabo jedrskega, kemičnega ali biološkega orožja in njegovih nosilcev. Resolucija na ta način prepoveduje državam podpirati poskuse nedržavnih subjektov, da bi pridobili orožje za množično uničevanje in obvezuje države, da prepoved uredijo v nacionalni zakonodaji. Nalaga jim, da sprejmejo in izvajajo učinkovite ukrepe za vzpostavitev nacionalnega nadzora nad širjenjem orožja za množično uničevanje in z njim povezanimi materiali, da o tem poročajo, kršitve ustrezno kaznujejo ter promovirajo dialog in sodelovanje pri neširjenju orožja za množično uničevanje preko svojih meja (Wetter 2009). Po napadu na ZDA 11. septembra leta 2001 so države članice OZN sprejele še vrsto drugih inovativnih ukrepov. Leta 2006 so sprejele Globalno protiteroristično strategijo⁶⁸, ki je boju proti terorizmu dodelila visoko prioriteto.

Na tem področju deluje v okviru OZN tudi Odbor 1540⁶⁹ in Služba za razorožitev⁷⁰ (United Nations Office for Disarmament Affairs - UNODA), ki spremljata in pomagata državam podpisnicam pri izvajanju Resolucije 1540, spodbujata večjo transparentnost pri orožju in njegovem transferju, da se tako veča in širi zaupanje ter da se preprečujejo konflikti med državami. Dodatno se na tem področju osredotočajo predvsem na neširjenje jedrskega orožja tudi Mednarodna agencija za jedrsko energijo⁷¹ (International Atomic Energy Agency - IAEA), Agencija za oskrbo EURATOM⁷² (European Atomic Energy Community - EURATOM) in Agencija za jedrsko energijo⁷³ (Nuclear Energy Agency - NEA) v okviru Organizacije za ekonomski razvoj in sodelovanje (Organization for Economic Cooperation and Development – OECD). V sodelovanje in pospeševanje sodelovanja med nadzornimi

⁶⁸ Globalna protiteroristična strategija Združenih narodov (Global Counter-Terrorism Strategy) je bila sprejeta v Generalni skupščini 8. septembra 2006. Strategija vsebuje konkretne ukrepe, ki naj jih države članice izvajajo pri ukvarjanju s pogoji, ki pospešujejo širjenje terorizma, pri preprečevanju in boju proti terorizmu, okrepitevi posameznih in skupnih zmožnosti na tem področju ter za zaščito človekovih pravic in podporo vladavini prava v protiterorističnem delovanju. Dostopno na: <http://www.un.org/en/terrorism/strategy-counter-terrorism.shtml>.

⁶⁹ Več na: <http://www.un.org/en/sc/1540/>.

⁷⁰ Več na: <http://www.un.org/disarmament/>.

⁷¹ Več na: <https://www.iaea.org/>.

⁷² Evropska skupnost za atomsko energijo. Dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012A/TXT&from=EN>.

⁷³ Več na: <http://www.oecd-nea.org/>.

organi na tem področju je kot mednarodna organizacija vključen tudi Interpol, ki se fokusira na boj proti globalnemu tihotapljenju orožja. Tudi Severnoatlantska zveza NATO, ki ima vojaški pregled, lahko nudi pomoč in vpogled pri naporih za preprečevanje širjenja orožja. Na področju blaga z dvojno rabo v okviru kemikalij pa lahko pomembno vlogo odigra tudi Organizacija za prepoved kemičnega orožja⁷⁴ (Organization for the Prohibition of Chemical weapons - OPCW). Drugo mrežo, ki skrbi za izboljšano varnost vsaj v okviru EU, pa predstavlja organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi⁷⁵ (Organization for Security and Cooperation in Europe - OSCE) ter ponuja dodaten komplementaren prispevek.

Mednarodne pogodbe in mednarodne organizacije oblikujejo in določajo nadzor ter narekujejo zakonodajo. Učinkovit boj proti orožju za množično uničevanje pa je možen le, če velika večina držav sodeluje v teh sporazumih in spoštuje njihove zaveze. Veliko mednarodnih pogodb in konvencij teži k temu, da bi se proizvodnja in razvoj takega orožja omejila ali preprečila ter si želi tudi uničiti obstoječe orožje, ki je še vedno prisotno v skladiščih. Najbolj pomembne na področju nadzora so konvencije ZN za preprečevanje proliferacije Pogodba o neširjenju jedrskega orožja (Nuclear Proliferation Treaty – NPT), Konvencija o kemičnem orožju (Chemical Weapons Convention - CWC) in Konvencija o biološkem orožju (Biological Weapons Convention – BTWC), ki omogočajo članstvo, smernice in strategije, s katerimi naj bi se države uskladile. V zadnjem času se jim pridružuje tudi Pogodba o trgovini z orožjem⁷⁶ (Arms Trade Treaty - ATT), ki je bila sprejeta leta 2013 in je stopila v veljavo 24. 12. 2014 po ratifikaciji 61 držav.

Vsi napor in ukrepi znotraj naštetih mednarodnih pogodb in mednarodnih organizacij ter iniciativ zahtevajo zavezanost držav k njihovem izpolnjevanju. Področje nadzora blaga z dvojno rabo je tudi vezano na izpolnjevanje teh zavez, čeprav blago z dvojno rabo ni orožje ali vojaška oprema. Blago z dvojno rabo temelji predvsem na proizvodnih strukturah in ekonomski dobrobiti pri mednarodni trgovini. Zaradi dvojne narave blaga ga njegova vojaška uporaba⁷⁷ sili tudi v izpolnjevanje zavez, ki se nanašajo na vojaško orožje in opremo. Zato se področje izvoza blaga z dvojno rabo ureja širše, v mednarodnih izvoznih režimih in v sistemih nadzora izvoza na ravni posameznih držav ali celo na ravni skupine držav, saj je potrebno

⁷⁴ Več na: <https://www.opcw.org/>.

⁷⁵ Več na: <http://www.osce.org/>.

⁷⁶ Več na: [http://www.un.org/disarmament/ATT/#Significance for UN](http://www.un.org/disarmament/ATT/#Significance%20for%20UN).

⁷⁷ V tem primeru lahko izraz »vojaška uporaba« razumemo tudi širše, saj smo že podali več dimenzij varnostnih struktur pri blagu z dvojno rabo.

uravnotežiti proizvodne strukture in varnostne strukture, ki izhajajo iz možne vojaške uporabe.

Države pristopajo k mednarodnim pogodbam in konvencijam ter sodelujejo v različnih organizacijah, režimih in sistemih, kjer sooblikujejo pravila na določen način. Ta zajema odgovore na naslednja vprašanja: pod katerimi pogoji bo npr. podpisan in ratificiran mednarodni sporazum, kako bodo postavljena pravila v režimu, na kakšen način bo usklajen sistem nadzora izvoza? Koliko držav bodo sporazumi in pogodbe vsebovali in katere države bodo to pogodbo podpisale, vstopile v režim, privzele sistem nadzora? Pri katerih omejitvah se bodo pogajanja izšla? Odgovore na podobna vprašanja v mednarodnih zadevah so teoretiki (Keohane 1982; Axelrod in Keohane 1985; Snidal 1985; Grieco 1988; Poundstone 1992; Dutta 1999; Finus 2001 ter Sigmund, Fehr in Nowak 2002) iskali na področju teorije iger. Ta jim je ponudila precej odgovorov, kako razložiti težave pri vzpostavljanju učinkovitega in uspešnega mednarodnega sodelovanja, kako poiskati določeno ravnovesje (Montet in Serra 2003; Barron 2013) in kako najti mejo, na kateri bodo skupaj uspešni in učinkoviti (Martin in Simmons 1998; Popescu in Scritosteanu 2011). Nekaj od tega si bomo ogledali v naslednjih poglavjih.

4.6 Dilema držav med tekmovanjem, sodelovanjem in usklajevanjem

Država lahko poseže na trg in od različnih subjektov zahteva sodelovanje pri doseganju določenega cilja, v mednarodnem oziru pa ni univerzalnega subjekta, ki bi z zakonodajo države prisilil k sodelovanju ali k skupnim politikam. Little (2008, 124, 132) je mnenja, da države pri problemih raje tekmujejo, namesto da bi sodelovale, zato problemi postajajo globalni. Primer sodelovanja držav po Krasnerju (1991, 338) predstavlja oblikovanje režimov, kjer sodelovanje deluje po principu dileme skupnega odklona ali dileme skupnega interesa. Teorija iger⁷⁸ nam lahko pojasni logiko, ki stoji za tem.

Zgodnja raziskovanja režimov in njihovih teorij so temeljila na analitičnem aparatu teorije iger (Keohane 1982; Axelrod in Keohane 1985; Snidal 1985; Grieco 1988; Krasner 1993; Sigmund, Fehr in Nowak 2002; Dutta 1999, Sigmund, Fehr in Nowak 2002) in na neoklasični

⁷⁸ Teorija iger je študija strateškega odločanja s pomočjo matematičnih modelov nasprotij in sodelovanja med inteligentnimi in racionalnimi odločevalci. Je interaktivna teorija odločanja, velikokrat uporabljena v gospodarstvu, politični znanosti, psihologiji, logiki in biologiji.

mikroekonomski podlagi, zato so predpostavljala, da je rešitev problema že samo formiranje ustreznega režima (Young 2005). V svetovnih gospodarskih vprašanjih se za doseganje ravnovesja⁷⁹ lahko implementira pristop na osnovi teorije iger. Poglejmo za primer doseganje ravnovesja oz. uskladitve držav v mednarodnih okoljskih dogovorih, ki se nanašajo na uporabo oceanov, atmosfere in širjenja ozonske luknje, ki ga podaja Finus (2001). Vsaka država lahko koristi skupne svetovne vire, toda enostransko izkoriščanje več držav bi privedlo do ekološke katastrofe, zato je potrebno države na nek način združiti kot igralce v igro. Prav tako se teorija iger lahko uporablja pri strateških odločitvah v mednarodnih odnosih, politični ekonomiji in primerjalni politiki neke države z drugimi državami (Morrow 1994). Axelrod (1984) je podal dober primer,⁸⁰ ko dve državi zaradi skupnih prednosti v sodelovanju sočasno odstranita trgovinske ovire, medtem ko bi v primeru, da bi trgovinske ovire odpravila le ena, za drugo bilo bolje, da bi jih obdržala.

Snidal (1985a, 923) skozi zapornikovo dilemo⁸¹ razlikuje med problemom sodelovanja (collaboration) in problemom usklajevanja (coordination). Martin in Simmons (1998, 744) sta mnenja, da je pri problemih sodelovanja bolj značilna individualna iniciativa za odklon in ravnovesja niso Pareto optimalna.⁸² Države se pri tem soočajo s problemom, kako bi se

⁷⁹ Doseganje ravnovesja se nanaša na Nashevo ravnovesje, ki se najde kot optimalno v kombinaciji strategij v končno ponavljajočih igrah (Barron 2013). Nashevo ravnovesje je dobra napoved, kako bo igra igrana. To pomeni, če vsi igralci predvidevajo, da se bo zgodilo točno določeno Nashevo ravnovesje, kajti igra ima lahko več Nashevih ravnovesij, potem nihče nima razloga, da bi igral drugače, saj bi s tem zmanjšal svoj pričakovani dobiček ali ga ne bi povečal.

⁸⁰ Gre za uporabo zapornikove dileme (Poundstone 1992; Little 2008), ki je matematični model medčloveških odnosov in v teoriji iger igra z neničelno vsoto, v kateri nastopata dva igralca, zapornika.

⁸¹ Zapornikova dilema (Poundstone 1992; Little 2008) je matematični model medčloveških odnosov in v teoriji iger igra z neničelno vsoto, v kateri nastopata dva igralca, zapornika.

Policija je aretirala dva človeka A in B, ki sta osumljena, da sta skupaj zagrešila rop (zločin) in ju zaprla v ločeni celici. Ni jima dovoljeno, da bi komunicirala drug z drugim. Dejansko sta zločin tudi zagrešila, policija pa tega ne more dokazati. Policija ima dovolj podatkov za 2-letno kazen (posedovanje orožja, manjši prekrški), želi pa dokončno zaključiti primer s priznanjem, ki bi vsaj enega za dalj časa poslalo v ječo, vendar bi moral vsaj eden priznati. Oba vesta naslednje:

- Lahko ali priznaš, da si storil zločin, ali pa ne priznaš.
- Če eden od vaju prizna, drugi pa ne, potem tisti, ki je priznal, dobi 1 leto; tisti, ki ni priznal, pa bo šel v ječo za štiri leta.
- Če oba priznata, potem bosta oba šla v ječo za tri leta.
- Če nobeden od vaju ne prizna, potem imamo dovolj podatkov, da dobita oba po 2 leti.

Kaj naj storita? Ali se spleča izdati drugega?

⁸² Pareto optimalnost je najboljši rezultat Pareto analize. Paretova analiza (Kaliszewski 2012) je statistična tehnika, ki se uporablja pri odločanju. Njen namen je izbira ključnih dejavnikov, ki v največji meri vplivajo na splošni rezultat. Uporablja Paretovo načelo, da se z uporabo dvajsetih odstotkov najpomembnejših dejavnikov doseže osemdesetodstotni učinek. Metoda je posebej uporabna, kjer na nek končni učinek deluje velika vrsta dejavnikov. Rešitev je uporaba teh dvajset odstotkov dejavnikov, ki lahko doprinesejo k relativno visokemu učinku, ki je dokaj blizu maksimalnemu učinku (Wilkinson 2006).

povezovale, da bi dosegle Paretovo mejo.⁸³ Martin in Simmons (1998, 744) menita, da je usklajevanje držav utemeljeno na doseganju več Pareto optimalnih ravnovesij. Problem za države ni v tem, da se mora izogniti skušnjavi za odklon, ampak mora izbirati med temi ravnovesji, kar je težko, če ravnovesja med seboj niso jasno ločena s koristjo, ki jo prinašajo.

Države, ki želijo trgovati z blagom z dvojno rabo, lahko po principu teorije iger sodelujejo in se usklajujejo v okviru večje integracije, ki določa ali uzakoni večino pravil igre, ali v okviru mednarodnega izvoznega režima pod skupnimi pravili in smernicami. V svojo igro sodelovanja in usklajevanja prinašajo svoje proizvodne in varnostne strukture ter poskušajo najti pravo ravnovesje in dosežati Paretovo mejo. Pareto optimalnost bi pomenila, da ne obstajajo nobene druge strategije za katerega koli od igralcev, ki bi povzročile, da je igralec bolj uspešen ali da se poveča njegova uspešnost, ne da bi bili drugi igralci v slabšem položaju, tako da bi se zmanjšala uspešnost vsaj enega drugega igralca (Popescu in Scriosteanu 2011).

Predstavljajmo si primer, ki se nanaša na postavitev sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za posamezno državo, ločeno od drugih držav. Na prvi pogled se zdi, da samostojne države pri postavljanju sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo ne potrebujejo sodelovanja in usklajevanja z drugimi državami, a to lahko vodi k sistemu, ki v globalni trgovini ne bo uspešen. Četudi ni eksplicitnega sodelovanja in usklajevanja z drugimi državami, bo mednarodno trgovanje na dolgi rok vprašljivo, če pri postavitvi sistema nadzora izvoza niso upoštevane smernice, ki jih sprejemajo mednarodni izvozni režimi, integracija ali večje države z že vzpostavljenimi sistemi nadzora izvoza. Države znotraj integracije ali mednarodnih režimov pa imajo možnost sooblikovanja teh smernic ali pravil. Zato poskušajo uporabljati tako učinke teorije iger kot dosežati najboljše rezultate s Paretovo mejo. Države članice EU pri sistemu nadzora izvoza upoštevajo skupna pravila, upoštevajo smernice in politiko režima, izpolnjujejo svoje obveznosti in pri tem uživajo prednosti skoraj proste trgovine na notranjem trgu, medsebojno izmenjavo informacij, medsebojno povečanje varnosti ter olajšanje trgovanja s takim blagom medsebojno in navzven. Optimum navedenega predstavlja Paretovo mejo. Doseganje Paretove meje pri usklajevanju uporabljajo tudi mednarodni izvozni režimi (Little 2008, 137), ki si jih bomo pogledali v naslednjem poglavju.

⁸³ Paretova meja predstavlja celotno distribucijo najboljšega rezultata odločitve ob predpogoju, da se dejavniki med seboj uskladijo.

4.7 Koncept režimov in štirje mednarodni izvozni režimi za blago z dvojno rabo

Mednarodni izvozni režimi na področju blaga z dvojno rabo so neotipljive entitete in ne morejo zagotoviti zadostnega nadzora, saj je v njih članstvo omejeno in njihova pravila niso pravno zavezujoča. Čeprav je osnovni namen režimov reševanje ekonomskih in varnostnih problemov, je njihov namen bolj političen kot ekonomski (Krasner 1983; Gilpin 2001; Kajnc 2008). Krasnerjeva (1983, 2) definicija režima kot »niza implicitnih ali eksplicitnih načel, norm, pravil in procedur odločanja, okoli katerih se pričakovanja akterjev na določenem področju mednarodnih odnosov zblizujejo« predpostavlja visoko raven institucionalizacije režimov.

Teoretične smeri so se sčasoma izoblikovale v tri sklope teorij mednarodnih režimov: (neo)liberalistično, (neo)realistično in kognitivistično. Osrednje pojasnjevalne spremenljivke teh sklopov so moč, interes in znanje/vedenje (Roter 1999). Teoretiki na področju režimov, kot jih opredeljuje Little (2008, 131), se delijo v dve široki skupini, v realiste in liberaliste. Medtem ko se liberalisti osredotočajo na način, kako režimi državam omogočajo, da premagajo ovire za sodelovanje, ki jih postavlja struktura mednarodnega sistema, realisti podpirajo način, kako države uporabljajo svoje zmogljivosti moči v razmerah, ki terjajo usklajevanje, da vplivajo na naravo režimov in na način, kako se razdelita korist in škoda, ki iz vzpostavitve režima izhajata. Kljub temu pa teoretiki režimov menijo, da je preživetje odvisno od naše sposobnosti, da globalno delovanje uredimo z režimi (Little 2008, 124).

Mednarodna skupnost, ki si prizadeva za neširjenje orožja, se v zadnjih desetletjih spopada s številnimi izzivi. Globalizacija ideologije prostega trga, razpršitev naprednih tehnologij in transnacionalizacija visoko tehnološke industrije v večini držav sveta so povzročile, da je nadzor nad izvozom občutljivih tehnologij zelo težko uzakoniti in še težje izvajati na nacionalni ravni (Gahlaut 2006, 7).

Države imajo možnost, da koordinirajo nacionalne politike nadzora izvoza v okviru štirih mednarodnih izvoznih režimov, od katerih vsak pokriva blago z dvojno rabo na določenem zaključenem področju. Skupni namen režimov je krepitev nadzora izvoza na nacionalni ravni

držav (Bauer in Barham 2011). Ti režimi so: Wassenaar Arrangement,⁸⁴ Nuclear Suppliers Group,⁸⁵ Australia Group⁸⁶ in Missile Technology Control Regime.⁸⁷

Koncept neširjenja orožja in znotraj njega koncept dvojne rabe imata korenine v hladni vojni in v obdobju po hladni vojni. Pojavile so se nove mednarodne grožnje, ki so zahtevale odziv v globalni varnosti in načelih proste trgovine. Odgovor je prišel v obliki zakonodaje in nastanka multilateralnih nadzornih režimov, ki so vzpostavili koncept dvojne rabe na podlagi ciljev, obsega in seznama nadziranega blaga posameznega režima.

Prvi nadzorni trgovinski režim je bil COCOM,⁸⁸ ustanovljen leta 1950 pod iniciativo ZDA v kontekstu hladne vojne. Njegov cilj je bil, da članice NATO ne bi izvažale visokotehnološkega blaga, kot so jedrski industrijski izdelki, konvencionalno orožje in blago z dvojno rabo, v države Varšavskega pakta. S tem je preprečeval, da bi se zahodna tehnologija razširila v vzhodni komunistični blok.

V letu 1996 ga je nasledil mednarodni izvozni režim Wassenaarska ureditev.⁸⁹ S koncem hladne vojne sta se spremenila cilj in članstvo režima. Države, ki so prej pripadale Varšavskemu paktu, so postale članice režima Wassenaarska ureditev, cilj režima pa je bil zagotavljanje mednarodne varnosti in stabilnosti pri transferjih konvencionalnega orožja ter blaga in tehnologije z dvojno rabo.

Nekaj let po uveljavitvi Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja⁹⁰ je bil ustanovljen Zanggerjev odbor (Zangger Committee)⁹¹ za ustrezno tolmačenje in izvajanje drugega odstavka 3. člena pogodbe,⁹² ki od ustanovitve zaseda enkrat letno na Dunaju in obravnava skupno razumevanje

⁸⁴ Dostopno na: <http://wassenaar.org/>

⁸⁵ Dostopno na: <http://www.nuclearsuppliersgroup.org/en/>

⁸⁶ Dostopno na: <http://www.australiagroup.net/en/>

⁸⁷ Dostopno na: <http://www.mtrc.info/english/>

⁸⁸ Podrobnejša informacija je v Multilateral Export Control Policy: The Coordinating Committee (CoCom). Dostopno na: <https://www.princeton.edu/~ota/disk3/1979/7918/791810.PDF>

⁸⁹ Dostopno na: <http://www.wassenaar.org/>

⁹⁰ Med letoma 1972 in 1974

⁹¹ Dostopno na: <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/zangger-committee-zac/>

⁹² Pogodba o neširjenju jedrskega orožja, 3. člen, drugi odstavek pravi: » Vsaka pogodbenica se zavezuje, da ne bo nobeni državi, ki nima jedrskega orožja, odstopila:

- a) izvirmega ali posebnega fizijskega materiala, ali
- b) opreme ali materiala, ki bi bil posebej izdelan ali pripravljen za predelavo, uporabo ali proizvodnjo posebnega fisijkega materiala, če ne bo tak material pod sistemom kontrole, ki jo zahteva ta člen.«. Dostopno na: <http://www.un.org/en/conf/npt/2005/npttreaty.html>

izvajanja omenjenega člena. Indijski jedrski poskus leta 1974⁹³ je pomenil novo grožnjo v pogodbi določenemu stanju in nakazal tveganje, da se bo ravnotežje mednarodnih sil porušilo. V odgovor se je leta 1975 osnoval mednarodni izvozni režim Skupina jedrskih dobaviteljic⁹⁴ z namenom enotnega izvajanja nadzora izvoza s pomočjo dveh sklopov smernic: smernice za izvoz jedrskega blaga ter smernice za izvoz blaga, ki je povezano z jedrskim blagom. Šele po letu 1992 je režim vključil tudi seznam in smernice za blago z dvojno rabo, povezano z jedrskim blagom, ki je zajemal opremo, materiale in tehnologijo z dvojno rabo, kar je bila posledica skrivnega iraškega jedrskega programa,⁹⁵ ki se je oblikoval s pomočjo transferjev takega blaga.

V letu 1985 je bil zaradi uporabe kemijskega orožja v iraško-iranski vojni⁹⁶ zasnovan mednarodni izvozni režim Avstralska skupina z namenom, da izvoz članic ne bi prispeval k širjenju kemičnega orožja. Kasneje (leta 1991) so vključili tudi nadzor nad biološkimi organizmi. Leta 1987 je sledila ustanovitev Režima nadzora raketne tehnologije delno kot odziv na povečano širjenje orožja za množično uničevanje z željo nadzorovati širjenje izstrelkov, raketnih sistemov, brezpilotnih letal in sorodne tehnologije za sisteme, ki lahko prenašajo 500 kg breme vsaj 300 km daleč, kot tudi vse sisteme za prenašanje orožja za množično uničevanje.

⁹³ Indija je izvedla prvi jedrski poskus v pokrajini Pokhran v Rajastanu 18. maja 1974. India ga je označila kot »miroljubno podzemno jedrsko eksplozijo«. Imel je moč 12 kt in je eksplodiral v globini 107 metrov. Več na: <http://fas.org/nuke/guide/india/nuke/first-pix.htm>

⁹⁴ Glej opombo 79.

⁹⁵ Na začetku leta 1990 je postalo jasno, da določbe Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja niso preprečile nadaljevanja nezakonitega jedrskega programa v Iraku, kar je kasneje spodbudilo ukrepanje VS OZN. Irak si je prizadeval pridobivati blago z dvojno rabo, ki bi ga kasneje uporabil pri gradnji materiala potrebnega za jedrski program. To je dalo pobudo, da je NSG razvila smernice tudi za blago z dvojno rabo in tako zagotovila, da bi se tako blago v Iraku lahko uporabilo le v miroljubne namene. Več na: <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/nuclear-suppliers-group-nsg/>

⁹⁶ Posebna misija generalnega sekretarja ZN je aprila 1984 ugotovila uporabo kemičnega orožja s strani Iraka v iransko-iraški vojni, kar je povzročilo, da je veliko držav uvedlo ukrepe za nadzor izvoza kemikalij, ki se lahko uporabljajo v izdelavi kemičnega orožja. Ukrepi pa niso bili enaki, zato je Avstralija v aprilu 1985 predlagala, da se države srečajo, harmonizirajo svoje ukrepe ter okrepijo medsebojno sodelovanje. Prvo srečanje, ki je kasneje postalo znano kot Avstralska skupina, je bilo junija 1985 v Bruslju, zdaj pa se na letni osnovi dogaja v Parizu. Več na: <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/australia-group-ag/>

Skupina jedrskih dobaviteljic (Nuclear Suppliers Group -NSG)

Skupina jedrskih dobaviteljic je bila ustanovljena leta 1975⁹⁷ kot odgovor na jedrska testiranja s strani Indije. Ta testiranja so pokazala, da se lahko posebna jedrska tehnologija, ki ni vojaška tehnologija, kljub temu uporabi v razvoj orožja. Države so videle potrebo po nadaljnjem omejevanju izvoza tiste jedrske opreme, materialov in tehnologije, ki bi lahko imeli podoben rezultat. Hkrati se je režim ustanovil tudi z namenom, da bi združil države, ki takrat še niso bile podpisnice Pogodbe o neširjenju orožja NPT. NSG je oblikoval seznam tega blaga,⁹⁸ ki je lahko izvožen v države brez jedrskih kapacitet, le v primeru, če so izpolnjene zahteve o zaščitnih ukrepih IAEA. V letu 2015 je režim sprejel 48 držav,⁹⁹ Evropska komisija pa ima status opazovalke. Cilj te skupine je omejitev širjenja jedrskega orožja z nadzorom izvoza in prenosa blaga, ki bi se lahko uporabljalo za razvoj tovrstnega orožja, zato ima zavezujoče smernice, ki vsebujejo princip neširjenja orožja. Režim deluje na principu konsenza, ki se dosega na plenarnih zasedanjih enkrat letno. Ima več delovnih teles in varni informacijski sistem NISS (*Nuclear Suppliers Group Information Sharing System*) za izmenjavo podatkov.

Avstralska skupina (Australia Group - AG)

Avstralska skupina je bila ustanovljena leta 1985¹⁰⁰ na avstralsko pobudo. Cilj te skupine je harmonizacija nadzora izvoza držav članic za preprečevanje širjenja kemičnega in (od 1990) tudi biološkega orožja državam in teroristom. Vsako leto v Parizu poteka plenarno zasedanje, kjer se potrdijo spremembe seznamov nadziranih, kemikalij, bioloških agensov, opreme in tehnologije¹⁰¹ ter sprejmejo dobre prakse in priporočila.

Režim ima več delovnih teles in varni informacijski elektronski sistem za izmenjavo informacij – AGIS (*Australia Group Information Sharing System*) med svojimi 42 sodelujočimi državami v letu 2015.¹⁰²

⁹⁷ Dostopno na: <http://www.nuclearsuppliersgroup.org/en/>

⁹⁸ Dostopno na: <http://www.nuclearsuppliersgroup.org/en/news/148-update-of-nsg-control-lists>

⁹⁹ Dostopno na: <http://www.nuclearsuppliersgroup.org/en/participants1>

¹⁰⁰ Dostopno na: <http://www.australiagroup.net/en/>

¹⁰¹ Dostopno na: <http://www.australiagroup.net/en/controllists.html>

¹⁰² Dostopno na: <http://www.australiagroup.net/en/participants.html>

Udeleženci na srečanjih izmenjujejo informacije in dobre prakse z namenom preprečitve možnosti napadov s strani držav, ki še naprej vzbuja skrb zaradi proliferacije, kot tudi s poudarkom na dobrem sodelovanju pristojnih organov za izdajanje dovoljenj in carinsko kontrolo.

Režim za kontrolo raketne tehnologije (Missile Technology Control Regime - MTCR)

Režim za kontrolo raketne tehnologije je bil ustanovljen leta 1987¹⁰³ na ameriško pobudo, k njemu pa so pristopile tudi Kanada, Francija, Nemčija, Italija, Japonska in Velika Britanija. Trenutno¹⁰⁴ pri tem režimu sodeluje 34 držav.¹⁰⁵ Ta režim je osredotočen na kontrolo izvoza raketnih sistemov (balističnih izstrelkov, vesoljskih raket in izstrelkov ter nosilnih sistemov brez posadke z dosegom vsaj 300 km). Omejuje širjenje raket, zračnih vozil brez posadke in podobno tehnologijo za prenos tovora, ki je težji kot 500kg in lahko preleti vsaj 300 km. Leta 1993 je bil obseg nadzora v režimu razširjen še na nosilne sisteme za prenos biološkega in kemičnega orožja.¹⁰⁶ Je edini multilateralni režim, ki pokriva področje prenosa raket z orožjem za množično uničevanje, saj multilateralna pogajanja in pogodbe¹⁰⁷ problematike širjenja balističnih raket ne obravnavajo.

Wassenaarska ureditev (Wassenaar Arrangement - WA)

Mednarodni izvozni režim Wassenaarska ureditev je bil ustanovljen leta 1995¹⁰⁸ kot naslednik COCOM-a. To je prvi globalni multilateralni režim izvoznih kontrol nad konvencionalnim orožjem in občutljivim blagom in tehnologijo z dvojno rabo.¹⁰⁹ Ustanovljen je bil z namenom, da bi prispeval k regionalni in mednarodni varnosti in stabilnosti, s spodbujanjem preglednosti in večje odgovornosti pri prenosu konvencionalnega orožja ter blaga in tehnologije z dvojno rabo, ki je v povezavi s konvencionalnim orožjem in opremo, kar bi preprečilo destabiliziranje

¹⁰³ Dostopno na: <http://www.mtcr.info/english/>

¹⁰⁴ Podatek velja za leto 2015.

¹⁰⁵ Dostopno na: <http://www.mtcr.info/english/partners.html>

¹⁰⁶ Dostopno na: <http://www.mtcr.info/english/annex.html>

¹⁰⁷ Pogodba o neširjenju jedrskega orožja - NPT

¹⁰⁸ Ustanovljen je bil 19. decembra z deklaracijo v mirovni palači v Haagu.

¹⁰⁹ Dostopno na: <http://www.wassenaar.org/controllists/index.html>

akumulacije orožja.¹¹⁰ Sodelujoče države v režimu tudi v nacionalnih politikah postavijo cilj, da prenos blaga, ki ga režim pokriva, ne bo prispeval k razvoju ali krepitvi vojaških zmogljivosti, ki bi spodkopavala cilje režima, in se ne bi preusmeril v podporo takšne zmogljivosti.

Odločitev o prenosu ali zavrnitvi prenosa katerega koli blaga je izključna odgovornost vsake sodelujoče države. Vsi ukrepi v zvezi s sporazumom in politike se izvajajo v skladu z nacionalno zakonodajo ter na podlagi nacionalne diskrecije. Informacije si sodelujoče države izmenjujejo na srečanjih in preko varnega informacijskega sistema WAIS, odločitve pa sprejemajo soglasno na letnem plenarnem zasedanju. Trenutno ima režim 41 sodelujočih držav.¹¹¹

Primerjava režimov

Medtem ko se mednarodni izvozni režimi Avstralska skupina - AG, Režim kontrole raketne tehnologije - MTCR, Skupina jedrskih dobaviteljic - NSG osredotočajo na blago z dvojno rabo, povezano z orožjem za množično uničevanje in njegovimi izstrelitvenimi sistemi, Wassenaarska ureditev - WA spodbuja transparentnost in izmenjavo informacij ter stališč o prenosu konvencionalnega orožja in povezanega blaga z dvojno rabo. Skupen cilj vseh štirih režimov je okrepiti nacionalen nadzor nad izvozom ter tranzitom in posredovanjem blaga z dvojno rabo. Med seboj se večinoma razlikujejo le v vrsti nadzorovanega blaga z dvojno rabo, definiciji blaga z dvojno rabo in svoji dinamiki delovanja. Sezname blaga z dvojno rabo se znotraj režimov letno posodabljujejo na podlagi dela strokovnjakov in tehničnih delovnih skupin, sestavljenih iz predstavnikov sodelujočih držav, ki vsakoletno pregledujejo obstoječe sezname blaga z dvojno rabo in predlagajo opustitve oz. novo blago z utemeljitvijo možne uporabe. Vsi režimi delujejo po načelu soglasja, zato morajo vse sodelujoče države podpreti predloge za spremembo seznama, pa tudi za vse ostale odločitve, ki jih režimi sprejemajo.

Pomembno je poudariti, da sodelovanje v katerem koli mednarodnem izvoznem režimu prinaša politično zavezanost za izpolnjevanje smernic, izmenjavo dobrih praks in informacij ter upoštevanje seznamov nadziranega blaga. Sodelujoče države tako s pristopom k režimu

¹¹⁰ Dostopno na: <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/wassenaar-arrangement/>

¹¹¹ Dostopno na: <http://www.wassenaar.org/participants/index.html>

nimajo zakonske obveznosti izpolnjevanja obvez režima, če tega naknadno ne uredijo na nacionalni ravni. Članstvo pa poleg zavez prinaša tudi ugodnost izmenjave informacij.

Predvsem je pomembna informacija o občutljivih transferjih ter o zavrnitvah transferjev v namembne države, ki niso članice režima.¹¹² Članstvo v mednarodnem izvoznem režimu prinaša državi tudi večjo kredibilnost pri uvozu. Tako država, ki odgovorno ravna z blagom z dvojno rabo, ki ga režim pokriva, pridobi na ugledu, saj jo režim zavezuje, da blaga brez ustreznega nadzora ne bo ponovno izvozila. Vendar je za vstop v članstvo potrebno izpolnjevati določene kriterije režima, ki se na nekaj let revidirajo, da zadoščajo zahtevam spremenjenega okolja in so v interesu že sodelujočih držav. Pri tem morajo bodoče sodelujoče države tudi prilagoditi nacionalne sisteme nadzora izvoza tako, da že pred pristopom upoštevajo sezname blaga z dvojno rabo, smernice in pravila določenega režima.¹¹³

Novejši prečni pregled mednarodnih izvoznih režimov za blago z dvojno rabo skozi celotno leto 2012 je vključil tekoča prizadevanja za razširitev obsega razprav in smernic o dejavnostih in blagu z dvojno rabo, ki naj postane predmet nadzora, zlasti v zvezi s posredovanjem, tranzitom in pretovarjanjem, neopredmetenim prenosom tehnologije in financiranjem širjenja orožja. Čeprav nadzor izvoza ostaja glavno načelo organiziranja režimov, povezane trgovinske dejavnosti postajajo vse bolj v središču prizadevanj za nadzor (Bauer in Viski 2013).

Na podlagi predhodnih vsebin vidimo, da je področje blaga z dvojno rabo urejeno ločeno od področja vojaškega orožja in opreme, ne glede na to da je med seboj logično in vsebinsko povezano.

Na sliki 4.5 smo shematizirali osnovni prikaz mednarodnega okolja, ki povezuje nadzor nad orožjem in povezanim blagom z dvojno rabo. Zgornja polovica sheme ponazarja nadzor nad

¹¹² Tako je izmenjava informacij v mednarodnem izvoznem režimu Wassenaarska ureditev je urejena v Smernicah, Postopkih in Osnovnih Elementih - Guidelines & Procedures, including the Initial Elements (2014: 5) Dostopno na: <http://www.wassenaar.org/guidelines/docs/Guidelines%20and%20procedures%20including%20the%20Initial%20Elements.pdf>

¹¹³ Smernice za države, ki želijo vstopiti v mednarodni izvozni režim Wassenaarska ureditev, so določene v dokumentu: Guidelines for Applicant Countries, vsebovanem v Osnovnih dokumentih - Basic documents (2015: 83). Dostopno na: [http://www.wassenaar.org/publicdocuments/2015/WA-DOC%20\(15\)%20SEC%20001%20-%20Basic%20Documents%202015%20-%20January.pdf](http://www.wassenaar.org/publicdocuments/2015/WA-DOC%20(15)%20SEC%20001%20-%20Basic%20Documents%202015%20-%20January.pdf)

orožjem in vojaško opremo. V njej so navedene glavne pogodbe in konvencije, ki zavezujejo države pri ravnanju z vojaškim orožjem in opremo.

Slika 4. 5: Ureditev področja vojaškega orožja in opreme ter področja blaga z dvojno rabo

		PODROČJA			
vojaško orožje in oprema	POGODBE	<p>Jedrsko področje</p> <p>NPT</p> <p>Veljava od 1970</p>	<p>Kemično in biološko področje</p> <p>BWC + CWC</p> <p>Veljava od 1975 + 1997</p>	<p>Raketno področje</p> <p>HCOC</p> <p>Veljava od 2002</p>	<p>Področje konvencionalnega orožja</p> <p>ATT + del WA</p> <p>Veljava od 2014</p>
blago z dvojno rabo	IZVOZNI REŽIMI	<p>NSG</p> <p>Deluje od 1977</p>	<p>AG</p> <p>Deluje od 1985</p>	<p>MTCR</p> <p>Deluje od 1987</p>	<p>del WA</p> <p>Deluje od 1996</p>

Spodnja polovica sheme ponazarja nadzor nad blagom z dvojno rabo, ki je urejen z mednarodnimi izvoznimi režimi. Pri mednarodnem izvoznem režimu Wassenaarska ureditev je sicer zajet le del, ki pokriva blago z dvojno rabo, del, ki pokriva konvencionalno orožje, pa po vsebini spada v zgornjo polovico. Pogodbe in režimi so razvrščeni tako, da pokrivajo enaka vsebinska področja, jedrsko, kemično in biološko, raketno ter področje konvencionalnega orožja in z njim povezanega blaga z dvojno rabo.

4.8 Predstavitev delovanja mednarodnega izvoznega režima Wassenaarska ureditev

Mednarodni izvozni režim Wassenaarska ureditev¹¹⁴ ni osnovan na pravno zavezujoči pogodbi. Osnovan je na politični zavezanosti enako mislečih držav, ki so se zavezale, da bodo

¹¹⁴ Podatki so vzeti iz dokumentov na spletni strani režima <http://www.wassenaar.org/index.html> ter iz nacionalnih izkušenj iz sodelovanja v režimu.

na nacionalni ravni zasnovale in izvajale učinkovit nadzor nad izvozom konvencionalnega orožja in blaga z dvojno rabo ter da bodo svojim partnericam v režimu sporočale o svojih transferjih in zavrnitvah za tako blago (Danielsson 2012). Vloga režima je v postavljanju standardov, na podlagi katerih se sodelujoče države odločajo v okviru svojih nacionalnih praks nadzora izvoza.

V okviru mednarodnega izvoznega režima Wassenaarska ureditev se predstavniki sodelujočih držav udeležujejo sestankov glavnih delovnih teles:

- delovne skupine LEOM (*Licensing and Enforcement Officers Group*), kjer je poudarek na obravnavanju primerov in izmenjavi dobrih praks med državami;
- ekspertne skupine EG (*Expert Group*), kjer sodelujoče države članice predlagajo številne spremembe pri seznamu nadziranega blaga, ki jih je potrebno na zasedanju uskladiti;
- splošne delovne skupine GWG (*General Working Group*), kjer se obravnava delovanje režima, smernice in izmenjuje informacije med sodelujočimi državami;
- plenarnega zasedanja (PLM), kjer so potrjene spremembe kontroliranega blaga, potrjene smernice in program režima za delovanje v prihodnje, odobreni novi pristopi držav.

Sodelujoče države si poleg izmenjave stališč in podatkov na srečanjih podatke izmenjujejo preko elektronskega varnega sistema izmenjave informacij – WAIS (*Wassenaar Arrangement Information System*).

Ker ima ta režim pomembno vlogo pri oblikovanju našega modela, ga predstavljamo še podrobneje.

Režim je vzpostavil sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v času nastanka, to je v letu 1995. Nastal je s skupno deklaracijo osemindvajsetih držav, ki so najprej vzpostavile osnovne elemente režima:¹¹⁵

- Namen režima: Režim je bil ustanovljen z namenom, da bo prispeval k regionalni in mednarodni varnosti in stabilnosti, dopolnjeval bo druge obstoječe režime nadzora, spodbujal sodelovanje in ne bo oviral *bona fide* transakcij.
- Obseg režima, ki je zajemal:
 - o zaveze o srečanju držav na redni osnovi,

¹¹⁵ Osnovni elementi –Initial Elements (2015: 1) so bili sprejeti 12. julija 1996 in od takrat že večkrat dopolnjeni. Dostopno na: <http://wassenaar.org/guidelines/docs/5%20-%20Initial%20Elements.pdf>

- izmenjavo informacij na prostovoljni osnovi,
- določbo, da je sprejemanje odločitev o izdaji ali zavrnitvi dovoljenj stvar posamezne sodelujoče države,
- zavezo, da sodelujoče države javijo transferje in zavrnitve in določen rok za to,
- zavezo, da bodo sodelujoče države skupno gradile smernice in postopke in jih ustrezno posodabljale, ter
- zavezo, da bodo redno ocenjevale splošno delovanje sistema.
- Seznam blaga z dvojno rabo:
 - Države so določile seznam blaga z dvojno rabo.
 - Znotraj seznama blaga z dvojno rabo so določile dva podseznama, ki označujeta: občutljivo blago z dvojno rabo in zelo občutljivo blago z dvojno rabo po posebnih kriterijih.
 - Države so se zavezale, da bodo redno posodabljale seznam.
- Postopke za splošno izmenjavo informacij,
- Postopke za izmenjavo informacij v zvezi z blagom z dvojno rabo,
- Postopke za izmenjavo informacij v zvezi z orožjem in vojaško opremo,
- Sestanke in administrativno podporo:
 - Določeno je bilo redno sestajanje in osnovna telesa.
 - Plenarno zasedanje na letni osnovi.
 - Vse odločitve se sprejmejo v soglasju vseh sodelujočih držav.
- Sodelovanje v režimu
 - Režim bo odprt na globalni in nediskriminatorni osnovi do vseh interesentov, ki bodo izpolnjevali določene kriterije.
 - Določeni so bili kriteriji za pristop novih držav.
- Zaupnost
 - Informacije, ki si jih bodo sodelujoče države izmenjale, bodo ostale zaupne v smislu diplomatskih informacij.

Od nastanka do današnjega dne je režim sprejel smernice, več dobrih praks, redno letno spreminjal sezname in posodabljal postopke izmenjave informacij. Sistem se je na podlagi instrumenta samoocenjevanja tudi spreminjal, nadgrajeval in posodabljal. Leta 2003 je vzpostavil tudi dokument internih postopkov,¹¹⁶ ki podaja postopkovna pravila in smernice o

¹¹⁶ Dokument zaradi zaupnosti ni javnega značaja.

zaupnosti informacije, postopke za spremembo seznamov¹¹⁷ in za izmenjavo informacij,¹¹⁸ prav tako pa tudi splošne smernice za ozaveščanje drugih držav o delovanju režima.¹¹⁹ To je posebna komponenta delovanja režima izven njegovih meja. V dokumentu so podane tudi finančne določbe in kontakti.

Režim Wassenaarska ureditev spremlja lastni sistem z instrumentom ocenitve delovanja režima, ki je do sedaj potekala na štiri leta, v prihodnje pa se bo določala po potrebi. Zadnja ocenitev režima je potekala leta 2011,¹²⁰ naslednja pa bo v nasprotju z dosedanjo prakso potekala v letu 2016.

Poleg tega temeljitega pregleda delovanja režima in njegovih elementov režim vsakoletno deluje na več področjih in pripravlja sprotne spremembe.

Seznam blaga z dvojno rabo se posodablja na letni ravni. Delovna skupina strokovnjakov (Expert Group –EG) ¹²¹zaseda v svoji redni postavi dvakrat letno na štirinajstdnevem zasedanju. Iz izkustev lahko omenimo, da na spomladanskem zasedanju sodelujoče države prispevajo predloge za spreminjanje določenih vnosov na seznamu blaga z dvojno rabo, za brisanje določenih vnosov ali za dodajanje tehničnih opomb ali opomb za izjemo nadzora, vse z ustrezno argumentacijo. Prav tako sodelujoče države posredujejo predloge novega blaga, programske opreme in tehnologije z razlogi, zaradi katerih naj bi bilo blago uvrščeno na seznam blaga z dvojno rabo. Predlogi potujejo po varnem elektronskem informacijskem sistemu WAIS in so pred zasedanjem dostopni vsem sodelujočim državam. Sodelovanje in usklajevanje poteka tako, da se na spomladanskem zasedanju podani predlogi obravnavajo in sodelujoče države izrazijo svojo podporo, argumente ali svoje pripombe na predloge. Nekatere potrebujejo tudi daljši čas za proučitev, ker morajo proučiti, kako ti predlogi

¹¹⁷ Smernice, Postopki in Osnovni Elementi - Guidelines & Procedures, including the Initial Elements (2014:71). Dostopno na: [http://wassenaar.org/publicdocuments/2015/WA-DOC%20\(15\)%20SEC%20001%20-%20Basic%20Documents%202015%20-%20January.pdf](http://wassenaar.org/publicdocuments/2015/WA-DOC%20(15)%20SEC%20001%20-%20Basic%20Documents%202015%20-%20January.pdf)

¹¹⁸ Smernice, Postopki in Osnovni Elementi - Guidelines & Procedures, including the Initial Elements (2014:13-21). Dostopno na: [http://wassenaar.org/publicdocuments/2015/WA-DOC%20\(15\)%20SEC%20001%20-%20Basic%20Documents%202015%20-%20January.pdf](http://wassenaar.org/publicdocuments/2015/WA-DOC%20(15)%20SEC%20001%20-%20Basic%20Documents%202015%20-%20January.pdf)

¹¹⁹ Smernice, Postopki in Osnovni Elementi - Guidelines & Procedures, including the Initial Elements (2014:82) Dostopno na: [http://wassenaar.org/publicdocuments/2015/WA-DOC%20\(15\)%20SEC%20001%20-%20Basic%20Documents%202015%20-%20January.pdf](http://wassenaar.org/publicdocuments/2015/WA-DOC%20(15)%20SEC%20001%20-%20Basic%20Documents%202015%20-%20January.pdf)

¹²⁰ PUBLIC STATEMENT 2011 PLENARY MEETING OF THE WASSENAAR ARRANGEMENT ON EXPORT CONTROLS FOR CONVENTIONAL ARMS AND DUAL-USE GOODS AND TECHNOLOGIES. Dostopno na: <http://wassenaar.org/publicdocuments/2011/WA%20Plenary%20Public%20Statement%202011.pdf>

¹²¹ Dostopno na: <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/wassenaar-arrangement/>

sovpadajo z njihovo nacionalno proizvodnjo in trgovino, kakšno je nacionalno varnostno tveganje, kakšne so ekonomske prioritete ter kako bi spremembe vplivale na oboje. Med poletjem se na skupnih posvetovanjih zberejo v glavnem izraziti tehnični strokovnjaki, ki glede predlogov lahko usklajujejo tehnične parametre, ki bodo po novem relevantni za uvrščanje v seznam. Na jesenskem zasedanju pa obravnavane spremembe večinoma dosežejo epilogo. Lahko so podani predlogi za spremembo seznama, ki jih skupina strokovnjakov predloži višjemu telesu v predlog za sprejem na plenarnem zasedanju. Nekateri predlogi se zavrnejo, ker ni moč najti soglasja, nekateri pa zahtevajo daljšo obravnavo in se navadno prenesejo v obravnavo v naslednje leto, kar pa je seveda tudi plenarna odločitev režima.

Režim deli uvrščanje blaga v tri sezname pod:

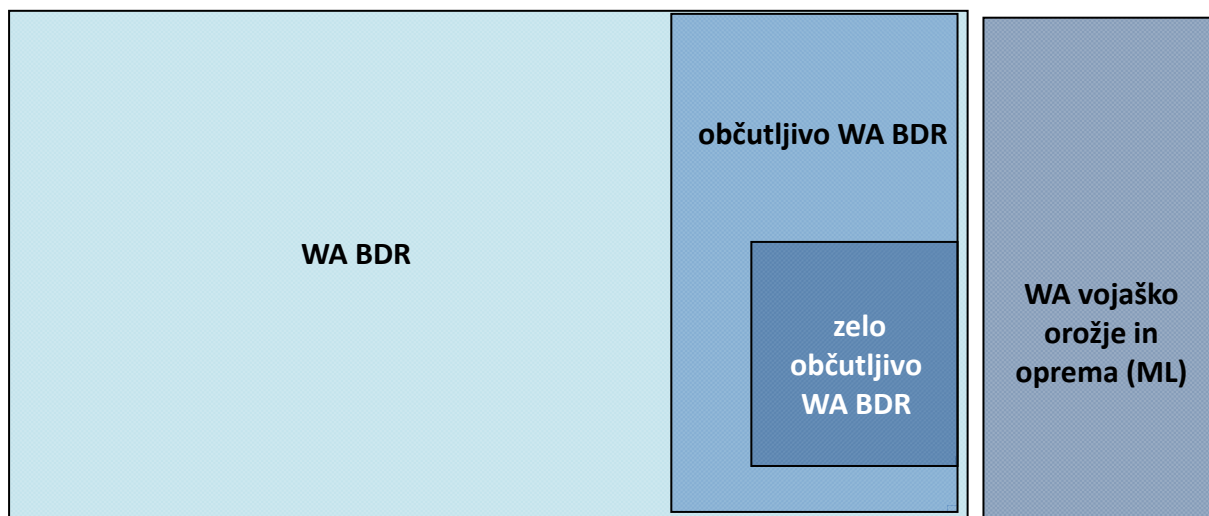
- zelo občutljivo blago z dvojno rabo,
- občutljivo blago z dvojno rabo in
- blago z dvojno rabo.

Kriterije za razvrščanje je režim postavil že leta 2004 ter dopolnil leta 2005.¹²² V kriterijih je zapisano, da sta blago in tehnologija z dvojno rabo v sezname uvrščena na podlagi dejstva, da sta glavni oz. ključni element pri razvoju, proizvodnji, uporabi ali povečanju vojaških kapacitet, ki jih določa seznam vojaškega orožja in opreme pod tem režimom. Ob presoji za uvrstitev na posamezni seznam se blago z dvojno rabo presoja na podlagi kriterijev njegove dostopnosti izven kroga držav, ki sodelujejo v režimu, možnosti, da ga je mogoče učinkovito nadzirati pri izvozu, možnosti, da se ga da natančno določiti ter ugotovitve, ali se enako blago nadzira pod kakšnim drugim režimom. Na seznam občutljivega blaga je uvrščeno.¹²³ blago z dvojno rabo, ki je neposredno povezano z razvojem, proizvodnjo, uporabo ali povečanju naprednih konvencionalnih vojaških kapacitet, katerih širjenje bi lahko povzročilo resno ogrožanje ciljev režima. Kriterij za uvrščanje med zelo občutljivo blago z dvojno rabo se nanaša na povezavo z najnaprednejšimi konvencionalnimi vojaškimi zmogljivostmi, katerih širjenje bi lahko povzročilo resno ogrožanje ciljev režima. Ker režim nadzira in spreminja tudi seznam vojaškega blaga in opreme, so ti sezname zaradi enostavnosti povzeti v shematizirani obliki na Sliki 4.7. Velikost posameznih seznamov predstavlja grobo oceno števila postavk nadziranega blaga z dvojno rabo in vojaškega orožja ter opreme.

¹²² Criteria for the Selection of Dual-Use Goods, including Sensitive and Very Sensitive Items, WA Basic Documents. Dostopno na: <http://www.wassenaar.org/controllists/SelectionCriteria.html>

¹²³ Criteria for the Selection of Dual-Use Goods, including Sensitive and Very Sensitive Items, WA Basic Documents. Dostopno na: http://www.wassenaar.org/publicdocuments/index_BD.html

Slika 4. 6: Seznami nadziranega blaga z dvojno rabo in vojaškega orožja ter opreme v režimu Wassenaarska ureditev

Enkrat letno zaseda skupina, ki združuje uradnike, ki na nacionalni ravni izdajajo dovoljenja za izvoz blaga z dvojno rabo in uradnike, ki izvajajo nadzor. Zasedanje se imenuje Licensing and Enforcement Officers Meeting (LEOM),¹²⁴ na njem pa poteka intenzivna izmenjava nacionalnih praks pri izdaji dovoljenj in izvajanju nadzora. Vsako leto se določijo teme, ki jih skupina obravnava. V okviru tega poteka dragocena izmenjava znanja in dobrih praks, ki postane lahko tudi podlaga za dobre prakse in smernice režima. Tako kot je na državnem nivoju javnost z gospodarskimi subjekti najpomembnejši vir znanja, ki ga mora država ponotranjiti skozi politiko in izvajanje politike, tako so sodelujoče države s svojimi sistemi nadzora izvoza in znanjem vir znanja, ki ga režim zbira in internalizira v svojo organizacijsko bazo.

Režim ima dobre prakse in smernice, pa tudi izmenjavo specifičnih in splošnih informacij, ki poteka v okviru Splošne delovne skupine (General Working Group – WA GWG)¹²⁵. Tudi osnovni elementi, dobre prakse in smernice se spreminjajo s soglasjem in zato potrebujejo mnogokrat daljše usklajevanje za sprejem.

¹²⁴ Dostopno na: <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/wassenaar-arrangement/>

¹²⁵ Dostopno na: <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/wassenaar-arrangement/>

V režimu deluje tudi delovna skupina FOC WAIS Group, ki skrbi za razvoj informacijskega sistema. Ta se razvija in postaja pravo orodje upravljanja znanja, saj omogoča vedno več varne izmenjave informacij in širi svojo funkcionalnost.

Vsakoletno decembrsko plenarno zasedanje režima predstavi delo vseh aktivnih teles režima in na njem sodelujoče države potrdijo določene pripravljene spremembe. Lahko pa se zgodi, da se določene spremembe tudi ne sprejmejo, saj režim deluje po principu soglasja. Režim potrjene spremembe seznama v nekaj dneh od plenarnega zasedanja objavi na svoji spletni strani, prav tako pa tudi morebitne spremembe smernic in dobrih praks.

Pomemben del aktivnosti mednarodni izvozni režim Wassenaarska ureditev posveča ozaveščanju drugih držav o svojih ciljih in smernicah. S tem se krepi vpliv in veljavnost režima ter olajšuje varno mednarodno trgovanje. Vsako leto plenarno zasedanje potrdi izbrane države ali regije, v katerih se izvaja ozaveščanje in promocija v obliki obiskov ali seminarjev. Tudi sodelujoče države v režimu izvajajo aktivnosti ozaveščanja, v katerih druge, največkrat sosedne države seznanjajo z načeli in cilji mednarodnega izvoznega režima Wassenaarska ureditev. Informacije o aktivnostih pa se izmenjujejo na zasedanjih režima, kjer je v ta namen oblikovano tudi delovno telo WAOG (Wassenaar Outreach Group).

Sodelujoče države z izmenjavo informacij o zavrnitvah in občutljivih transferjih skrbijo za t.i. politiko nespodkopavanja («no undercut» policy). Države morajo pred izdajo dovoljenja za izvoz blaga z dvojno rabo v varnem informacijskem sistemu preveriti, ali v zadnjih treh letih s strani katere druge sodelujoče države ni bila izdana zavrnitev dovoljenja za enako transakcijo istemu končnemu uporabniku. V takem primeru naj bi se države pred izdajo dovoljenja posvetovale z državo članico, ki je zavrnila izdajo dovoljenja.

Skozi ocenitev režima, ki jo izvajajo vsa delovnih telesa režima v ocenitvenem letu, poteka sprememba tudi samega delovanja režima in njegovih elementov. To je samorefleksija režima, da lahko zadošča zahtevam spremenjenega okolja in še vedno prinaša korist sodelujočim državam. Ocenitev poteka neodvisno od rednega dela režima in se dotika vseh področij režima. Vanjo so vključene vse sodelujoče države, ki v *ad-hoc* skupinah proučujejo posamezne segmente.

Na zadnjem ocenjevanju leta 2011¹²⁶ so države delo ocenjevale po področjih delovnih skupin (Task Force):

- za strateške zadeve,
- za dobre prakse in smernice,
- za seznam orožja in blaga z dvojno rabo in
- za »outreach«.¹²⁷

Delovne skupine so pripravile poročila in priporočila za potrditev na plenarnem zasedanju konec leta. Na splošno je bilo ocenjeno, da je režim v zadnjih štirih letih dobro deloval, posebno v svoji jedrni tehnični funkciji. Prispeval pa je tudi k podpori mednarodne in regionalne stabilnosti. Države članice so nadaljevale delo usmerjeno v sezname nadzorovanega blaga v koraku z razvojem tehnologije in tržnih trendov, prizadevale so si za prijaznejšo uporabo tega nadzora tako za izvoznike kot tudi za pristojne organe. Veliko truda je bilo vložena tudi v promocijo režima zunaj njegovih meja.

V ocenjevalnem procesu je bilo identificiranih več področij, kjer bi bilo možno narediti spremembe za boljše doseganje ciljev, posebej so bile izpostavljene obveznosti poročanja in izmenjave splošnih in specifičnih pogledov. Prav tako so bile pregledane dobre prakse in se ugotavljala področja, kjer bi lahko postavili nove dobre prakse. Zaključki ocenitve so bili potrjeni na plenarnem zasedanju, kar je dalo režimu mandat za nadaljnje spremembe, ki se bodo obravnavale in usklajevale znotraj zasedanj delovnih teles v naslednjih letih. Vse spremembe, ki so v režimu potrjene na plenarnem zasedanju, so za sodelujoče države politično zavezujoče.

Skozi funkcijo ocenitve, ki jo izvaja mednarodni izvozni režim Wassenaarska ureditev, vidimo potrebo režima po spreminjanju, način ugotavljanja potrebnih sprememb, način usklajevanja med sodelujočimi državami in končnega načrta (priporočil) za potrebne spremembe. Te so potrjene na plenarnem zasedanju in se pričnejo izvajati v naslednjem koledarskem letu. Režim je torej prilagodljiv, saj se na podlagi priporočil spreminja. Ta prilagodljivost pa potrebuje daljše časovno obdobje in poteka v zaporedni zanki.

¹²⁶ PUBLIC STATEMENT 2011 PLENARY MEETING OF THE WASSENAAR ARRANGEMENT ON EXPORT CONTROLS FOR CONVENTIONAL ARMS AND DUAL-USE GOODS AND TECHNOLOGIES. Dostopno na:

<http://wassenaar.org/publicdocuments/2011/WA%20Plenary%20Public%20Statement%202011.pdf>

¹²⁷ Outreach aktivnosti pomenijo hkrati ozaveščanje in promocijo, ki je namenjeno državam ali organizacijam izven režima.

S tem smo podali pregled režima skozi tri glavne vidike, na podlagi katerih v nadeljevanju podamo preglede sistemov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo tudi na drugih ravneh proučevanja. Najprej so bili podani glavni elementi ureditve sistema, ki nam nudijo izhodišča za strateške in taktične dimenzije pri poskusu oblikovanja modela upravljanja znanja. Namen režima podaja želena razmerje med proizvodnimi in varnostnimi strukturami, ostali elementi bi generirali osnovne strateške zahteve, razvoj in vsebine elementov pa taktične zahteve modela. Nato smo se dotaknili delovanja sistema navzven s pomočjo aktivnosti ozaveščanja in promocije, kar je pomembno za eksterno izmenjavo znanja v modelu, ki naj bi bil odprte narave. Na koncu pa je bila opisana prilagodljiva zmožnost režima v okviru svojega področja, kar predstavlja izhodiščno podlago za uvedbo pojavnih značilnosti v model upravljanja znanja, ki bi lahko to zmožnost izboljšale. Iz analize smo izluščili glavne elemente, ki jih uvrstimo v model upravljanja znanja. Ti zajemajo določitev seznama oz. obsega nadziranega blaga in aktivnosti, spremljanje razvoja na področju civilne tehnologije in primerjalno spremljanje orožja in obrambne industrije zaradi možnosti dvojne rabe, spremljanje občutljivih programov in mrež širjenja orožja ter prepletanja nelegalnih dejavnosti, definiranje smernic ali ureditve dobrih praks, iskanje poti za največjo možno izmenjavo informacij med sodelujočimi državami ter izmenjavo z zunanjimi relevantnimi deležniki, promocijo režima ter podajanje kriterijev za nove sodelujoče države. Za navedene elemente je potrebna tudi organizacija sistema z definiranimi nalogami in aktivnostmi ter informacijsko podpora.

5 Ureditev sistemov nadzora izvoza za blago z dvojno rabo na posameznih ravneh proučevanja ter njihovo prenavljanje

Trgovanje z blagom z dvojno rabo na globalni ravni poteka pod pravili, ki so jih sprejeli mednarodni izvozni režimi. Vendar niti mednarodne pogodbe in konvencije niti mednarodni izvozni režimi ne morejo preprečiti širjenja orožja za množično uničevanje in konvencionalnega orožja v konfliktnih področjih, če niso ustrezno izvajani ali se se ne izvajajo (Wetter 2009; Atlas 2008). Čeprav mednarodni izvozni režimi obravnavajo in oblikujejo vsebino, samega sistema izvajanja ne določajo, marveč ga prepuščajo sodelujočim državam. Prav tako vse države ne sodelujejo v mednarodnih izvoznih režimih, saj njihov sprejem poteka preko kriterijev režimov in mora biti soglasno odobren s strani sodelujočih držav.

Osnovno vprašanje je, zakaj je sploh pomembno vzpostaviti sistem nadzora izvoza in temu določiti namen. Menimo, da je odgovor na to vprašanje potrebno najti v začetni fazi snovanja in mora biti osnova, ki pomeni dobrobit za vsako raven, kjer se sistem vzpostavlja. Samo tako bodo politični in ekonomski akterji zavezani k vzpostavitvi in izvajanju sistema. Med te politične in ekonomske akterje spadajo vsi, od javnosti, ekonomskih akterjev, do administrativnih in tehničnih organov, ki so pristojni za urejanje in izvajanje mednarodne trgovine in varnosti ter najvišjih političnih akterjev. Razlogi za vzpostavitev sistema morajo biti smiselni za vsako raven in niso enaki za vse. Jasno morajo odsevati izzive in realnost, s katero se posamezna raven sooča. Michel (2015) analizira štiri osnovne razloge:

- izpolnjevanje obstoječih zavez,
- doseganje ekonomskih ugodnosti mednarodne trgovine,
- zagotavljanje varnosti,
- prispevanje k globalnemu nadzoru in utrjevanje svoje geopolitične vloge v njem.

Pri izpolnjevanju obstoječih in prihodnjih zavez mislimo tako na politične kot zakonske (pravne) zaveze. Na ravni države politične zaveze predstavljajo politične zaveze članstvo v mednarodnih izvoznih režimih¹²⁸ in v organizacijah (OPCW), mednarodne iniciative¹²⁹ ali

¹²⁸ WA, NSG, MTCR in AG.

razne bilateralne, regionalne ali celo interni politični deklarirane namere. Zakonske oz. pravne zaveze predstavljajo za državo različne mednarodne pogodbe,¹³⁰ konvencije¹³¹ in Resolucija 1540, ki države obvezuje k uvedbi nacionalnega nadzora nad trgovino z materiali, ki so namenjeni za orožje za množično uničevanje. Izpolnjevanje zavez posamezne ravni pomeni njeno zavezanost k splošnem cilju mednarodne varnosti in preprečevanju širjenja orožja za množično uničevanje.

Zavedati se moramo, da je sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo tudi ekonomsko upravičen, saj se povezuje s trgovino, ki je vezana na določene pogoje. Skoraj praviloma je izvoz blaga z dvojno rabo pogojen z izjavo prejemnika, da tega blaga z dvojno rabo ne bo ponovno izvozil brez dovoljenja pristojnega organa. V državi, kjer ni vzpostavljenega sistema nadzora izvoza, tega pogoja ni moč izpolniti, zato je manj verjetno, da bo prejemnik tako blago sploh lahko pridobil. Izjave z zagotovitvijo končne uporabe in nadzora pri ponovnem izvozu se dogovarjajo tudi na bolj globalni ravni¹³² in niso le dogovor med dvema državama. V te dogovore so vključene glavne dobaviteljice najnaprednejših tehnologij in ni veliko dobaviteljev izven tega kroga. Dostop do take tehnologije je torej možen preko vzpostavitve in izvajanja sistema nadzora izvoza, kar je ključni ekonomski argument. Na ta dostop so vezane tudi neposredne tuje investicije visokih tehnologij. Prav tako se moramo zavedati, da brez izdanih dovoljenj, ki so rezultat sistema nadzora izvoza, blago z dvojno rabo ne more biti del zakonitega izvoza. Izvajanje sistema nadzora izvoza je potemtakem tudi ekonomska spodbuda za izvoz blaga, tehnologije in programske opreme z dvojno rabo.

Naslednji razlog za vzpostavitev sistema nadzora izvoza je vzpostavitev varnosti. Tu upoštevamo notranjo varnost in mednarodno varnost. Na primeru države se notranja varnost izraža v zagotavljanju, da izvoženo blago z dvojno rabo ne bo uporabljeno proti državi, ki ga je izvozila. Sistem nadzora omogoča državi, da blago z dvojno rabo proizvede ali nabavi, vendar ve, kje in v kakšen namen bo uporabljeno, če bo zapustilo državne meje. Vzpostavitev sistema tako krepi varnost državne meje tudi za blago z dvojno rabo, posebej na poteh, ki so

¹²⁹ Global Initiative to Combat Terrorism (GICNT), World Customs Organisation's Container Control Programme, Non-Proliferation Initiative (NPI).

¹³⁰ Non-Proliferation Treaty (NPT).

¹³¹ The Chemical Weapons Convention (CWC), The Biological and Toxin Weapons Convention (BTWC) in Hague Code of Conduct Against Ballistic Missile Proliferation (HCoC).

¹³² Mednarodni izvozni režimi v svojih smernicah priporočajo takšna zagotovila v obliki izjav o končni uporabi s strani končnega uporabnika ali celo potrdil o končni uporabi s strani države. NSG za določeno blago zahteva tudi zagotovila med državo izvoznico in državo prejemnico (Government to government assurance).

že identificirane kot tihotapske poti za druge nevarne snovi.¹³³ V mednarodnem oziru vzpostavitev sistema nadzora izvoza predstavlja preprečevanje širjenja občutljivih tehnologij in blaga z dvojno rabo. To koristi tako državi, ki jo blago z dvojno rabo zapušča, kot državi prejemnici, na splošno pa koristi globalni skupnosti. Širjenje orožja za množično uničevanje ne vpliva le na državo, ki je blago z dvojno rabo izvozila, marveč tudi na njene zaveznice in posredno vpliva na vse povezave, ki jih država ima na globalni ravni, učinkov takega nenadzorovanega širjenja ni mogoče natančno predvideti. Ne nazadnje pa vzpostavitev sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo vpliva na geopolitično pozicijo, ki jo posamezna država ima v oziru do druge države, do regije ali v globalnem svetu. Država si lahko prizadeva za regionalno vzpostavitev sistema s skupnim modelom, podobno kot je EU sistem nadzora izvoza postavljen za zvezo 28 držav. Če bi na primer v določeni regiji država prva vzpostavila tak sistem nadzora, bi na tem področju prevzela vodenje in si izboljšala geopolitično pozicijo tako ekonomsko kot pozicijo modela, po katerem bi se zgledovale sosednje države. Podobno vidimo pri ZDA, ki s pomočjo aktivnosti ozaveščanja širijo svoj model sistema nadzora izvoza v drugih državah.

Naslednji element sistema nadzora izvoza, ki ga moramo pogledati, je, kaj naj sistem obsega. Obsegati mora seznam nadziranega blaga z dvojno rabo ter aktivnosti z blagom z dvojno rabo, ki jih želi nadzirati. Določiti mora tudi, katere transakcije je pomembno nadzorovati iz vidika upravljanja tveganja glede na svojo lokalno in regionalno pozicijo, trgovino in interes. Določiti je potrebno strukturo in procese. Nato je potrebno določiti, kdo bo odgovoren za snovanje, načrtovanje, sprejetje sistema in njegovo revizijo. Potrebno je tudi predvideti vse, ki bodo sistem izvajali in nadzirali izvajanje ter pri tem upoštevati tudi mednarodne razsežnosti delovanja sistema.

Vse to pa še ni dovolj, če ni določeno tudi, kako je potrebno posamezne elemente sistema urediti, npr. kako urediti mehanizme odločanja, kako postaviti procese izdaje dovoljenj, kako pregledati obstoječe elemente sistema v namen revizije ali nadgradnje. Za izpolnjevanje teh pogojev uporabimo model upravljanja znanja, s pomočjo katerega določimo način urejanja in upravljanja sistema. Hkrati s tem modelom oblikujemo tudi začetni pristop k zaznavanju področja blaga z dvojno rabo in postavljanja sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo.

¹³³ Tihotapske poti, ki se uporabljajo za prenos drog ali orožja, so velikokrat iste kot tihotapske poti za nelegalni prenos blaga z dvojno rabo.

Sistemi nadzora izvoza blaga z dvojno rabo se postavljajo za izvajanje pravil in smernic, njihova postavitve in ureditev pa se dogaja na več različnih ravneh.

Postavitve in izvajanje sistemov nadzora izvoza tako poteka na treh ravneh:

- v integraciji, ki združuje več držav,
- v državi, ki je lahko članica integracije ali samostojna država
- v podjetju, ki nastopa v vlogi izvoznika, posrednika ali osebe, ki zagotavlja tehnično pomoč za blago z dvojno rabo ali v akademski organizaciji ali raziskovalnem institutu, kjer se razvija znanje, tehnologija ali novi produkt iz področja blaga z dvojno rabo in se ga objavlja ali prenaša izven države.

Ker se sistemi, postavljeni na različnih ravneh tudi medsebojno razlikujejo, smo v nadaljevanju pri proučevanju vzpostavljenih sistemov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo zajeli vse naštetih ravni. Predstavljene so po enakem načelu kot mednarodni izvozni režim Wassenaarska ureditev v prejšnjem poglavju, tako da analiziramo cilje in sestavne dele sistemov, njihovo delovanje navzven ter njihovo spreminjanje. Proučevanje je namenjeno iskanju ključnih elementov, ki jih potrebujemo za pristop preko modela upravljanja znanja na posamezni ravni, ter ugotavljanju, kaj je skupno sistemom na vseh ravneh, da bi ocenili možnost oblikovanja univerzalnega modela za vse ravni proučevanja.

5.1 Sistem nadzora izvoza blaga in tehnologije z dvojno rabo na ravni integracije držav

Kot poseben nivo proučevanja sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo¹³⁴ najprej obravnavamo nivo integracije držav. Tu je pri vzpostavljanju sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo vključen dodaten dejavnik usklajevanja držav članic, deloma razumljiv s pomočjo teorije iger, Paretovo mejo¹³⁵ in Nashevim ravnovesjem,¹³⁶ kot smo jih prikazali v

¹³⁴ Sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo je v proučevanju primerov osredotočen na podsisteme, ki smo jih izbrali v poglavju 4.3. Nadzor izvoza blaga z dvojno rabo kot sistem sistemov

¹³⁵ Paretova meja predstavlja celotno distribucijo najboljšega rezultata odločitve ob predpogoju, da se dejavniki med seboj uskladijo.

¹³⁶ Nashevo ravnovesje je dobra napoved, kako bo igra igrana. To pomeni, če vsi igralci predvidevajo, da se bo zgodilo točno določeno Nashevo ravnovesje, kajti igra ima lahko več Nashevih ravnovesij, potem nihče nima razloga, da bi igral drugače, saj bi s tem zmanjšal svoj pričakovani dobiček ali ga ne bi povečal.

prejšnjem poglavju.¹³⁷ Pri vzpostavljanju takega sistema in usklajevanja s strani več akterjev je potrebno, da je vsak element sistema nazorno predstavljen vsem akterjem, saj le tako lahko v njem maksimirajo pričakovani dobiček in iščejo učinkovito razmerje. Prav tako so pomembni odnosi med elementi sistema ter odnosi med akterji. Raven integracije držav povečuje kompleksnost sistema, zato se zdi primerno, da sistem podrobneje proučimo prav na takem primeru, saj se naslanjamo na analogijo s prilagodljivimi kompleksnimi sistemi, pri čemer bomo ključne elemente ustrezno razložili. V nadaljevanju je kot primer proučevanja ravni integracije držav opisana Evropska unija.¹³⁸

5.1.1 EU režim nadzora izvoza blaga in tehnologije z dvojno rabo

EU deluje pri neširjenju orožja za množično uničevanje na treh ravneh. Na prvi ravni vzdržuje politični dialog s tretjimi državami tako, da je bilo sprejeto,¹³⁹ da se določba o neširjenju orožja za množično uničevanje («non-proliferation clause») zapiše v vse bodoče sporazume med EU in tretjimi državami (Grip 2014, 3). S to določbo je mišljeno, da se tretja država obveže, da se bo pridružila, podpisala oz. ratificirala relevantne mednarodne sporazume na tem področju, kot tudi da se bo obvezala, da bo ustanovila učinkovit nacionalni sistem nadzora izvoza.

Druga raven delovanja je varovalni nadzorni sistem (Micara 2012), ki se izvaja v državah članicah in preko zavez, ki so jih države članice sklenile z mednarodnimi pogodbami ali pristopi k mednarodnim izvoznim režimom. Ta raven temelji na seznamu nadziranega blaga z dvojno rabo, za katerega so potrebna dovoljenja pri izvozu in še vrsta drugih skupnih pravil pri trgovanju. Svet in Evropski parlament odločata o obvezujoči zakonodaji – uredbi, ki ureja področje trgovine z blagom z dvojno rabo ter neposredno obvezuje vse države članice.

¹³⁷ Glej razdelek 4.6.

¹³⁸ Primer integracije držav je tudi Skupnost neodvisnih držav SND, ustanovljena iz nekdanjih republik Sovjetske zveze, vendar deluje manj zavezujoče in Ruska federacija ima veliko večji vpliv na odločitve. Proučevanje EU sistema ima za Slovenijo tudi koristno noto, saj nam vedenje in razumevanje lahko pomaga pri nacionalnem izvajanju EU sistema in potrebnem spreminjanju nacionalnega sistema nadzora izvoza.

¹³⁹ Boj proti širjenju orožja za množično uničevanje.- Vključevanje politik neširjenja orožja v širše odnose EU s tretjimi državami. *Fight against the proliferation of weapons of mass destruction- mainstreaming non-proliferation policies into the EU's wider relations with third countries*. Dokument 14997/03 z dne 19. november 2003.

Tretja raven delovanja je delovanje Evropske unije v tretjih državah s programom pomoči. Program pomoči in ozaveščanja o nujnosti nadzora nad blagom z dvojno rabo poteka že od leta 2004 in se financira iz Instrumenta za stabilnost. Kot izvajalska subjekta sodelujeta v tem programu stockholmski institut SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) in nemška izvozna agencija BAFA (Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle).¹⁴⁰ Program se razteza v več držav, vključno z Rusijo, Kitajsko, Marokom, Tunisom, Ukrajino, Gruzijo, Združenimi arabskimi emirati in državami zahodnega Balkana. EU izvaja tudi poseben program za odkrivanje in preprečevanje jedrskega tihotapljenja. EU je v letu 2007 odprla tudi opazovalni center (EU WMD Monitoring Centre),¹⁴¹ aktivnosti pa je pospešila Lizbonska pogodba, ki je omogočila EU večje prisotnosti na področju, ki so ga prej obvladovale države članice same.¹⁴²

V tem delu se osredotočimo na drugo raven delovanja na sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Obravnavana pa je tudi tretja raven kot eden od primerov pri postavljanju modela nadzora izvoza za državo ter kot zunanja dimenzija izmenjave znanja EU sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo.

EU politika neširjenja orožja za množično uničevanje¹⁴³ je umeščena v sklop Skupne zunanje in varnostne politike in tesno povezana s Skupno trgovinsko politiko (Grip 2014, 1). Enotni notranji trg EU predstavlja enega večjih izvoznih gospodarstev na svetu. Zato področje izvoza blaga z dvojno rabo predstavlja enega večjih izzivov, kjer je potrebno uravnotežiti pospeševanje in spodbujanje trgovine z obvladovanjem varnostnih tveganj. Pri tem je potrebno upoštevati proizvodne strukture in varnostne strukture celotne EU ter njihove medsebojne soodvisnosti. Varnostna politika spada v področje Skupne zunanje in varnostne politike, zato se na tem mešanem področju soočimo z več zakonodajalci ter več institucijami, ki pokrivajo nadzor izvoza. Strategije neširjenja orožja, politike in povezane odločitve sprejme Svet EU. Tudi Evropski parlament je vključen v napore Unije s svojo avtoriteto nad

¹⁴⁰ Dostopno na: <http://www.bafa.de/bafa/de/index.html>

¹⁴¹ Six-monthly Progress Report on the implementation of the EU Strategy against the Proliferation of Weapons of Mass Destruction (2007/I). 11024/07. Dostopno na: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011024%202007%20INIT>

¹⁴² Pred uvedbo Lizbonske pogodbe, so se vse zakonske spremembe na področju blaga z dvojno rabo urejale z uredbo Sveta EU, pri kateri so sodelovale in se usklajevale države članice. Sedaj z več deligiranimi pooblastili sprejemanje določene zakonodaje prevzema Komisija (npr. posodobitve seznama blaga z dvojno rabo).

¹⁴³ Svet EU je novembra 2003 sprejel strategijo o neširjenju orožja za masovno uničevanje »Fight against the proliferation of weapons of mass destruction: mainstreaming nonproliferation policies into the EU's wider relations with third countries«. Dostopno na: http://eeas.europa.eu/delegations/vienna/documents/press_corner/2015_wmd_strategy.pdf

proračunom in z zakonodajnimi pristojnostmi, najkonkretnije na področju skupne trgovinske politike. Evropska komisija je odgovorna za snovanje zakonodajnih predlogov ter tudi za upravljanje politik in programov, ki sta jih sprejela Svet EU in Evropski parlament. Najpomembnejša telesa, ki so vključena v področje nadzora izvoza znotraj Evropske komisije sta generalna direktorata za trgovino DG TRADE¹⁴⁴ in generalni direktorat za obdavčitev in carinsko unijo DG TAXUD¹⁴⁵ ter raziskovalni center Joint Research Centre (JRC).¹⁴⁶ V namen kreiranja razvojnih politik EU in nudenja pomoči skozi programe pa je vključen generalni direktorat za mednarodno sodelovanje in razvoj DG DEVCO.¹⁴⁷ Eden od takih sodelovalnih programov je tudi dolgoročni program za sodelovanje EU Cooperation Programme (Long Term Programme), ki se nanaša na nadzor blaga z dvojno rabo. Evropska služba za zunanje delovanje (European External Action Service - EEAS)¹⁴⁸ z visoko predstavnico vodi skupno zunanjo in varnostno politiko, katere pomemben vidik predstavlja tudi neširjenje orožja, razorožitev in nadzor izvoza. EU pa sodeluje tudi s t.i. skupinami za razmislek (think-tanks) in raziskovalnimi kapacitetami. Ena od vodilnih neodvisnih skupin za razmislek je konzorcij EU za neširjenje orožja (EU Non-Proliferation Consortium),¹⁴⁹ ustanovljen leta 2010, ki usmerja akademsko sfero in spodbuja politični in varnostni dialog o ukrepih za boj proti širjenju orožja za množično uničevanje in njegovih nosilnih sistemov. Poleg tega pa so vodilni partnerji EU na tem področju tudi SIPRI,¹⁵⁰ Fundacija za strateške raziskave (Fondation Pour la Recherche Stratégique - FRS),¹⁵¹ Mirovni raziskovalni inštitut v Frankfurtu (Peace Research Institute Frankfurt - PRIF)¹⁵² in Mednarodni inštitut za strateške študije (International Institute for Strategic Studies - IISS).¹⁵³

EU je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja razvila svoj režim nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, ki vključuje skupno pravno podlago za nadzor izvoza blaga in tehnologije z dvojno rabo. V začetku se je EU spopadala z dilemo o umeščanju tega področja v določeno politiko (Eeckhout 2011). Čeprav ima nadzor nad izvozom blaga varnostni motiv, spada v okviru EU

¹⁴⁴ Dostopno na: <http://ec.europa.eu/trade/>

¹⁴⁵ Dostopno na: http://ec.europa.eu/taxation_customs/index_en.htm

¹⁴⁶ Dostopno na: <https://ec.europa.eu/jrc/>

¹⁴⁷ Dostopno na: https://ec.europa.eu/europeaid/general_en

¹⁴⁸ European External Action Service -EEAS. Dostopno na: <http://eeas.europa.eu/>

¹⁴⁹ Dostopno na: <http://www.nonproliferation.eu/>

¹⁵⁰ Dostopno na: <http://www.sipri.org/>

¹⁵¹ Dostopno na: <http://www.frstrategie.org/>

¹⁵² Dostopno na: <http://www.hsfk.de/index.php?L=1>

¹⁵³ Dostopno na: <https://www.iiss.org/>

na podlagi dveh sodb evropskega sodišča¹⁵⁴ pod okrilje zunanje trgovinske politike, saj prav ta nadzor omogoča trgovino tega blaga (Dashwood, 2008). Izvaja se s pomočjo trgovinskih ukrepov, ki postavljajo omejitve proizvajalcem in izvoznikom in smejo dosegati le najnižji minimum, da ne ovirajo mednarodne konkurenčnosti gospodarskih subjektov.¹⁵⁵ Svoj sistem za nadzor izvoza je EU najprej vzpostavila na podlagi uredbe (ES) št. 3381/94 in sklepa Sveta 94/942/SZVP ter ga je v letu 2000 znatno okreplila z uredbo 1334/2000/ES ter korenito spremenila zakonodajne okvirje tako kot na več drugih področjih (Arnall et al. 2008). Po terorističnemu napadu 11. septembra 2001¹⁵⁶ je mednarodna skupnost nadzor nad izvozom blaga z dvojno rabo identificirala kot enega ključnih vidikov v borbi proti širjenju orožja za množično uničevanje.

EU je izdala število političnih deklaracij, skupnih ukrepov, skupnih stališč in strategij, ki so se dotikale tega področja.

Evropski Svet je v Solunu junija 2003 sprejel Akcijski načrt za izvajanje temeljnih načel za strategijo EU proti širjenju orožja za množično uničevanje,¹⁵⁷ katerega odstavek 21 poziva na uvedbo medsebojnega pregleda nadzora izvozov vseh držav članic in držav pristopnic. Visoki predstavnik evropske zunanje varnostne politike, Javier Solana, je Svetu EU predstavil dokument z naslovom »Varna Evropa v boljšem svetu« (A secure Europe in a better world).¹⁵⁸ V njem je opredelil tri največje grožnje, ki se jim mora EU primarno posvetiti: terorizem, širjenje orožja za množično uničevanje in povezave med padlimi državami in organiziranim kriminalom. Svet EU je zatem sprejel varnostno strategijo EU Security Strategy - ESS¹⁵⁹ (Svet EU, 2003). V strategiji označuje širjenje orožja za množično uničevanje kot potencialno največjo grožnjo za EU. Sledila je Strategija EU proti širjenju

¹⁵⁴ Primer »Werner«, kjer je gospod Werner prejel naročilo za vakuumsko indukcijsko peč in indukcijska navitja iz Libije, pa je neška izvozna agencija BAFA dovoljenje zavrnila in primer »Leifer«, ki je bil skupaj s sodelenci obtožen, da je v obdobju od 1984-1988 dobavljal tovarno, njene dele in kemične proizvode v Irak brez ustreznih dovoljenj (Dashwood 2008). Primera sta bila vodena pod št. C-70/94 (Leifer) in C-83/94 (Werner).

¹⁵⁵ Sporočilo Komisije o pregledu režima skupnosti za nadzor izvoza blaga in tehnologije z dvojno rabo. *Communication on the review of the EC regime of controls of exports of dual use items and technology*, COM (2006) 828 final, 18. December 2006. Dostopno na: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_131827.pdf

¹⁵⁶ EU Response to the 11 September: European Commission action. Dostopno na http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-02-122_en.htm

¹⁵⁷ Akcijski načrt za izvajanje temeljnih načel za Strategijo EU proti širjenju orožja za množično uničevanje. *Action Plan for the Implementation of the Basic Principles for an EU Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction*. Dostopno na : <http://www.sussex.ac.uk/Units/spru/hsp/documents/2003-0616%20Action%20plan.pdf>.

¹⁵⁸ Dostopno na: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

¹⁵⁹ Evropska varnostna strategija. *European Security Strategy*. Brussels, 12. December 2003. Dostopno na: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

orožja za množično uničevanje iz leta 2003, ki EU zavezuje k okrepitvi nadzora nad izvozom politik in praks znotraj in zunaj svojih meja, ob usklajevanju s partnerji.¹⁶⁰ Njen namen je preprečiti, odvrniti, zaustaviti in, če je mogoče, odpraviti programe orožja za množično uničevanje po vsem svetu. Osnovna načela strategije vključujejo:

- krepitev mednarodnih mehanizmov za neširjenje in prizadevanje za izboljšavo sistemov za preverjanje kršitev pravil, določenih v večstranskih pogodbah,
- spodbujanje regionalno in mednarodno stabilnega okolja s krepitvijo programov, ki spodbujajo razoroževanje in vključevanje cilja neširjenja v vseh političnih, diplomatskih in gospodarskih dejavnostih EU,
- tesno sodelovanje s ključnimi partnerji, kot so ZDA, Rusija ali NATO, in pomoč državam, ki niso članice EU.

Strategija EU proti širjenju orožja za množično uničevanje je namenjena izpolnjevanju zavez Akcijskega načrta za izvajanje temeljnih načel za strategijo EU proti širjenju orožja za množično uničevanje in združuje ukrepe v dve kategoriji. Prva kategorija ukrepov je namenjena takojšnjemu ukrepanju, druga pa ukrepanju skozi daljše obdobje. Strategija predvideva tudi ustanovitev centra za opazovanje in zbiranje informacij, ki so pomembne za izvajanje strategije ter polletni pregled uresničevanja s strani Sveta za splošne zadeve in zunanje odnose (GAERC).

Leta 2004 je EU izvedla strokovni pregled (Peer Review) sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v državah članicah EU in državah, ki so takrat pristopile k EU. Povod za pregled je bila trditev, da je sistem močan le toliko kot njegov najšibkejši člen, saj nedovoljeni izvozi iz EU najverjetneje izberejo pot skozi najšibkejši nadzor, ki ponuja najboljše možnosti za njihov uspeh. Na podlagi rezultatov pregleda¹⁶¹, zahtev Resolucije 1540 in študije učinkov je Evropska komisija predlagala spremembo uredbe.

¹⁶⁰ Strategija EU proti širjenju orožja za množično uničevanje . Fight against proliferation of weapons of mass destruction - EU strategy against proliferation of weapons of Mass destruction. Dokument 15708/04. Dostopno na: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?!=EN&f=ST%2015708%202003%20INIT>

¹⁶¹ Communication from the Commission on the Review of the EC Regime of Controls of Exports of Dualuse Items and Technology (European Commission 2006).

Decembra 2008 je Svet EU sprejel nov dokument z novimi smernicami za ukrepanje Evropske unije proti širjenju orožja za množično uničevanje in njegovih izstrelitvenih sistemov¹⁶² kot odgovor na povečane grožnje za širjenje orožja od leta 2003. Dokument zahteva bolj izdelane ukrepe proti širjenju orožja za množično uničevanje, izboljšano in povečano sodelovanje pri sledenju nelegalnih transferjev tako v EU kot s tretjimi državami (Van Ham 2011, 2). Predlaga tudi krepitev pravnih podlag za boj proti širjenju orožja.

EU je s sprejetjem Uredbe 428/2009/ES¹⁶³ uvedla bistvene izboljšave režima EU za nadzor izvoza zlasti kot odziv na Strategijo EU proti širjenju orožja za množično uničevanje (2003) ter ob upoštevanju Resolucije 1540 in priporočil izvoznikov in industrije v Uniji. Uredba z nekaj izjemami ureja prosti promet z blagom z dvojno rabo znotraj Unije ter določa osnovna pravila za nadzor izvoza, prenosa, posredovanja in tranzita blaga z dvojno rabo. Vse skupaj je vpeto v okvire skupne trgovinske politike Unije, hkrati pa zahteva dodatne izvedbene ukrepe s strani držav članic, ureja upravno sodelovanje, usklajene politike ter orodja za izvajanje in izvrševanje. Čeprav se neposredno izvaja, je uredba dualna, saj določene ukrepe prepušča nacionalnim odločitvam in ureditvi.

Države članice EU imajo z Uredbo 428/2009/ES skupno pravno podlago za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo, ki se neposredno uporablja v vseh državah članicah EU. Uredba vključuje seznam nadzorovanega blaga, za katerega je potrebno dovoljenje, kadar se blago izvozi iz EU. Uredba vsebuje tudi principe izdaje dovoljenj, kriterije za izdajo in nalaga tudi druge pomembne elemente za izvajanje sistema. Prav tako nalaga državam članicam ureditev tistih elementov, ki se urejajo nacionalno, saj EU na vseh področjih nima lastne kompetence.

Z namenom ohranjanja konsistentnosti analize proučevanih ravni so komponente sistema nadzora izvoza v tem poglavju podane v grobih potezah. Da pa bi predstavili kompleksnost sistema nadzora izvoza in pokazali na utemeljenost uporabe kompleksnih prilagodljivih sistemov, naslednje komponente podrobneje podamo v Prilogi k temu delu.

¹⁶² Sklepi Sveta in nove smernice za ukrepanje Evropske unije proti širjenju orožja za množično uničevanje in njegovih izstrelitvenih sistemov. Council Conclusions and new lines for action by the European Union in combating the proliferation of weapons of mass destruction and their delivery systems. Dokument 17172/08. Dostopno na: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/december/tradoc_141740.pdf

¹⁶³ Uredba Sveta (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredništva in tranzita blaga z dvojno rabo, UL L 134, 29.5.2009, str. 1

EU določa svoj seznam blaga z dvojno rabo, ki predstavlja prečiščeno kompilacijo seznamov nadziranega blaga z dvojno rabo iz štirih mednarodnih izvoznih režimov Skupine jedrskih dobaviteljic (NSG), Avstralske skupine (AG), Režima kontrole raketne tehnologije (MTCR) in Wassenaarske ureditve (WA) ter dela kemikalij iz seznama Konvencije o kemičnem orožju. Seznam zajema preko 1800 postavk, ki se medsebojno ne prekrivajo in so urejene po določenih pravilih. Oznake blaga so govoreče oznake in določajo naravo blaga ter njegov izvor po mednarodnih izvoznih režimih.

Pomemben del nadzora je usmerjen tudi v blago, ki se na seznamu ne nahaja, bi pa bilo lahko uporabljeno v namene, povezane z orožjem za množično uničevanje ali s konvencionalnim orožjem in opremo v državah, ki so pod vojaškim embargom. Informacija o taki možni uporabi blaga je podana s strani pristojnih organov, ki o tem obvestijo izvoznika. Tudi izvoznik, ki se take informacije zaveda, je dolžan obvestiti pristojni organ, ki nato odloči, ali je za konkretno blago ter izvoz potrebno dovoljenje. To se imenuje vseobsegajoči nadzor ali »catch-all« nadzor.

Poleg nadzora izvoza je za blago z dvojno rabo urejen tudi nadzor nad posredniškimi storitvami in nadzor nad tranzitom blaga z dvojno rabo, ki bi bilo lahko uporabljeno v namene povezane z orožjem za množično uničevanje. Ta nadzor poteka le, kadar so izpolnjeni določeni pogoji. EU pa daje državam članicam možnost širitve tega nadzora tako glede obsega blaga kot njegove možne uporabe. Takšen pristop omogoča fleksibilnost, ki jo lahko države članice izkoristijo različno glede na lastne politične, varnostne in gospodarske strukture.

Pomembno pa je povedati, da EU nadzira tudi zagotavljanje tehnične pomoči za blago z dvojno rabo, kar pa ni urejeno z Uredbo 428/2009/ES, kadar vključuje prehod oseb preko državne meje. Nadzor nad tehnično pomočjo je na ravni EU sprejet s Skupnim ukrepom Sveta št. 2000/401/SZVP,¹⁶⁴ kot tak pravni instrument pa ni neposredno izvedljiv in ga morajo države članice predhodno prenesti v nacionalno zakonodajo. Tehnično pomoč za blago z dvojno rabo predstavlja vsaka tehnična podpora pri popravilu, razvoju, izdelavi, sestavljanju, preskušanju, vzdrževanju ali drugih tehničnih storitvah. Tehnična pomoč je lahko v obliki navodila, usposabljanja, prenosa znanja ali svetovanja in se lahko nudi tudi v ustni obliki.

¹⁶⁴ Skupni ukrep 2000/401/SZVP za nadzor tehnične pomoči v zvezi z nekaterimi vrstami vojaške uporabe. Dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:32000E0401>

Tehnična pomoč je predmet nadzora, če jo izven EU zagotavlja fizična ali pravna oseba s sedežem v EU in je njena uporaba namenjena za razvoj, proizvodnjo, upravljanje, delovanje, vzdrževanje, skladiščenje, odkrivanje, identifikacijo, širjenje kemičnega, biološkega ali jedrskega orožja, ali drugih jedrskih naprav, ali za razvoj, proizvodnjo, vzdrževanje ali skladiščenje izstrelkov, sposobnih nositi takšno orožje. Prav tako je tehnična pomoč nadzorovana tudi, kadar se nanaša na vojaško uporabo v povezavi s konvencionalnim orožjem in opremo ter se zagotavlja državam, ki imajo uveden embargo na orožje. Države članice se same odločijo za instrument nadzora, ki je lahko dovoljenje ali prepoved, kar tudi predstavlja fleksibilno opcijo nadzora.

Instrumenti nadzora, ki jih uporablja EU so dovoljenja in prepovedi. EU že sama določa šest splošnih izvoznih dovoljenj Unije za določeno vrsto blaga z dvojno rabo, določen namen izvoza ali določene namembne države. Pri njihovi uporabi se morajo izvozniki držati pogojev zapisanih v dovoljenjih ter določb glede poročanja o njihovi uporabi, ki jih določajo države članice na nacionalnem nivoju.

Vsa druga dovoljenja izdajajo države članice. Ta so glede na definicije, ki jih podaja uredba 428/2009/ES, lahko individualna, globalna ali nacionalna splošna dovoljenja. Pri izdaji dovoljenj morajo države članice vloge za dovoljenja presojsati po kriterijih, ki so podani v uredbi 428/2009/ES.

Uredba 428/2009/ES ureja tudi sodelovanje med državami članicami. Podaja obvezni posvetovalni postopek, če se blago pred izvozom iz EU nahaja v drugi državi članici, ter določa obveznost upoštevanja podanih zavrnitev dovoljenj s strani držav članic pri presoji izdaje dovoljenj za skoraj identičen izvoz, s čimer poskuša uveljaviti politiko nespodkopavanja med državami članicami.

Več o posameznih naštetih vsebinah je podano v Prilogi.

5.1.2 EU program pri širjenju nadzora izvoza izven EU

EU in njene članice so v okviru Instrumenta za stabilnost (Instrument for Stability - IfS)¹⁶⁵ zagotovile sredstva za relevantne projekte, ki bi podprli sprejete strategije na področju varnosti in neširjenja orožja za množično uničevanje. V namen nudenja pomoči tretjim državam pri vzpostavitvi sistemov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo skozi programe je vključen generalni direktorat za mednarodno sodelovanje in razvoj DG DEVCO. Eden od takih sodelovalnih programov je tudi dolgoročni program za sodelovanje EU Cooperation Programme (Long Term Programme), ki se nanaša na nadzor blaga z dvojno rabo. V letu 2005 je EU za izvajanje programov pooblastila švedski inštitut SIPRI, v letu 2006 pa nemško izvozno agencijo (Bundesamt Für Ausfuhrkontrolle – BAFA),¹⁶⁶ ki ga je od takrat izvajala v skladu z določbami Resolucije 1540. V letu 2015 je Komisija na ponovnem razpisu za izvajalce programa za sodelovanje, ki se imenuje EU Outreach program 2015-2017, in je tokrat dodatno osredotočen na JV Azijo, izbrala konzorcij, ki ga vodi Expertise France,¹⁶⁷ sestavljajo pa ga francoski Service des Biens à Double Usage (SBDU),¹⁶⁸ švedski inštitut ISP,¹⁶⁹ britanski King's College London¹⁷⁰, britanski National Nuclear Laboratory,¹⁷¹ belgijska carina in University of Liege.¹⁷² Ta program se je začel izvajati šele septembra 2015 ter ima nalogo, da bo k ozaveščanju in pomoči tretjih držav pristopil na drugačen način, kot sta ga imela SIPRI in BAFA. S tretjimi državami bo pričel sodelovati v letu 2016. Cilj programa EU-Outreach¹⁷³ je vzpostavitev in okrepitev sodelovanja s partnerskimi državami po vsem svetu s promocijo nadzora izvoza blaga z dvojno rabo in vzpostavitvijo sistemov nadzora izvoza, ki bi bili usklajeni z mednarodnimi standardi nadzora izvoza ter tako vzdrževali stabilno in dolgoročno partnerstvo. Seveda je končni cilj zmanjšanje tveganja v zvezi s širjenjem orožja za množično uničevanje in povezanimi materiali, opremo in tehnologijo.

¹⁶⁵ Instrument za stabilnost je novejši instrument zunanjih odnosov, ki je bil vzpostavljen 1. januarja 2007. Predstavlja glavno politično za čim hitrejšo financiranje pomoči državam, ki so v situacijah nastajajočih kriz in naravnih nesreč. (Gänzle 2009, 2).

¹⁶⁶ Dostopno na: http://www.bafa.eu/bafa/en/export_control/eu-outreach/index.html

¹⁶⁷ Expertise France je javna agencija v sklopu francoskega zunanjega ministrstva in francoskega finančnega ministrstva. Dostopno na: <http://www.expertisefrance.fr/>

¹⁶⁸ Dostopno na: <http://archives.entreprises.gouv.fr/2012/www.industrie.gouv.fr/pratique/bdusage/sbdu-english.html>

¹⁶⁹ Dostopno na: <http://www.isp.se/sa/node.asp?node=410>

¹⁷⁰ Dostopno na: <http://www.kcl.ac.uk/index.aspx>

¹⁷¹ Dostopno na: <http://www.nnl.co.uk/>

¹⁷² Dostopno na: https://www.ulg.ac.be/cms/c_5000/en/home

¹⁷³ Dostopno na: <https://export-control.jrc.ec.europa.eu/Home/Dual-use-trade-control>

EU –Outreach program v izvedbi BAFA in SIPRI je v letu 2014 sodeloval s 23 partnerskimi državami,¹⁷⁴ ki so v šestih regijah. Za doseganje namena vzpostavitve polno operativnega sistema nadzora izvoza želi doseči relevantne akterje v vsaki državi – predstavnike ministrstev za gospodarstvo, finance, notranje zadeve, zunanje zadeve, pravosodje, organ, ki izdaja dovoljenja ter carinsko upravo. Poleg teh želi v aktivnosti programa vključiti tudi predstavnike pomembne industrije. Države članice so vključene v program s svojimi eksperti, ki lahko ponudijo svoje izkušnje iz praktičnega vidika tako iz zakonodajnega vidika, kot iz procesa izdaje dovoljenj, izvajanja nadzora in sodelovanja z industrijo. Ker lahko države, v katerih se usposabljanje izvaja, črpajo različne izkušnje iz 28 držav, se lažje identificirajo s katero od njih.

EU Outreach program vzpostavlja dolgoročno in trajno sodelovanje s partnersko državo, pri čemer ponuja dejavnosti na petih ključnih področjih, ki jih imenuje stebre:

- pravno področje
- izdaja dovoljenj
- carinske aktivnosti
- ozaveščanje
- sankcioniranje

Ti stebri podpirajo učinkovit sistem nadzora izvoza. Pri sodelovanju s partnersko državo EU pripravi pristop po meri države. Nekatere morda potrebujejo vzpostavitev ali nadgradnjo le nekaj stebrov, izvajajo pa tudi posamezne aktivnosti iz vseh stebrov po potrebi. Za tako sodelovanje ponujajo več načinov, od sodelovanja na daljavo pri pravnih pregledih, usposabljanj, seminarjev, delavnic, študijskih obiskov, mednarodnih konferenc, aktivnosti ozaveščanja, do podpore usposabljanju trenerjev ter podpore pri nastanku pomembnih dokumentov kakršni so priročniki. Vsa ta orodja so prirejena za specifične potrebe posamezne partnerske države in uporabljena v posebnih situacijah. Pomembno vodilo tega programa je dejstvo, da je nadzor izvoza kot vidik državne zunanje in varnostne politike izključna odgovornost države same. Ta mora tudi dosledno izvajati dogovore in uredbe, ki jih sprejme na tem področju.

¹⁷⁴ Partnerske države so Albanija, Armenija, Azerbajdžan, Belorusija, Bosna in Hercegovina, Kitajska, Makedonija, Gruzija, Indija, Jordanija, Kazahstan, Malezija, Moldavija, Črna Gora, Maroko, Pakistan, Filipini, Srbija, tajska, Tunis, Združeni arabski emirati, Ukrajina in Vietnam.

EU Outreach program se povezuje tudi z drugimi akterji na tem področju ter z ostalimi iniciativami, npr. s CBRN centri odličnosti,¹⁷⁵ mednarodnimi organizacijami, nevladnimi organizacijami in univerzami. Med pomembnimi partnerji so tudi ZN, OVSE in G8.¹⁷⁶ Sodeluje pa tudi z ameriškim programom EXBS¹⁷⁷ z namenom doseganja sinergijskih učinkov in preprečevanja prekrivanja s tem programom.¹⁷⁸

5.1.3 Potreba po spremembi sistema nadzora izvoza

Uredba 428/2009/ES se izvaja in uveljavlja na nacionalni ravni. Od leta 2009 se je že spremenila z uvedbo novih splošnih izvoznih dovoljenj Unije¹⁷⁹ v letu 2011, ki pospešujejo trgovino določenega blaga z dvojno rabo v določene namembne države, pa tudi s posodobljenim seznamom nadziranega blaga z dvojno rabo v letih 2012¹⁸⁰ in 2014.¹⁸¹ Pokazala pa se je potreba tudi po drugih spremembah EU režima. Evropska komisija je junija 2011 objavila zeleno knjigo *Sistem Evropske unije za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo: zagotavljanje varnosti in konkurenčnosti* s ciljem širše javne razprave o delovanju sistema EU.¹⁸² V njem se je osredotočila na iskanje pravega ravnovesja med zasledovanim ciljem varnosti in potrebo po podpori poslovnim dejavnostim. Nadzor izvoza v EU naj bi izhajal iz trgovinskih in varnostnih premislekov na eni strani ter ukrepov EU in nacionalnih ukrepov na drugi. Pri tem prevladajo nacionalni ukrepi, kadar se pojavijo izredne okoliščine, ki lahko vplivajo na temeljne varnostne interese katere od držav članic. Evropska komisija je izpostavila pomen nadzora izvoza EU v spreminjajočem se svetu, pomen sektorja blaga z dvojno rabo, ki ga je ocenila na cca 5000 družb, širokega razpona industrije blaga z dvojno rabo, pomen razpoložljivosti blaga, gospodarskega napredka in hitre modernizacije ter povečanje svetovne ponudbe. Ponudila je pregled nad obstoječimi ukrepi z izdajo dovoljenj, »catch-all« nadzor, nadzor posredniških storitev in tranzita ter nacionalne razlike pri dodatnem nadzoru s strani držav članic. Dotaknila se je tudi nadzora prenosa blaga z dvojno rabo znotraj EU ter sistem spreminjanja seznama nadziranega blaga. V zeleni knjigi je podala okvir in usmeritev k novemu modelu EU za nadzor izvoza, katerega strateški cilj naj bi

¹⁷⁵ Dostopno na: <http://www.cbrn-coe.eu/>

¹⁷⁶ Dostopno na: http://www.g8.utoronto.ca/what_is_g8.html

¹⁷⁷ Dostopno na: <http://www.state.gov/t/isn/ecc/c27911.htm>

¹⁷⁸ EU-Outreach in export control of dual-use items. Programme overview, BAFA. November 2013

¹⁷⁹ Uredba (EU) št. 1232/2011 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 16. novembra 2011

¹⁸⁰ Uredba (EU) št. 388/2012 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 19. aprila 2012

¹⁸¹ Uredba Komisije (EU) št. 1382/2014 z dne 22. oktobra 2014

¹⁸² COM (2013) 393 z dne 30. junija 2011.

temeljil na podlagi tveganja in določitve prednostnih ukrepov. V ta namen je predlagala obravnavo skupne ocene tveganja, večje izmenjave podatkov, skupnega pristopa do »catch-all« nadzora, rešitev za nadzor prenosa znotraj EU ter izboljšanje dostopa do podatkov za carinske organe.

Na podlagi zelene knjige je Evropska komisija izvedla obsežno javno razpravo o sistemu EU za nadzor izvoza in iz odgovorov objavila delovni dokument.¹⁸³

Podala je tudi poročilo o izvajanju uredbe 428/2009/ES, s katerim sta se seznanila Svet in Evropski parlament oktobra 2013.¹⁸⁴ V tem poročilu je podala dve večji spremembi od sprejema uredbe 428/2009/ES in sicer uvedbo petih novih splošnih izvoznih dovoljenj Unije v letu 2011 ter posodobitev seznama nadziranega blaga z dvojno rabo v letu 2012 v Prilogi I uredbe 428/2009/ES, kamor so bile vključene spremembe v mednarodnih izvoznih režimih do konca leta 2009 in 2010. V poročilu je ocenila obseg in uporabo splošnih izvoznih dovoljenj Unije na 4000 obvestil in 3500 družb, podala opravljeno delo v zvezi z izvajanjem uredbe ter dejavnostmi usklajevalne skupine za blago z dvojno rabo, pripravo smernic, izvedbo strokovnih obiskov ter izmenjavo informacij preko varnega in šifriranega elektronskega sistema. V poročilu je na podlagi podatkov, prejetih do leta 2012, ocenila, da nadzor izvoza neposredno vpliva na domeno izvoza, ki predstavlja 20 odstotkov celotnega izvoza EU, vrednost nadzorovanega blaga pa približno 2 odstotka.

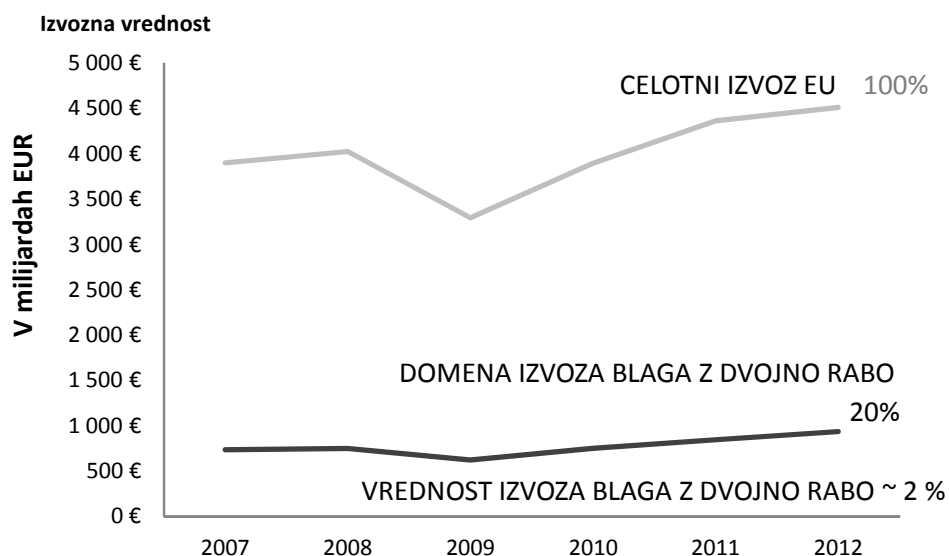
Podobna ocena je bila podana v poročilu do leta 2013,¹⁸⁵ kjer je Komisija tudi navedla podatek, da je bilo v letu 2013 izdanih tudi 260 zavrnitev izvoza s strani vseh držav članic, kar pa predstavlja le 0,06% izvoza blaga z dvojno rabo oz. le 0,003% celotnega izvoza EU.

¹⁸³ SWD(2013) 7 z dne 17. januarja 2013

¹⁸⁴ COM(2013) 710 z dne 16. oktobra 2013

¹⁸⁵ Poročilo je dostopno na: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/july/tradoc_153612.pdf

Slika 5. 1: Ocenjena vrednost izvoza blaga z dvojno rabo v primerjavi z domeno izvoza blaga z dvojno rabo in celotnim izvozom EU

Vir: COM(2014) 244 final z dne 29. aprila 2014

Kot izzive pri politiki nadzora izvoza Komisija v poročilu navaja vedno večje inovacijske in proizvodne zmogljivosti gospodarstev v vzponu ter posledično razpoložljivost občutljivih izdelkov v drugih državah, večnacionalne družbe in industrijske procese v svetovnih proizvodnih mrežah in dobavnih verigah, globalizacijo ter vedno večji obseg trgovine. Pomemben dejavnik pa so tudi hitro širjenje tehnološkega in znanstvenega razvoja, mobilnost znanja ter pojav novih naprednih transformacijskih tehnologij in raziskave dvojne rabe v znanosti. Industrija, ki je povezana z blagom z dvojno rabo združuje več tisoč malih, srednje velikih in velikih podjetij, ki zagotavljajo delovna mesta z visoko dodano vrednostjo in strokovnim znanjem, vključuje pa tudi veliko dela na področju raziskav in razvoja.

V obdobju od 2010 do 2014 je Evropska komisija organizirala tudi konference,¹⁸⁶ kjer je svoje predloge za spremembo predstavila širšemu krogu in predvsem predstavnikom gospodarskih združenj in upoštevala tudi njihove odzive.

Na podlagi navedenih poročil in odzivov je Evropska komisija leta 2014 izdala že novo sporočilo *Pregled politike nadzora izvoza: zagotavljanje varnosti in konkurenčnosti v*

¹⁸⁶ Strategic Export Control Conference junija 2013 Dostopno na: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/july/tradoc_151594.pdf

spreminjajočem se svetu konec aprila 2014,¹⁸⁷ ki je namenjeno novi usmeritvi nadzora izvoza ter opredelitvi konkretnih politik za posodobitev obstoječega režima kot prilagoditev na spreminjanje gospodarskih, tehnoloških in političnih razmer. Kot najvišji prioriteti sta v sporočilu izpostavljeni varnost ter povečanje prispevka EU k mednarodni varnosti. Predlogi Komisije v sporočilu se nanašajo na intenzivnejše spremljanje sprememb seznamov v mednarodnih izvoznih režimih, razvoj v smeri »človekove varnosti«, kar se nanaša tudi na varovanje človekovih pravic ter v smeri »pametne varnosti« za prilagoditev nadzora širjenju novih tehnologij. Sem sodi modernizacija obstoječih instrumentov nadzora, ki zadeva izvoz, prenos, posredniške storitve, neopredmeten prenos tehnologije in tranzit. Kot drugo prioriteto Komisija predstavi mednarodno konvergenco nadzora izvoza ter vzpostavitev enakih konkurenčnih pogojev na svetovni ravni. Sem spada pravočasna posodobitev seznamov, pa tudi dodajanje blaga, ki je le v interesu EU, prav tako sodi v to prioriteto optimizacija postopkov za izdajo dovoljenj, redno preverjanje uporabe nacionalnih splošnih dovoljenj ter možnost uvedbe novih dovoljenj za določene aktualne aktivnosti in sektorje. Komisija želi enotno zastopnost v mednarodnih izvoznih režimih kot odraz svoje vloge pri preprečevanju širjenja orožja in trgovine z blagom z dvojno rabo.

Naslednja prednostna naloga, ki si jo je Komisija v sporočilu zadala, je razvoj učinkovitega in konkurenčnega režima EU na podlagi pristopa upravljanja tveganja, enotnega »catch-all« pristopa ter učinkovitega pregleda seznama blaga z dvojno rabo, ki se nadzoruje pri prenosu znotraj EU. Kot zadnja prednostna naloga je izpostavljena podpora učinkovitega in doslednega izvajanja sistema ter povečana učinkovitost nadzora. Poseben poudarek Komisija nameni temeljni vlogi zasebnega sektorja v verigi nadzora, v okviru katere najbolj izpostavi zagotavljanje skladnosti kot neke vrste samo-urejanja na podlagi pripravljenih standardnih zahtev s strani administracije, v z namenom vzajemne krepitve skladnosti in konkurenčnosti.

Poleg sporočila je Komisija pričela z oceno učinka, s katerim bi ocenila stroške in prednosti sprememb. Svet EU je v odzivu na sporočilo Komisije sprejel sklepe,¹⁸⁸ v katerih je priznal napredek, ki ga je pri postopku pregleda dosegla Komisija skupaj z državami članicami ter odobril nadaljnji razvoj nadzora nad izvozom, katerega cilj je preprečiti širjenje orožja za množično uničevanje in prekomerno kopičenje konvencionalnega orožja. Ob tem Svet

¹⁸⁷ COM(2014) 244 final z dne 29. aprila 2014

¹⁸⁸ Dokument Sveta EU 15926/14 z dne 21. novembra 2014. Dostopno na: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15926-2014-INIT/sl/pdf>

poudarja bistveno vprašanje, kako ohraniti raven nadzora, hkrati pa poiskati ravnotežje med varnostjo in zakonito trgovino. Poudaril je potrebo po sodobnem in prilagodljivem sistemu nadzora, ki potrebuje ustrezno preglednost in konkretno partnerstvo vključenih akterjev, posebno zasebnega sektorja. Osredotoča se na nastajajoče probleme nadzora nad nematerialnim prenosom tehnologije, informacijsko in komunikacijsko tehnologijo v zvezi z njeno širšo uporabo tudi pri kršitvi človekovih pravic, notranji represiji ali terorizmu ter na nadzor že v fazi raziskav o dvojni rabi, ki bi omogočal boljši pretok znanja ter globalno konkurenčnost znanosti in tehnologije.

EU je v letu 2014 sprejela tudi uredbo,¹⁸⁹ s katero je na Komisijo delegirala določene pravice glede spreminjanja seznamov nadziranega blaga in spreminjanja namembnih krajev iz splošnih izvoznih dovoljenj Unije. Evropski parlament, Svet in Komisija so objavili skupno izjavo,¹⁹⁰ v kateri so poudarili, da je potrebna posodobitev in nadaljnja konvergenca sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, da bi se lahko odzivali na nove grožnje in hitre tehnološke spremembe, zmanjšali izkrivljanja ter spodbudili enake konkurenčne pogoje za izvoznike. Nato je Svet 21. novembra 2014 sprejel sklepe o pregledu politike za nadzor izvoza.¹⁹¹ Evropski parlament pa je postavil ustno vprašanje o zlorabi blaga z dvojno rabo v namene kršenja človekovih pravic.¹⁹² Na podlagi prenesene pristojnosti je izšla tudi delegirana uredba Komisije (EU) št. 1382/2014 z dne 22. oktobra 2014, ki je posobila seznam nadziranega blaga v prilogi I Uredbe 428/2009/ES. Te spremembe pomenijo odpravo nadzora nekaterih postavk in spremembe ter opredelitve blaga, vključujejo nov nadzor (npr. nad programsko opremo za nadziranje in poseganje v zasebnost), hkrati pa lahko EU seznam nadziranega blaga hitreje sledi spremembam nadziranega blaga v režimih.

Vzpostavljanje ustreznega ravnotežja med prepoznavanjem in nadziranjem sofisticiranih dobavnih verig, prevlade internetnih komunikacij, in računalništva v oblakih, ki onemogočajo nadzor transferjev tehnologije je kot izziv za EU pri prenovi sistema prepoznano tudi v akademski sferi. Sistem nadzora izvoza se mora torej še razvijati, saj se sooča z navedenimi navidezno nepremagljivimi preprekami. (Miller 2015, 22) Prav tako EU ni dovolj sposobna prepoznati tveganja zaradi razkoraka med širjenjem orožja zaradi hitro rastoče tehnologije in

¹⁸⁹ Uredba (EU) št. 599/2014 z dne 12. junija 2014

¹⁹⁰ ¹⁹⁰ Skupna izjava Evropskega parlamenta, Sveta in Komisije, priložena k Uredbi (EU) št. 599/2014

¹⁹¹ Dostopno na: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/145903.pdf

¹⁹² Dostopno na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+OQ+O-2014-000081+0+DOC+XML+V0//EN>

umeščanjem novega blaga z dvojno rabo v seznam nadziranega blaga. Kljub pomanjkljivostim pa se Miller (2015, 22) boji, da bo prenova uredbe 428/2009/EU z administrativnimi bremenami zadušila gospodarsko konkurenčnost EU, ovirala zmogljivosti nacionalnih obramb, postavila ovire razvoju in raziskavam na tem področju in preusmerila tuje trgovce na druge trge. Čeprav mora EU graditi na svojih obstoječih politikah, mora pri prenovi sistema previdno uravnotežiti soodvisnost med mednarodno varnostjo in trgovino (Miller 2015, 21).

Pri analizi sistema nadzora izvoza integracije, katere del je podrobno opisan v Prilogi, smo z opisi obsega sistema nadzora in strukture posameznih elementov podrobno pokazali na kompleksnost sistema, ki potrebuje optimizacijo, prilagodljivost in razvoj. Prikazali smo cilj sistema, ki je zavestno izkazan kot ravnovesje med varnostnimi in proizvodnimi strukturami moči, sprejete strategije. Na drugi strani smo opredelili okolje, nastajajoče probleme nadzora nad neopredmetenim prenosom tehnologije, različnimi programi širjenja orožja, svetovnimi dobavnimi verigami ter širjenje tveganj pri kibernetiki varnosti v področje kršenja človekovih pravic, kar predstavlja nove in nove grožnje. Z razmišljanjem o potrebnih elementih za model upravljanja znanja smo identificirali fleksibilnost sistema pri posameznih nadzorovanih aktivnostih za države članice ter možnost širitve seznama blaga z dvojno rabo. Pregledali smo zunanje delovanje režima s promocijo in pomočjo tretjim državam ter strukturne podporne elemente, katere osnovo nudi obvezujoča zakonodaja, izmenjavo informacij pa varni informacijski elektronski sistem ter pokazali princip in dinamiko spreminjanja sistema, ki jo želimo z modelom izboljšati.

5.2 Nacionalni nadzor izvoza blaga in tehnologije z dvojno rabo v državi članici

Sistem nadzora, ki se vzpostavlja v posamezni državi, ki je članica integracije, je seveda v veliki meri pogojen s sistemom, ki ga postavi integracija in ponuja le manjše možnosti odstopanj.

Država članica EU ima osnovno usmeritev podano s strani EU, ki ji z Uredbo 428/2009/ES daje osnovni okvir in možnost uporabe instrumentov pri sistemu nadzora. Na nacionalni ravni

pa država članica sprejme zakonodajo,¹⁹³ s katero zakonodajo EU dopolni v delu, ki se nanaša na lastno ureditev in nacionalne preference, pri čemer določbe nacionalne zakonodaje ne smejo bistveno odstopati od določb EU. Pri dvomu, katere določbe bi lahko prevladale v primeru dileme med različno ureditvijo na EU ali nacionalnem nivoju, je namreč potrebno upoštevati prevlado sekundarnega prava EU, ki je skupek vseh normativnih aktov, ki so jih institucije EU sprejele na osnovi pogodbenih določb, kamor sodijo tudi pravno zavezujoče uredbe.

Kot primera sta v bolj grobih obrisih podana sistema ene izmed starejših in razvitejših držav članic in ene od zadnjih pristopnic: Nemčije in Slovenije. Nemčijo smo izbrali, ker predstavlja večjo in visoko razvito državo in ker je pri postavljanju sistema nadzora v EU aktivno sodelovala od njegovega snovanja naprej. Slovenijo pa smo izbrali kot manjšo državo članico, ki je v integracijo vstopila v času, ko je ta že imela vzpostavljen sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo.¹⁹⁴

5.2.1 Nemčija in nadzor izvoza

Nemčija je ena vodilnih članic EU pri prenovah sistema nadzora izvoza ne le na EU ravni marveč tudi v mednarodnih izvoznih režimih, s katerimi uveljavlja svojo politiko neširjenja orožja (Crawford 2006).

Nemčija je kot država članica EU na področju blaga z dvojno rabo zavezana k upoštevanju Uredbe 428/2009/ES kot neposredne zakonodaje, ki je nad nacionalnimi zakoni na tem področju. Ker zgodovina nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v Nemčiji izhaja že iz časov pred vzpostavitvijo sistema na ravni EU, ima nekaj svojih posebnosti, v polni meri pa izkorišča tudi fleksibilnost, ki jo omogoča zakonodaja EU svojim članicam glede na nacionalne potrebe. Nemški zakon o zunanji trgovini - *Außenwirtschaftsgesetz* (AWG)¹⁹⁵ je stopil v veljavo leta 1962 ter že pričel urejati tudi to področje. Zaradi prevzema pristojnosti EU v zvezi s skupno trgovinsko politiko, sta bila ta zakon in podrejena uredba -

¹⁹³ Zakonodaja se lahko nanaša na podzakonske akte za neposredno izvajanje EU uredbe ali tudi na zakone, kjer država članica ureja določbe, ki na ravni integracije niso urejeni z akti, ki so neposredno uporabljivi s strani držav članic.

¹⁹⁴ Leta 2004 je bila v veljavi Uredba 1334/2000/ES.

¹⁹⁵ Dostopno na: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/awg_2013/gesamt.pdf

Außenwirtschaftsverordnung (AWV)¹⁹⁶ večkrat spremenjena, kar je povzročilo precejšnjo kompleksnost za uporabnike.

Nadzor izvoza je orientiran k zagotavljanju varnosti ter zunanje-političnih interesov Nemčije. Cilj nadzora izvoza v Nemčiji¹⁹⁷ je zavarovati mir in preprečiti nasilje. Prav tako je cilj nadzora izvoza zavarovanje človekovih pravic in trajnostni svetovni razvoj. Po drugi strani pa je cilj nadzora izvoza zavarovanje nemških podjetij pred vključenostjo v nezakonite nabavne aktivnosti s strani tretjih oseb ter omogočanje varnega dostopa do tehnologij in rastočih izvoznih in uvoznih trgov za nemška podjetja. Nemčija je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja temeljito prenovila in zaostрила nadzor izvoza zaradi odkritja, da so nemška podjetja z vrsto nezakonitih izvozov v Irak v obdobju Zalivske vojne močno podprla iraški jedrski program. V letih 1990 in 1992 je nemška vlada postavila višje standarde nadzora izvoza, povečala kazni za kršenje predpisov in preusmerila del odgovornosti na podjetja, ki morajo izvajati programe notranjega nadzora, ravnati pošteno in z integriteto.

Politiko nadzora izvoza blaga z dvojno rabo kreira in vodi Zvezno ministrstvo za gospodarstvo in energijo (Bundesministerium für Wirtschaft und Energie), ki je v letu 2013 nasledilo Zvezno ministrstvo za gospodarstvo in tehnologijo (Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie).¹⁹⁸ Nemčija je za operativno izvajanje sistema nadzora postavila poseben organ, zvezno agencijo Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle (BAFA),¹⁹⁹ ki izdaja dovoljenja ter skrbi za povezavo z nemško industrijo ter z mednarodno javnostjo. Pri težjih primerih, ki potrebujejo politično odločitev, je temu organu nadrejeno ministrstvo, pristojno za gospodarstvo, kamor se uvršča področje nadzora izvoza blaga z dvojno rabo vsebinsko. BAFA pa pogodbeno izvaja tudi aktivnosti ozaveščanja in širjenja sistemov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v okviru EU pilotnega programa Evropske komisije v tretjih državah.²⁰⁰ S številčno kadrovske podlago in z dolgoletnim znanjem predstavlja BAFA s svojim delovanjem primer dovršene in napredne konkretizacije sistema nadzora izvoza na ravni države članice.

¹⁹⁶ Dostopno na: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/awv_2013/gesamt.pdf

¹⁹⁷ Iz poročila nemške zvezne agencije BAFA za leti 2009/2010.

¹⁹⁸ Dostopno na: <http://www.bmwi.de/>

¹⁹⁹ BAFA: Report 2013/2014 - Foreign trade, economic development, energy and climate protection. Dostopno na: http://www.bafa.de/bafa/en/the_office/publications/bafa_report_2013_2014.pdf

²⁰⁰ Dostopno na: http://www.bafa.eu/bafa/en/export_control/eu-outreach/index.html

BAFA največkrat poišče ustrezne informacije znotraj agencije in odloča o izdaji dovoljenja. Postopek izdaje dovoljenja ima tri faze. V prvi fazi se agencija obrne na obveščevalne organe, če potrebuje informacije z njihove strani. Pridobljene informacije shrani v bazo podatkov, ki predstavlja del ocene tveganja v postopku. V naslednji fazi preveri tehnično verodostojnost²⁰¹ vloge, pri čemer upošteva podatke s strani vlagatelja in obveščevalnih organov. V zadnji fazi preverja zanesljivost izvoznika, končno uporabo in oceni tveganje, da bo blago morda preusmerjeno, pri čemer tudi uporablja podatke obveščevalnih služb.

Pri izvajanju Uredbe 428/2009/ES je Nemčija izkoristila nekaj opsijskih možnosti,²⁰² ki jih državam članicam ponuja EU. Ni namreč razširila obsega nadzora nad posredništvom, razširila pa je nadzor nad tranzitom blaga z dvojno rabo v opciji možnosti izdaje predhodnega dovoljenja, pri čemer pa ni izbrala širitve obsega nadziranega blaga z dvojno rabo. Na podlagi opcije, da lahko država članica zaradi javne varnosti ali spoštovanja človekovih pravic prepove oziroma uvede izvoz blaga z dvojno rabo, ki ni navedeno v seznamu blaga z dvojno rabo, je Nemčija dodala še vrsto blaga, ki pa je največkrat vezano na pogoj namembne države pod vojaškim embargom.²⁰³

Prav tako pa je Nemčija izrabila možnost, da zahteva dovoljenje za prenos blaga z dvojno rabo znotraj EU izven obvezujočega seznama blaga, ki potrebuje tako dovoljenje. V skladu z opcijo, da lahko države članice obdržijo ali uvedejo nacionalna splošna dovoljenja, Nemčija ponuja svojim izvoznikom pet nacionalnih splošnih izvoznih dovoljenj²⁰⁴ poleg možnosti uporabe EU splošnih izvoznih dovoljenj.

Posebnost, ki jo opazimo v sistemu, je, da je Nemčija seznamu nadzorovanega blaga dodala še nekaj nacionalno določenega blaga, ki pri izvozu potrebuje dovoljenje in je namenjeno v določene države, in sicer zaradi možnega kršenja javne varnosti ali človekovih pravic.²⁰⁵

²⁰¹ »technical plausibility«

²⁰² <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2015:051:FULL&from=SL>

²⁰³ Največkrat gre za primere, kjer je država nakupovalka ali namembna država Iran, Kuba, Libija, Mjanmar, Severna Koreja ali Sirija.

²⁰⁴ V Nemčiji je veljavnih pet nacionalnih splošnih izvoznih dovoljenj: (1) splošno dovoljenje št. 9 za grafit; (2) splošno dovoljenje št. 10 za računalnike in sorodno opremo; (3) splošno dovoljenje št. 12 za izvoz določenega blaga z dvojno rabo pod določeno mejno vrednostjo; (4) splošno dovoljenje št. 13 za izvoz določenega blaga z dvojno rabo v določenih okoliščinah; (5) splošno dovoljenje št. 16 za telekomunikacije in varnost podatkov.

²⁰⁵ Država članica lahko opsijsko uvede na podlagi prvega odstavka 8. Člena Uredbe 428/2009/ES. Evropska komisija spremlja nacionalno izbiro fleksibilnih opcij in jo periodično objavlja v Uradnem listu EU, seriji C. Zadnja ureditev je na voljo v UL C51/8. Dostopno na: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/march/tradoc_149187.pdf

Druga posebnost nemške ureditve je, da ponuja večjo tehnično pomoč svoji industriji,²⁰⁶ ter ji pomaga pri uvrščanju blaga v seznam blaga z dvojno rabo. Prav tako pa je sprejela predpise, da lahko za določeno blago izda t.i. ničelno dovoljenje, ki dovoljuje izvoz blaga v nameravano namembno državo in pri tem potrjuje, da se blago ne uvršča na seznam nadziranega blaga. To je edinstvena praksa, ki se ne izvaja v nobeni drugi državi članici.

Nemčija je administrativno podprla sistem nadzora izvoza. Agencija BAFA je razdeljena v več oddelkov²⁰⁷ glede na posebnosti v samem sistemu nadzora. Tako en oddelek dela na dovoljenjih za blago z dvojno rabo, ki se nahaja na seznamu, drug oddelek pa obravnava vloge za izvoz blaga, ki ni uvrščeno v seznam. V okviru BAFA deluje čez 160 administrativnih uslužbencev in preko 90 inženirjev, ki zasledujejo tehnično plat blaga z dvojno rabo in tako ustrezno podpirajo domačo industrijo. Ne glede na visoko podporo s strani nacionalnih organov pa je v Nemčiji izrazito prisotno zavedanje, da je nadzor izvoza učinkovit le v sodelovanju z industrijo, ki mora sprejeti svoj del odgovornosti. BAFA prejme letno preko 50.000 povpraševanj in vlog za dovoljenja na tem področju, zato je na nacionalni ravni temeljito razvila tudi zahteve za zagotavljanje skladnosti za svoje izvoznike oziroma pogoje za notranji program nadzora. Pri teh pogojih izpostavlja potrebo po specifičnih kadrih,²⁰⁸ ki so namenjeni zagotavljanju skladnosti v organizaciji, ki razpolagajo s tehničnim znanjem in potrebnimi organizacijskimi postopki in procesi. Organizacija je dolžna zagotoviti ustrezno organizacijsko strukturo odgovornosti, ki poteka od zgoraj navzdol. Izvajati mora redne preglede in nadzor, imeti primerne delovne postopke in splošno ozaveščenost z izdelavo navodil, priročnikov, izobraževanjem in širjenjem ustreznih informacij, zagotavljati pa mora tudi fizično in tehnično varovanje ter hranjenje podatkov. Zagotavljanje skladnosti nemškim organizacijam prinaša korist. Postopki zanje potekajo hitreje, pridobijo lahko splošno izvozno dovoljenje ter tudi povečajo kredibilnost organizacije kot zanesljivega partnerja na globalni ravni.

²⁰⁶ BAFA je pripravila poseben priročnik za industrijo, imenovan HADDEX. Dostopno na: <http://www.ausfuhrkontrolle.info/ausfuhrkontrolle/de/arbeitshilfen/haddex/index.html>

²⁰⁷ Dostopno na: http://www.bafa.de/bafa/de/das_bafa/organisation.html

²⁰⁸ Internal Compliance Programs-ICP (BAFA, 2012). Dostopno na: http://www.bafa.eu/bafa/en/export_control/publications/export_control_icp.pdf

Nemčija je v zadnjih letih prenovila tudi nacionalno zakonodajo in sicer zakon o zunanji trgovini (AWG), ki ga je poenostavila in prepолоvila število paragrafov.²⁰⁹ Vpeljala je moderno terminologijo, ki je usklajena z evropsko zakonodajno terminologijo in zakon bolje strukturirala. Vsebinsko se zakonodaja na področju blaga z dvojno rabo ni spremenila, je pa izpustila stare določbe.

5.2.2 Slovenija in nadzor izvoza

V Sloveniji za namen te naloge obravnavamo sistem nadzora izvoza nad blagom z dvojno rabo od leta 2000,²¹⁰ ko država še ni bila članica EU. Leta 2000 je bil sprejet Zakon o izvozu blaga z dvojno rabo²¹¹ in ustrezne podzakonske akte, pri čemer pa je znotraj procesa pridruževanja EU že sledila vzpostavljenemu sistemu na ravni EU, pretežno v delu seznama blaga z dvojno rabo. Leta 2004 je kot država članica postala zavezana neposredno izvajati zakonodajo EU. Z vstopom v EU so se pravne podlage spremenile. Z namenom ustreznega izvajanja Uredbe 428/2009/ES, Skupnega ukrepa Sveta 2000/401/SVZP ter nacionalne ureditve sistema sta bila leta 2004 sprejeta Zakon o nadzoru izvoza blaga z dvojno rabo²¹² in Uredba o načinu izdaje dovoljenj in potrdil ter vlogi Komisije za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo,²¹³ V zakonodajo je Slovenija vključila potrebne elemente za izvajanje EU režima, pa tudi posamezne instrumente, ki so jih vsebovali mednarodni izvozni režimi. Do leta 2005 je Sloveniji uspel pristop v tri mednarodne izvozne režime NSG, AG in WA, še vedno pa z nekaj drugimi novejšimi državami članicami EU čaka na pristop v MTCR.

Razdeljena je bila nacionalna pristojnost za izvajanje posameznih glavnih instrumentov – kot je izdaja dovoljenj, priprava nacionalnih predpisov in komunikacija z relevantnimi gospodarskimi subjekti kot pristojnost ministrstva, pristojnega za gospodarstvo, ter pristojnost za nadzor nad izvajanjem sistema nadzora nad režimom, ki ga je prevzela carina po vzoru drugih držav članic. Del kazni za prekrške je uredila v Zakonu o nadzoru izvoza blaga z

²⁰⁹ Prenova je bila končana v letu 2013. Dostopno na: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/awg_2013/gesamt.pdf

²¹⁰ Ker Slovenija in njen sistem nadzora izvoza obravnavamo kot državo članico, upoštevamo podatke od leta 2000 s sprejetjem zakona, ki je že upošteval usklajenost z ureditvijo EU v procesu pristopa. Drugače pa se je Slovenija z izvozom blaga z dvojno rabo srečevala že v okviru ureditve v Jugoslaviji.

²¹¹ Zakon o izvozu blaga z dvojno rabo (Uradni list RS št. 31/00) je vseboval čisto nacionalen sistem nadzora. Prav tako je z njim Slovenija morala določiti seznam blaga z dvojno rabo, ki ga je nadzirala.

²¹² Zakon o nadzoru izvoza blaga z dvojno rabo (Ur.l. RS 37/04 in 8/10)

²¹³ Uredba o načinu izdaje dovoljenj in potrdil ter vlogi Komisije za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo (Ur.l. RS 34/10 in 42/12)

dvojno rabo (ZNIBDR), delno jih je vključila v spremembe kazenskega zakonika. Zaradi spreminjanja evropskega sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, večjega razumevanja področja in sodelovanja, pa tudi zaradi ugotovljenih ustrežnejših rešitev za izvajanje, so se nacionalni predpisi nekajkrat spremenili. Spremenil in razširil se je tudi namen izvajanja sistema.

Slovenija si prizadeva za pospeševanje odgovorne trgovine z blagom z dvojno rabo, ki bo z ustreznim sistemom nadzora promovirala globalno varnost in omogočala konkurenčnost trgovanja.²¹⁴

Iz EU sistema nadzora izvoza je Slovenija prevzela vse obvezne določbe, opcijskih, ki bi lahko širile obseg nadzora glede posredovanja in tranzita,²¹⁵ pa ni uporabila. Prav tako nadzora ni razširila z uporabo načela »catch-all« za blago z dvojno rabo, ki ni na seznamu, v primeru, da ima izvoznik le sum, da je ali bi lahko bilo njegovo blago kot celota ali po delih uporabljeno v povezavi z orožji za množično uničevanje. Slovenija je prevzela tudi vsakokratni seznam blaga z dvojno rabo, ki ga je določila EU in ni dodala dodatnega nacionalnega blaga na ta seznam. Vse te odločitve so bile povezane z ekonomskimi in varnostnimi strukturami ter kapaciteto človeških virov. Ne glede na razlike v izvajanju sistema EU je Slovenija seznanjena z izvajanjem sistemov nadzora v vseh državah članicah, saj informacijo redno objavlja Evropska komisija v uradnem listu.²¹⁶

Skladno z zakonom (ZNIBDR) je Slovenija za izvajanje sistema ustanovila sektor v okviru ministrstva, pristojnega za gospodarstvo. Slovenija izbrala svojstven način uporabe obstoječih človeških virov v državni upravi, saj je za predhodno odločanje ustanovila vladno komisijo, sestavljeno iz osmih resorjev, da bi lahko pokrila široko območje sektorjev, ki ga blago z dvojno rabo pokriva ter hkrati pridobila čim več informacij tudi iz varnostnih struktur.

²¹⁴http://www.mgrt.gov.si/si/delovna_podrocja/turizem_in_internacionalizacija/sektor_za_internacionalizacijo/in_ternacionalizacija/nadzor_nad_blagom_in_tehnologijami_z_dvojno_rabo/

²¹⁵ Glej razdelek 1.3 v Prilogi k disertaciji.

²¹⁶ Država članica lahko opcijsko uvede na podlagi 5., 6., 8., 9., 10., 17. in 22. člena Uredbe 428/2009/ES nacionalno opcijo nadzora. Evropska komisija spremlja nacionalno izbiro fleksibilnih opcij in jo periodično objavlja v Uradnem listu EU, seriji C. . Trenutna ureditev z dne 13.2.2015 je na voljo v UL C51/8. Dostopno na: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/march/tradoc_149187.pdf

V ta namen in za koordinacijo ter presojanje vlog po kriterijih, podanih s strani EU in po nacionalnih kriterijih je vzpostavila vladno Komisijo za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo,²¹⁷ ki združuje strokovne delavce iz naslednjih državnih organov: Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo - MGRT, Ministrstvo za zunanje zadeve - MZZ, Ministrstvo za notranje zadeve - MNZ, Policija - UKP, Ministrstvo za obrambo - MORS, Ministrstvo za zdravje - Urad Republike Slovenije za kemikalije - URSK, Uprava Republike Slovenije za jedrsko varnost - URSJV, Finančna uprava Republike Slovenije - FURS in Slovenska obveščevalno varnostna agencija – SOVA. Naloge komisije so podane z uredbo²¹⁸ in obsegajo:

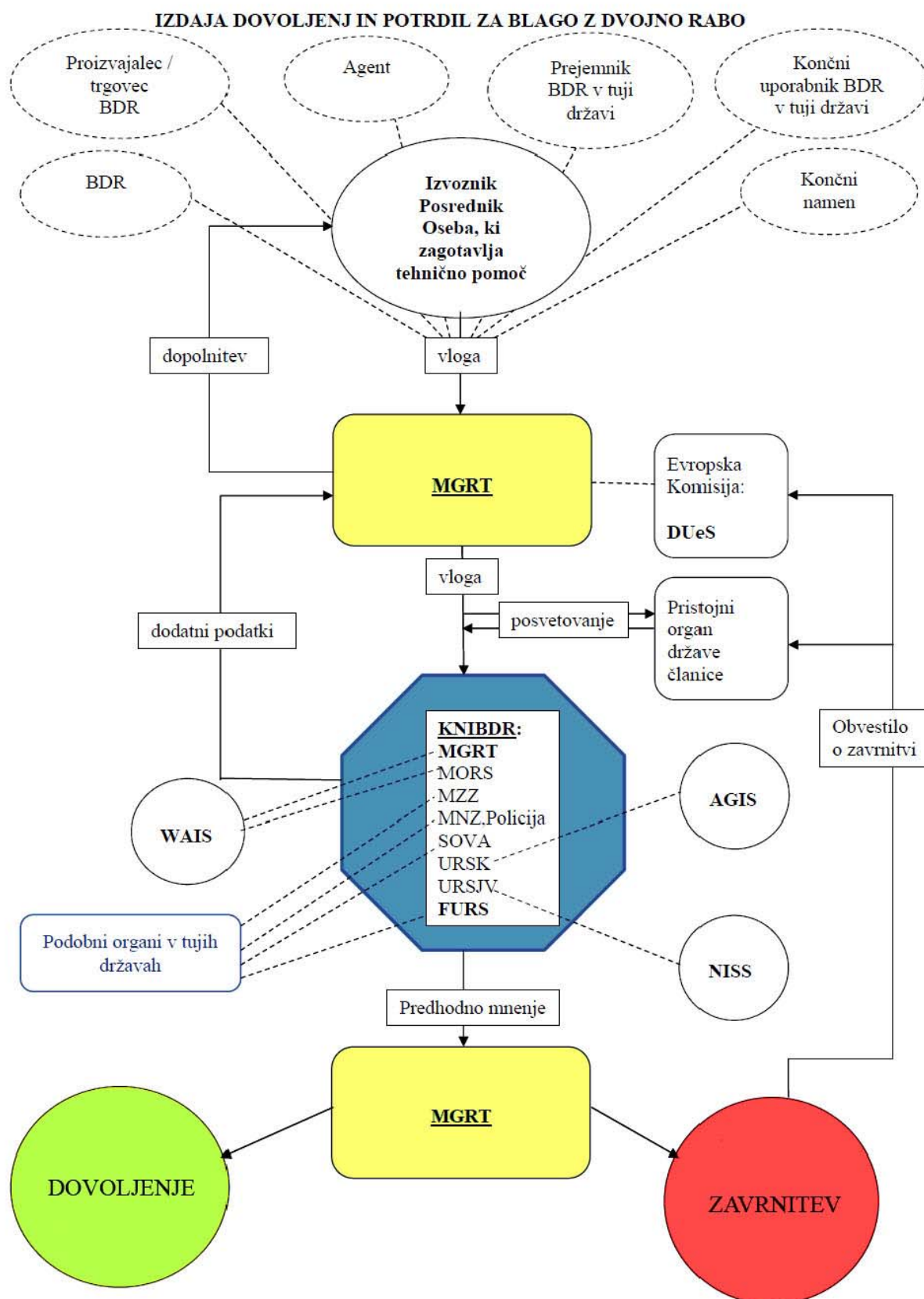
- dajanje mnenj pred izdajo dovoljenj, upoštevajoč dejavnike iz 12. člena Uredbe 428/2009/ES, dajanje mnenj o podaljšanju dovoljenj ter dajanje mnenj pred izdajo mednarodnih uvoznih potrdil;
- dajanje mnenj za prepoved tranzita blaga z dvojno rabo ter za prepoved uporabe posameznega ali vseh splošnih izvoznih dovoljenj Evropske unije;
- dajanje mnenj pred izdajo dovoljenj za blago z dvojno rabo zaradi omejevalnih ukrepov, ki jih je sprejela Evropska unija.
- izmenjava podatkov in predlogov, pomembnih za nadzor izvoza, prenosa na carinskem ozemlju Evropske unije, posredovanja in tranzita blaga z dvojno rabo ter za zagotavljanje tehnične pomoči;
- usklajevanje in sodelovanje pri izvajanju Uredbe 428/2009/ES in zakona.

Na ministrstvu, pristojnem za gospodarstvo, se gradi politika nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, vodi pa se tudi upravni postopek za izdajo dovoljenj, ki vključuje kompleksen princip odločanja s pomočjo nabora čim širšega kroga ustreznih informacij iz posameznih resorjev. Postopek ponazarja spodnja skica:

²¹⁷ Zakon o nadzoru izvoza blaga z dvojno rabo (Ur.l. RS 37/04 in 8/10)- 9.člen. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3937>

²¹⁸ Gre za 9. člen Uredbe o načinu izdaje dovoljenj in potrdil ter vlogi Komisije za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo (Ur.l. RS 34/10 in 42/12). Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=97465> in <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=20121770>

Slika 5. 2: Postopek odločanja in izdaje dovoljenj za blago z dvojno rabo v Sloveniji

Postopek do izdaje dovoljenj v Sloveniji poteka tako, da subjekt, ki namerava blago z dvojno rabo izvoziti ali ga prenesti znotraj EU ali zanj posredovati ali zagotavljati tehnično pomoč, vложи vlogo za dovoljenje pri Ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo (MGRT). MGRT v upravnem postopku preveri podatke na vlogi in v elektronski bazi DUEs Evropske komisije preveri, ali je bila podobna transakcija v zadnjih treh letih zavrnjena s strani katere druge države članice. Zahtevek za izdajo dovoljenja spremlja tudi s predpisi²¹⁹ določena izjava končnega uporabnika, da se blago z dvojno rabo ne bo uporabilo v nedovoljene namene in ne bo izvoženo v tretjo državo brez odobritve MGRT. S tem poteka prvi pretok informacij. MGRT nato vlogo pošlje v predhodno mnenje Komisiji za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo, ki informacije, pomembne za odločanje išče znotraj svojih preteklih odločitev in znotraj vključenih organov, v informacijskih sistemih mednarodnih izvoznih režimov, kjer je Slovenija članica, ter pri svojih partnerjih v drugih državah. Slabost slovenskega sistema je, da še ni članica mednarodnega izvoznega režima MTCR in zato nima dostopa do teh podatkov.

KNIBDR soglasno odloči o predhodnem mnenju in ga posreduje MGRT, ki nato odloči o dovoljenju. Zaradi fleksibilnosti se KNIBDR sestaja pogosto in v ta namen uporablja redne ali dopisne seje, poleg izdaje predhodnih mnenj pa izmenjuje tudi podatke, ki so jih člani dobili s sodelovanjem na sestankih v EU in mednarodnih izvoznih režimih ter v mednarodnih dogodkih, spremlja razvoj sistema v EU in pomaga pri oblikovanju nacionalne zakonodaje. Kar je edinstveno pri Sloveniji z ozirom na sisteme nadzora drugih držav članic, je to, da so carinski organi (FURS) vključeni v KNIBDR in v predhodno odobritev posameznega izvoza pred izdajo dovoljenja ter na ta način spremljajo vsako transakcijo že pri viru njenega nastanka.

Od leta 2007 so bili narejeni tudi premiki v samem delovanju,²²⁰ povečan je bil fokus na ozaveščanju relevantnih deležnikov ter na aktivnostih preventive.

Zaradi širjenja sistema nadzora na nivoju EU z Uredbo 428/2009/ES pa je prišlo do potreb po izvajanju več nalog na nacionalni ravni in s tem po več strokovno usposobljenih kadrih, kar pa se ni uresničilo. Vsebine področja so postale del Sektorja za internacionalizacijo, kjer se je dajalo drugim področjem večjo težo, kar je bistveno vplivalo na slabšo odzivnost in kvaliteto

²¹⁹ Obrazec izjave je priloga Uredbe o načinu izdaje dovoljenj in potrdil ter vlogi Komisije za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo (Ur.l. RS 34/10 in 42/12). Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=97465> in <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=20121770>

²²⁰ Avtorica naloge je leta 2007 prevzela vodenje Sektorja za blago z dvojno rabo znotraj takratnega Direktorata za ekonomske odnose s tujino na MGRT in ga vodila, do njegove ukinitve leta 2010.

sicer dobro postavljenega sistema. Zmanjšale so se aktivnosti spremljanja in ozaveščanja gospodarstva in stiki z njim, poslabšala kvaliteta administrativnih postopkov za izdajo dovoljenj, podaljšal se je čas za postavitev elektronskega sistema za izdajo dovoljenj in komuniciranje s Komisijo za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo. Bistveno so se reducirale udeležbe na sestankih v EU in mednarodnih izvoznih režimih, na relevantnih mednarodnih dogodkih ter sodelovanje v EU projektih, s čimer se je izgubilo veliko potrebnega novega znanja za kvalitetno izvajanje sistema in odločanje pri izdaji dovoljenj. Iz tega primera vidimo, kako je izvajanje sistema odvisno od njegove postavitve, ustrezne kadrovske in strokovne podpore ter zmožnosti prilagajanja in odzivanja na spremembe. Skladno s spremembami zakonodaje EU ter spremembami ekonomskih in varnostnih struktur po svetu mora tudi Slovenija slediti vedno novim zahtevam in širitvi področja, da kot država članica lahko vzdržuje potrebni nivo nadzora.

Elementi sistemov nadzora izvoza v dveh državah članicah

Pregled delovanja sistemov nadzora izvoza v dveh državah članicah integracije je pokazal, da ima vsaka država članica možnost prilagajanja sistema nadzora integracije, ker je izvajanje sistema prepuščeno njej sami. Tako kot na ravni integracije tudi država spremlja tehnološki razvoj in varnostno politično situacijo, posebno na področjih, kjer so njeni prioritetni trgi in potekajo njeni trgovinski tokovi. Prav tako spremlja občutljive države in blago, ki je bolj tvegano za preusmeritev, zato se usmerja v ozaveščanje svojih podjetij in akademskih krogov. Država članica lahko izrabi opcijske možnosti iz sistema nadzora izvoza integracije pri posameznih nadzorovanih aktivnostih ali pri obsegu nadziranega blaga na seznamu. Tu lahko uresničuje svoje nacionalne politike, ki izhajajo iz proizvodnih in varnostnih struktur države članice. Pomembneje pa je, da je država članica soudeležena pri postavljanju ali pri spreminjanju sistema integracije, zato lahko vpliva na oblikovanje skupnih obvezujočih določb na ravni integracije. Podlaga za dobro implementacijo sistema nadzora izvoza z nacionalnimi posebnostmi pa je dobra pravna ureditev na nacionalni ravni, ki je dovolj fleksibilna, z jasno strukturo delovanja in zadostno procesno ter kadrovsko in tehnološko podprta. Poleg implementacije sistema je druga pomembna komponenta vključevanje v aktivnosti promocije in ozaveščanja tako na ravni integracije kot na nacionalni ravni predvsem z državami, kamor je usmerjena pri trgovanju na nacionalni ravni. Pri komponenti spreminjanja sistema lahko država članica z dovolj fleksibilnimi nacionalnimi predpisi hitro spremeni nacionalne posebnosti pri izvajanju sistema. Lahko tudi sprejme dobre prakse ali

različna navodila. Hkrati lahko sodeluje pri spreminjanju sistema na ravni integracije, kjer pa lahko intenzivneje pripomore v vsebinskem spreminjanju in manj v časovnem oziru spreminjanja sistema nadzora integracije.

5.3 Nacionalni nadzor izvoza blaga in tehnologije z dvojno rabo v državi

Vsaka država ima ali trguje z blagom z dvojno rabo, četudi le v majhni meri. Vendar so interesi vsake države, v kakšni meri in kako postaviti sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, različni. Država vzpostavlja sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na podlagi dveh glavnih razlogov. Prvi je, da ima lahko močno proizvodnjo blaga z dvojno, ki si jo želi zaščititi ali pa se srečuje z resnimi varnostnimi grožnjami, drugi pa, da si z vzpostavljenim sistemom nadzora želi pridobiti kredibilnost v mednarodnem poslovanju z blagom z dvojno rabo, saj bo tako zagotovila poslovnim partnericam, da blago z dvojno rabo, ki bo prispelo ali bilo proizvedeno v njej, ne bo brez nadzora izvoženo ali preusmerjeno in uporabljeno v neželen namen. Prav tako ima država lahko lastno stališče do tega, kako ravnati s kršitelji zakonodaje na tem področju. Odloči se, ali bo te kršitve štela kot kriminalno dejanje ali administrativni prekršek.

Če je država samozadostna (kar je danes že utopično trditi), bi bile take presoje dovolj pri postavitvi nacionalnega sistema nadzora izvoza. Če pa želi trgovati s tem blagom z drugimi državami kot izvoznica ali uvoznica ali posrednica, mora upoštevati tudi ureditve in sisteme, v katere so vpete njene trgovske partnerice. Pri blagu z dvojno rabo so osnove, ki jih upošteva, podane z Resolucijo 1540 in mednarodnimi izvoznimi režimi za blago z dvojno rabo. Vzpostavitev sistema nadzora z instrumenti dovoljenj ali prepovedmi pa je stvar posamezne države. Ni potrebno posebej poudarjati, da je podobnost postopkov in izdaj dovoljenj prednost, ki si jo država vzpostavi s postavitvijo podobnega sistema, kot ga imajo njene najpomembnejše trgovske partnerice. To ji daje določeno kredibilnost in olajšuje trgovanje z blagom z dvojno rabo. Razlogi za vzpostavitev sistema nadzora izvoza blaga v državi so :

- izpolnjevanje mednarodnih obveznosti (posebno Resolucije 1540),
- zagotavljanje nacionalne varnosti,
- višanje kredibilnosti države kot zanesljive trgovinske partnerice,

- posledično višanje kredibilnosti države za nove tuje investicije z visokotehnološkim blagom (Danielsson 2012),
- višanje kredibilnosti izvoznikov in drugih akterjev,
- vzpostavljanje ravnovesja med varnostjo in trgovino,
- organizacija mednarodne trgovine,
- omogočanje in pospeševanje mednarodne trgovine,
- opazovanje izvoza in drugih transakcij,
- obvladovanje tveganja z izdajo dovoljenj in drugimi ukrepi (Wetter 2009),
- različna obravnava manj občutljivih primerov izvoza z manj obremenitvami za izvoznike,
- ocenjevanje potencialno občutljivih transakcij,
- varovanje lastnih izvoznikov / industrije.

Vse naštetu določa varnostne in proizvodne strukture na tem področju.

Kot primera sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v državi sta v nadaljevanju predstavljena sistema v ZDA in na Japonskem. Izbrali smo dve večji državi, ki imata dobro razvit sistem nadzora blaga z dvojno rabo. Zasnovali sta ga že pred mnogimi leti, a imata vsaka svoje posebnosti pri sistemu nadzora izvoza. Učinkovitost obeh pa kaže, da obseg in elementi sistema nadzora niso nujno rigidni, marveč jih lahko država tudi prilagodi, hkrati pa imajo različni sistemi kljub temu veliko skupnih točk.

5.3.1 ZDA in nadzor izvoza

Združene države Amerike imajo temeljno vlogo v globalni trgovini obrambnega in drugega strateško občutljivega blaga. So največji proizvajalec in izvoznik obrambnega blaga, storitev in tehnologije (Holtom in drugi 2013), zato je nadzor izvoza izjemnega pomena za ohranitev nacionalne in mednarodne varnosti (Reinsch 1999), hkrati pa tudi pomembno orodje zunanje politike, ki je povezano s suvereno samoobrambo.²²¹ V zadnjih letih so ZDA temeljito prenovile sistem nadzora izvoza in ga postavile na temelje treh osnovnih principov: transparentnosti, odgovornosti in vključenosti.

²²¹ ZDA so bile v petdesetih letih hegemon, ki je dominiral v vojaški in gospodarski moči ter narekoval liberalno svetovno ekonomijo. S konsolidacijo z Bretton-Woodskim sistemom in kasnejšo rekonstrukcijo Japonske in zahodne Evrope pa je ameriška hegemonija pričela upadati in ZDA so pričele skrbeti bolj za lastne interese (Jackson in Sørensen 2007).

Pristojnosti glede nadzora izvoza so deljene med direktoratom na zunanjem ministrstvu, ki pokriva trgovino z orožjem (State Department, Directorate of Defence Trade Controls - DDTC) in direktoratom na gospodarskem ministrstvu, ki pokriva trgovino z blagom z dvojno rabo (Commerce Department, Bureau of Industry and Security - BIS). DDTC pokriva nadzor vojaškega orožja in opreme, imenovanega ITAR (International Traffic in Arms Regulations), BIS pa nadzor blaga z dvojno rabo pod imenom EAR (Export Administration Regulations). Izvajanje ekonomskih embargov in sankcij je v pristojnosti službe na ameriškem ministrstvu za finance (Department of Treasury, Office of Foreign Assets Control - OFAC), izdaja dovoljenj za jedrsko tehnologijo ter nadzor uvoza in izvoza jedrskih materialov in opreme pa sta v pristojnosti ministrstva za energijo (Department of Energy - DoE) in organa za jedrske materiale (Nuclear Regulatory Commission - NRC). Ministrstvo za obrambo (Department of Defence) ima pri nadzoru izvoza svetovalno funkcijo. Pri preiskovanju kršitev je seveda vključenih tudi več nadzornih organov, ki potrebujejo tudi možnost izmenjave informacij in koordinacijo. V ta namen je bil z odredbo predsednika Obame ustanovljen Koordinacijski center za nadzor izvoza (Export Enforcement Coordination Center - E2C2),²²² ki deluje na bolj robusten vse državni pristop in povezuje izmenjavo obveščevalnih in drugih informacij med osmimi ameriškimi ministrstvi in petnajstimi zveznimi agencijami.

Zgodovinsko je nadzor izvoza nastal v času pred podpisom Deklaracije o neodvisnosti, kot smo že omenili. Leta 1775 je Kongres z zakonom prepovedal izvoz blaga v Veliko Britanijo, čemur je sledila vrsta predpisov, ki so omogočale predsedniku osnovo za nadzor nad vojaško pomembnim blagom in tehnologijo in omejili ekonomske aktivnosti s sovražnimi državami. Po drugi svetovni vojni je bil predlagan drugačen pristop, ideja o multilateralnem prizadevanju skupaj z zaveznicami zveze NATO, da se omejijo trgovinski tokovi proti sovjetskemu bloku držav. Ustanovljen je bil odbor Coordinating Committee for Multilateral export Controls (CoCom).²²³ Kasneje je sistem prešel iz defenzivne postavitve v milejšo obliko in pomen trgovine je naraščal, zato je bil tudi Zakon o nadzoru izvoza temeljito prenovljen v Zakon o izvozni administraciji (Export Administration Act - EAA) leta 1979 (Fergusson in drugi 2002). Po razpadu Sovjetske zveze in zamenjavi CoCom-a z

²²² Glej »Export Enforcement Coordination Center (E2C2)«, Export.gov. Dostopno na: <http://export.gov/%5C%5C/e2c2/index.asp>

²²³ CoCom je imel status neformalne multilateralne organizacije, v kateri so ZDA in njene zaveznice poskušale dosežati najboljše v okviru NATO obrambne tehnologije in omejiti tok vojaške tehnologije v države Varšavskega pakta.

mednarodnim izvoznim režimom Wassenaarska ureditev v letu 1996 so ZDA nekoliko liberalizirale sistem nadzora.²²⁴

Ameriška ustava in zakonodaja v skladu z ameriško zunanjetrgovinsko politiko »izvoza ne razume kot pravice ekonomskih subjektov ampak kot privilegij, ki se ga ekonomskim subjektom odobri« (Michel in drugi 2013, 73). Zato je transfer strateško občutljivega blaga in storitev pod nadzorom predsednika, ki z zakonom določa zunanje in nacionalne politične cilje za mednarodno sodelovanje in nadzor izvoza. EAA je prenehal veljati leta 1989, vendar je bil kasneje še nekajkrat obnovljen, nazadnje leta 2001.

V nadaljevanju je poudarek na sistemu za blago z dvojno rabo.

Aktualni sistem je zgrajen na štirih vprašanjih;

- Ali transakcija blaga spada pod nadzor izvoza blaga z dvojno rabo (EAR)?
- Kam se uvršča blago?
- Ali je blago pod nadzorom glede na namembno destinacijo?
- Ali se lahko uporabi izjema?

Blago je uvrščeno na seznam blaga z dvojno rabo (Commerce Control List -CCL), ki vsebuje blago pod zakonodajo za nadzor blaga z dvojno rabo (Export Administration regulations – EAR). Opredelitev blaga z dvojno rabo v slednjem se približno pokriva z njegovo opredelitvijo v EU, saj EAR definira nadzirano blago, ki se lahko uporabi tako za civilno kot za vojaško uporabo pa tudi v druge strateške namene. Definicija ne omejuje nadzora le na blago z dvojno rabo, kar je podano tudi v naslovu odstavka §730.3.²²⁵ Nadzorovano blago vsebuje čisto civilno blago, blago z možnostjo civilne in vojaške uporabe, uporabe v teroristične namene ali v namene, ki so le potencialno povezani z orožjem za množično uničevanje, in tudi blago, ki je namenjeno za izključno vojaško uporabo, vendar ni nadzorovano pod ameriški predpisi za nadzor vojaškega orožja in opreme (International Traffic in Arms regulations – ITAR).

²²⁴ To se je pokazalo v sproščenem izvozu ameriških telekomunikacijskih satelitov na Kitajsko. Po dveh lansiranjih so se izkazali kot neuspešni, kar je povzročilo škandal. Ta je vodil k strožjim kontrolam, posebno za blago v vesoljske namene in nadzor nad satelitsko opremo se je iz nazora nad blagom z dvojno rabo prenesel v pristojnost nadzora nad vojaško opremo.

²²⁵ EAR, §730.3 »Blago z dvojno rabo in drugačne vrste blago, ki spada pod EAR«(»Dual use« and other types of items subject to EAR«). U.S. Government printing Office. Dostopno na: <http://www.ecfr.gov/cgi-bin/text-idx?rgn=div5&node=15:2.1.3.4.20>

Vsako nadzirano blago ima alfa numerično oznako, ki jo ZDA imenujejo klasifikacijska številka nadzora izvoza (Export Control Classification Number - ECCN). ECCN ima enako strukturo kot seznam nadziranega blaga z dvojno rabo v mednarodnem izvoznem režimu WA, le da je dodan opis in včasih tudi razlog za nadzor. Seznam je podoben kot seznam EU v Prilogi I Uredbe 428/2009/ES v delu, kjer se nanaša na blago iz mednarodnega izvoznega režima WA, vendar ne vsebuje blaga z dvojno rabo pod drugimi mednarodnimi izvoznimi režimi.

Poleg tega seznam vsebuje tudi blago, ki se ne nahaja na nobenem od seznamov mednarodnih izvoznih režimov in konvencij. To blago je podano pod razdelkom EAR99. Večina tega blaga je v široki trgovini in predstavlja nizkotehnološko blago, zato največkrat niti ne potrebuje dovoljenja, ampak se izvažata ali ponovno izvažata pod oznako NLR, ki pomeni »Dovoljenje ni potrebno« (No licence required). Lahko pa potrebuje dovoljenje, če se blago pod oznako EAR99 izvažata v državo pod embargom, končnemu uporabniku, za katerega obstajajo sporne informacije, ali pa je blago samo v konkretnem primeru namenjeno prepovedani uporabi.

Nekaj blaga je lahko uvrščenega hkrati na seznama EAR in ITAR (npr. iz mednarodnega izvoznega režima MTCR). Če izvoznik ali kdo drug dvomi o uvrščanju svojega blaga, se lahko obrne na organ za uvrščanje blaga na seznam (Commodity Jurisdiction - CJ), ki opravi presojo z uvrščanjem, podatki o blagu, zgodovino razvoja in uporabe ter podatki o tem, ali je tako blago dostopno tudi izven ZDA (Rosanelli 2014).

Tako kot v EU in režimih tudi tu obstajajo definicije opreme, sestavin, materiala, programske opreme in tehnologije, kar omogoča večjo preglednost za izvoznike.

ZDA ima v okviru EAR zelo široko pojmovanje izvoza. Poleg tega, da izraz označuje vsak prenos izven meja ZDA, se posamezne določbe lahko nanašajo na transakcije izven ozemlja ZDA ali se nanašajo na drugačne vrste aktivnosti, kot je transfer blaga tehnologije, informacij, tehničnih podatkov, tehnične pomoči ali programske opreme v ustni, pisni, elektronski ali vizualni obliki:

- za vsako ameriško osebo ali subjekt izven ZDA,
- vsaki neameriški osebi, kjerkoli se nahaja, kar imenujejo prikriti izvoz (»deemed export«) ter

- tujemu veleposlaništvu ali podružnici.

Pojem prikritega izvoza je specifičen za ameriški sistem nadzora in se uveljavi, kadar se nadzirana tehnologija prenese tujemu državljanu, lahko v obliki usposabljanja, ustne izmenjave ali predstavitve, kar EAR označuje kot prikrit izvoz državi, iz katere prihaja tuji državljan.

Ameriška specifika je tudi nadzor ponovnega izvoza. Tu je vključena t.i. ekstrateritorialnost in se nanaša na izvoz, ki ne poteka iz ZDA, marveč na izvoz blaga, ki je bilo narejeno v ZDA in njegov izvoz trenutno poteka iz neke tretje države v drugo tretjo državo. Tako blago z dvojno rabo morda poleg dovoljenja nacionalnih organov države izvoznice potrebuje tudi dovoljenje ZDA. V te obveznosti pa ni le vpeto le blago kot celotni proizvod, marveč tudi posamezni sestavni deli v določenem odstotku ali funkciji.

Iz zgornjega lahko zaključimo, da nadzor prvenstveno temelji na vrsti nadzorovanega blaga, vključena pa sta še kriterija namembne države in končnega uporabnika.

EAR vsebuje tudi seznam držav, v katerem so države razvrščene v tri skupine: nadzorovane države, sodelujoče države ter države, ki podpirajo mednarodni terorizem.

Posebna izvozna dovoljenja obstajajo za NATO, Avstralijo, Japonsko in Švedsko za pomembne programe in pomembne projekte ali globalne projekte pod specifičnimi pogoji. Izjeme obstajajo tudi na podlagi bilateralnih pogodb z Veliko Britanijo in Avstralijo.

Razlogi za nadzor blaga so deljeni v več kategorij, našteje so po abecednem redu v originalnem jeziku: proti-terorizem, kemično in biološko orožje, nadzor kriminala, nadzor sistemov za kodiranje, konvencija o strelnem orožju, raketna tehnologija, nacionalna varnost, regionalna stabilnost, pomanjkanje, pomembno blago, prisluškovanje, sankcije ZN. Tudi če bi bilo za izvoz v določeno namembno državo potrebno dovoljenje, obstajajo določene izjeme (Licence exception).²²⁶

²²⁶ §730.7 »*Licence requirements and exceptions*«. Te veljajo za pošiljke male vrednosti, pošiljke za države v skupini B, civilne končne uporabnike, tehnologijo in programsko opremo pod nadzorom, računalnike, začasni uvoz, izvoz in ponovni izvoz, popravilo in zamenjavo delov in opreme, vlade, mednarodne organizacije, mednarodne inšpekcije v okviru CWC in Mednarodne vesoljske postaje (international Space Station - ISS), darilne pošiljke in humanitarne donacije, nenadzorovano tehnologijo in programsko opremo, prtljago, letala in plovila, kmetijsko blago, komunikacijske naprave za potrošnike, izjema po STA (Strategic Trade

5.3.1.1 ZDA in ozaveščanje tretjih držav o sistemu nadzora izvoza

ZDA si že dolgo prizadevajo za vzpostavitev nadzora izvoza tudi v drugih državah. Ameriško zunanje ministrstvo je v zgodnjih devetdesetih letih zasnovalo poseben program Export Control and Related Border Security (EXBS),²²⁷ da bi pomagalo vladam drugih držav pri vzpostavitvi sistemov nadzora s standardi, ki bi bili primerljivi mednarodnim standardom, da bi izmenjali informacije o izvozni kontroli in varovanju meja ter podprli izvajanje Resolucije 1540.

V ta namen ZDA sponzorira bilateralno in regionalno sodelovanje in pripravlja delavnice ter financira nakup inšpekcijske opreme in opreme za preprečevanje, organizira pa tudi regionalne konference in seminarje. Vsebinsko se sodelovanje usmerja v usklajevanje urejanja trgovine z blagom, ki je na seznamih relevantnih mednarodnih izvoznih režimov, v preprečevanje dovoljevanja transferjev tega blaga občutljivim končnim uporabnikom za neželeno uporabo ter v posredovanje znanja o odkrivanju in preprečevanju nelegalnih transferjev na mejah države. Program EXBS dela z več kot 60 državami, od tega je izbral preko 12 držav z višjim nivojem sistemov nadzora izvoza, od katerih črpa tudi dodatne tehnične svetovalce pri usposabljanjih. Pri državi najprej identificira pomanjkljivosti na področju zakonodaje, institucionalne neustreznosti ter potrebo po virih, nato ponuja pomoč na petih področjih:

- zakoni in predpisi,
- izdaja dovoljenj,
- nadzor (preiskave in preganjanje),
- sodelovanje države in gospodarstva,
- medresorsko ter mednarodno sodelovanje in usklajevanje.

EXBS svoje znanje gradi na izkušnjah, ki jih ima iz državnih organizacij, privatnega sektorja pa tudi nevladnih organizacij. Privzel je princip grajenja mreže za neširjenje orožja in promovira trajnostno povezovanje z razvojem akademskih učnih načrtov, usposabljanja

Authorisation). Dodatni dovoljenji veljata za ponovni izvoz ter blago, programsko opremo in tehnologijo za kodiranje. Dostopno na: <http://www.gpo.gov/fdsys/granule/CFR-2015-title15-vol2/CFR-2015-title15-vol2-sec730-7/content-detail.html>

²²⁷ EXBS, U.S. Department of State: <http://www.state.gov/t/isn/ecc/c27911.htm> (20. november 2014)

trenerjev, sodelovanja s tretjimi državami ter podporo delavnicam, ki jih organizira OZN na podlagi Resolucije 1540.

5.3.1.2 Potreba po spremembi sistema nadzora izvoza

Sistem izdaje dovoljenj, ki ga je vzpostavil zakon EAA, se sedaj nadaljuje v reformiranem sistemu na podlagi iniciative ameriškega predsednika (The President's Export Control Reform Initiative - ECR),²²⁸ ki jo omogoča zakon o mednarodni ekonomski moči (International Emergency Economic Powers Act - IEEPA).²²⁹ Konec leta 2013 je bil sprejet revidiran seznam kot prvi del reforme sistema nadzora, ki poteka na štirih področjih,²³⁰

Mnogi izvozniki in drugi deležniki so vrsto let kritizirali sistem nadzora izvoza ter mu očitali, da je ali prestrog ali premil, mestoma preveč tog, zastarel in neučinkovit. Administracija je vzpostavila zelo kompleksen in difuzen sistem, pri katerem so izvozne posle nadzirale različne agencije oz. organi in pri tem uporabljale različne pravne podlage. Zato je predsednik Obama avgusta 2009²³¹ napovedal, da se bodo lotili vseobsežne reforme sistema, aprila 2010 pa je obrambni minister Gates²³² napovedal ključne elemente reforme. Ti naj bi vzpostavili en seznam nadziranega blaga, en organ, ki izvaja nadzor nad izvozom vsega blaga pod tem področjem, en organ, ki bo izvajal nadzor in koordinacijo, ter en integriran informacijski sistem z eno bazo sankcioniranih subjektov in zavrnitev (Hirschhorn 2012).

V okviru reforme sta zelo pomembna ustrezna opredelitev nadziranega blaga in ločevanje med obrambnimi proizvodi in blagom z dvojno rabo, ki prej nista bila izrazita. Združene države omejujejo izvoz obrambnih proizvodov, blaga in tehnologije z dvojno rabo, določenih jedrskih materialov in tehnologije ter tudi vse blago, ki bi lahko pripomoglo k razvoju jedrskega, kemičnega in biološkega orožja ali raketne tehnologije za njihove nosilce. Obrambni proizvod je z definicijo določen kot »posebej narejen, razvit ali zasnovan, oblikovan ali prilagojen za vojaško uporabo«²³³ in nima prevladujoče civilne rabe ter tudi ne

²²⁸ Dostopno na: <http://www.export.gov/ecr/>

²²⁹ Dostopno na: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/ieepa.pdf>

²³⁰ Fact Sheet: Announcing the Revised U.S. Export Control. White house, Office of the Press Secretary, October 15, 2013

²³¹ Fact Sheet on the president's Export Control Reform Initiative (2010). Dostopno na: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/fact-sheet-presidents-export-control-reform-initiative>

²³² Gates, R. 2010. Remarks by Secretary Gates to the Business Executives for National Security on the U.S. Export Control System. Dostopno na: <http://www.fas.org/sgp/news/2010/04/gates-export.html>

²³³ International Traffic in Arms Regulations, 22 C.F.R.120.3.

lastnosti namenjenih za civilno rabo. Obrambni proizvodi imajo značilno vojaško ali obveščevalno rabo, ki zahteva nadzor. Blago z dvojno rabo je blago, programska oprema in tehnologija, ki ima hkrati civilno kot tudi vojaško rabo. Nadzor izvoza je naperjen tudi proti določenim državam, za katere so ZDA postavile sankcije, med katere spadajo Kuba, Iran in Sirija. Kongres je izvršni veji oblasti delegiral ustavno pravico, da z nadzorom omejuje zunanjo trgovino na tem področju (Fergusson in Kerr 2013).

Ker je za ZDA nadziranje izvajanja sistema ključnega pomena, razvoj sistema vključuje organ za izvajanje nadzora (Information Triage Unit - ITU) in koordinacijski center za nadzor izvoza (Export Enforcement Coordination Center - E2C2) z razširjeno medresorsko koordinacijo, ki temelji predvsem na preverjanju končne uporabe. ITU torej zbira, koordinira in sporoča obveščevalne ter druge informacije o tujih subjektih ter tako ponuja dodatne informacije, ki pospešujejo preverjanje vlog za izdajo dovoljenj. E2C2 pa pospešuje medresorski dialog in izmenjavo relevantnih informacij ter tako povečuje medresorsko koordinacijo pri nadzoru izvoza. (Hirschhorn 2014).

Vsebinsko gledano ZDA pričenjajo novo obdobje nadzora izvoza, saj se vse bolj osredotočajo na nadzor najbolj občutljivega blaga z dvojno rabo s ciljnim pristopom uporabe na najbolj občutljivih področjih, pri čemer poskušajo manj občutljivo blago z dvojno rabo ter njegov izvoz v manj občutljive namenske države sprostiti ali olajšati in se v ta namen nasloniti na samo-nadzor izvoza ameriške industrije ter dobro sodelovanje z industrijo (Mills 2015). To bi pomenilo administrativno racionalizacijo in spodbudo gospodarstvu. ZDA se zavedajo, da reforma sistema nadzora izvoza terjaja nenehno prizadevanje, zato nameravajo sistem izboljševati in graditi učinkovitejši, bolj dinamičen sistem, ki se prilagaja grožnjam, ki se pojavljajo, ter novim komercialnim uporabam tehnologij (Pritzker 2015).

5.3.2 Japonska in nadzor izvoza

Japonski sistem nadzora izvoza smo izbrali zaradi svojevrstnega seznama blaga pod nadzorom izvoza ter zaradi vodilne vloge pri programih notranjega nadzora kot orodja za samoregulacijo podjetij v okviru nadzora izvoza.

Japonska je članica vseh štirih mednarodnih izvoznih režimov in podpisnica vseh pomembnih sporazumov in konvencij, ima pa tudi nacionalno postavljen robusten sistem nadzora. Pristop s strani japonskih oblasti je dualen, nadzor deli na nadzor po seznamu ter na vseobsegajoči nadzor (catch-all). Posebnost države je, da prepoveduje izvoz orožja, česar ne zasledimo nikjer drugje. Temelj prepovedi leži v japonski ustavi, ki proglašča japonski narod kot narod, ki ljubi mir ter ima tri principe pri izvozu orožja (CISTEC 2012). Vendar je decembra 2011 tudi japonska vlada napovedala skorajšnjo spremembo te prepovedi z nadzorom in aprila »tri principe pri izvozu orožja nadomestila s tremi principi za transfer obrambne opreme in tehnologije.²³⁴ Novi principi naj bi prispevali k pravočasnemu in učinkovitemu mednarodnem sodelovanju in varnosti Japonske (Takiyama 2015).

Osnova japonskega sistem nadzora sega v leto 1952, ko se je Japonska pridružila COCOM-u (Jones 2004, 27), temelji sedanjega sistema pa so nastali po japonskemu incidentu »Toshiba Machinery Incident²³⁵« (Wrubel 1989; Heale 2009, 27), ko se je Japonska znašla med državami, ki so nezakonito izvažale strojno orodje v Sovjetsko zvezo med hladno vojno in kršile sporazum COCOM-a (Salisbury 2013). Po incidentu je vlada močno zaostriala sistem nadzora in prenesla odgovornost predvsem na podjetja, ki so morala ustanoviti programe notranje skladnosti, s katerimi so se tudi samonadzirala. Od takrat je vlada izvajala rigorozen nadzor izvoza skladno z mednarodnimi standardi in normami. Poleg tega, da sledi ciljem neširjenja orožja, Japonska tudi zavestno širi aktivnosti v regiji in ozavešča države, ki še niso članice režimov za sodelovanje na tem področju.

Za nadzor izvoza je odgovorno ministrstvo, pristojno za gospodarstvo, trgovino in industrijo (Ministry of Economy, Trade and Industry - METI), ki ima v svojem sklopu večji oddelek za nadzor trgovine, z več oddelki, ki so tudi strukturno deljeni za izvajanje politike, izdajo dovoljenj in preiskovalno službo.

²³⁴ Dostopno na: <http://www.mofa.go.jp/files/000034953.pdf>

²³⁵ Med hladno vojno si je Sovjetska zveza organizirano in stalno prizadevala za pridobitev občutljivih tehnologij iz tujine, da bi nadgradila svoje konvencionalne vojaške programe. Ves čas hladne vojne so velike in srednje velike sile gradile podmornice na jedrski pogon, ki so bile tihe in jih je bilo zato težje izslediti in prestrezati. Glede na pomen, ki ga ima neopaznost jedrske podmornice, se je tehnologija za čim tišje delovanje podmornic iskala tudi preko vohunskih in drugih aktivnostih. V začetku osemdesetih let dvajstega stoletja je agentom Tekmashimporta, ki je bil povezan s KGB uspelo pridobiti vrsto visoko naprednih rezkalnih strojev, ki se lahko uporabljajo za rezanje propelerjev iz nerjavečega jekla ali bronca za nove podmornice, zaradi česar je njihovo delovanje bolj gladko in tišje. V kršitev predpisov CoComa sta bila vpletena Toshiba Machine Company iz Japonske in Kongsberg Vaapenfabrik Company iz Nizozemske (Salisbury 2013).

METI izdaja dovoljenja samostojno, pri izvajanju nadzora izvoza pa sodeluje tudi z drugimi ministrstvi in agencijami.²³⁶

- Nacionalno policijsko agencijo (National Police Academy),
- Japonsko obalno stražo (Japan Coast Guard - JCG),
- Ministrstvom za zunanje zadeve (Ministry of Foreign Affairs – MOFA),
- carino (Customs)

Japonski nadzor temelji na dveh seznamih ter dveh instrumentih nadzora izvoza. Seznam nadziranega blaga je po vsebini enak tistemu, ki ga uporabljajo mednarodni izvozni režimi oz. tistemu, ki ga uporablja EU. Strukturno pa se od njih zelo razlikuje (Takiyama 2015). Japonski seznam predstavlja blago, kategorije pa so sestavljene iz orožja in blaga z dvojno rabo, kot sledi:

1. konvencionalno orožje,
2. jedrsko orožje,
3. kemično orožje in biološko orožje (3/2),
4. raketni sistemi,
5. posebni materiali,
6. obdelava materialov,
7. elektronika,
8. računalniki,
9. telekomunikacije,
10. senzorji,
11. navigacija,
12. pomorstvo,
13. pogon,
14. drugo,
15. zelo občutljivo blago/tehnologija,
16. blago/tehnologija, ki ni na zgornjem seznamu.

To razdelitev povzema slika 5.3 v matrični obliki:

²³⁶ METI, 2009: Security Export Control System in Japan.

Slika 5. 3: Nadzor blaga in tehnologije po kategorijah v japonskem sistemu nadzora blaga z dvojno rabo

Zakonodaja	Nadzor blaga iz seznama	Catch-all nadzor za ostalo v povezavi z orožji za množično uničevanje	Catch-all nadzor za konvencionalno orožje
Export Control Order (seznam blaga)	Seznam blaga kategorij od 1 do 15	Seznam blaga-kategorija 16	Seznam blaga-kategorija 16
Foreign Exchange Order (seznam tehnologije)	Seznam tehnologij kategorij od 1 do 15	Seznam tehnologij-kategorija 16	Seznam tehnologij-kategorija 16

Vir: Povzeto po CISTEC (2012)

Japonska je na svojstven način označila in združila blago in orožje, ki ga pokrivajo štirje mednarodni izvozni režimi (WA, NSG, AG in MTCR) ter ustvarila svoj enoten seznam, ki pa ga vodi ločeno za blago in tehnologijo, pri čemer imajo tehnologije lahko obliko tehničnih podatkov ali tehnične pomoči.²³⁷ Kategorija 16 pa je posebna oznaka za blago, ki v resnici ne sodi na seznam mednarodnih izvoznih režimov, pač pa se ga nadzira po dveh principih: na podlagi vedenja izvoznika oz. na podlagi informacije METI, kar je sorodno blagu po »catch-all« nadzoru v EU, ki se ne nahaja na seznamu v prilogi I uredbe 428/2009/ES. Tak »catch-all« princip pa se izvaja glede namena uporabe posebej za namen povezan z orožji za množično uničevanje in za namen v povezavi s konvencionalnim orožjem (METI, 2014).

Vse blago in tehnologija iz kategorij od 1-15 potrebuje pri izvozu dovoljenje s strani METI.

Japonska pri »catch-all« principu za nadzor nad možno uporabo za orožje za množično uničevanje uporablja vnaprejšnje filtre za t.i. bele države, za katere velja izjema.²³⁸ Nadzor velja za vse ostale države in za vse blago in tehnologijo z izjemo hrane in lesa, poseben

²³⁷ Ko so japonska podjetja razširila poslovanje čez ocean, so zahtevala, da bi japonska vlada uvedla evropski konsolidiran seznam blaga. Vrsta azijskih držav kot so Južna Koreja, Singapur, Malezija, Hongkong so namreč sprejele evropski seznam blaga z dvojno rabo zaradi lažjega poslovanja. METI se je na zahteve podjetij odzval s korelacijsko tabelo, ki povezuje japonski seznam z EU seznamom blaga z dvojno rabo in ga posodablja skladno s spremembami v režimih in v EU (Takiyama 2015). Dostopno na: http://www.esu.ulg.ac.be/file/20150115063834_Japanese-Technical-Note-rev1.pdf

²³⁸ Med bele države spada 27 držav, ki imajo po japonskem mnenju strog nadzor izvoza (Argentina, Avstralija, Avstrija, Belgija, Bolgarija, Kanada, Češka, Danska, Finska, Francija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Irska, Italija, Južna Koreja, Luksemburg, Nizozemska, Nova Zelandija, Norveška, Poljska, Portugalska, Španija, Švedska, Švica, Velika Britanija in ZDA). Slovenije se med bele države ne uvršča, ker še ni članica mednarodnega izvoznega režima MTCR.

seznam pa navaja 40 vrst blaga in dodatnih 11 v primeru izvoza iz Sirije (CISTEC 2012). Pri »catch-all« principu za uporabo pri konvencionalnem orožju pa relevantne namembne države deli med te, ki so pod embargom OZN in druge, ki se ne uvrščajo med bele države.

Japonska kot posebnost pri nadzoru izvoza vzdržuje seznam občutljivih končnih uporabnikov (Iwasaki 2015) in ga tudi ponuja na spletni strani pristojnega organa²³⁹ ter tako deli pomembne podatke za nadzor izvoza z ostalimi državami.

Japonska je posebej vpeljala nadzor blaga z dvojno rabo, ki potrebuje še dodaten nadzor, kadar je pri izvozu namenjen vojaški uporabi in ne komercialni. V njem je izpostavila namembne države, ki so večinoma pod vojaškim embargom OZN, ter za te države tudi vzpostavila »catch-all« nadzor povezan z uporabo konvencionalnega orožja in opreme. V nadzoru pa je izpostavila tudi 32 generičnih vrst blaga z dvojno rabo, za katera tak nadzor velja in jih nanizala v poseben seznam.²⁴⁰

V procesu izdaje dovoljenj je vpeljala več vrst dovoljenj: individualno, skupno (»bulk«), ki se deli na splošno skupno, posebno splošno skupno, ter za posamezno vrsto aktivnosti- popravilo ali nadomestilo dela že izvoženega blaga oz. za izvoz v prekomorske podružnice japonskih podjetij. S pomočjo matrike, ki prepleta blago in namembne države, lahko izvozniki ugotovijo, ali je možno doseči izjemo pri nadzoru oz. obvezi pridobitve dovoljenja. Japonska namenja veliko pozornost t.i. samonadzoru posameznih izvoznikov s pomočjo predpisanih programov notranje skladnosti, ki morajo zadoščati predpisanim pogojem. Na tak način se del odgovornosti za nadzor izvoza preloži na gospodarstvo, ki tako postane ozaveščen partner pri nadzoru izvoza v državi. Japonska je prevzela tudi pripravo dokumenta najboljših praks o programih notranjega nadzora za podjetja v okviru mednarodnega izvoznega režima Wassenaar Arrangement in v sodelovanju z ostalimi državami pripravila obsežen in utemeljen dokument, sprejet na plenarnem zasedanju mednarodnega izvoznega režima Wassenaarska ureditev leta 2011.²⁴¹

²³⁹ METI objavlja seznam občutljivih končnih uporabnikov (End User List) in od izvoznikov zahteva, da ga pred izvozom preverjajo. V aprilu 2015 je METI na ta seznam uvrstilo 527 končnih uporabnikov iz enajstih držav in regij (Iran-295, Severna Koreja -120, Pakistan -33, Kitajska -28, Sirija -13, Indija -10, Združeni Arabski Emirati -6, Afganistan -3, Tajvan -3, HongKong -2) Dostopno na: http://www.meti.go.jp/policy/ampo/law_document/tutatu/t11kaisei/140401kaisei_userlist_kohyo.pdf

²⁴⁰ METI (2008): Japan's New Control on Non-Listed Items for Military End-Use.

²⁴¹ Basic Documents (Januar 2015: 43). Dostopno na: [http://www.wassenaar.org/publicdocuments/2015/WA-DOC%20\(15\)%20SEC%20001%20-%20Basic%20Documents%202015%20-%20January.pdf](http://www.wassenaar.org/publicdocuments/2015/WA-DOC%20(15)%20SEC%20001%20-%20Basic%20Documents%202015%20-%20January.pdf)

5.3.2.1 Japonska in ozaveščanje tretjih držav o sistemu nadzora izvoza

Japonska skrbi za komunikacijo med pristojnimi organi in industrijo, pa tudi akademsko javnostjo. Pri tem ji pomaga neprofitna organizacija Center za informacije o varnostnem nadzoru trgovine (Center for Information on Security Trade Control - CISTEC)²⁴² s svojimi storitvami. Poleg tega je Japonska glavna promotorka nadzora izvoza v azijski regiji ter skupaj s CISTEC letno organizira azijski seminar nadzora izvoza (Asian Export Control Seminar) v Tokiu.²⁴³ Na letni ravni pa izmenjuje informacije in se usklajuje tudi z ZDA in EU na srečanjih pristojnih organov, industrijskih združenj in privatnih družb. V zadnjih letih se je ustanovilo tudi Japonsko združenje za mednarodno varnost in trgovino (The Japan Association of International Security and Trade - JAIST),²⁴⁴ ki ga sestavljajo znanstveniki, poslovneži in državni uradniki. JAIST se ukvarja z akademskim raziskovanjem varnostnega nadzora trgovine preko raziskovalnih projektov in promovira ozaveščanje nadzora izvoza s pomočjo seminarjev, simpozijev in delavnic. Sodeluje tudi s tujimi vladami in akademskimi ustanovami na tem področju.

Pri podajanju vsebin tretjim državam, Japonska promovira pomembnost nadzora izvoza skozi dva vidika:

- ohranjanje mednarodnega miru in regionalne stabilnosti in
- pospeševanja trgovine in neposrednih tujih investicij.

kjer skuša prikazati pomembnost učinkovitega nadzora izvoza za blagostanje nacionalnega gospodarstva. Japonska poudarja tudi delo mednarodnih izvoznih režimov, saj je članica vseh štirih in nazorno podaja svoj nacionalni sistem preko zakonodaje, nadzornih seznamov, obeh instrumentov nadzora nad blagom in tehnologijami iz seznamov in po »catch-all« principu, ter strukturo upravnih postopkov pri izdaji dovoljenj po različnih instrumentih. Prav tako promovira samo-nadzor industrije na podlagi bogatih nacionalnih izkušenj (Nakayama 2013).

²⁴² Dostopno na: <http://www.cistec.or.jp/english/>

²⁴³ Februarja 2015 je bil organiziran že 22. Seminar s strani organizatorja CISTEC, skupaj z METI in zunanjim ministrstvom (Ministry of Foreign Affairs – MOF). Udeležilo se ga je okoli 160 predstavnikov iz 17 azijskih držav in regij ter 7 drugih držav. Dostopno na: http://www.meti.go.jp/english/press/2015/0220_02.html

²⁴⁴ Dostopno na: <http://www.cistec.or.jp/jaist/english/index.html>

5.3.2.2 Potreba po spremembi sistema nadzora izvoza

Japonska se zaveda, da obstoječ sistem hitro zastara in se z dodajanjem novih elementov širi na zapleten način, zato si že sedaj prizadeva za racionalizacijo (CISTEC 2015, 42). V letu 2010 je odbor Export Control Policy Committee v okviru CISTEC zaprosil METI za izčrpen pregled sistema nadzora izvoza. Prošnja je bila ponovljena leta 2012 s poudarkom na predlogu v štirih smereh delovanja:

- razumljivejša zakonska podlaga,
- ustvarjanje enakopravnih razmer na trgu in doseganje mednarodne konkurenčnosti,
- olajšava ukrepov glede na namembne države ter
- doseganje stopnje samo-nadzora podjetij in olajšanje administrativnih postopkov za izvoznike (CISTEC 2015, 41-42).

Leta 2012 je METI na tej podlagi že uvedel Splošno izvozno dovoljenje (CISTEC 2015, 24), ki je na voljo vsem izvoznikom za določene namembne države ter delno poenostavil postopek pridobitve izvoznega dovoljenja, izvedel pa je tudi racionalizacijo pri zahtevah o izjavah o končni uporabi blaga. Hkrati si Japonska prizadeva spremeniti svoj seznam blaga, tako da bo skladen s seznamom blaga, ki ga generira EU, s čimer bo dosegla lažje primerjanje med sistemoma, boljšo internacionalizacijo pri trgovanju s takim blagom in se izognila podvojenemu delu. V prihodnje pa si želi imeti le en zakon na področju nadzora izvoza in tako prekiniti sistem zakonodaje, ki sedaj spada pod Zakon o mednarodni menjavi in mednarodni trgovini (The Foreign Exchange and Foreign Trade Act) (CISTEC 2012, 44).

Vloge za dovoljenja še vedno prihajajo v METI, nato gredo v pregled na višjo raven, v nacionalni varnostni svet in poseben odbor, v katerem se koordinira več organov. Na podlagi njihovih mnenj METI izda ali zavrne dovoljenje (CISTEC 2012). Ta novi način kaže na vključitev medresorske koordinacije, ki je v obstoječem sistemu ni bilo in na potrebo po večjem pretoku informacije znotraj države za boljše odločanje.

Na spomladanskem zasedanju mednarodnega izvoznega režima Wassenaar Arrangement v maju 2014 je Japonska seznanila WA o svojem novem sistemu nadzora izvoza na prenovljenih principih. Ti so:

- razjasnitev primerov, kjer je transfer prepovedan,

- omejitev v primeru, kjer obstaja strog pregled in nadzor, kjer se omogoča transparentnost z ustanovitvijo posebnega odbora, ter
- omejitev v primeru, kjer izvoz potrebuje predhodno odobritev in je transfer tretji državi zagotovljen (Takiyama 2015).

Japonska želi v prihodnje izboljšanje sistema doseči z zvišanimi kazni za prekrške, z zakonodajno obvezo za notranje programe nadzora v podjetjih ter z nadzorom nad izvozom neopredmetene tehnologije in nad posredniškimi storitvami.²⁴⁵

5.3.3 Primerjava sistema EU, držav članic, ZDA in Japonske in elementi sistemov

Posebnost EU je, da vzpostavlja le režim za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo z zakonodajno podlago, nadzor nad vojaško opremo in orožjem pa prepušča v urejanje državam članicam. EU v sistemu nadzora izvoza blaga z dvojno rabo izhaja iz varnostne politike in skupne trgovinske politike ter iz strategij neširjenja orožja za množično uničevanje, mednarodnih obveznosti iz trgovinskih sporazumov in sodelovanja v mednarodnih izvoznih režimih. Zaveda se potrebe po vzpostavitvi ravnovesja med varnostjo in trgovino in želi sistem nadzora izvoza, ki bo lahko podprl svobodno trgovino ob upoštevanju potrebnih kriterijev in z uporabo različnih instrumentov v sistemu (seznamov, dovoljenj, sistemom izmenjave informacij, sodelovanjem in nadzorom) ter tudi promociji svojega načina nadzora navzven, predvsem v državah, ki so za EU strateškega trgovinskega pomena.

Kot integracija ima vzpostavljen sistem kot neke vrste fleksibilen režim, kjer se lahko države članice odločajo za določena odstopanja pri nadzoru, ki pa ne smejo zmanjšati učinkovitosti obveznega nadzora za vse države članice, saj naj bi ta predstavljal minimalni usklajeni nadzor v vseh relevantnih aktivnostih in nad vsem relevantnim blagom in tehnologijo. Evropska komisija meni,²⁴⁶ da so fleksibilne opcije nadzora v uredbi kot rezultat pogajanj z državami članicami šibka točka sistema in podlaga za izkrivljanje konkurence ter poziva h konvergenci

²⁴⁵ METI (2009). Recent Developments of Security Export Control System

²⁴⁶ SPOROČILO KOMISIJE SVETU IN EVROPSKEMU PARLAMENTU. Pregled politike nadzora izvoza: zagotavljanje varnosti in konkurenčnosti v spreminjajočem se svetu (2014:9). Dostopno na: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com\(2014\)0244_/com_com\(2014\)0244_sl.pdf.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com(2014)0244_/com_com(2014)0244_sl.pdf.pdf)

pristopov s strani držav članic. Države članice EU zaradi fleksibilnosti režima lahko uresničujejo nacionalne posebnosti, nacionalne politike in interese v okviru skupnega režima. Tudi pri fleksibilnosti režima EU je zato potrebno zagotavljati ravnovesje. Hkrati pa EU poskuša vzpostaviti zadostno sodelovanje med državami članicami in hitro izmenjavo informacij. EU postavlja svoj seznam blaga z dvojno rabo, za katerega podlago sicer jemlje sezname mednarodnih izvoznih režimov, na podlagi tehničnih podobnosti blaga pa izdela svoj konsolidiran seznam, ki vsebinsko pokrije blago, ki je pod nadzorom v mednarodnih izvoznih režimi, ni pa številčno enak, saj prekrivajoče blago uvršča le enkrat po določeni primarnosti ob hkratnem opuščanju enakega blaga iz drugih režimov.

Evropska komisija in države članice EU se zavedajo,²⁴⁷ da je obstoječ sistem nezadosten in potreben prenove. Zavedajo se novih tehnologij, novih načinov širjenja orožja za množično uničevanje in pomembnosti svetovnih dobavnih verig. Zavedajo se, da je nadzor nad neopredmetenim prenosom tehnologije šibak, in poskušajo zagotoviti tudi varnost pred kibernetскими napadi, zato EU potrebuje prenovo sistema, hkrati pa priznava, da mora ta prenova postati stalen proces.²⁴⁸ Prenova se nanaša tudi na doseganje enakih konkurenčnih pogojev pri trgovini z blagom z dvojno rabo z drugimi državami, ki imajo vzpostavljene sisteme nadzora (npr. ZDA in Japonska). Veliko težo daje promociji svojega režima nadzora drugim državam, ki so dobaviteljice blaga z dvojno rabo ali tranzitne države s strukturiranim in prilagojenim pristopom k vsaki državi.

Države članice EU izvajajo režim nadzora izvoza, kot ga postavlja EU. Hkrati izkoriščajo fleksibilne možnosti režima pri dodatnem nadzoru nad blagom z dvojno rabo ali celo pri dodatnih nacionalnih seznamih blaga z dvojno rabo glede na svoje ekonomske, raziskovalne in akademske danosti ter politične interese. Večina držav EU sodeluje v vseh štirih mednarodnih izvoznih režimih.²⁴⁹ Čeprav jih sodelovanje v režimu veže le politično, so smernice režima in dobre prakse velikokrat del njihovega sistema nadzora. Z možnostjo

²⁴⁷ SPOROČILO KOMISIJE SVETU IN EVROPSKEMU PARLAMENTU. Pregled politike nadzora izvoza: zagotavljanje varnosti in konkurenčnosti v spreminjajočem se svetu (2014:3-5). Dostopno na: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com\(2014\)0244_/com_com\(2014\)0244_sl.pdf.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com(2014)0244_/com_com(2014)0244_sl.pdf.pdf) in Sklepi Sveta o pregledu politike za nadzor izvoza. Dokument 15926/14. Dostopno na: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15926-2014-INIT/sl/pdf>

²⁴⁸ To nas analogno vodi k značilnostim kompleksnega prilagodljivega sistema.

²⁴⁹ Ciper, Estonija, Hrvaška, Latvija, Litva, Malta, Romunija, Slovaška in Slovenija še ne sodelujejo v Režimu kontrole raketne tehnologije MTCR, Ciper pa še ni sodelujoča država v mednarodnem izvoznem režimu Wassenaarska ureditev.

dograditve sistema tudi države članice EU spremljajo razvoj tehnologije, nastajajoče varnostne grožnje in jih balansirajo s prioritetskimi nacionalnimi ekonomskimi interesi. Na nacionalnem nivoju določijo instrumente in infrastrukturo za izvajanje sistema, predvsem pa kazni za kršenje določb sistema, ki morajo biti učinkovite in sorazmerne ter delovati odvračilno. Države članice so z obvezo izmenjave določenih informacij obvezane k medsebojnemu sodelovanju in sodelovanju s Komisijo, hkrati pa so vezane tudi na politično sodelovanje v režimih, kjer sodelujejo kot samostojne države. Samostojne promocije sistema nadzora izvoza posamezne države članice je manj, saj strokovnjaki večinoma delujejo v okviru EU promocije režima, razen v okoliških državah, ki niso članice EU. Potreba po spremembi sistema se identificira tudi znotraj držav članic, uresničuje pa se največkrat v dodatnih samostojnih ukrepih, ki jih omogočajo fleksibilne določbe sistema EU ali v dalj trajajoči spremembi režima EU, ki mora biti predhodno usklajena na Svetu EU.

ZDA v sistem nadzora vključujejo tako nadzor nad vojaškim orožjem in opremo kot nadzor izvoza blaga z dvojno rabo. Izhajajo iz močno decentraliziranega sistema, ki so ga imele vrsto let in so v zadnjih letih temeljito reformirale svoj sistem nadzora ter bolj izrazito ločile oba nadzora. Vidimo nekatere vzporednice z EU in z večjimi državami pri sistemu nadzora (npr. splošna izvozna dovoljenja Unije), le pristop k nadzoru je podan drugače. Pristop in instrumenti nadzora izhajajo iz principa, da je izvoz privilegij in ne pravica vsakega. V ZDA je načeloma ves izvoz nadziran, in so izjeme zelo redke, v EU pa je z zakonodajo že vnaprej dano dovoljenje za izvoz določenega blaga z dvojno rabo v določene namembne države v Splošnih izvoznih dovoljenjih Unije pod njihovimi pogoji. EU nadzira le izvoz blaga z dvojno rabo iz seznama mednarodnih izvoznih režimov in konvencij, ki ni vključen v splošna izvozna dovoljenja Unije ter nadzira ostale aktivnosti le pod določenimi pogoji in po »catch-all« principu. Japonska ima podoben pristop glede nadzora kot EU, saj se pri tem ravna po načelu o svobodni trgovini, ki v določenem primeru potrebuje nadzor. Zato ima podobno vrsto dovoljenj kot EU, ki pa pri splošnih dovoljenjih, ki jih Japonska imenuje »bulk« dovoljenja, ni razvejana glede na vrsto blaga, tako kot pri EU. Seveda ta princip ne drži pri vojaškemu orožju in trgovini, kjer se Japonska sicer odpira k nadzoru iz prejšnje popolne prepovedi, v čemer spominja na ZDA pristop, ki pravi, da je izvoz privilegij. V ZDA izvoz tudi ne predstavlja tako velikega deleža kot v EU ali na Japonskem, ki sta v izvoz usmerjeni gospodarstvi. Medtem ko EU postavlja univerzalne kriterije za presojo izdaje dovoljenj, jih ZDA dodaja v sezname blaga kot razloge za nadzor ter v sezname namembnih držav, Japonska pa ima spet svoj pristop, saj ponuja izjeme za t.i. bele države, kjer upošteva članstvo

v mednarodnih izvoznih režimih. Vsi nivoji zaznavajo, da se nezakonite dejavnosti ne pojavljajo več samostojno, marveč da se prepletajo in da je zato potrebno na svojem nivoju identificirati relevantne akterje, spremljati spremembe varnostnih in proizvodnih struktur ter ustrezno ukrepati.

Seveda je za samostojno državo lažje, da ima natančno določen sistem, katerega izvajanje ne variira glede na interes posamezne notranje enote, kot je to primer z državami članicami EU. Prav to so dosegle ZDA z aktualno reformo sistema nadzora, s katero so centralizirale in poenotile nadzor izvoza. Japonska pa je sistem na takih temeljih že postavila. ZDA in Japonska sta politično vezani na izmenjavo določenih informacij v mednarodnih izvoznih režimih, ki pa ni tako obširna in zavezujoča kot med državami članicami EU.

Pri analizi sistema nadzora izvoza samostojne države smo izluščili cilje, ki jih zasledujejo in ki vsebujejo ravnovesje varnostnih in proizvodnih struktur s spoštovanjem mednarodnih obveznosti, s ciljem neširjenja orožja a tudi s ciljem konkurenčnosti v mednarodni trgovini. Zasledovanje cilja zahteva podpis več mednarodnih pogodb, sporazumov in konvencij, članstvo v mednarodnih izvoznih režimih ter postavljen učinkovit in konkurenčen sistem nadzora izvoza. Država spremlja svoje nacionalno okolje in njegove spremembe, zasleduje domačo proizvodnjo in trgovino, ter tehnološke spremembe, prav tako zasleduje mednarodno okolje in spremembe na področju varnosti in trgovine. Pomembna je tudi zunanja komponenta glede sodelovanja z drugimi državami, ozaveščanja in promocije sistema nadzora izvoza. Izkoristiti je potrebno vse vire informacij in selektivno optimizirati kompleksnost sistema. Ta vsebuje sezname, ki sovpadajo s seznamami mednarodnih izvoznih režimov in imajo po potrebi lastno strukturo ali navezavo na določene namembne države, ali pa tudi dodatno blago, ki ga država identificira zaradi nacionalnih proizvodnih struktur ali ekskluzivne izdelave. Vsebuje tudi aktivnosti, ki jih je potrebno nadzorovati in ustrezne instrumente. Država mora vzpostaviti ustrezno zakonodajo, pri tem pa razmišljati o strukturi, ki jo je moč dovolj hitro spreminjati ali prilagajati, saj primeri kažejo, da spremembe potekajo počasi.

5.4 Sistem nadzora izvoza v podjetju

V povezavi z izdajo globalnega dovoljenja v EU, kjer je zahtevano, da je izvoznik pri vložitvi zahtevka za dovoljenje uporabil sorazmerna in ustrezna sredstva ter postopke za zagotovitev

skladnosti s sistemom nadzora izvoza ter pogoji nekaterih držav o vzpostavitvi notranjega nadzora kot pogojem za pridobitev določene vrste izvoznega dovoljenja smo pokazali, da se nadzor izvoza ne začne takrat, ko pristojne institucije prejmejo vlogo za izdajo dovoljenja ali sporočilo nadzornih organov ob mejnem nadzoru, ampak že znotraj podjetij samih. Danielsson (2012, 3) zagovarja, da industrija predstavlja prvo obrambno linijo pri nadzoru izvoza in preprečevanju širjenja orožja. Enako velja tudi za druge deležnike, ki so v stiku z blagom z dvojno rabo v katerikoli njegovih oblik in ki to blago prenašajo izven države ali nudijo tehnično pomoč in znanje za blago z dvojno rabo tujim državljanom na svojem ozemlju. Država mora v ta namen ponuditi aktivnosti ozaveščanja (t.i. »Outreach to industry«), namenjene podjetjem, raziskovalnim inštitucijam ter jih spodbujati pri ureditvi programov notranjega nadzora na področju nadzora izvoza blaga z dvojno rabo (Wetter 2009).

Podjetja so pri svojem ekonomskem poslovanju vedno bolj izpostavljena tudi varnostnim tveganjem, izkusila so nihanja povzročena z varnostnimi grožnjami in terorističnimi napadi ter se zavedajo potrebe po ustreznem odzivu (Bailes in Frommelt 2004). Splošno velja, da lahko preudarni prenosi tehnologije podjetjem pomagajo zmanjšati njihovo stroškovno osnovo, izgraditi mreže različnih vrst mednarodnega sodelovanja in povečati svoj tržni delež. Hkrati pa se lahko zgodi, da ne znajo zaščititi svojih ključnih tehnologij, kar je neposredna pomoč konkurenčnim podjetjem pri poslovanju ali pojavu novih konkurentov v tej tehnologiji na dolgoročno škodo podjetja (Anthony 2005, 8). Ključnega pomena je torej način, kako podjetja upravljajo prenos tehnologije. Na podlagi večletnih izkušenj so se oblikovale smernice in dobre prakse za podjetja za vzpostavitev programa notranjega nadzora za zagotavljanje skladnosti z zahtevami sistemov nadzora izvoza. Te smernice so se vzpostavile znotraj posameznih držav, v okviru integracije EU in v okviru mednarodnih izvoznih režimov.

Dobre prakse nam bodo nudile vpogled v sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na ravni podjetja. Če smo pri sistemih nadzora izvoza v integraciji, državah članicah in v samostojnih državah videli veliko podobnih, celo enakih elementov, pričakujemo, da se od njih sistem nadzora izvoza v podjetju razlikuje, ker je vezan na organizacije,²⁵⁰ ki imajo svoje politike in temeljne cilje, svoja izhodišča, razvoj in velikost.

²⁵⁰ Kot organizacijo označujemo tako podjetja kot akademske institucije.

V nadaljevanju so prikazani elementi dobre prakse programa notranjega nadzora, ki jih bomo kasneje upoštevali pri poskusu oblikovanja modela upravljanja znanja. Ti elementi se navezujejo na poslovanje organizacije, ustreznost struktur in odgovornosti, postopkov za izdajo dovoljenj ter nadzor.

Na prvem mestu je zavezanost organizacije, da je poslovanje oz. funkcioniranje organizacije skladno z nacionalnim nadzorom izvoza v državi.²⁵¹ Organizacija mora zgraditi tudi ustrezne strukture in določiti odgovornosti posameznikov, tako da ustanovi notranjo organizacijsko enoto, ki je odgovorna za nadzor izvoza, ali te naloge dodeli že ustrezni obstoječi enoti.²⁵² Znotraj te enote imenuje vodilno osebo enote ali nekoga z višjim organizacijskim rangom za vodilno osebo za nadzor izvoza. Pri tem si lahko določi kriterije za imenovanje, ki nalagajo tudi, da vodilna oseba pridobi ustrezno znanje za svoje odgovornosti. Vodilna oseba enote ima točno določene odgovornosti.²⁵³

Organizacija mora urediti tudi postopke za nadzor izvoza, ki vsebujejo:

- identifikacijo blaga z dvojno rabo znotraj organizacije, ki potrebuje dovoljenje pri izvozu,
- posvetovanje s pristojnimi organi,
- opazovanje končne uporabe, ki obsega preverjanje, da blago z dvojno rabo pri končnemu uporabniku ne bo uporabljeno v drugačen namen, kot je deklarirano

²⁵¹ To se izkaže s pismeno izjavo odgovorne osebe, da se zaveda vseh relevantnih predpisov na področju nadzora izvoza blaga z dvojno rabo ter da deluje v skladu z njimi. Njegova dolžnost je, da o tem seznanji vse zaposlene.

²⁵² Priporočeno je, da obstoječa enota ni prodajni oddelek ali druga enota usmerjena v izvoz.

²⁵³ Vodilna oseba enote je odgovorna za

- razvoj in kasnejšo revizijo ter spremembo programa notranjega nadzora v organizaciji,
- za razvoj in revizijo postopkov,
- spremljanje aktualne zakonodaje ali smernic s strani pristojnih organov
- identifikacijo nadzor in odobritev transakcij
- splošno upravljanje
- dajanje nalog zaposlenim za revizijo ter za
- usposabljanje.

Priporočljiva je izdelava organizacijskega načrta, ki jasno kaže notranje strukture in odgovornosti organizacije. Večje organizacije lahko globlje strukturirajo in kadrovske postavijo enoto za nadzor izvoza, ki ima podobne odgovornosti kot vodilna oseba za nadzor izvoza. Lahko pa imenujejo osebo za nadzor izvoza v vsaki poslovni enoti.

ali skrb, da tudi blago z dvojno rabo, ki ni vključeno v seznam, ne bo izvoženo v državo pod vojaškim embargom in uporabljeno za vojaško uporabo,

- preverjanje kupca in končnega uporabnika, pri čemer preverja različne opozorilne znake ali zgodnje opozorilne sisteme,
- preverjanje morebitnega obvestila s strani pristojnih organov v zvezi z blagom, ki se ne uvršča na seznam,
- preverjanje postopkov pri transakciji, ki pomaga preprečevati preusmerjanje izvoza neodobrenim končnim uporabnikom ter kjer je potrebno,
- obveščanje pristojnih organov o sumljivi končni uporabi blaga z dvojno rabo, ki se ne uvršča na seznam.

Organizacija poskrbi za nadzor pošiljke tako, da pred pošiljanjem potrdi, da so opravljeni vsi postopki identifikacije in preverjanja ter da blago z dvojno rabo ustreza opisu v izvoznih dokumentih ali dovoljenju. Nato pripravi oceno nadzora izvoza na regularni osnovi in tako potrdi, da se nadzor ustrezno izvaja in je skladen s sistemom, ki ga postavlja država.

Organizacija pripravi sistem za ustrezno hranjenje podatkov, pri čemer poskrbi za shranjevanje vseh z izvozi povezanih podatkov za daljše obdobje glede na zahteve nacionalne zakonodaje. Organizacija s programom notranjega nadzora skrbi tudi za ustrezno poročanje znotraj organizacije o kršitvah ali o sumih kršitev predpisov za nadzor izvoza ter za poročanje kršitvah ustreznim pristojnim organom. Nato mora poskrbeti za aktivnosti, ki bodo kršitve odpravile.

Organizacija poskrbi tudi za usposabljanje in izobraževanje oseb za nadzor izvoza ter vseh zaposlenih.

Nekaj večjih organizacij je po postavitvi sistema notranjega nadzora svoje zaveze podalo tudi na spletnih straneh, tako lahko na primer te podatke najdemo pri Siemensu,²⁵⁴ IBM²⁵⁵ in mnogih drugih. Prav tako lahko podatke o vzpostavljenem notranjem nadzoru najdemo tudi pri akademskih institucijah, kot na primer Univerza Vanderbilt,²⁵⁶ Univerza Stanford,²⁵⁷ ter

²⁵⁴ <https://w9.siemens.com/cms/supply-chain-management/en/supplier-at-siemens/basic-information/export-control/Pages/export.aspx>

²⁵⁵ <http://www-03.ibm.com/products/exporting/>

²⁵⁶ <http://www.vanderbilt.edu/exportcompliance/>

²⁵⁷ <https://doresearch.stanford.edu/research-scholarship/export-controls>

mnogi drugi instituti in univerze, ki se jih dotika nadzor izvoza blaga z dvojno rabo, kot je povzeto v naslednjem razdelku.

5.4.1 Področja nadzora izvoza v akademski ali raziskovalni organizaciji

Raziskovalna dejavnost je prinesla izreden napredek in koristila družbi, hkrati pa je s seboj prinesla tveganje, da bi se raziskovanje lahko zlorabilo (Miller in Selgelid 2007). Zato se na določenih področjih pojavlja trenje med načelom o svobodi in odprtosti v znanosti ter zaskrbljenostjo glede varnosti. V poštev je potrebno vzeti globalno naravo znanosti in prost pretok znanstvenih informacij, na drugi strani pa obravnavati tveganje za morebitno zlorabo raziskav in izsledkov raziskav ter pripraviti ustrezne ocene in ukrepe za zagotavljanje varnosti.

Raziskave na mnogih področjih omogočijo znanje, ki je uporabno na več različnih področjih (Miller, Selgelid in Bruggen 2011, 11-30):

- Znanje pri kriminalnih ali terorističnih aktivnostih ter študije ranljivosti t.i. »vulnerability studies«:
 - o primeri pri študijah ranljivosti so npr. študije letalske varnosti ali študije železniške varnosti,
 - o teroristična ali kriminalna zloraba študij energetike in vodnih virov, varnost prehranjevalne verige,
- raziskave, ki vodijo do razvoja biološkega orožja in njegovih nosilnih sistemov:
 - o raziskave o bioloških dejavnikih, genskem materialu, strupih in receptorskih sistemov toksinov, ki bi jih lahko zlorabili v zlonamerne namene zoper ljudi, živali, rastline in okolje:
 - ustvarjanje novih tveganj z eksperimentalnim delom (npr: povečanje škodljivih posledic bioloških dejavnikov ali toksinov, motnje imunosti ali učinkovitost imunizacije, povečanje stabilnosti, prenosljivosti ali možnosti za širjenje bioloških sredstev ali toksinov, krepitev dovzetnosti prebivalstva države

- gostiteljice ali spremembo območja gostitelja, ustvarjanje patogenov ali toksinov) ter študije ranljivosti;
- raziskave nosilcev (npr. škropilnih sistemov, bioloških vektorjev, mikroenkapsulacije, projektilov / raketne tehnologije);
 - raziskave, ki lahko vodijo do razvoja drugih orožij, vključno s kemičnim, radiološkim ali jedrskim orožjem in njihovimi nosilnimi sistemi:
 - raziskave, ki vključujejo kemične, biološke ali jedrske materiale, ki so primerne za proizvodnjo orožja in raziskovanja njihovih nosilcev (na primer sistemi za škropljenje ali zameglitev, izstrelki/ raketna tehnologija).
 - neomejen dostop do strupenih kemikalij, visoko radioaktivnih snovi in eksplozivnih sredstev,
 - nove raziskovalne tehnologije (npr. konvergenčne tehnologije, sintetična biologija, nanotehnologija, "garažna kemija") lahko ustvarijo nove izzive,
 - delo na nesmrtonosnem kemičnem orožju (na primer za onesposabljanje in obvladovanje nemirov);
 - raziskave, ki lahko vodijo do razvoja kibernetnega orožja in negativnih implikacij za kibernetne standarde,
 - razvoj in uporaba zlonamerne programske opreme ter raziskave odzivanja na uporabo zlonamerne programske opreme;
 - raziskave, ki vključujejo razvoj tehnologij za nadzor in monitoring, tehnologij za upravljanje s podatki in lahko kasneje vplivajo na kršitev človekovih pravic:
 - metode neprekinjenega, podaljšanega nadzora, ki ogroža pravice in svoboščine,
 - nadzorovanje množice ter vplivanje na svobodo združevanja in izražanja,
 - prestrezanje elektronskih komunikacij,
 - testi tehnologij v resničnih življenjskih okoljih brez uporabe zaščite osebnih podatkov,...

Do zlorabe lahko pride, ko se uporaba tehnologije ali informacije odkloni od prvotnega namena (Resnik 2009, 4). Raziskave morajo potekati tako v skladu z relevantnimi predpisi kot tudi v skladu z etičnimi principi ter vrednotami, ki velikokrat niso podprti z zakonskimi

določbami. Povsod je potrebno vključiti upravljanje znanja in postopke, da se identificira občutljive raziskave in najdbe, da se zadosti varnostnim ciljem na drugi strani pa tudi svobodi znanosti in informacij. Zavedanje o pomenu nadzora je šele v zgodnjih fazah, nekaj naprednejših raziskovalnih organizacij in univerz pa že ima postavljene sisteme notranjega nadzora in izmenjuje dobre prakse, ki temeljijo na dobrih praksah za organizacije.²⁵⁸ Po drugi strani pa se vedno bolj postavlja tudi vprašanje etike pri raziskovanju orožja ter blaga z dvojno rabo, ki je tesno povezano predvsem s kemičnim in biološkim orožjem ter pomembnosti ozaveščanja in izobraževanja znanstvenikov na tem področju (Revill 2009; Sture 2010; Espona in Dando 2011).

Menimo, da bi program notranjega nadzora v akademskih in raziskovalnih organizacijah moral temeljiti predvsem na treh aktivnostih: ozaveščanju in gojenju ustrezne kulture, morebitnem omejevanju ter sodelovanju. Potrebno bi bilo ozaveščanje akademske javnosti o potencialni zlorabi raziskovalnega dela in njenih posledicah, ozaveščanje o področju blaga z dvojno rabo, njegovemu nadzoru in ciljem sistema nadzora izvoza, kar bi bilo lahko vključeno v redne študijske programe na visokošolskih zavodih. Kjer bi obstajalo večje tveganje za prenos takega znanja (npr. na konferencah ali v znanstvenih publikacijah), bi bilo morda potrebno razmišljati tudi o omejevanju potencialnih odkritij dvojne rabe, ki pa bi morale biti zelo strokovno in ne bi smelo grobo posegati v znanstveno svobodo. Tesnejše sodelovanje pristojnih organov z akademskimi krogi in raziskovalnimi centri bi izboljšalo nadzor nad raziskavami z dvojno rabo, hkrati pa bi se izognili nepotrebnim oviram za prosti pretok znanja in globalno konkurenčnost znanosti in tehnologije v mednarodni menjavi. S tem bi se lahko zmanjšala možna zloraba znanstvenih raziskav, ki bi lahko vplivale na mednarodno varnost.

²⁵⁸ <http://www.vanderbilt.edu/exportcompliance/>
<http://www.washington.edu/research/?page=ecr>
<http://www.upenn.edu/researchservices/exportcontrols.html>
<http://www.bu.edu/orc/programs-committees/export/>
http://www.utexas.edu/research/osp/documents/export_compliance_program_manual.pdf
<http://www.brad.ac.uk/bioethics/>

5.5 Odgovori na vprašanja na podlagi analitičnih okvirov in pregleda sistemov nadzora

Po prikazu analitičnih okvirov in spoznanj iz proučevanja sistemov nadzora izvoza na različnih ravneh se spomnimo vprašanj, ki smo jih zastavili pri postavitvi hipoteze o možnem pristopu preko upravljanja znanja za iskanje ravnovesja med strukturami moči v sistemu nadzora izvoza.

Postavitev hipoteze temelji na treh vprašanjih. Najprej smo postavili vprašanje, kako se prepletanje teh struktur razlikuje na posamezni proučevani ravni. Skozi analizo mednarodnega izvoznega režima smo videli močan poudarek na varnostnih strukturah in iskanje optimalnega razmerja s proizvodnimi strukturami, ki je temeljilo na obstoječem razmerju struktur moči, globalno identificiranem tehnološkem razvoju ter identificiranih varnostnih grožnjah po posameznih regijah. Pri sistemu nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v integraciji je bilo iskanje ravnovesja povezano z identifikacijo varnostnih groženj in proizvodnih struktur, ki jih znotraj integracije identificirajo države članice na podlagi nacionalnih preferenc in zasledovanja skupnih strategij in politik ter interesov izkazanih s strani Evropske komisije, ki zajema tudi interese večjih gospodarskih združenj. Na nivoju samostojne države vzpostavljanje ravnotežja neposredno ni tako odvisno od sodelovanja in usklajevanja, je pa delno determinirano s postavljenimi zahtevami globalnega nadzora izvoza, kamor lahko štejemo sezname in pravila mednarodnih izvoznih režimov ter z usmeritvami in omejitvami, ki so jih postavile integracija ali večje države, s katerimi želi država poslovati. Na nivoju podjetja in akademskih krogov vidimo drugačen način usklajevanja. Pravila mednarodnih izvoznih režimov in zahteve, ki jih postavlja država za svoje izvoznike, ter zahteve držav, kam želijo izvažati, so vsekakor okvir postavitve sistema. Hkrati pa postavljanje ravnotežja med varnostnimi in proizvodnimi strukturami zajema tudi usklajevanje s poslovnimi cilji podjetja ali usklajevanje s svobodo znanstvenega raziskovanja in objavljanja ter potrebo po novih odkritjih. Kljub vsebini struktur, ki se razlikuje zaradi specifičnosti subjektov na posameznih ravneh, mora sistem nadzora izvoza delovati v smislu optimalnega razmerja varnostnih in proizvodnih struktur.

Pri naslednjem vprašanju nas je zanimalo, kako oblikovati abstraktni model upravljanja znanja za iskanje optimalnega razmerja za posamezno raven. V sistemu nadzora izvoza smo

najprej izluščili podsisteme, ki zasledujejo namen nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, ter vsebujejo strateško in taktično dimenzijo. Ti omogočajo delovanje sistema nadzora izvoza in vzpostavljajo ravnotežje med varnostnimi in proizvodnimi strukturami. V analizah sistemov nadzora na ravni mednarodnega izvoznega režima, integracije, države članice, samostojne države in na ravni podjetja ali akademske oz. raziskovalne organizacije smo izluščili glavne elemente sistemov nadzora izvoza in tako pridobili okvir, ki bi ga lahko umestili v model upravljanja znanja s strateško in taktično komponento. Tudi če bi ostali na tej stopnji in bi želeli le postavitev sistema brez omogočanja njegove prilagodljivosti in spreminjanja, bi nam postavitev skozi model upravljanja znanja, ki bi bil oblikovan podobno kot Frostov model (2010) ali procesni okvir upravljanja znanja, ki sta ga zasnovala Bukowitz in Williams (2000), lahko prinesla izboljšanje sistemov nadzora izvoza zaradi načina uporabe, kreiranja in procesiranja znanja v sistemu. Do neke mere se podoben proces odvija že sedaj, vendar brez namenske in organizirane uporabe procesov upravljanja znanja, organizacijskega učenja in inoviranja ter uporabe organizacijskega spomina. Toda to ni naš namen. Doseči želimo tudi, da ima sistem nadzora izvoza skozi pristop preko modela upravljanja znanja možnost obvladovanja kompleksnosti, sposobnost prilagajanja in inteligentnega odzivanja. Naš model je potrebno oblikovati v dveh smereh: v smeri postavitve modela s potrebnimi elementi ter načini njihovega urejanja, v drugi smeri pa potrebujemo v modelu dinamiko, ki bo omogočala njegovo spreminjanje in razvoj.

Pri proučevanih sistemih nadzora izvoza smo zasledili potrebo po prilagajanju in spreminjanju sistema, saj so s pojavom novih tehnologij, spremembo globalne dosegljivosti določenega blaga z dvojno rabo ali z drugimi proizvodnimi strukturami na eni strani ali s spremembo varnostnih struktur na drugi postali nezadostni in zastareli. Potreba po spremembi prihaja z informacijo o spremembi proizvodnih in varnostnih struktur, ki jo postavljeni sistemi sprejemajo in procesirajo po ustaljenih pristopih in postopkih. Spreminjanje sistemov je zato dolgotrajno. Da bi sistemi nadzora izvoza blaga z dvojno rabo lahko postali odzivnejši, se hitro prilagajali ali celo samorazvijali kot kompleksni prilagodljivi sistemi, potrebujemo model, ki upošteva tako elemente osnovnega modela upravljanja znanja, s katerim bi lahko urejali strateške in taktične dimenzije v modelu ter lastnosti, s katerimi bi spreminjal in nadgrajeval sistem glede na pridobljeno informacijo in znanje.

Naše tretje vprašanje je bilo usmerjeno v možnost postavitve prilagodljivega abstraktnega modela upravljanja znanja za iskanje ravnovesja med proizvodnimi in varnostnimi

strukturami. Ta naj bi predstavljal univerzalni model, iz katerega bi lahko razvili specifične modele upravljanja znanja za posamezno raven, vsi pa bi imeli gradnike, ki bi delovali na podobnih principih. Analiza sistemov na različnih ravneh je pokazala, da sistemi nadzora izvoza vsebujejo mnogo elementov, ki niso enostavni, da so številni dejavniki v sistemih enaki ali podobni, da so v medsebojnih relacijah, ki delajo sistem kompleksen, ter da vsi sistemi nadzora zasledujejo namen sistema nadzora izvoza, ki ga lahko razumemo kot iskanje ravnovesja med proizvodnimi in varnostnimi strukturami. Predvidevamo, da bi bilo možno postaviti univerzalni model za vse ravni preučevanja, ki pa bi bil zaradi vsebinskih ali procesnih specifičnosti, ki jih imajo posamezne ravni, zasnovan bolj v grobih potezah, vseeno pa bi določal strukturo in delovanje modela. S postavitvijo takega modela se ukvarjamo v naslednjem poglavju.

6 Oblikovanje predloga modelov upravljanja znanja pri nadzoru izvoza blaga z dvojno rabo na posameznih ravneh proučevanja

V tem poglavju je glavni inovativni in kreativni del disertacije. V prejšnjih poglavjih je namreč predstavljena kompleksnost problematike nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na različnih področjih. Temu ustrezno smo nakazali tudi bolj ali manj izraženo potrebo po prilagodljivem spreminjanju sistema, ki jo upravlja. V nadaljevanju na podlagi predstavljenih dilem in tihega znanja iz osebne vključenosti v področje zasnujemo model upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. V prvem delu poglavja zato analiziramo nekaj osnovnih premis in elementov modela upravljanja znanja, nato predvidimo splošne lastnosti modela sistema nadzora izvoza in predlagamo njegovo aplikacijo na različnih ravneh.

6.1 Analogija za uporabo modela upravljanja znanja pri reševanju kompleksnega sistema v družbeni znanosti

Sodoben sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo predstavlja sistem, ki vsebuje veliko podsistemov in elementov, ki niso statični, pa tudi niso vedno v enakem številu.²⁵⁹

Spremljanje sistemov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na ravni podjetja, na ravni države, v okviru mednarodnih izvoznih režimov in v okviru EU pokaže, da gre za izredno kompleksno materijo. Že v zgodnjih devetdesetih letih je bilo ugotovljeno, da je nadzor izvoza orožja kompleksna materija (Clemens 1989, 19). Nadzor izvoza blaga z dvojno rabo še daleč ni tako transparenten kot nadzor izvoza orožja in vojaške opreme, saj je, kot smo do sedaj nakazali, nejasen že pri definiciji in obsegu blaga z dvojno rabo, obsegu nadzorovanih aktivnosti ter pri namenu končne uporabe, zato je sistem njegovega nadzora izvoza toliko bolj kompleksen. Prav zaradi svoje osnovne, praviloma civilne namembnosti je blago z dvojno rabo prisotno v redni komercialni izmenjavi in njegov nadzor združuje lastnosti redne ekonomske dejavnosti in lastnosti varovanja.

²⁵⁹ Zdi se, kot da smo opisali kompleksni prilagodljivi sistem, le z drugačnim izrazoslovjem.

Prepletanje proizvodnih in varnostnih struktur je od primera do primera blaga z dvojno rabo različno in pri velikem obsegu tega blaga z dvojno rabo je ta različnost množična, kar povečuje kompleksnost področja. Prepletanje struktur pa vpliva tudi na prepletanje politik. Modernega političnega odločanja si danes ni mogoče več predstavljati brez naslednjih dveh elementov:

- brez racionalizacije v smislu proizvodjanja znanstveno zbranih in analiziranih informacij, ki so pomembne za oblikovanje in izvajanje javnih politik ter
- brez znanstvenega svetovanja politiki (Hafner 2002, 105).

Nadzor izvoza blaga z dvojno rabo zahteva uporabo in upravljanje znanja. Po terorističnem napadu leta 2001 je veliko kritik vključevalo očitke, da obveščevalnim agencijam ni uspelo »med seboj povezati ključnih točk« (Firestone in McElroy 2003, 326). Teoretiki menijo, da je bilo to posledica slabega procesiranja znanja. Ob uporabi analitičnih orodij upravljanja znanja, kakršen je življenjski cikel znanja, bi lahko grožnjo zasledili pri povečanih potrebah po informacijah oz. znanju na mikro ravni ali na celotni ravni s pomočjo socialnega procesiranja znanja s pod-procesi ovrednotenja trditve znanja. Namesto ovrednotenja trditve (knowledge claim evaluation)²⁶⁰ so bili uporabljeni avtoritarni in birokratski kriteriji ovrednotenja in zato ponarejene trditve znanja, ki so se na koncu izkazale za napačne. Firestone in McElroy (2003, 327) zato menita, da je za obveščevalno dejavnost nujno potreben pristop k novemu upravljanju znanja, saj nam življenjski cikel znanja ponuja pot k procesom znanja in je lahko okvir za izboljšanje ciljnih strategij, orodij in intervencij.

Prav tako moramo v primeru nadzora izvoza in upravljanja globalnega kompleksnega sistema, ki posega v mednarodne odnose med državami, misliti bolj odprto. Uporabnost in praktičnost znanj in vedenj o mednarodnih odnosih zahteva odprtost v mišljenju in še posebej javno uporabo uma, še bolj pa so pomembne metodologije, kot so strukturirani konteksti proučevanja, poučevanja in delovanja v mednarodnih odnosih (Brglez 2008). Uporabnost znanj in vedenj implicira uporabo instrumentov, ki upravljajo z znanjem in informacijami ter v primeru sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo upoštevajo kompleksnih prilagodljivih sistemov. Tudi Williams (2014, 101) priznava, da so za vsako organizacijo in sistemom ljudje

²⁶⁰ Podrobneje o življenjskem ciklu znanja v razdelku 3.3

ter da je za njihovo učinkovitost ključen intelektualni kapital,²⁶¹ katerega sredstva morajo biti v nenehnem obnavljanju s sodelovanjem, učenjem in inoviranjem, da ostajajo konkurenčna.

Zato inteligentni kompleksni prilagodljivi sistem temelji na namenskem in sistematičnem upravljanju znanja (Bennet in Bennet 2008). Seveda je jasno, da je za sedanje tehnološko obdobje potrebna tudi podporna informacijska tehnologija in infrastruktura. Sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo mora biti izjemno prilagodljiv in fleksibilen. Proizvodne strukture se zaradi pospešenega razvoja visoke tehnologije in močne mednarodne trgovine ter komunikacij, ki omogočajo hiter prenos informacij in tehnologij, neprestano spreminjajo. Prav zaradi elementa negotovosti, ki pa ga ne sestavljajo le spremembe proizvodnih struktur, marveč je v veliki meri podprt z varnostnimi strukturami ter vedno novimi in novimi izzivi iz okolja, lahko potreben sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo opredelimo kot prilagodljivi kompleksni sistem. Zaskrbljenost je gonilo sistemov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, ki morajo biti sposobni ocenjevanja in sprejemanja sprememb iz okolja in samorefleksije glede svojih odzivov in instrumentov. Brinkerhoff (2008: 987) meni, da mora znanje iz preteklih izkušenj postati dobra informacija trenutni politiki in praksi, tako da se premagajo institucionalne ovire sodelovanja in delitve znanja tudi na mednarodnem področju. Nadzor izvoza blaga z dvojno rabo potrebuje tak pretok znanja.

Procesni okvir upravljanja znanja, ki sta ga zasnovala Bukowitz in Williams (2000), ter Frostov (2010) model upravljanja znanja nam ponujata primeren pristop, saj oba upoštevata taktični in strateški pristop. Ta je v Frostovem primeru še dodatno razdelan na taktične priložnosti in grožnje ter taktične zadeve in na strategije in cilje s strateškimi zahtevami ter se zdi po proučevanju sistemov nadzora v okviru različnih ravni najustreznejši za uporabo. Ker pa Frost svoj model obravnava kot dinamičen model, neskončno zanko, ki se hrani z novim oz. spremenjenim znanjem in informacijo, s katero se polni organizacijski spomin in informacijska skladišča, je ta model še ustrežnejši za področje nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, ki je potrebno spreminjanja in prilagajanja. V primeru hitrih sprememb ali večjih prenov na političnem in sistemskem področju blaga z dvojno rabo, bi moral biti zasuk zanke hitrejši oz. močnejši.

²⁶¹ Izraz »intelektualni kapital« je Luthy (1998) opredelil kot seštevek človeškega kapitala, relacijskega kapitala in strukturnega kapitala. Intelektualni kapital predstavlja neopredmeteno poslovno vrednost, ki je človeški kapital, vrednost, ki prihaja iz odnosov, imenuje relacijski kapital, vse, kar ostane, ko gredo ljudje domov, pa imenuje strukturni kapital.

Nadzor izvoza blaga z dvojno rabo je ključni instrument pri preprečevanju širjenja orožja,²⁶² hkrati pa nadzor izvoza blaga z dvojno rabo predstavlja tudi pomemben in najbolj kompleksen del sistema upravljanja varnosti na globalni ravni (Gill 2011, 1). Gill tudi trdi, da je potrebno začeti razmišljati drugače, saj se sistema upravljanja varnosti lotevamo z včerajšnjimi orodji, želimo pa se odzvati na jutrišnje grožnje. Čeprav je Frostov model upravljanja znanja namenjen organizacijam za hitro odzivanje, moramo misliti na prihodnost in na pristop, ki bo omogočal mobilizacijo vseh možnih virov pri tako ključnem področju. Knowles (2012, 62) trdi, da je potrebno k nadzoru izvoza blaga z dvojno rabo pristopiti z učinkovitim upravljanjem na več ravneh, in sicer predlaga tri ravni: strogo pravno raven z vsemi potrebnimi pogodbami, zakonodajo in statuti, mehko regulatorno raven s prostovoljnimi standardi in smernicami ter raven notranjega upravljanja organizacij, ki trgujejo z blagom z dvojno rabo. Z namenom upoštevanja naštetih avtorjev upoštevamo tudi model inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema ICAS (Bennet 2004a), ki postavlja osem pojavnih značilnosti in definira štiri procese. Ta pristop z inteligentnim upravljanjem je ustrezen predvsem zaradi naraščajoče kompleksnosti področja, nenehnega in neenakomernega prepletanja struktur moči (ekonomskih in varnostnih struktur) ter tudi zaradi nepredvidljivih in vedno hitrejših sprememb okolja, tehnologije, načinov prenosov blaga in informacij, nenehnega spreminjanja samih struktur moči (ekonomskih, varnostnih struktur in struktur znanja) in uporabe teorije kompleksnih sistemov pri mednarodno političnem področju (Clemens 2013).

6.2 Dva vidika sistema nadzora izvoza in okvirni model upravljanja znanja

Ker želimo zasnovati model upravljanja znanja za nadzor nad blagom z dvojno rabo, je potrebno zaradi kompleksnosti najprej postaviti model iz dveh vidikov. Posebej moramo najprej obravnavati model izhodiščne postavitve sistema nadzora izvoza, ki predstavlja statični vidik sistema. Nato obravnavamo model vzdrževanja in spreminjanja takega sistema nadzora izvoza, da bi kasneje lahko našli skupni model, ki bi lahko vseboval vse pomembne elemente struktur. To je dinamični vidik. V prejšnjem razdelku pri proučevanju različnih

²⁶² POROČILO KOMISIJE SVETU IN EVROPSKEMU PARLAMENTU o izvajanju Uredbe (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredovanja in tranzita blaga z dvojno rabo. Dokument COM(2013) 710 final z dne 16. 10. 2013.

modelov upravljanja znanja smo pri Frostovem modelu (Frost 2010) za dinamiko sprejeli neskončno zanko modela, ki jo poganjajo spremembe, kar zaradi ponavljanja zanke že predstavlja določeno dinamiko. Zaradi kompleksnosti sistemov nadzora izvoza ter potrebe po t.i. živem in prilagodljivem sistemu (Capra 1996; Bond 2003) pa bomo to ponavljanje neskončne zanke iz linearnega ponavljanja nadgradili še s pojavnimi značilnostmi ter procesi inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema ICAS (Bennet in Bennet 2008), ki bo omogočal drugačno dinamičnost.

Poleg tega pa se moramo zavedati, da je zaradi kompleksnosti in svojstvenih interesov akterjev potrebno razlikovati med modeli upravljanja znanja, ki so narejeni za podjetja, ki se v nadzor izvoza vključujejo kot izvozniki proizvajalci, izvozniki trgovci, posredniki ali fizične in pravne osebe, ki nudijo tehnično pomoč v zvezi z blagom z dvojno rabo. To pomeni, da modeli procesirajo deloma različna področja in rahlo različne vsebine tako po taktični kot po strateški liniji. Na drugi strani pa potrebujemo model upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza, ki ga vzpostavlja država kot javni sektor v večjem ali manjšem sodelovanju s širšo javnostjo in podjetji. Integracija (kot je EU) pa terja drugačen model upravljanja znanja zaradi različnih zahtev in interesov tako na strateškem kot na taktičnem nivoju. Posebno specifiko ima tudi mednarodni izvozni režim, kjer se sistem nadzora generira kot posledica soglasnega dogovora držav o sestavnih elementih in delovanju sistema v okviru načel, norm, pravil in postopkov v režimu.

Vsak od akterjev (različna podjetja, država, oz. integracija držav, režim) v modelu potrebuje izhodiščno postavitev in tudi dinamični vidik, saj mora najprej vzpostaviti sistem, nato pa kreirati mehanizme za njegovo vzdrževanje in prilagajanje, ter tako model nadgraditi, da postane prilagodljiv glede na zahteve okolja in pri tem išče optimalno razmerje ekonomskih in varnostnih struktur. Tako pridemo do matričnega sistema, kjer lahko nanizamo modele upravljanja znanja po naslednji razporeditvi:

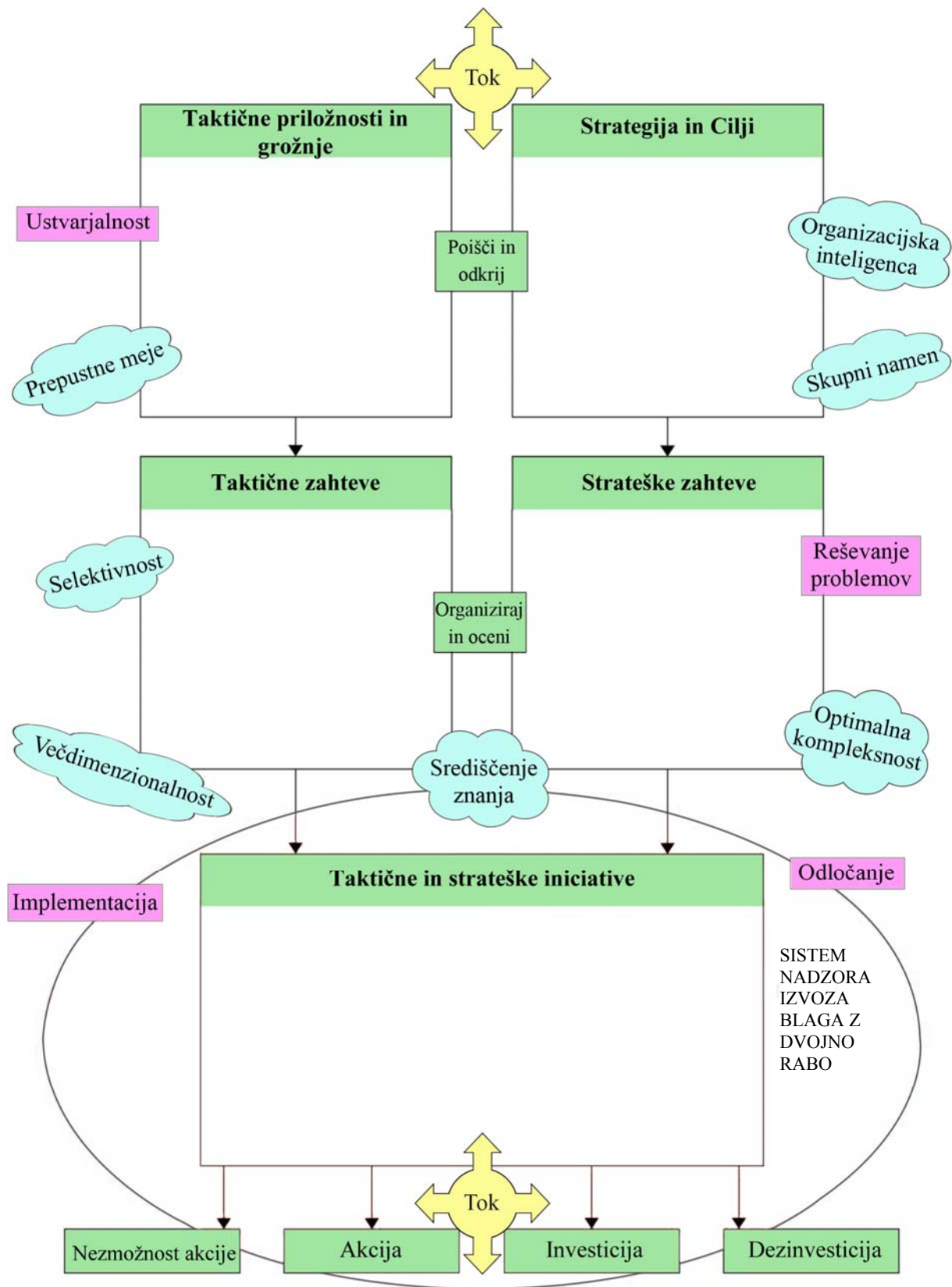
Slika 6. 1: Matrika modelov upravljanja znanja za sisteme nadzora izvoza blaga z dvojno rabo

Nivo proučevanja	Podjetje	Država	Integracija in Država znotraj integracije	Režim
Dinamični vidik				
Vzpostavitev Prilagajanje	MG	MD	MI, MI_D	MR

Model upravljanja znanja za notranji program nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na ravni podjetja imenujmo MG, model upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na ravni države imenujmo MD, model upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na ravni integracije imenujmo MI, model upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na ravni države znotraj integracije imenujmo MI_D ter model upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na ravni mednarodnega izvoznega režima imenujmo MR.

Ker smo pri postavljanju hipoteze temeljili tudi na vprašanju, ali je mogoče oblikovati prilagodljiv abstraktni model upravljanja znanja kot instrument iskanja ravnovesja struktur moči, ki bi predstavljal univerzalen model za vse ravni proučevanja, si ga predstavljamo kot osnovni model upravljanja znanja ki izhaja iz gradnikov procesnega okvirja upravljanja znanja (Bukowitz in Williams 2000) in elementov dveh modelov upravljanja znanja (Frost 2010; Bennet 2004a). Poimenujmo ga M. Služil bo kot osnova za snovanje modelov na posamezni ravni za postavljanje in spreminjanje sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo.

Slika 6. 2: Model M – Predlog osnovnega modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza

Elementi, ki izhajajo iz Frostovega modela so med seboj jasno povezani in nakazana je smer linearnega poteka. Prav tako so jasno označeni procesi ustvarjalnost, reševanje problemov, odločanje in izvajanje, medtem, ko so pojavne značilnosti inteligentnega prilagodljivega sistema zaradi svoje funkcije v shemah modelov predstavljene z oblački, ki simbolizirajo pojavnost.²⁶³

Uporaba osnove Frostovega modela upravljanja znanja postavlja celoten sistem v neskončno zanko, kar zagotavlja nek red in preglednost, a linearno spreminjanje oz. dinamičnost sistema. Dodane pojavne značilnosti in procesi iz modela upravljanja znanja ICAS, pa sproti spreminjajo in prilagajajo elemente Frostovega sistema, kar linearno dinamičnost spreminja v večrazsežno simultano dinamičnost. V sami shemi, ki je precej poenostavljena, saj mora združevati oba modela, so zato pojavne značilnosti,²⁶⁴ prikazane kot nepovezane, prav tako procesi²⁶⁵ inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema ICAS, kajti med njimi ni zaporedja in determiniranosti ter jasnih ločnic.

Pomen posameznih gradnikov je bil podrobneje razložen že pri modelih omenjenih avtorjev²⁶⁶. Osnovni model M poskuša povezati procese po dveh dimenzijah. Po linearnih korakih poišče strategije in cilje in taktične priložnosti ter grožnje na podlagi obstoječega znanja. Nato s pomočjo organizacije in ocenjevanja identificira strateške in taktične zahteve. Zahteve generirajo iniciative, ki se izvajajo s pomočjo akcij in investicij. Pri tem so akcije uporaba, pridobivanje ali kreiranje znanja, investicije pa predstavljajo podporo in izvajanje.

Nadgradnja elementov linearne dimenzije modela s kompleksno prilagodljivo dimenzijo pomeni, da noben naveden korak v modelu ni statičen, marveč prehaja skozi nenehne procese ustvarjanja, reševanja problemov, odločanja in izvajanja, ki s pomočjo pojavnih značilnosti mobilizirajo vse zmogljivosti, ki so v danem trenutku potrebne, da lahko sistem deluje v nepredvidljivem in kompleksnem okolju. Te pojavne značilnosti so:

- skupni namen, kjer je sistem stalno osredotočen na cilj in lahko mobilizira vse relevantne dele,

²⁶³ Oznaka pojavnih elementov z obliko oblačka je bila že uporabljena v primeru pojavnosti pri vodenju na Univerzi v Oregonu (Oregon State University). Dostopno na: <http://hr.oregonstate.edu/lc1-emergence>

²⁶⁴ Organizacijska inteligenca, skupni name, prepustne meje, selektivnost, optimalna kompleksnost, večdimenzioanalnost in središčenje znanja.

²⁶⁵ Ustvarjalnost, reševanje problemov, izvajanje, odločanje

²⁶⁶ Glej razdelek 3.5.

- organizacijska inteligenca,²⁶⁷ ki vsebuje zmožnost inoviranja in pridobivanja znanja, ter zmožnost razumevanja in mišljenja,
- prepustne meje, kjer se izmenjavajo ideje in zahteve z deležniki izven sistema,
- selektivnost, ki predstavlja sposobnost izbire zunanje informacije,
- večdimenzionalnost, ki omogoča pristop k problemom iz več različnih vidikov,
- središčenje znanja, ki pomeni samo-sinhronizirajoče zbiranje informacij iz znanja vseh notranjih in zunanjih deležnikov ter
- optimalna kompleksnost, ki omogoča, da število možnih stanj sistema ni preveliko, in da rešitve niso preveč kompleksne. Omogoča tudi delno neodvisnost agentov in relacij, da sistem ni preveč rigiden, zahteve in rešitve pa niso presplošne ali preveč poenostavljene.

Pojavne značilnosti dajejo sistemu možnost takojšnjega odzivanja v okviru vseh postavljenih elementov in s tem omogočajo dinamiko modela v funkciji spreminjanja sistema zato bi jih želeli uporabljati v največji možni meri. Zavedati pa se moramo, da je učinkovitost modela odvisna od želje vseh vpletenih po zasledovanju namena sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo in po uporabi blaga z dvojno rabo v miroljubne namene. Intenziteta pojavnih značilnosti je odvisna od naklonjenosti vpletenih k odprtosti sistema, k izmenjavi znanja in informacij, kulturi sodelovanja in sposobnosti samo-razvoja. Vse to je potrebno razvijati in negovati hkrati z uporabo modela.

V nadaljevanju predstavimo pet različnih zasnov modelov upravljanja znanja za vsako raven proučevanja posebej in za vsak model upravljanja znanja poskušamo ugotoviti njegove elemente. Ker so ti elementi podani na podlagi proučevanja in predstavitve posameznih sistemov nadzora izvoza, je iz tako obširne materije nemogoče podati vse potrebne elemente in zanje tudi določiti prioritete, oziroma jih ponderirati po pomembnosti ali predstaviti vse njihove možnosti. Zato na posamezni ravni v predlog modela vključimo najbolj pomembne elemente in podrobneje izpostavimo le določen element ter ga obravnavamo podrobneje. To seveda ne poda celotne vsebine modela na določeni ravni, nam pa okrepi plastično predstavitev uporabe modela ter utrdi zavedanje o kompleksnosti sistemov nadzora in potrebo po namenskem, vnaprej organiziranem pristopu.

²⁶⁷ V našem primeru se izraz nanaša na sistemsko inteligenca, ker se model nanaša na sistem, vendar bomo zaradi privzema pojavnih značilnosti pustili originalna poimenovanja.

6.3 Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za podjetje

Poglejmo najprej izhodiščne postavitev sistema nadzora izvoza in njegove zahteve na nivoju podjetja. V analizi različnih ravni smo izpostavili dobre prakse programa notranjega nadzora v podjetju, ki so bile narejene s sodelovanjem držav, ki sodelujejo v mednarodnem izvoznem režimu Wassenaarska ureditev. Ugotovili smo, da je ključna politična zavezanost k vzpostavitvi in izvajanju sistema nadzora, ki mora biti izražena s strani vodstva in vseh zaposlenih v organizaciji, kar bomo lahko upoštevali v modelu kot skupni namen. Podjetje mora pripraviti tudi infrastrukturo sistema ter določiti odgovornosti posameznih zaposlenih v njej, urediti mora postopke nadzora izvoza. Poskrbeti mora za ustrezno bazo podatkov za daljše obdobje, ki bo tudi podlaga za obvezno poročanje državnim organom o aktivnostih na področju dvojne rabe, pa tudi informacija pri njegovem odločanju. Ta baza bo zagotavljala, da bo podjetje lahko obvladovalo kompleksnost vseh možnih vprašanj, ki se mu bodo ob izvozu blaga postavljala. Podjetje mora poskrbeti za usposabljanje in izobraževanje svojih kadrov ter poskrbeti za ocenjevanje izvajanja sistema, z namenom, da bo vedno skladen s sistemom nadzora izvoza, ki ga ima država in zahtevami mednarodnega izvoznega režima, kamor se uvršča blago z dvojno rabo. Tu vidimo, da mora podjetje poskrbeti za pretok informacij v obe smeri, od zgoraj navzdol, pa tudi od spodaj navzgor, saj bodo prodajni referenti tisti, ki bodo od končnega uporabnika pridobili potrebne podatke. Pri skladnosti programa notranjega nadzora s sistemom nadzora izvoza države in smernic mednarodnih izvoznih režimov gre za pretok informacij iz zunanjih virov, kjer prepustne meje omogočajo, da se tako izboljšuje sistem nadzora izvoza podjetja. Posredno se izboljšuje tudi sistem nadzora izvoza države in spreminjajo smernice mednarodnih izvoznih režimov.

Vsako podjetje se zaradi svoje osnovne funkcije (ustvarjanje profita) odloča o svoji proizvodni in prodajni politiki (Steinbacher 2011, 140). Tu se identificira dilema, kaj proizvajati ter s čim trgovati, kar pa je odvisno tudi od trga, saj je močno povezano z vprašanjem, s kom trgovati oz. komu prodajati. Za tem stoji korist, ki jo podjetje želi pridobiti. Ker pa določitev koristi ni odvisna le od teh vprašanj, je močno prisotno tudi vprašanje, zakaj določeno blago ali tehnologijo proizvajati, zakaj trgovati z njim in zakaj ga prodajati ravno na določene trge oz. določenemu končnemu uporabniku in kako iz posla pridobiti maksimalno korist. Pri blagu z dvojno rabo je za razliko od drugega komercialnega blaga in storitev potrebno skrbno premisliti, kako bi določen posel vplival na to korist, če bi

predstavljal varnostno tveganje. Ta vpliv bi lahko bil neposreden za podjetje, lahko pa tudi posreden zaradi ogroženosti države, v kateri to podjetje deluje.

Pri vsakem izvozu je za podjetje navadno prisotnih več razvojnih stopenj ali faz (Špilak 2006). Izvoz se začne s pripravo izvoznega posla, nato z njegovo izvedbo, sledi zaključek in analiza posla. Te faze obravnavamo podrobneje, da bi prikazali, koliko aktivnosti vsebujejo in kje vse se lahko informacije pridobivajo ali izmenjujejo.

Špilakova (2006, 5) navaja, da v fazi priprave posla podjetje najprej ugotavlja, kakšne so možnosti za izvoz. Določi se blago, potencialni kupci, regionalna struktura, možni načini realizacije posla, upoštevajo se tudi potrebna finančna sredstva in kadri. Zbirajo se povpraševanja s strani kupcev, pri čemer se preverja njihova boniteta. Tu je pomembno pridobiti informacije iz čim več možnih virov in pomembna je aktualnost informacije. Podjetje kupce preverja preko poslovnih bank ali gospodarskih združenj ali zbornic, prouči plačilne pogoje, preverja pretekle izkušnje ter preverja, ali bo kupec končni uporabnik ali pa bo blago preprodal. Obveznosti in pravice kupca se opredelijo z določitvijo stroškov prevoza, provizije in morebitnega rabata ter ob sestavi izvozne ponudbe s potrebnimi elementi: kaj ponuja, koliko, po kakšni ceni, pogoje plačila in dobavne roke, načine odpreme in veljavnost ponudbe in morda vključi eno od klavzul Incoterms. Nato podjetje sklene kupoprodajno pogodbo, kjer opredeli veljavnost, prenosljivost, možen odstop od pogodbe, jezik, pravo, pristojnost sodišča in potrditev pogodbe pri pristojnem organu. Pogoji izvoza v pogodbi določajo tudi carinsko tarifno številko za blago ter pregled izvoznih režimov za navedeno blago.

Druga faza izvoznega posla vsebuje njegovo izvedbo (Špilak 2006, 6). Ta je sestavljena iz odpreme blaga, carinjenja, prevoza in zavarovanja. Podjetje pripravi vse potrebne podatke o blagu in navodila o ravnanju z blagom v skladu s pogodbo na izvozni dispoziciji ter doda prevozne listine in ostale listine po potrebi. V primeru, da blago, ki ga želi podjetje izvoziti, zapade pod nadzor in potrebuje za izvoz dovoljenje, mora podjetje tudi to izročiti špediterju. Pripravijo se vsi potrebni dokumenti za carinski postopek (ožigasan carinski račun carinska deklaracija, ki jo pripravi špediter, mednarodni transportni list (CMR), potrdilo o izvoru blaga ter ostali dokumenti po potrebi). Po opravljenem carinskem postopku se dokumenti izročijo prevozniku. Pri predaji blaga podjetje kupcu sporoči vse pomembne podatke in pošlje ustrezne odpreme dokumente. Izvrši se plačilo v dogovorjenem času in na dogovorjen način.

V zadnji fazi izvoznega posla se rešujejo morebitne reklamacije, saj pride lahko do plačila nižjega zneska ali kakovost blaga ne ustreza pričakovanjem ter se pripravi reklamacijski zapisnik. Podjetje analizira izvozne rezultate.

Pri prikazu izvoznega posla je razvidno, da je podjetje tisto, ki lahko pridobi največ informacij o svojem kupcu ter o nameravani končni uporabi svojega blaga pri konkretnem izvoznem poslu. Pri izvoznem poslu ga zato vedno spremlja ekonomsko tveganje, da morda plačila ne bo prejel v zahtevani višini ali ga morda sploh ne bo prejel. Kadar pa podjetje izvažata blago z dvojno rabo, se temu pridruži tudi varnostno tveganje.

Kako zaznati varnostno tveganje? Tu sta vsaj dve možnosti: če država nima vzpostavljenega sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, mora biti podjetje zelo dobro seznanjeno z varnostno politično situacijo na globalnem nivoju in z nacionalno varnostno politiko lastne države. Prav tako mora vzpostaviti svojo varnostno politiko, saj mora poskrbeti tudi za to, da izvajanje njegove proizvodne in prodajne politike ne bo ogrozilo dolgoročnosti njegovih poslov ali njegovega poslovanja nasploh. Ker blago izvažata (ali z njim posreduje ali nudi tehnično pomoč) v tujo državo, je pomembno, da pozna varnostno politično situacijo v tej državi in ugotovi, ali ima država kupca vzpostavljen nadzor izvoza blaga z dvojno rabo, ki bo lahko preprečil, da bi kupec prejeto blago ponovno izvozil nenadzorovano.

Če pa ima država, v kateri deluje podjetje, vzpostavljen in vzdrževan sistem nadzora izvoza, ki že vključuje obvladovanje varnostnih tveganj, je za podjetje najlažje spremljati omenjeni sistem in se ustrezno odzivati. Podjetja v ta namen in v sodelovanju z državnimi organi ali njihovimi navodili vzpostavijo svoj program notranjega nadzora, ki je skladen s sistemom nadzora izvoza, ki ga postavi država. Pri tem je potrebno, da se program notranjega nadzora vključi v politiko poslovanja, v katerega podjetje vključi tudi zavezo do izpolnjevanja zakonodaje na tem področju.

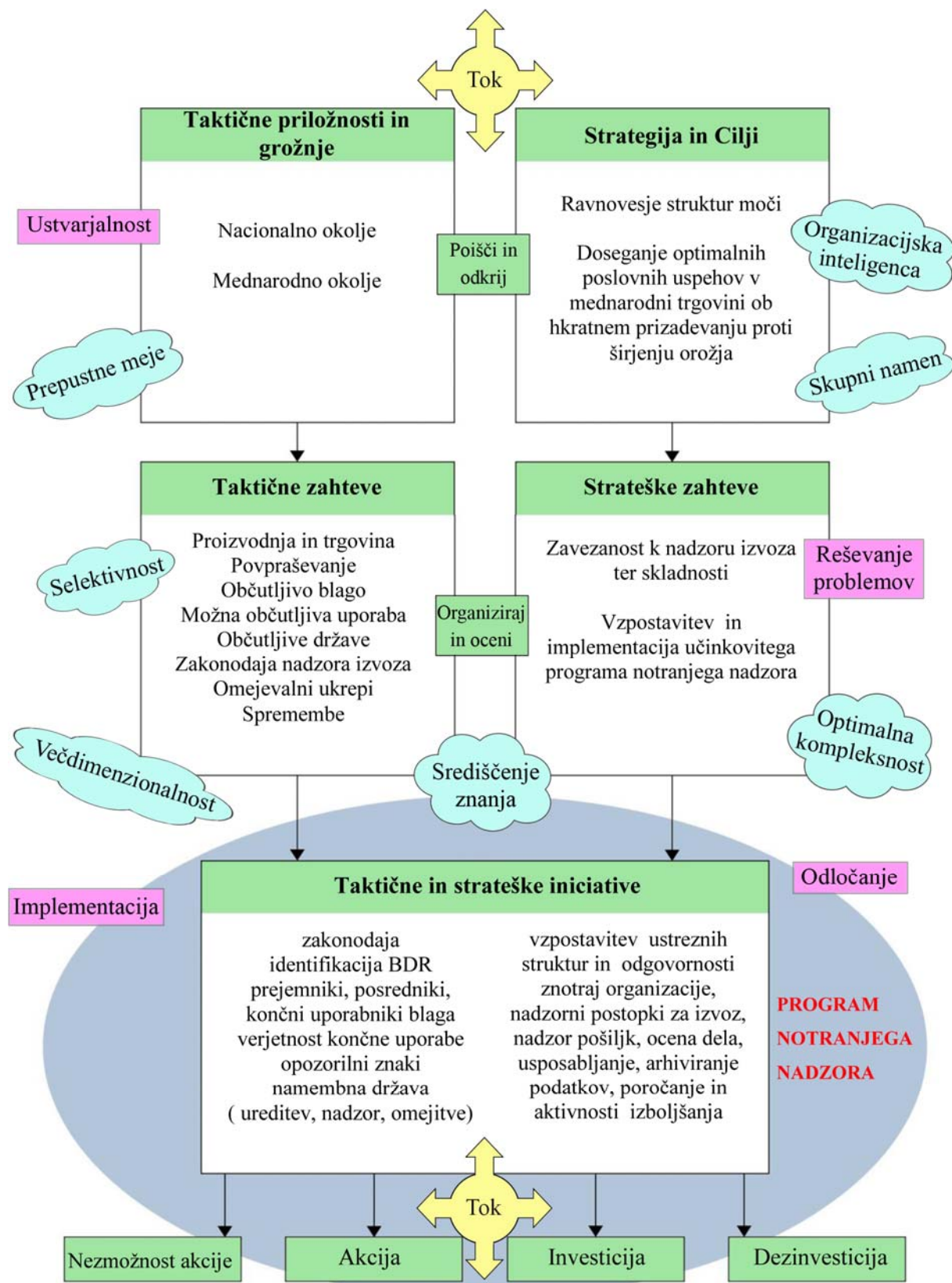
Podjetje poleg strategije in ciljev za poslovanje podjetja in optimizacijo izvoza določi tudi strategijo nadzora izvoza in cilje. Vodstvo določi odgovornega med svojimi zaposlenimi, ki skrbi za sistem nadzora izvoza, sodeluje z državnimi organi in o svojih aktivnostih poroča vodstvu, ki na tej podlagi sprejema odločitve. Odgovorne osebe skrbijo za upravljanje programa in za izvajanje relevantne zakonodaje na tem področju. Podjetje identificira blago z dvojno rabo, ki ga proizvaja oz. s katerim trguje in ga ustrezno klasificira oz. uvrsti v

obstoječe sezname blaga z dvojno rabo. Hkrati preveri tudi svoje poslovne partnerje v drugih državah ter njihovo dejavnost in namen poslov. To naredi zato, da bi lahko tudi ob prodaji blaga z dvojno rabo, ki ni na ustreznih seznamih, ob primeru neželene končne uporabe, povezane z orožjem za množično uničevanje ali vojaško rabo na določenih lokacijah, lahko odreagiralo na podlagi »catch all« principa. Vsako tako preverjanje in uvrščanje je potrebno shraniti v zbirkah podatkov, ki služijo kot odločitvena podlaga pri sklepanju poslov.

Prav tako podjetja zbirajo podatke o svojih aktivnostih z blagom z dvojno rabo, saj jim to služi kot dokaz za odgovorno ravnanje pred nacionalnimi državnimi organi, skrbijo za ustrezno dokumentiranje in revidiranje procesov ter usposabljanje na tem področju ter tako polnijo svojo organizacijsko bazo znanja. V okviru sodelovanja s pristojnimi organi pa skrbijo za poročanje in popraviljanje napak. Vse navedeno kaže na vzpostavitev sistema, ki ima kar nekaj elementov, glavni namen programa notranjega nadzora pa je njegova usklajenost z vzpostavljenimi sistemi nadzora na mednarodni in globalni ravni ter s tem uvrščanje podjetja med kredibilne in varne mednarodne poslovne partnerje. Pomembno je, da se podjetje zaveda, da je podobno pozornost potrebno posvečati tudi informaciji (Hutton 2006) in skrbi za varen prenos tehnologije in varovanje ključnih tehnologij (Anthony, Ahlström in Fedchenko 2007). Brez nadzora prenosa ključnih informacij in tehnologij ter ustreznega upravljanja, je lahko mednarodno poslovanje podjetja kmalu ogroženo.

Zasnova modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza v podjetju bi v shematski obliki izgledala takole:

Slika 6. 3: MG – Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza na ravni podjetja – program notranjega nadzora

Cilj modela je doseči uravnoteženost varnostnih in proizvodnih struktur z uporabo struktur znanja. Določili bi strategijo iskanja ravnovesja struktur moči tako, da podjetje s svojim izvozom ne prispeva k širjenju orožja za množično uničevanje ali konvencionalnega orožja in vojaške opreme na konfliktnih področjih ob hkratnem doseganju optimalnih rezultatov pri dolgoročnem mednarodnem poslovanju z blagom z dvojno rabo.

Strateški zahtevi bi bili opredelitev zaveze podjetja k skladnosti z nadzorom izvoza blaga z dvojno rabo, ki je vključena v proizvodno in trgovinsko politiko podjetja, ter vzpostavitev programa notranje skladnosti. Strateški zahtevi bi generirali strateške iniciative modela, ki bi obsegale potrebne elemente programa notranjega nadzora: vzpostavitev ustreznih struktur znotraj organizacije in določitev ustreznih odgovornosti, nadzorne postopke za izvoz, nadzor pošiljk, oceno dela, usposabljanje, arhiviranje podatkov, poročanje in aktivnosti izboljšanja.

Taktične priložnosti in grožnje predstavljajo nacionalno in mednarodno okolje, v katerem podjetje deluje, taktične zahteve pa tako na proizvodnem kot na tržnem področju obsegajo ocenitev poslovnega načrta, proizvodnega asortimana, sektorja uporabe blaga, določitev blaga z dvojno rabo, evalvacijo poslovnih partnerjev, namembne države in končne uporabnike, kamor podjetje svoje blago izvažata ter končno uporabo blaga.

V samem modelu ne sme prevladovati stroga zaporednost, vzročno-posledična osnova ter predhodna popolna determiniranost korakov. Tok podatkov naj teče vertikalno in horizontalno ter omogoča središčenje znanja, ki povečuje priložnosti ob hkratnem zasledovanju strategije (Bennet in Bennet 2004b). Model predvideva mobilizacijo vseh virov in princip organizacijske inteligence, da se lahko odziva na zunanje okolje znotraj optimalne kompleksnosti. Taktične zahteve generirajo taktične iniciative, ki so vezane na zahteve nacionalnega sistema nadzora izvoza, identifikacijo blaga, tehnologije in programske opreme z dvojno rabo, ter na prejemnike, agente in posrednike ter končne uporabnike blaga, informacije o verjetnosti navedene končne uporabe na naročilu, opozorilne znake o možni zlorabi poslovnega sodelovanja, konkretne namembne države kupca oz. končnega uporabnika, njene ureditve v zvezi z nadzorom izvoza, njene politične situacije in podobno.

Taktične in strateške iniciative bi bile določene za posamezno blago z dvojno rabo, pri čemer bi ga rangirali od najbolj do najmanj občutljivega. Iniciative bi bile usmerjene na posamezne namembne države glede na ureditev sistema nadzora izvoza v namembni državi, vključenost v mednarodne izvozne režime in relevantne konvencije, nacionalno varnostno politiko ali na

morebitne sankcije, ki so vzpostavljene nad namembno državo. Pri poslovnih partnerjih pa bi odgovorni zaposleni preverjali t.i. znake zanesljivosti glede poslovnih uzanc in verodostojnosti glede naročenega blaga z dvojno uporabo ter navedeno končno uporabo oz iskali druge informacije, kadar bi šlo za države, za katere so podani omejevalni ukrepi s strani ZN, integracije ali OVSE.

Zavedati se moramo, da posamezne iniciative potrebujejo nadaljnjo razdelavo, ki je lahko temeljita in povečuje kompleksnost. Kot primer tu navedemo le nekaj opozorilnih znakov, ki bi jih podjetje moralo upoštevati pri preverjanju končnega uporabnika, ki je v poslu njegova stranka:²⁶⁸

- *Vedenje stranke*

- Stranka ni pripravljena ali ne more:
 - dati ustreznega pojasnila o končni uporabi ali končnem proizvodu oziroma so njeni odgovori kako drugače dvoumni;
 - navesti lokacije, kjer bo nameščena oprema;
 - dati ustreznega pojasnila o surovinah, ki se bodo uporabile pri opremi;
 - dati jasnih odgovorov na rutinska komercialna ali tehnična vprašanja.
- Stranka poda nenavadno zahtevo ali izjavo, ki se nanaša na:
 - pošiljko ali označevanje blaga;
 - pretirano zaupnost glede končne destinacije ali podatkov o proizvodih, ki naj bi se poslali;
 - zaključke delno končanega projekta;
 - z običajno nepotrebni pripomočki (npr. presežno količino rezervnih delov).
- Stranka ne zahteva:
 - izvršitve pogodbe o zavarovanju, garanciji ali servisiranju;
 - tehnične pomoči, ki je običajno potrebna za namestitev ali delovanje opreme;
 - pripomočkov, ki so običajno potrebni za opremo.
- Stranka deli pogodbe za izgradnjo ali obnovo tovarne brez ustreznih informacij o celotnem obsegu del in /ali končni destinaciji tovarne.

²⁶⁸ Opozorilni znaki so bili predstavljeni podjetjem na seminarju na Carinski upravi 28. oktobra 2013 v Ljubljani, uporabljajo pa jih tudi posamezni organi, ki so vključeni v sistem nadzora izvoza v Sloveniji. Dostopno na: http://www.mgrt.gov.si/fileadmin/mgrt.gov.si/pageuploads/DEOT/Blago_z_dvojno_rabo/KAZENSKE_SANKC_IJE_VLOGA_FURS_28102014.pdf (3. oktobra 2015)

- Izvozniku/pogodbeniku se v vprašljivih okoliščinah prepove dostop do delov tovarne
- *Transakcijski vidiki*
 - Stranke v običajnih transakciji so v neobičajnih povezavah.
 - Potreba po opremi, ki jo izrazi stranka, ni logična glede na njeno običajno poslovanje ali tehnološko raven.
 - Ponujeni ali zagotovljeni so nenavadno ugodni plačilni pogoji (npr. premijska cena ali pavšalno plačilo).
 - Pripomočki za varnost in zaščito ter določeni ukrepi so pretirani glede na naravo opreme ali navedeno uporabo.
 - Embalaža se ne sklada z vrsto pošiljke ali navedeno končno destinacijo.
 - Del (kos) obratnega materiala ali opreme v obstoječem ali načrtovanem objektu je predelan tako, da je objekt primernejši za proizvodnjo kemičnega orožja ali prekursorjev za kemično orožje.
 - Končni prejemnik je trgovsko družba, špediter, izvozna družba ali kdo drugi, ki nima prave povezave s kupcem.
 - Stranka je brez poslovnega ozadja.
 - Naročilo prihaja s strani družbe ali posameznika z drugih držav kot je država končnega uporabnika.
- *Situacija ali okolje*
 - Na izvoznika/prodajalca se obrnejo prej neznane in težko prepoznavne stranke, ki zahtevajo tehnično pomoč.
 - Stranka se ukvarja s poslom, povezanim z vojsko, ali je tesno povezana z ministrstvom za obrambo ali oboroženimi silami oziroma pod njihovim nadzorom.
 - Oprema (blago) bo nameščena:
 - na prostoru, dostop do katerega strogo omejujejo vojaški ali varnostni uslužbenci;
 - na lokaciji, ki ni običajna za vrsto opreme ali navedeno končno uporabo.

Podobno bi morale biti v globino razdelane tudi druge strateške in taktične iniciative, ki v modelu upravljanja znanja s pomočjo aktivnosti lahko preidejo v fazo izvajanja. Pomembno je, da zaposleni v podjetju skozi model upravljanja znanja ta sistem oz. program notranjega nadzora nenehno posodablajo v skladu s spremembami proizvodnih in varnostnih struktur, ki generirajo strateške in taktične zahteve. Steinbacher (2011, 75) pravi, da je gospodarski

proces dinamičen proces, delovanje podjetij v okolju pa živ in kreativen sistem, ki se v času razvija. Enako živ in razvijajoč mora biti tudi sistem notranjega nadzora v podjetju, ki je sestavni del gospodarskega procesa. K temu lahko pripomore pristop inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema in pojavnosti v procesih ustvarjalnosti, reševanja problemov, odločanja in izvajanja.

Potrebno je vzpostaviti pogoje za mobilizacijo in vključevanje vseh virov za sledenje enotnosti in skupnemu namenu – strategiji podjetja. Organizacijska inteligenca je v tem primeru sposobnost podjetja, da dojame in pravilno interpretira izzive iz okolja, tako da hkrati dosega postavljene cilje in zadošča zahtevam svojih zaposlenih, svojih strank, investitorjev, skupnosti, v kateri deluje, državi in mednarodnem okolju. Zaradi zelo kompleksne materije mora težiti k optimalni kompleksnosti, kjer vsaka enota deluje v koordinaciji z drugimi in ne neodvisno, pa vendar z možnostjo neodvisnega inoviranja v smislu sinergije oz. postavljene smeri. Tu zaposleni, ki so odgovorni za nadzor izvoza v podjetju, izmenjavajo ideje in zahteve z okoljem in znotraj organizacije preko prepustnih mej, zato je izmenjava idej in zahtev polnejša in nosi več informacij, ki jih je potrebno ovrednotiti. Zaposleni lahko vidijo okolje iz različnih perspektiv ter uporabijo različne ukrepe za reševanje v smislu večdimenzionalnosti inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema.

Tokovi podatkov in formacij in znanja morajo potekati na vseh ravneh in v vse smeri, potrebna pa je tudi filtracija prejetih informacij za ustrezno selektivnost. Vse to znanje se mora ustrezno zbirati in središčiti v organizacijsko bazo znanja. Obstoje in uporaba take baze znanja izrazito skrajšuje cikel učenja ter omogoča hiter dostop do organizacijskega znanja in hitre odzive glede na že zbrano znanje na podlagi izkušenj.

6.4 Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za državo

Pri predstavitvi ureditve sistemov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za raven države v četrtem poglavju smo opisali sistema nadzora izvoza v ZDA in Japonske.

Zamislimo si hipotetično državo, ki podobne ureditve še nima. Pogled s strani države na nadzor izvoza blaga z dvojno rabo ni enak pogledu s strani podjetja, čeprav vsebuje veliko enakih ali podobnih elementov. Poglavitni razlog za nadzor izvoza v državi je zagotavljanje gospodarske blaginje. Če ima država vzpostavljen učinkovit nadzor izvoza, je to pomemben znak, da je zanesljiva tudi kot trgovinska partnerica. Dobro vzpostavljen sistem nadzora izvoza omogoča državi boljši dostop do tehnologije in tujih investicij, če imajo potencialni dobavitelji zaupanje, da bo država izpolnjevala obveze nadzora izvoza glede ponovnega izvoza ter blago ne bo nenadzorovano preusmerjeno v tretje države oz. uporabljeno v neželen namen.

Država ne more ignorirati drugih vzpostavljenih sistemov na mednarodnem nivoju, če si želi trgovine z državami, ki sodelujejo v mednarodnih izvoznih režimih ali imajo postavljen svoj režim nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Če država ni članica nobenega režima ali ni vključena v nobeno integracijo, mora v namen kredibilnega trgovanja sama vzpostaviti²⁶⁹ seznam blaga z dvojno rabo, ki vsebuje vsaj sezname blaga, določene v štirih mednarodnih izvoznih režimih.²⁷⁰ Če želi država nacionalno zaščititi še kakšno blago, za katero meni, da bi imelo lahko uporabo tudi v povezavi z orožji za množično uničevanje ali s konvencionalnim orožjem, lahko nacionalni seznam blaga z dvojno rabo razširi. Veliko držav, ki niso članice režimov in niso države članice EU, že uporablja seznam blaga, ki ga pripravlja EU, ker predstavlja konsolidirano kompilacijo seznamov štirih izvoznih režimov ali pa ima seznam EU kot izhodišče za nacionalni seznam. Vsekakor je priporočljivo, da država nadzora s samim seznamom ne omeji popolnoma in si omogoči tudi t.i. vseobsegajoči nadzor nad blagom z dvojno rabo s pomočjo »catch all«²⁷⁰ principa. Skratka, država se mora odločiti, katero blago ima status blaga z dvojno rabo in v kakšnih primerih se nadzoruje. Prav tako mora država določiti, katere aktivnosti bo nadzorovala v zvezi z blagom z dvojno rabo. Na razpolago ima izvoz, uvoz, posredovanje, tranzit, transport, tehnično pomoč, ipd.

Na podlagi pregledov sistemov ter tihega znanja iz dela na tem področju priporočamo, da pri graditvi sistema država upošteva vsaj že mednarodno sprejete nadzorovane aktivnosti, ki so jih vpeljali mednarodni izvozni režimi in EU. To je nadzor izvoza, posredniških storitev, tranzita in tehnične pomoči. Nekatere države se odločijo za strožji nadzor ter nadzorujejo tudi

²⁶⁹ Ko pišemo o tem, da bi država vzpostavila sistem nadzora izvoza ali seznam blaga, so pri tem mišljeni ljudje, ki bi imeli znanja in kompetence iz področja nadzora izvoza ter povezanih politik in bi bili odgovorni tudi za pregled sistema in njegovo revidiranje.

²⁷⁰ AG, MTCR, NSG in WA.

uvoz blaga z dvojno rabo in transportne aktivnosti. Strožji in obsežnejši nadzor pa lahko pomeni tudi oviro pri mednarodnem poslovanju, saj zahteva večje angažiranje podjetij, pa tudi večje angažiranje s strani nadzornih organov in neredko podaljšuje izvozne oz. uvozne procese.

Ko država določi, katere aktivnosti bo nadzorovala, se mora odločiti, v kakšni meri bodo te aktivnosti nadzorovane in katere instrumente bo v ta namen uporabila. Pri tem določi, ali se aktivnosti nadzorujejo:

- za vse blago z dvojno rabo brez izjeme,
- ali le za določeno blago z dvojno rabo,
- ali za vse blago z dvojno rabo le pod določenimi pogoji,
- ali le za določeno blago z dvojno rabo pod določenimi pogoji.

Prav tako je pomemben premislek, kateri organi bodo pristojni za nadzor izvoza primarno in kateri organi bodo nadzirali izvajanje aktivnosti primarnih pristojnih organov ter drugih udeležencev v sistemu nadzora izvoza.

Pri instrumentih, ki jih bo država uporabila za izvajanje aktivnosti, je mišljena izdaja dovoljenj ali odločitev za prepoved. Na odločitve za izdajo dovoljenj gotovo vpliva mednarodna ureditev v smernicah mednarodnih izvoznih režimov in ureditev v drugih državah, posebej v tistih, ki so trgovinske partnerice te države. V veliki meri pa vpliva tudi nacionalna trgovinska in varnostna politika in nacionalne proizvodne in varnostne strukture. V samem sistemu se lahko država odloči tudi za vpeljavo olajšav pri nadzoru ali celo za določene izjeme od nadzora, pri katerih mora določiti tudi pogoje, pri katerih te olajšave ali izjeme zagotavlja. Tu so spet podlaga njene proizvodne in varnostne strukture. Pri vzpostavitvi sistema mora država poskrbeti za to, da bo sistem uravnesil njene proizvodne in varnostne strukture, pri čemer bo sistem državi nudil tudi zunanjo kredibilnost kot odgovorne partnerice pri trgovanju z blagom z dvojno rabo v smislu neširjenja orožja in drugih varnostnih izzivov. Hkrati pa sistem ne sme ovirati trgovanja tako, da bi državi zmanjšal konkurenčnost v primerjavi z drugimi državami z že vzpostavljenimi sistemi.

Država bo identificirala ekonomske strukture, kjer bo upoštevala ekonomske prioritete, priložnosti in trge, domačo proizvodnjo, raziskave in razvoj, domači proizvodni in trgovski potencial, obstoječe tranzitne poti, razvitost ekonomske diplomacije, relevantno trgovinsko

strategijo, relevantno industrijsko strategijo, večletne programe in usmeritve. Država bo identificirala varnostne strukture, med katere sodijo nacionalna zunanja in varnostna politika, zunanje politična strategija države, vzpostavljen mednarodni pretok informacij, razvito mednarodno sodelovanje, stopnja ogroženosti ali občutljivosti, vključenost v bilateralne ali mednarodne sporazume, mednarodne izvozne režime, integracije, podpisani sporazumi in konvencije, dane in prejete zaveze, politika do posameznih držav in podobno, politični dialog s tujimi državami z morebitno vključitvijo klavzule o neširjenju orožja v medsebojne sporazume o trgovanju. Vse našete strukture bo gledala iz vidika blaga z dvojno rabo ter njegove miroljubne uporabe.

Po vzpostavitvi političnih temeljev bo uredila zakonodajo z naslednjimi gradniki:

- postavitvijo definicij,
- seznamom blaga z dvojno rabo,
- kriteriji za izdajo dovoljenj,
- obsegom nadzora z določenimi aktivnostmi,
- ustreznimi odvračilnimi kaznimi za kršitve ter
- potrebnimi instrumenti za izvajanje.

Priporočamo elemente za izvajanje sistema, ki smo jih določili na podlagi pregledov sistemov nadzora izvoza na ravni države in osebnega tihega znanja iz večletne vključenosti v delovanje sistema nadzora izvoza v državi, ki temelji na izmenjavi informacij s predstavniki držav z že vzpostavljenimi sistemi nadzora izvoza. Elemente sestavljajo izbira pristojnih organov in določitev njihovih nalog, organizacija sistema nadzora izvoza, podpora iz vidika upravljanja človeških virov ter informacijsko tehnološka podpora z vzpostavitvijo baze podatkov.

Spodnje elemente obravnavamo podrobneje, da bi boljše prikazali njihovo kompleksnost:

- Izbira kompetentnih nacionalnih organov:
 - za izdajo dovoljenj,
 - ozaveščanje industrije,
 - akademskih krogov in druge relevantne javnosti,
 - nadzor in pregon ter
 - ureditev sistema.

Kot primer si znotraj tega naštejmo naloge za izbiro organa za izdajo dovoljenj in njegovih nalog, ki so podani v več različicah, država pa si izbere tisto, ki najbolj ustreza obstoječi strukturi ali presoji :

- Dovoljenja za blago z dvojno rabo lahko izdaja neodvisen organ (npr. agencija) ali del drugega organa (ministrstva pristojnega za gospodarstvo, ministrstva pristojnega za zunanje zadeve,...), ali medresorsko telo s posebnimi nalogami. Država lahko določi nosilca med urejenimi strukturami ali ga ustanovi. Neodvisen organ, ki izdaja dovoljenja, mora postati enotna kontaktna točka za vložnike. Ta način je prijazen do podjetij, lažji za oblikovanje in izvajanje doslednejše politike, zajema in upravlja enotno bazo podatkov. Seveda pa je postavitve enotne kontaktne točke odvisna od obstoječe strukture državne uprave in komunikacijskih načinov med relevantnimi organi in drugimi deležniki.
- Po drugi različici je za izdajo dovoljenj lahko pristojno tudi več organov glede na njihovo področje. Taka ureditev je na prvi pogled potencialno lažje izvedljiva, ker zahteva manj sprememb pri tradicionalni ureditvi in razdelitvi pristojnosti posameznih resorjev. Odločanje poteka na že ustaljeni strokovni osnovi in na že opredeljeni politični osnovi. Slabost take ureditve se pokaže v tem, da je včasih za odločitev o izvozu pošiljke potrebna večja koordinacija med posameznimi organi. Določeni procesi in aktivnosti se lahko pri različnih organih podvajajo, kar pomeni večjo količino dela kot pri enotni kontaktni točki. Večja zmeda lahko nastane pri podjetjih, predvsem pri trgovskih, ki morajo vedeti, za katero blago z dvojno rabo je pristojen posamezen organ za izdajo dovoljenj. Lahko se zgodi, da morajo za izvoz pošiljke, ki vsebuje različno blago z dvojno rabo zaprositi za več izvoznih dovoljenj pri različnih organih, kar lahko pripelje do različnega časa do izdaje dovoljenj ter morda različnih zahtev organov po dodatnih podatkih pri odločitvi. Ob tem se vzpostavljajo baze podatkov po posameznih organih za izdajo dovoljenj, pri čemer vzpostavitev enotne baze podatkov predstavlja večjo infrastrukturno ter morebiti tudi varnostno komunikacijsko težavo.

- Ob izbiri pristojnega organa za izdajo dovoljenj oz. več pristojnih organov je potrebno tudi definirati vloge in naloge drugih organov, ki so po svojih pristojnostih pomembni za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Identificirati je potrebno interakcijo, komunikacijo in koordinacijo, pomembnost komunikacije in izmenjave podatkov med organom za izdajo dovoljenj in drugimi organi na tem področju, organizirati redna medresorska srečanja in promovirati sodelovanje za doseganje kvalitetnejših odločitev. Zavedati se je potrebno tega, da ima vsak od organov tudi svojo zunanjo izmenjavo informacij s podobnimi organi v tujini ter z mednarodnimi organizacijami v svoji pristojnosti. Notranja izmenjava informacij se tako širi in je kompleksna ter potrebuje upravljanje za središčenje znanja, ki je potrebno za dobro funkcioniranje sistema.
- Definiranje nalog kompetentnih organov obsega:
 - Ureditev pravnih podlag. Te naj vsebujejo vsaj definicije, seznam blaga, obseg nadzora, instrumente, pristojne organe, nadzor in kazni. Tu je pomembno spoznanje, da je lažje in hitreje spreminjati določbe v podrejeni zakonodaji, zato je potrebno predpise pripraviti čim bolj fleksibilno in vnaprej določiti možne spremembe, ki jih lahko sprejme vlada (npr. z uredbo ali se postavijo s pravilniki ali navodili). Veliko lahko država ponudi tudi s smernicami ali dobrimi praksami, ki so podjetem v pomoč, možno pa jih je sproti dopolnjevati ali spreminjati glede na potrebe.
 - Upravljanje in organiziranje administrativnih procesov, ki zahteva celovito in pregledno načrtovanje.
 - Zbiranje dejstev / zbiranje in tehtanje informacij. Za izvajanje teh nalog je potrebna vključitev več organov, pa tudi drugih deležnikov iz gospodarstva, akademskih krogov in druge relevantne javnosti glede na predmet odločanja.
 - Odločanje ali priprava predhodnih ocen za politične odločitve. V nekaterih primerih je potrebno najti ločnico med ravniyo politike in pristojnostmi organa, ki izdaja dovoljenje, saj lahko pride do primera odločanja o izvozu blaga z dvojno rabo končnemu prejemniku v namembni državi, ki zahteva končno politično odločitev.

- Nadzor. Največkrat so te naloge nadgradnja nalog carinskih organov pri drugih aktivnostih, ki jih imajo v zvezi s čezmejnimi transakcijami.
 - Pregon. Kazni ali administrativne sankcije morajo biti primerne in odvračilne, da se bo sistem nadzora upošteval in izvajal.
 - Ozaveščanje.
- Organizacija sistema nadzora izvoza v državi vsebuje naslednje elemente:
- spremljanje mednarodnega okolja in razvoja sistemov nadzora izvoza v mednarodnih forumih,
 - priprava oz. prenavljanje predpisov,
 - administrativni postopki (npr. pri izdaji dovoljenj – ves postopek od prejema vloge do izdaje dovoljenja),
 - tehnična analiza za blago z dvojno rabo,
 - metode preverjanja/ analiza tveganja,
 - ukrepi,
 - promocija in ozaveščanje,
 - revizija sistema.
- Potrebna je tudi podpora sistemu iz vidika upravljanja človeških virov (Human Resource Management - HRM):
- Potrebni so ustrezni kadri glede na:
 - število dovoljenj, ki jih država procesira letno,
 - politično ali zakonsko določenega roka za izdajo dovoljenj,
 - organizacije izdaje dovoljenj in sorodnih dokumentov (kot podpora se lahko uporabi organigram, načrt delovnih procesov različnih organov, ipd.)
 - Poklicni profil kadra je odvisen od nalog. Profil za uradnika za izdajo dovoljenj bi vseboval:
 - analitične sposobnosti,
 - voljo do učenja,
 - sposobnost komuniciranja z zunanjimi deležniki,
 - sposobnost mreženja,

- raje splošno širino znanja kot specializirano znanje,
- izkušnje iz dela v realnem sektorju lahko pomenijo dodatno prednost (posebno iz tehničnih sektorjev)

Ker tak profil skoraj ni na voljo, saj potrebuje posebna znanja in izkušnje, je v HRM podporo vključeno tudi uvajanje v delo ter stalno usposabljanje.

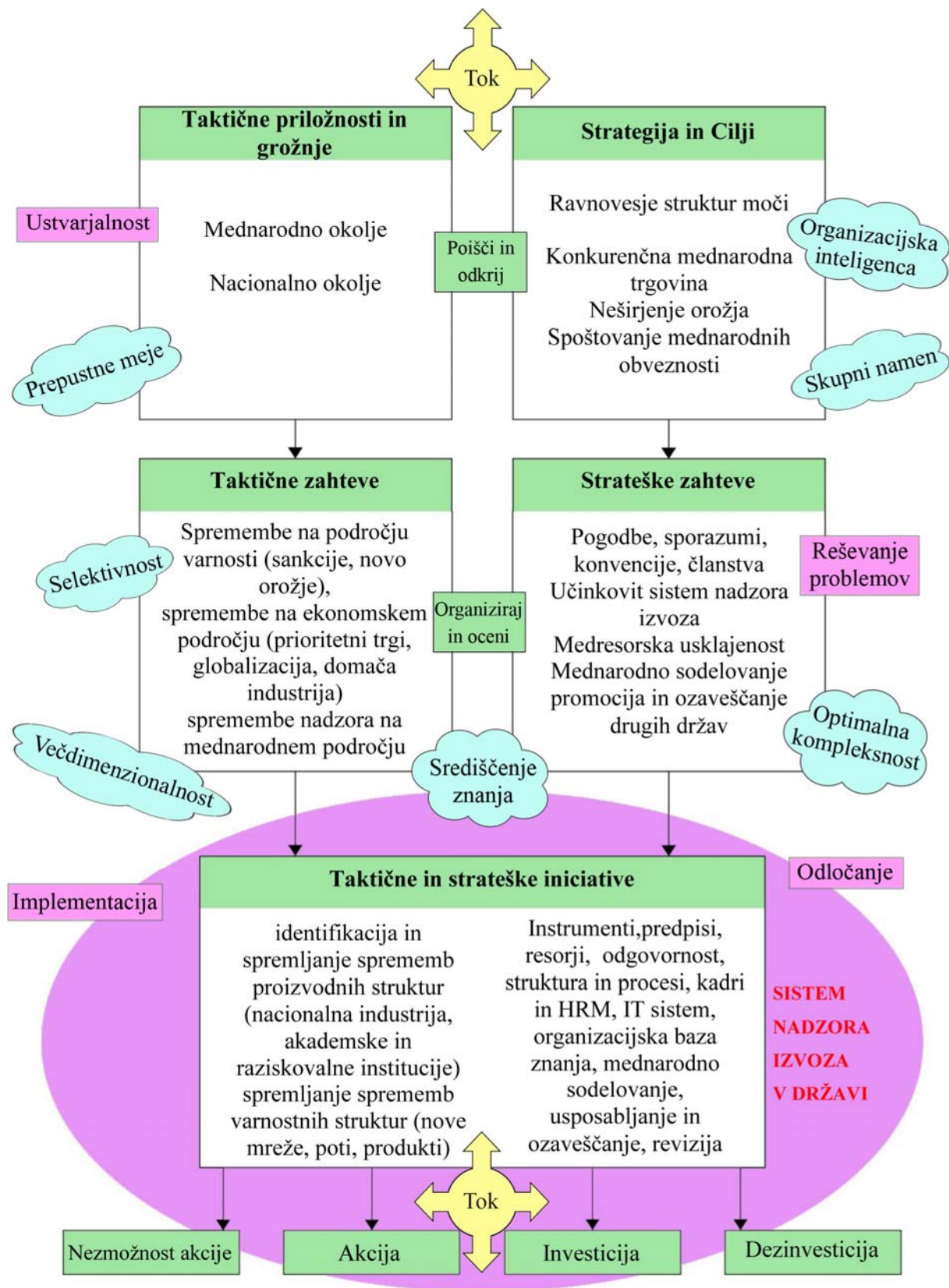
- Priporočljiva je tudi vzpostavitev baze podatkov in podpornega informacijskega sistema, ki zagotavlja tudi varne povezave med vsemi vključenimi organi.

Celotna postavitev sistema bi zahtevala pridobitev in izmenjavo informacij in različnih znanj ter zmožnost, da bi prepoznala in filtrirala pomembne informacije in znanja, ki jih sistem potrebuje. Ta znanja bi bilo potrebno središčiti v bazo, saj bi predstavljala osnovo pri odzivanju na nove spremembe in pridobivanju ali kreiranju potrebnega novega znanja. V postavitvi in spreminjanju sistema bi stalno zasledovali cilj in skupni namen sistema, ki je v vzpostavljanju optimalnega razmerja med varnostnimi in proizvodnimi strukturami države. Dobrodošle bi bile nove ideje in nove perspektive, ki lahko izboljšajo odločitve, izvajanje in kvaliteto sistema. Omogočena naj bo najvišja možna stopnja spremenljivosti sistema glede na dane omejitve, da bi bil sistem manj rigiden in se bi lahko prilagajal v čim krajšem času. Postavitev sistema mora tudi omogočati njegovo izvajanje, kajti le to bo vplivalo na njegovo učinkovitost. Potrebna bi bila tudi nenehna evalvacija sistema, kot odziv na nove izzive okolja, na učinkovitost sistema in kot signal za potrebno spreminjanje sistema nadzora izvoza, ki pa bi potekalo skozi isti model upravljanja znanja.

Oblikovanja sistema nadzora izvoza se lotimo skozi predlog modela upravljanja znanja. Za vzpostavitev sistema nadzora izvoza predlagamo model upravljanja znanja MD, ki gradi na osnovnem predlogu modela M in združuje elemente Frostovega modela upravljanja znanja s pojavnimi značilnostmi inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema ICAS.

Model upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza na ravni države je shematično ponazorjen spodaj:

Slika 6. 4: MD – Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza na ravni države

Z upoštevanjem osnovnega modela upravljanja znanja, ki vsebuje elemente Frostovega modela upravljanja znanja, si za cilj modela sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v državi zadamo doseči uravnoteženost varnostnih in proizvodnih struktur z uporabo struktur znanja. Strategijo določimo tako, da bi vodila k omogočanju konkurenčne trgovine z blagom z dvojno rabo ob upoštevanju varnostnih zahtev o neširjenju orožja ter spoštovanju mednarodnih zavez. Strateška zahteva je ustrezna mednarodna vpetost s podpisom pogodb, konvencij in sporazumov ter izvajanjem deklaracij VS OZN. Vsebuje tudi zahtevo po članstvu v mednarodnih izvoznih režimih, vključevanje v nove mednarodne projekte in drugo možno mednarodno in bilateralno sodelovanje na tem področju. Strateška zahteva torej obsega postavitev učinkovitega in uspešnega sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v sklopu trgovinske politike, s katerim bi država nudila svojim izvoznikom ter drugim deležnikom enake konkurenčne pogoje, kot jih imajo druge države z vzpostavljenim sistemom nadzora. Hkrati pa bi država s postavljenim sistemom dosegala enak nivo varnosti za državo in svet ter usklajenost z nacionalno varnostno politiko. Država tako ne bi prispevala k širjenju orožja za množično uničevanje ali konvencionalnega orožja in vojaške opreme na konfliktnih področjih ob hkratnem doseganju optimalnih rezultatov pri mednarodnem poslovanju. Istočasno bi država skrbela za ozaveščanje in promocijo o nadzoru izvoza izven svojih meja predvsem na področjih, kjer si želi trgovanja z blagom z dvojno rabo.

Strategija in cilji bi generirali strateške iniciative modela za ureditev odzivnega in prilagodljivega sistema nadzora izvoza (z definicijami, seznamom blaga z dvojno rabo, kriteriji, obsegom nadzora, aktivnostmi in potrebnimi instrumenti) z vključitvijo vseh potrebnih resorjev ter ustrezno odgovornostjo. Vsebovale bi jasno strukturo in procese z ustrezno kadrovsko podporo in s kreiranjem organizacijske baze znanja na tem področju. Zajemale bi mednarodno promocijo in ozaveščanje tako državnih organov kot vseh relevantnih deležnikov, z revizijo sistema in aktivnostmi izboljšanja ter vzpostavitvijo informacijskega sistema. Naslednja strateška iniciativa je promocija in ozaveščanje drugih držav z načrtovanim programom, predstavitvijo, s sodelovanjem in pomočjo pri vzpostavitvi sistema nadzora izvoza.

Taktične priložnosti in grožnje predstavljajo nacionalno okolje države in mednarodno okolje, ki bi generiralo taktične zahteve:

- spremljanje sprememb v nadzoru izvoza na ravni drugih držav, integracij in mednarodnih izvoznih režimov,

- spremljanje tehnoloških novosti na področju in globalne dosegljivosti določenega blaga z dvojno rabo,
- spremljanje sprememb na varnostnem in političnem področju (kot so konfliktna področja in sankcije) ter
- spremljanje nacionalnega okolja, ki bi generiralo zahteve na ekonomskem področju zaradi obstoječih danosti ali sprememb (proizvodne in trgovinske strukture, prioritetni trgi, priložnosti) ali načrtovane proizvodne, industrijske ali trgovinske politike.

Taktične iniciative bi bile vezane na identifikacijo in spremljanje sprememb proizvodnih struktur:

- proizvajalcev z blagom, tehnologijo in programsko opremo z dvojno rabo,
- trgovcev in dobavnih verig,
- raziskovalnih in akademskih institucij ter drugih relevantnih deležnikov in novih raziskav in razvoja,
- sprememb prednostnih trgov in sprememb povpraševanja,
- novih visokotehnoloških podjetij, novih proizvodov, novih poslovnih priložnosti in novih trgov.

Taktične iniciative bi zasledovale identifikacijo in spremljanje sprememb varnostnih struktur in novih varnostnih izzivov, povezanih z orožji, med katere sodijo:

- spremembe v političnih situacijah v določenih državah prejemnicah,
- nove vzpostavljene povezave ali identificirane proliferacijske mreže,
- nove tranzitne poti skozi državo,
- neuspešen nadzor nad posameznimi segmenti,
- pojav in obstoj novih tehnologij, uporabnih tudi ali predvsem v vojaške namene,
- ureditev sistema nadzora izvoza tretjih držav glede na možne transakcije in mednarodno vključenost.

Če se želi država izogniti časovnemu zamiku sistema nadzora izvoza zaradi nenehnih in nepredvidljivih sprememb v okolju predvsem na ravni taktičnih iniciativ, mora v model upravljanja znanja vpeljati sočasno procese ustvarjalnosti, reševanja problemov, odločanja in izvajanja in vključiti pojavne značilnosti inteligentnega kompleksnega sistema. Enako mora razmišljati, če želi, da bi bil njen sistem zmožen hitrejšega odzivanja s pomočjo obstoječih instrumentov, ali želi narediti sistem, ki se bi do določene mere lahko sam spreminjal. Pri tem bi v model upravljanja znanja vključila organizacijsko inteligenco, ki bi omogočala, da bi

država v sistemu nadzora izvoza dojemala, interpretirala in odgovarjala na spremembe ter simultano dosegala svoje cilje s pomočjo koordinacije na vseh nivojih. Delovala bi enotno in s skupnim namenom oz. strategijo. Trudila bi se dosegati optimalno kompleksnost s preseganjem klasične birokratske organizacije, s sinergijo in koherentnostjo navznoter in navzven, kar bi pomenilo stalno sodelovanje in dialog z gospodarstvom in akademskimi krogi ter z vsemi relevantnimi deležniki. Poskušala bi pridobiti pravo znanje s kompetentno selektivnostjo in filtriranjem novih informacij s pomočjo upravljanja s tveganjem, vrednostnih sistemov povezanih s skupno strategijo ter s središčenjem znanja – organizacijsko bazo, ki bi skrajšala cikel učenja in omogočala dobre odločitve, pospešila inovativnost in kreativnost ter povečala uspešnost sistema.

Država mora omogočiti različne tokove podatkov, informacij in znanja med skupinami iz različnih področij ter spodbujati njihovo sodelovanje tudi preko svojih mej, in dovoljevati različne pristope in poti k rešitvam.

Kljub uporabi gradnikov inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema ICAS in neskončni zanki Frostovega modela upravljanja znanja se moramo zavedati omejitev v modelu. Pri razmišljanju o elementih sistema nadzora izvoza na ravni države smo implicitno že navedli določene omejitve, ki jih mora država pri vzpostavitvi, spreminjanju in izvajanju sistema upoštevati. To so politične zaveze iz članstva v mednarodnih izvoznih režimih, smernice in dobre prakse, mednarodne in bilateralne pogodbe in sporazume ter resolucije Varnostnega sveta OZN, ki so za državo zavezujoče. Manjšo omejitev predstavlja tudi obstoječa proizvodnja blaga z dvojno rabo v državi, prioritetni trgi in njihove ureditve ter geopolitična umeščenost države v svetovni strukturi. Pomembna pa je tudi jasna opredelitev države k podpori pristopa preko upravljanja znanja s spreminjanjem kulture, ki naj se obrača k svojim državljanom, si želi stalnega sodelovanja in dialoga, deluje na principu ozaveščanja in preventive ter skupnih prizadevanjih vseh državljanov za gospodarsko blaginjo in razvoj znanosti ob hkratnem zagotavljanju varnosti. Kljub omejitvam in pogojem smo mnenja, da ima postavitev sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na ravni države z modelom upravljanja znanja dobre možnosti za optimiziranje kompleksnosti, vzpostavitev prepustnih mej, uporabo organizacijske inteligence in središčenja znanja. Prav tako ima veliko možnosti za vpeljavo večdimenzionalnosti in odpiranja večsmernega toka informacij in znanja, kar lahko naredi sistem fleksibilen in odziven.

6.5 Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za integracijo

Integracija držav predstavlja proces čim boljše združitve držav na gospodarskem, političnem, zakonodajnem, gospodarskem, socialnem in kulturnem področju. Model upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za integracijo se naslanja na delitev pristojnosti med integracijo in državami članicami, ki je podobna tisti v EU, sicer pa je model predlagan z mislijo na katero koli integracijo držav, ki prenesejo nekatere svoje pristojnosti trgovinske politike na raven integracije in zasledujejo skupne cilje zunanje in varnostne politike (Cameron 2010).

Integracija²⁷¹ bi identificirala proizvodne strukture, ki vključujejo zunanje politične in ekonomske prioritete, priložnosti in trgi, proizvodnja blaga z dvojno rabo v državah članicah, raziskave in razvoj, proizvodni in trgovski potencial v integraciji, obstoječe tranzitne poti, relevantno skupno trgovinsko politiko in strategijo, relevantno skupno industrijsko politiko in strategijo, obstoječe sporazume ter sporazume v dogovarjanju.

Integracija bi identificirala varnostne strukture, med katere sodijo skupna zunanja in varnostna politika, zunanje politična strategija integracije, vzpostavljen mednarodni pretok informacij, razvito mednarodno sodelovanje z mednarodnimi organizacijami, režimi in drugimi nevladnimi organizacijami in združenji. Določila bi stopnjo ogroženosti ali občutljivosti, vključenost v mednarodne sporazume, mednarodne izvozne režime, dane in prejete zaveze, politike do posameznih držav in podobno, politični dialog s tretjimi državami z vključitvijo klavzule o neširjenju orožja v medsebojne sporazume o trgovanju. Vse našteje strukture bi integracija presojala v luči blaga z dvojno rabo ter njegove miroljubne uporabe.

Pomembno je poudariti, da ima pomen integracije in njen vpliv na ostali svet lahko drugačno moč, kot pri samostojni državi. Prav tako je pomembno, da identifikacija proizvodnih in varnostnih struktur v integraciji poteka drugače kot v samostojni državi, ter je velikokrat rezultat dolgotrajnih pogajanj ali usklajevanj ter včasih nedokončanega statusa. Podobno velja tudi za druge aktivnosti, zato je za integracijo potreben model upravljanja znanja, ki vsebuje

²⁷¹ Predvidevamo, da bi tudi v tej integraciji, podobno kot v EU delovala institucija, ki bi postavljala sistem nadzora izvoza v sodelovanju z državami članicami, ter bi lahko uporabila predlagani model upravljanja znanja.

drugačne gradnike in vsebine kot model upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza v državi. Ker je sodelovanje in usklajevanje držav v integraciji težka naloga, saj si želijo države doseči Paretovo mejo,²⁷² najti ravnovesje ter maksimirati svojo korist v tem okviru, je pomembno, da sistem nadzora izvoza ni popolnoma rigiden. V vsebinah in procesih, kjer ni mogoče najti enotnega mnenja, priporočamo, da se vgradi določena stopnja fleksibilnosti, kakršno omogoča EU z opcijami pri posameznih ukrepih nadzora izvoza. Opcijske možnosti zasledujejo isti cilj ukrepa, hkrati pa puščajo državi članici, da skozi njih uresničuje nacionalne preference pri doseganju tega cilja. S tem bi bilo možno uresničevanje zasledovanja enotnega cilja in razmeroma podobne poti do tega cilja.

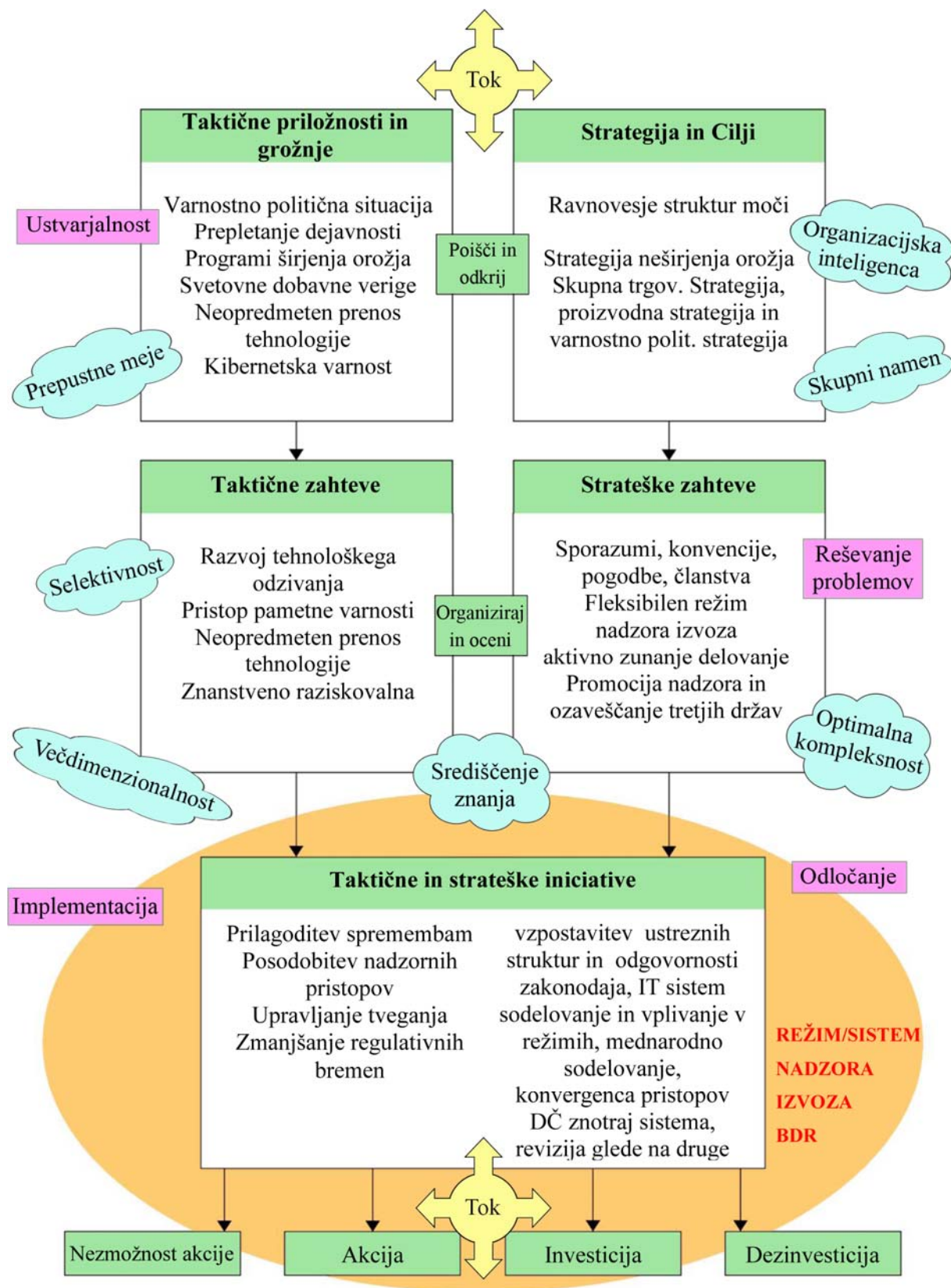
Po vzpostavitvi političnih temeljev bi se integracija lotila zakonodaje, v kateri bi uredila sistem tako, da bi predstavljal enoten okvir za vse države članice, hkrati pa jim dal možnost delnega uveljavljanja nacionalnih ekonomskih in varnostnih interesov. Za harmonizacijo izvajanja bi priporočali, da integracija vpelje raven mehke ureditve s postavitvijo smernic in dobrih praks ter drugih relevantnih dokumentov. Zakonodajo bi uredila z naslednjimi nalogami:

- postavitvijo definicij,
- seznamom blaga z dvojno rabo,
- kriteriji za izdajo dovoljenj,
- obsegom nadzora z določenimi aktivnostmi,
- opcijskimi določbami, ki omogočajo uveljavljanje nacionalnih interesov držav članic,
- potrebno komunikacijo in koordinacijo med državami članicami za pretok informacij in harmonizirano izvajanje sistema,
- potrebnimi strukturnimi elementi za izvajanje, ki do neke mere že na ravni integracije poenotijo procese oz. vsaj njihove okvirne strukture.

Za vzpostavitev sistema nadzora izvoza predlagamo model upravljanja znanja MI, ki bi v osnovnem modelu M združeval elemente Frostovega modela upravljanja znanja s pojavnimi značilnostmi inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema ICAS in vseboval identificirane elemente na nivoju integracije. Shematični prikaz modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza na ravni integracije je ponazorjen spodaj:

²⁷² Glej podrazdelek 4.5.1.

Slika 6. 5: MI – Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza na ravni integracije

V okviru modela upravljanja znanja MI si integracija kot cilj izbere doseganje ravnovesja varnostnih in proizvodnih struktur. To bo naredila z uporabo struktur znanja. Sprejela ali uporabila bi sprejete strategije na področju neširjenja orožja za množično uničevanje ter skupne zunanje in varnostne politike ter določila strateške usmeritve v skupni trgovinski politiki v ravnovesju z mednarodno varnostjo. Te bi bile usmerjene v preprečevanje širjenja orožja za množično uničevanje ob hkratnem zagotavljanju optimalne konkurenčnosti podjetij v integraciji ter v živo skupno politiko nadzora izvoza v okviru skupne varnostne politike in skupne gospodarske oz. trgovinske politike. Hkrati ne bi zanemarila novih kontekstov varnosti, boja proti terorizmu in kršenja človekovih pravic.

Integracija bi ubrala večplasten pristop pri ureditvi sistema, upoštevala bi strogo pravno plast s pogodbami in potrebno zakonodajo in drugimi pravnimi instrumenti. Nato bi uredila tudi mehko regulatorno plast, kjer bi razmišljala o standardih, smernicah in dobrih praksah. Od industrije, akademskih krogov in drugih relevantnih deležnikov pa bi pričakovala in zahtevala konstruktivno sodelovanje oz. vzpostavitev samonadzora s pomočjo programov notranjega nadzora kot notranjega upravljanja organizacij, ki trgujejo ali proizvajajo blago z dvojno rabo in je skladen s sistemom nadzora izvoza v državi.

Postavila bi strateške zahteve modela za pravilno umestitev in delovanje na mednarodni ravni ter za sistem nadzora izvoza:

- Sklenjene pogodbe, podpisani sporazumi in konvencije, članstvo v režimih.²⁷³
- Učinkovit režim nadzora izvoza, ki je zakonodajno podprt, ustreza varnostnim zahtevam, zagotavlja enako konkurenčnost kot drugim večjim državam, upošteva nacionalne interese svojih članic in jim omogoča določeno fleksibilnost, zagotavlja zadosten pretok informacij znotraj in izven integracije ter ima zmožnost revizije sistema in adaptacije.
- Promocija in ozaveščanje tretjih držav na področju nadzora izvoza.

²⁷³ EU si že več let prizadeva, da bi v mednarodnih izvoznih režimih delovala kot samostojna partnerica. Zaradi odločanja na podlagi glasovanja, včasih pa zaradi nacionalnih interesov posamezne članice, je tak pristop težko doseči. Trenutno je EU članica le v AG, v režimu NSG pa ima Evropska komisija status opazovalke.

Taktične priložnosti in grožnje predstavljajo trenutno varnostno politično situacijo na globalnem nivoju oz. z vsemi trgovskimi partnericami integracije. Integracija se mora zavedati čedalje večjih groženj, ki jih predstavljajo različne mreže nelegalnih dejavnosti, ki se med seboj prepletajo z novimi programi širjenja orožja. Spremljati mora pojave novih tehnologij tako na civilnem kot na vojaškem področju, pri čemer ne more mimo neopredmetenega prenosa tehnologije zaradi hitrega informacijsko komunikacijskega razvoja ter ogrožanja kibernetске varnosti in kršenja človekovih pravic.

Te priložnosti in grožnje postavljajo taktične zahteve po ustrezni tehnološki odzivnosti, nove pristope k varnosti, širitev nadzora k izvoru blaga z dvojno rabo na področje raziskav, nadzor drugih aktivnosti ter uporabo ustreznih instrumentov nadzora.

Taktične in strateške zahteve generirajo taktične in strateške iniciative, ki za vzpostavitev fleksibilnega sistema (režima) nadzora izvoza v integraciji potrebujejo identifikacijo obsega nadzorovanih aktivnosti, obsega blaga z dvojno rabo, potrebnih instrumentov nadzora, določitev procesov, določitev odgovornosti in pristojnosti, vse podprto z ustrežno zakonodajo in informacijsko komunikacijskim sistemom.

Za delovanje znotraj integracije, to je za ureditev, pregled in revizijo sistema, je potrebno postaviti organizacijo. Istočasno je potrebno urediti tudi zunanje delovanje - organizacijo mednarodnega sodelovanja in aktivnosti vplivanja in promocije v tretjih državah. Zaradi taktičnih zahtev je potrebno poskrbeti za načine, s katerimi se lahko taktične priložnosti in grožnje urejajo znotraj sistema nadzora s spremembo zakonodaje ali s sprejetjem dobrih praks ali smernic. Pri tem je potrebno upoštevati tudi upravljanje tveganja ter težnjo po zmanjševanju administrativnih bremen. Nadzor bi lahko temeljil na oceni tveganja, pri čemer mora integracija področja razdeliti po predvidenih stopnjah tveganja glede na obstoječe in predvidene izzive. Področja z nižjim tveganjem bi lahko uredili z izdajo dovoljenj na integracijskem nivoju na podlagi primernih izpolnjenih pogojev, ostala področja pa prepustili presoji držav članic. Z dobro urejenim pretokom informacij med državami članicami, njihovim sodelovanjem in zasledovanjem cilja sistema nadzora izvoza, bi prenos blaga z dvojno rabo med državami članicami potekal brez kakršnih koli omejitev.

Integracija potrebuje svoj model upravljanja znanja, kajti postavitev sistema nadzora izvoza temelji na skupnem generiranju znanja, ki je rezultat sodelovanja in usklajevanja držav članic

ter organov integracije in zasledovanja skupnega interesa. Ta način bo pri odločitvenem procesu sodeloval tudi v uporabi modela upravljanja znanja. Model upravljanja znanja uvaja red in razdelitev na strateško in taktično dimenzijo ter določen logičen razpored in potek zanke. Dodana vrednost modela je, da je nadgrajen s pojavnimi značilnostmi inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema ICAS, ki mu dajejo možnost, da se v okviru tega reda skoraj spontano in inteligentno odziva in razvija. Kljub temu bo iskanje ravnovesja vedno rezultat optimalnega pogajanja in tehtanja znanja oz. informacij pridobljenih skozi model upravljanja znanja ter iskanja ravnovesja med proizvodnimi in varnostnimi strukturami moči.²⁷⁴

Pomembno je tudi zavedanje, da je pri večjem številu držav članic skoraj nemogoče popolnoma uskladiti nacionalne preference v varnostnih in proizvodnih strukturah. Prav zato je pomembno, da integracija postavi in spreminja fleksibilen sistem nadzora izvoza, ki državam članicam vsaj do neke mere omogoča uresničevanje nacionalnih preferenc v delu, kjer uskladitev ni možna, pri čemer mora skrbeti za optimizacijo kompleksnosti in za organizacijsko inteligenco.

Pri integraciji kot zvezi več držav je potrebno upoštevati, da določene spremembe potekajo z zamikom zaradi posameznih usklajevanj med državami članicami ter postopki sprejetij zakonodaje. Kljub temu je možno in zaradi časovnih zamikov nujno potrebno v neki meri upoštevati pojavne značilnosti inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema za preseganje rigidnega birokratskega sistema ter se tako odzivati na trenutne in bodoče izzive okolja. Iz večletnih izkušenj v okviru delovnih skupin Sveta EU in Evropske komisije ter spremljanja spreminjanja sistema nadzora izvoza vemo, kako pomembna sta vloga in pristop ljudi, ki so nosilci področja blaga z dvojno rabo v državi članici ter kako pomembna sta vloga in pristop držav članic in njihovih predstavnikov v tem oziru. Včasih so odločitve sprejete na pomanjkljivih informacijah, saj so rezultat odločitev sodelujočih na sestankih, ki ne odražajo mnenja posameznih držav članic, so morda plod osebnih razmišljanj ali pomanjkanja znanja na tem področju.

Integracija mora omogočiti, da se znanje, informacije in podatki pretakajo po vertikalnih in horizontalnih tokovih. Mobilizirati mora vse vire držav članic, doseči povezovanje z

²⁷⁴ Glej razdelek 4.6 o usklajevanju držav in iskanju Paretove meje ter Nashevega ravnotežja.

mednarodnimi organizacijami in režimi, nevladnimi organizacijami in neformalnimi združenji, ki se ukvarjajo z istim področjem. Dopušča naj različne pristope in načine reševanja problemov, ne le skozi zakonodajo, temveč tudi skozi mehkejšje pristope smernic, navodil in priporočil. Deluje naj po principu organizacijske inteligence, spodbuja naj zmožnosti inoviranja v zvezi z novimi instrumenti in dobrimi praksami, ki jih lahko črpa iz držav članic pa tudi iz zunanjih virov in jih ustrezno uporabi. Išče naj optimalno kompleksnost, ki dopušča delno neodvisnost agentov (držav članic ali drugih deležnikov), a tudi koordinacijo, stremi naj k selektivnosti pridobljene informacije in usklajenim odločitvam, ki jih bodo lahko vsi deležniki črpali za vsakodnevne odločitve.

Prav z razvojem informacijsko telekomunikacijske tehnologije, ki jo področje blaga z dvojno rabo postavlja pod nadzor pri izvozu, je možno prispevati k uporabi nekaterih pojavnih lastnosti modela upravljanja znanja. Sedanje periodične sestanke različnih delovnih teles in fizično udeležbo predstavnikov držav članic bi lahko skoraj v celoti nadomestil varen komunikacijski sistem v smislu telekonferenc ali v kakšni drugi priljudni obliki, ki bi spodbujal nenehno sodelovanje organov integracije s pristojnimi organi držav članic. Omogočal bi izmenjavo informacij in znanja neposredno med kompetentnimi osebami v prestolnicah, kar bi skrajšalo pridobivanje potrebnega znanja. Sprejete odločitve bi bile bolj kvalitetne tudi na podlagi večjih možnosti sodelovanja in usklajevanja s strani držav članic, ki bi zajemale večdimenzionalnost pristopov in reševanja problemov.

Prav tako bi lahko namenska uporaba informacijske tehnologije podprla središčenje znanja s posebnim varnim sistemom, v katerega bi države članice pošiljale svoje predloge, mnenja ter tudi npr. zaznane varnostne grožnje ali občutljive nove tehnologije.²⁷⁵ Na tak način bi gradile organizacijsko bazo znanja, ki bi omogočala zelo hiter razvoj smernic ali drugih skupnih dokumentov, ki bi bili sprejeti v usklajevanju in tako hitreje spreminjali sistem nadzora izvoza glede na potrebe.

Države članice bi se za predlagan način odločile, če bi razmišljale, da so taka uporaba informacijske tehnologije in na njeni podlagi sprejete odločitve na ravni integracije njim v prid. To je povezano z osnovnimi premisami in vrednotami sodelovanja držav članic v

²⁷⁵ Trenutno se varen elektronski sistem v EU uporablja za izmenjavo informacij o zavrženih dovoljenjih v smislu »no-undercut« politike.

integraciji ter z zaupanjem, da je v integraciji možno doseganje Paretove meje ob spoštovanju različnosti držav članic.

Predstavljeni model bi v integraciji lahko uspešno deloval le, če bi ga razumele, sprejele in privzele tudi njene države članice, vendar bi uvajanje sprememb v obstoječ sistem lahko pomenilo tudi vsiljeno spremembo. Pristop odprtih sistemov kaže, da spremembe ni možno uvajati in upravljati na preprost in določen način. Vsiljeno redefiniranje organizacijske strukture lahko povzroča več težav, kot jih rešuje, če ne upoštevamo razmerij med strukturnimi in drugimi podsistemi ter organizacijo kot sistemom in njegovim okoljem. Sprememba mora temeljiti na razumevanju teh razmerij (Senior in Swailes 2010, 43).

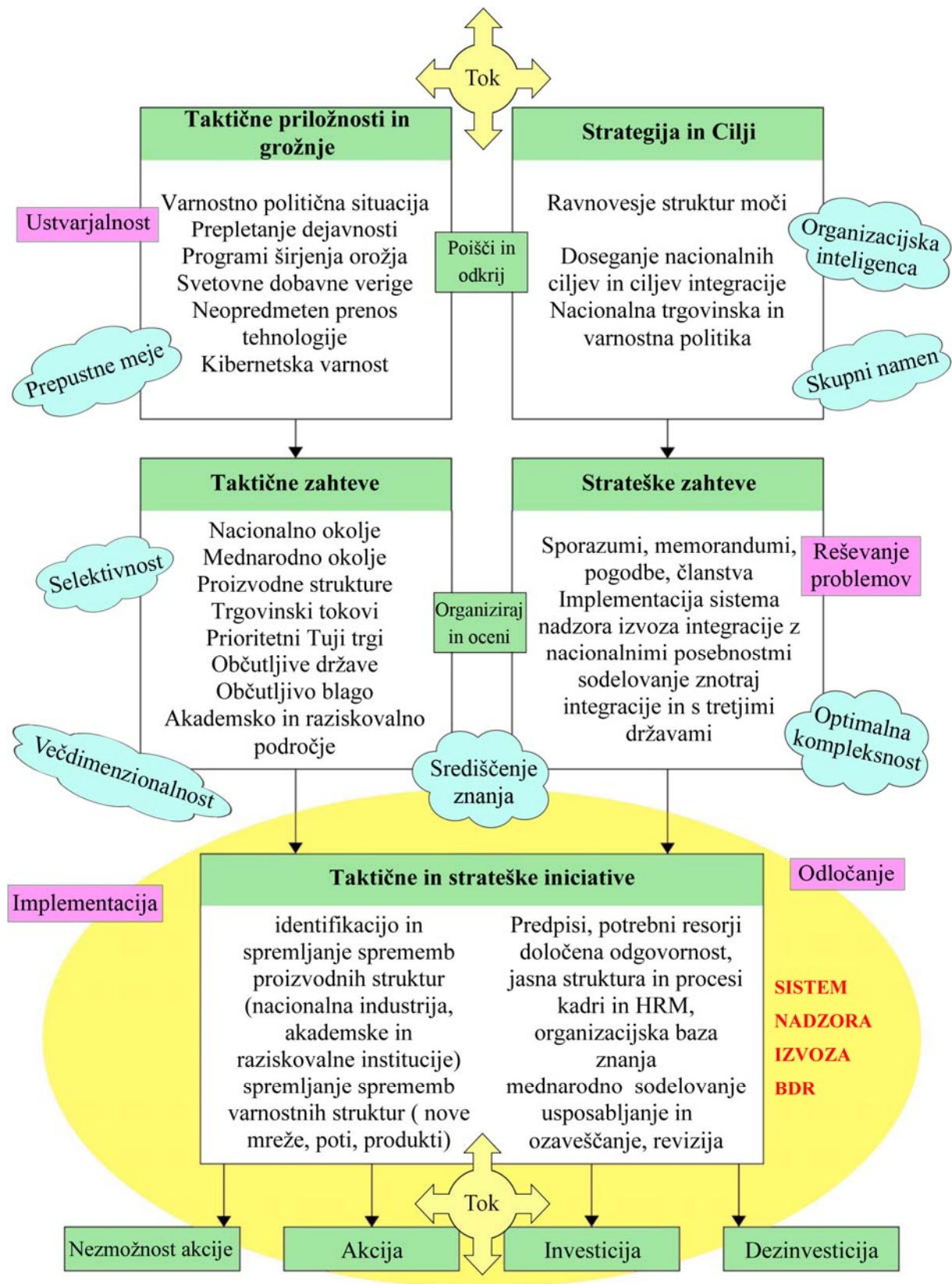
6.6 Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za državo kot članico integracije

Sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v državi kot članici integracije, ki ima na ravni integracije že postavljen sistem nadzora izvoza, je v bistvu svojstveno izvajanje sistema na podlagi nacionalnih preferenc z vključevanjem toliko dodanih elementov, kot jih krovni sistem dopušča. Čeprav je okvir sistema nadzora izvoza na ravni integracije postavljen in obvezujoč, dopušča opsijske fleksibilnosti, ki jih države članice kar najbolje izkoristijo tako, da uporabijo čim več znanja. Zato se tudi za sistem nadzora izvoza v državi članici priporoča postavitve sistema nadzora izvoza preko modela upravljanja znanja.

V predstavitvi ureditve sistemov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za raven države v četrtem poglavju smo predstavili sistema nadzora izvoza dveh držav članic EU. Kot primer starejše in vplivnejše države članice je bila obravnavana Nemčija in kot primer mlajše ter manj vplivne države članice Slovenija.

Na ta način smo izpostavili razliko med državo, ki maksimalno izkorišča opsijske zmožnosti fleksibilnega sistema nadzora izvoza v integraciji, in drugo, ki prevzema le obvezne elemente sistema integracije. Poleg tega imata drugačno ureditev izvajanja sistema nadzora, ki je prav tako prilagojena nacionalnim potrebam. Poglejmo shemo predloga modela upravljanja znanja za državo članico integracije.

Slika 6. 6: MI_D – Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora blaga z dvojno rabo za državo kot članico integracije

Država članica pri vzpostavljanju sistema nadzora izvoza že uživa določene danosti, saj je del integracije z vzpostavljenim skupnim sistemom nadzora izvoza. Kot taka je dejavna pri spreminjanju sistema integracije, kjer želi vključiti svoje nacionalne interese kot del priložnosti ter tudi groženj, ki jih zaznava in so drugačne od teh, ki jih upošteva integracija. Če nacionalnih preferenc in groženj ni mogoče vključiti v integralni sistem nadzora, si članica prizadeva, da doseže na tem nivoju določeno fleksibilnost. Fleksibilnost znotraj sistema nadzora izvoza bi državi članici omogočala nacionalne ukrepe, ki bi ustrezali nacionalnim proizvodnim strukturam, in bi lahko obvladovala tudi nacionalno identificirane varnostne grožnje v tem okviru ter tako dosegala ravnovesje moči teh struktur na nacionalnem nivoju ter v okviru integracije. V tem oziru naj država članica svoj sistem nadzora izvoza postavi in spreminja s pomočjo upravljanja znanja in po principu odprtega sistema.

Država članica postavi politiko nadzora izvoza v okviru nacionalne varnostne in trgovinske politike, ki se gibljeta znotraj skupne varnostne in skupne trgovinske politike v integraciji, vendar s poudarkom na nacionalnih danostih in preferencah. Sistem nadzora izvoza države članice mora kljub temu zagotavljati ustrezno izvajanje sistema integracije. Obenem mora odsevati tudi izvajanje politike in smernic mednarodnih izvoznih režimov, kjer država članica sodeluje. Vzpostaviti mora dobro sodelovanje znotraj integracije ter sodelovati tudi s tretjimi državami. Skrbeti mora za pretok znanja ter doseganje optimalne kompleksnosti. Istočasno po taktični strani spremlja nacionalno in mednarodno okolje. Identificira priložnosti in grožnje, ki jih obravnava glede na nacionalne danosti (proizvodne strukture, trgovinske tokove, prioritete trge in občutljivo nacionalno blago) ter se znotraj okvirov fleksibilnosti režima integracije tudi odziva s taktičnimi iniciativami. S strateškimi iniciativami organizira sistem nadzora s predpisi za izvajanje in dodatne zahteve glede na fleksibilne opcije sistema integracije ter uredi sebi ustrezno izvajanje sistema tako, da vključi ali ustanovi pristojna telesa ter predpiše strukture in procese. Izbere ustrezne kadre, uredi informacijsko tehnološko podporo izvajanju sistema in poskrbi za usposabljanje. Ena pomembnejših iniciativ je ozaveščanje industrije, akademskih krogov in relevantne javnosti, kar je predpogoj za dobro izvajanje sistema nadzora izvoza s strani države članice. Hkrati naj država članica sistem in njegovo izvajanje pravno uredi tako, da je omogočeno razmeroma hitro spreminjanje sistema (pravne podlage, smernice, navodila, dobre prakse) po potrebi. Obenem država članica prinaša svoje znanje v integracijo in tam prispeva k spreminjanju sistema integracije. Tu so še posebej pomembni procesi inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema ter pojavne značilnosti, saj je potrebno omogočiti ustrezne tokove, imeti sposobnost izbire, spodbujati

različne pristope ter skrbeti za optimalno kompleksnost. Torej je tudi tu ključna sposobnost sprejemanja in razumevanja, sposobnost inoviranja, pridobivanja znanja in odzivanja s strani pristojnih organov ter tudi ostalih relevantnih deležnikov. Podlaga za to je omogočanje dvosmernih tokov za izmenjavo znanja med vsemi deležniki ter omogočanje prepustnih mej sistema. Vse skupaj pa je podrejeno enotnemu in skupnemu namenu – optimalnemu razmerju proizvodnih in varnostnih struktur.

Model upravljanja znanja MI_D bi država članica lahko uporabila za svoj sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na različne načine. Ti bi bili določeni glede na danosti znotraj sistema integracije v zvezi s fleksibilnostjo sistema nadzora izvoza integracije, ali glede na način, ki ga bo država članica uporabila pri izvajanju ali spreminjanju sistema integracije.

Model upravljanja znanja bi bil tako lahko postavljen:

- le za izvajanje sistema integracije,
- za izvajanje sistema integracije in pridobivanje pravega znanja, ki ga bo država uporabila pri spreminjanju sistema integracije ali
- za izvajanje sistema integracije in nacionalnih preferenc v okviru opsijskih možnosti ter za pridobivanje pravega znanja, ki ga bo država uporabila pri spreminjanju sistema integracije.

Že pri samem izvajanju sistema nadzora izvoza integracije je model upravljanja znanja pristop z dodano vrednostjo, saj lahko skozi svoje elemente uredi kvalitetno svoje izvajanje že na linearni ravni. S pomočjo pojavnih značilnosti lahko izvajanje sistema še dodatno izboljšuje in nadgrajuje. V večji meri pa se njegova vrednost izkaže v drugi ali zadnji različici načina uporabe sistema nadzora v državi članici. Zadnja, ki zajema izvajanje sistema integracije, izvajanje nacionalnih preferenc v okviru danih opcij ter spreminjanje sistema na ravni integracije, je najbolj kompleksna in bi zahtevala večjo uporabo pojavnih lastnosti optimiziranja kompleksnosti in organizacijske inteligence ter selektivnosti. Uspešnost takega pristopa k sistemu nadzora izvoza v državi članici lahko pripomore k sprejemanju podobnega pristopa na ravni integracije.

6.7 Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo za mednarodni izvozni režim

Na koncu tretjega poglavja smo podrobneje predstavili mednarodni izvozni režim Wassenaarska ureditev. Režim je bil ustanovljen, »da bi prispeval k regionalni in mednarodni varnosti in stabilnosti, s spodbujanjem preglednosti in večje odgovornosti pri prenosu konvencionalnega orožja ter blaga in tehnologije z dvojno rabo, s čimer bi preprečili destabilizacijo akumulacije.«²⁷⁶ Videli smo, da je vzpostavil osnovne elemente sistema, ki so namen režima, obseg delovanja režima, seznam nadziranega blaga, postopke za izmenjavo različnih vrst informacij, sestajanje, proračun in administrativno podporo, pogoje za včlanitev in pogoje zaupnosti v režimu.²⁷⁷ Režim ima potrebo po nenehnem ocenjevanju in spreminjanju, kar je postavil kot prioriteto, ki jo je ustrezno upošteval že v prvem ocenjevalnem obdobju leta 2002.²⁷⁸ Ta pristop k sistemu se ne sklada s Krasnerjevo definicijo režima kot niza implicitnih ali eksplicitnih načel, norm, pravil in procedur odločanja (Krasner 1983, 2) ali z obvezujočimi pravili in manjšim številom sodelujočih držav kot pogoj za učinkovitost mednarodnih organizacij (Downs in drugi 1998, 414). Bolj se nagiba k sodelovalni mreži držav in njihovih državnih uradnikov s posebnimi odgovornostmi na področju nadzora izvoza, ki izmenjujejo informacije s kolegi iz drugih držav in razvijajo skupne standarde in prakse, ki se nato izvajajo v nacionalnih sistemih. Režim Wassenaarska ureditev je zato bolj »okvir za ustvarjanje in krepitev transvladnih mrež uradnikov za nadzor blaga z dvojno rabo in konvencionalnega vojaškega orožja« (Joyner 2006, 63). Tako razmišljanje omogoča upoštevanje pojavnih elementov modela upravljanja znanja, kot so bolj prepustne meje, večdimenzionalnost in središčenje znanja.

Potrebno se je zavedati, da se spremembe znotraj mednarodnih izvoznih režimov, podobno kot znotraj integracij, ne dogajajo bliskovito, saj zahtevajo na eni strani soglasje vseh sodelujočih držav, ki ga je nemalokrat težko doseči ne glede na to, ali so predlogi dobro utemeljeni, oziroma ali so večinsko podprti. Zato včasih države čutijo potrebo prehiteti

²⁷⁶ Dostopno na: <http://www.wassenaar.org/introduction/index.html>

²⁷⁷ Več v razdelku 2.7.

²⁷⁸ Joyner (2006, 61) trdi, da je bilo v prvem ocenjevalnem obdobju ugotovljeno pomembno sodelovanje na ravni postopkov, vsebine in izmenjave informacij v do takrat 88 sodelovalnih dogodkih. Režim Wassenaarska ureditev je bil ustanovljen z veliko sodelujočimi državami z različnimi interesi in pogledi. Ni imel določb v zvezi z nadzorom izvajanja ter je nalagal zelo malo obvezujočih zahtev za sodelujoče države

dogajanje v režimih in sisteme spreminjati na nacionalni ravni pred spremembo v mednarodnih izvoznih režimih.

Vseeno pa države vedo, da sodelovanje v režimu prinaša korist po Nashevem ravnovesju in Paretovi meji, saj imajo kot igralke v igri v rokah isti set kart in določeno možnost izmenjave informacij, pri tem pa tudi svoj vpliv na gradnjo skupnega sistema, ki bo tako zadoščal tudi njihovim individualnim interesom.

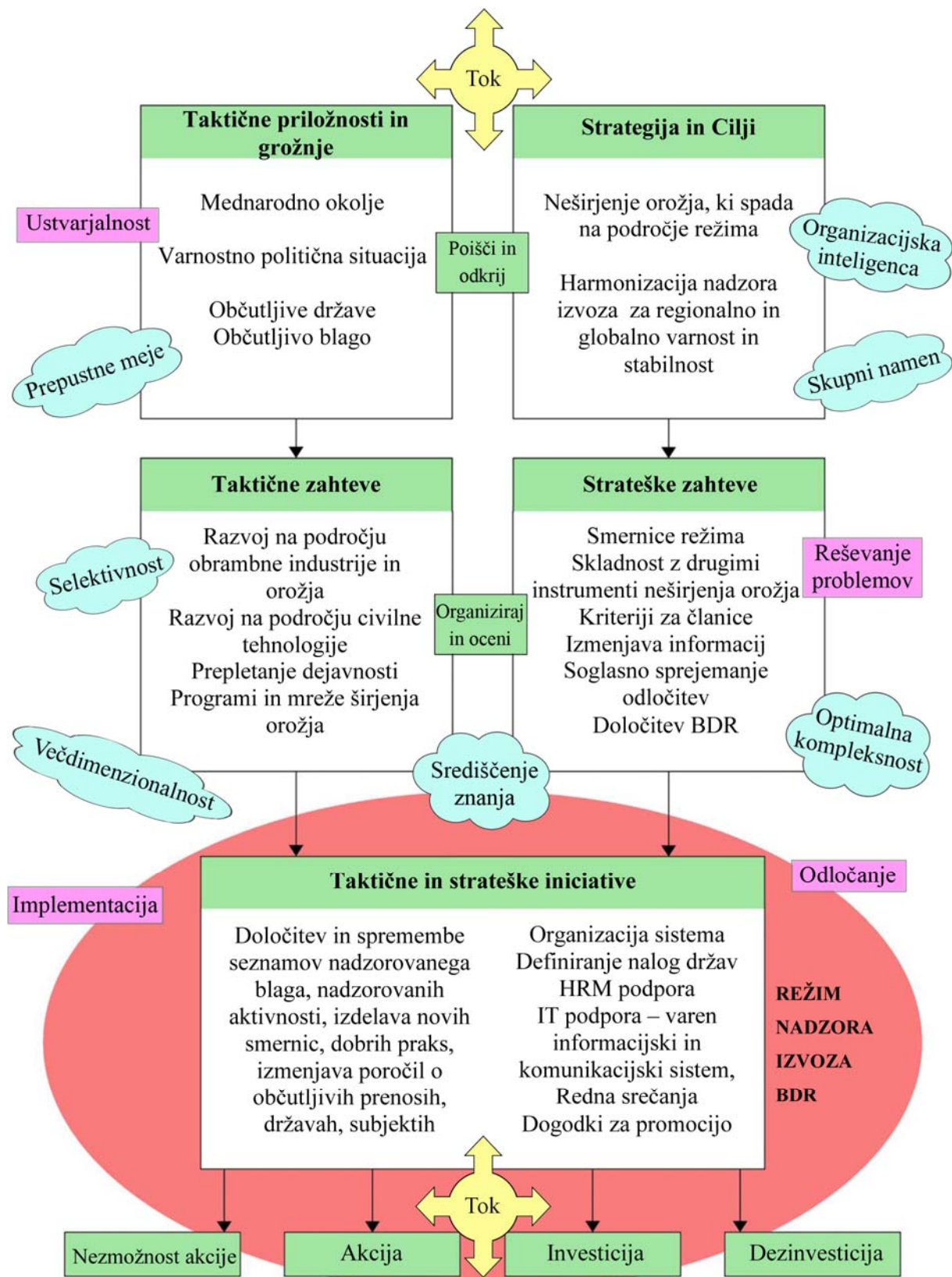
Elementi sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v režimu, ki jih priporočamo, so:

- Identifikacija cilja režima
- Izdelava strategije delovanja režima
- Definiranje področja pokrivanja
 - o Definiranje nadzorovanih aktivnosti
 - Izdelava smernic in
 - Izdelava dobrih praks
 - Iskanje novih aktivnosti nadzora
 - o Definiranje nadzorovanega blaga
 - Pregled novih tehnologij
 - Izdelava seznama blaga
 - Prenavljanje seznama
- Kriteriji za uvrščanje blaga z dvojno rabo na seznam
- Izmenjava informacij med državami pristopnicami
- Definiranje nalog sodelujočih držav
- Kriteriji za pristopanje v režim
- Organizacija sistema
 - o Proračun
 - o Delovni procesi
 - o Priprava in prenavljanje dokumentov režima
 - o Organizacija sestankov in drugih izmenjav
 - o Metode preverjanja, ocenjevanja delovanja režima/ analiza tveganja
 - o Ukrepi
 - o Prenova delovanja režima
- Podpora s strani upravljanja človeških virov (HRM):

- Potrebni so ustrezni kadri glede na posamezne elemente: število sodelujočih držav, število srečanj, število drugih dogodkov, obsega potrebne dokumentacije in vzdrževanja informacijskega sistema, (kot podpora se lahko uporabi organigram, načrt delovnih procesov,...)
 - Poklicni profil kadra je odvisen od nalog.
- Podpora s strani informacijske tehnologije (IT):
 - Vzpostavitev baze podatkov in informacijskega sistema za varno izmenjavo podatkov na sedežu režima
 - Dostop do informacijskega sistema v sodelujočih državah

Če bi se vzpostavljala tak režim, bi za snovanje sistema nadzora skrbele sodelujoče države. Poskrbele bi tudi za tehnično in administrativno podporo v obliki sekretariata. Pri prenovi obstoječega sistema nadzora izvoza v režimih bi sodelovali isti akterji, predstavniki sodelujočih držav s predlogi, ki so jih pripravili in uskladili v nacionalnih državah ter s podporo sekretariata z administrativnimi in informacijskimi procesi. Menimo, da morajo tudi obstoječi mednarodni izvozni režimi spremeniti določene lastnosti, kot so rigidnost, zaprtost in izključevanje nesodelujočih držav ter drugih mednarodnih akterjev, zato tudi za režim predlagamo pristop preko modela upravljanja znanja, ki ga ponazarja spodnja shema.

Slika 6. 7: MR – Predlog modela upravljanja znanja za sistem nadzora izvoza na ravni izvoznega režima

Tudi za ta model upravljanja znanja smo izbrali osnovni predlog modela upravljanja M s Frostovo postavitvijo strateške in taktične dimenzije modela ter ga dopolnili s pojavnimi značilnostmi konceptualnega modela ICAS.

Cilj režima predstavlja njegov prispevek k miru na svetu s strategijo ohranjanja in vzpostavljanja regionalne in globalne varnosti ter stabilnosti, usmerjeno v učinkovito preprečevanje širjenja orožja z nadzorom nad povezanim blagom z dvojno rabo, ki je v domeni režima.

Strateške zahteve, ki si jih režim postavlja, so postaviti sistem nadzora izvoza, ki bi promoviral transparentnost, izmenjavo informacij in pogledov in vzdrževal visok nivo odgovornosti pri transferjih blaga z dvojno rabo po svetu. Režim naj bi si prizadeval izboljšati sodelovanje med vključenimi državami in skrbel, da bi imele vzpostavljene sisteme nadzora izvoza, ki bi dosegali cilje režima in izpolnjevali njegove zahteve. Osredotočal se bi na varnostne grožnje miru na regionalni in mednarodni ravni ter skrbel za skladnost in ne-prekrivanje nadzora z drugimi režimi za blago z dvojno rabo. S kriteriji za pristop bi poskrbel za podobne temelje v državah pristopnicah, zagotovil pa jim bi tudi enako moč odločanja na principu konsenza, tam kjer je to najbolj pomembno. Postavil in skrbel bi za seznam blaga z dvojno rabo na svojem področju. Poskrbeti bi moral za zadostno izmenjavo informacij na vseh potrebnih področjih, hkrati pa bi skrbel za harmoniziran pristop držav. Zaradi varnostno politične situacije na globalni in regionalni ravni, kjer bi določeno blago z dvojno rabo postalo zelo občutljivo, kar predstavlja taktične priložnosti oz. grožnje, se bi pokazale taktične zahteve po spremljanju razvoja na področju obrambne industrije v delu, za katerega bi lahko bilo uporabljeno blago z dvojno rabo znotraj nadzora režima. Režim bi spremljal razvoj blaga, tehnologije in programske opreme ter zasledoval tudi področja raziskav za blago z dvojno rabo na civilnem, komercialnem področju. Zavedal se bi prepletanja nelegalnih dejavnosti ter različnih programov širjenja orožja, kar bo generiralo taktične iniciative v smislu spremembe seznamov nadziranega blaga, nadzorovanih aktivnosti, izdelave novih smernic, dobrih praks, izmenjave poročil o občutljivih prenosih, državah in občutljivih subjektih.

Zaradi strateških zahtev modela bi bilo potrebno v strateških iniciativah postaviti organizacijo sistema, definirati naloge sodelujočih držav ter jih ustrezno podpreti z ustreznimi kadri v sekretariatu ter z informacijskim sistemom. Potrebna bi bila organizacija rednih srečanj in drugih aktivnosti ter dogodkov za promocijo režima.

Čeprav se naštetni elementi berejo kot natančno določeni, so vsi postavljeni na izhodiščni nivo in podvrženi nenehni reviziji in spremembi. Model MR z neskončno zanko in pojavnimi značilnostmi temelji k stalnemu spreminjanju in samorazvoju sistema.

V svoji razvojni dimenziji bi bil model usmerjen k doseganju optimalne kompleksnosti sistema z vzpostavljanjem vertikalnih in horizontalnih tokov podatkov. Mobiliziral bi vse vire sodelujočih držav ter deloval po principu organizacijske inteligence, zmožnosti inoviranja v zvezi z novimi instrumenti, dobrimi praksami in pristopi ter uporabo različnih stilov razmišljanja in načina reševanja problemov, ki jih lahko črpa iz različnih sodelujočih držav in njihovih nacionalnih sistemov ter mehke ureditve na področju nadzora izvoza blaga z dvojno rabo.

Na podoben način kot na ravni integracije bi lahko v modelu upravljanja znanja za postavitev in predvsem za spreminjanje režima podprli pojavnosti organizacijske inteligence, da bi režim lažje sprejemal in odgovarjal na spremembe s spreminjanjem delovanja režima. Organizacijo zasedanj različnih delovnih teles in fizično udeležbo predstavnikov sodelujočih držav bi lahko dopolnili z mobilnim sodelovanjem držav preko varnega elektronskega sistema. Največja dodana vrednost bi bil tak način usklajevanja tudi med delovnimi telesi, ki skrbijo za spremembo seznamov nadziranega blaga v režimih. Tehnični strokovnjaki sodelujočih držav bi tako imeli možnost izmenjave podatkov o novih tehnologijah ali raziskavah takoj ob njihovem pojavu. Tako bi imeli možnost za hitro presojo možne uporabe blaga z dvojno rabo v neželene namene in zaradi podobne izmenjave znanja pri drugih delovnih telesih tudi hkratnega identificiranja najboljčutljivejših namembnih držav ali končnih uporabnikov. Seveda bi bile hkrati potrebne tudi spremembe v dosedanjem načinu sprejema sprememb na plenarnem nivoju enkrat letno z omogočanjem potrjevanja sprememb glede na potrebo. Tako bi imelo spreminjanje seznamov nadziranega blaga z dvojno rabo hkrati preventivno vrednost in bi bilo usmerjeno v prihodnost. Režimi bi lahko svoja pravila postavili bolj fleksibilno in sprejemali tudi večdimenzionalnost v obliki različnih pristopov k reševanju identificiranih groženj. Prav tako bi bilo smiselno, da bi se vsaj delno spremenil način sprejemanja odločitev in bi bilo določeno, da se nekatere dobre prakse ali smernice ali pa tudi pristopanje novih držav v režim sprejemajo z veliko večino glasov sodelujočih držav ter da soglasje ni vedno nujno potrebno.

Pri modelu za mednarodni izvozni režim se moramo zavedati, da se odločitve v režimih do nastanka te naloge sprejemajo soglasno, tako, da je za vsako spremembo potrebno soglasje vseh članic, kar upočasnjuje prenavljanje sistema in ga dela bolj okornega. Veliko odločitev spremlja tudi političen faktor, ki ima lahko svoje vzgibe tudi izven področja nadzora izvoza. Kljub temu, da si želimo upoštevati tudi vse pojavne značilnosti inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema ICAS, je zelo težko vgraditi prepustnost mej, ki bi razlikovala izvozni režim od klasične birokratske organizacije, saj režim s strogimi kriteriji za pristop in z omejenim sodelovanjem z drugimi organizacijami in institucijami, ki delujejo v sorodnem področju, le težko sledi delovanju odprtega živega sistema. Iz izkušenj sodelovanja v mednarodnem izvoznem režimu pa ugotavljamo, da v zadnjih dveh letih prihaja do nekaj interakcij z zunanjimi akterji v mednarodnem izvoznem režimu Wassenaarska ureditev, ne le na področju ozaveščanja, ampak tudi usklajevanja in iskanja skupnih rešitev. Ker morajo biti tudi te interakcije usklajene in podprte s strani sodelujočih držav, se te spremembe dogajajo počasi.

7 Pregled pristopa k sistemu nadzora izvoza skozi predlagane modele upravljanja znanja

V prejšnjih poglavjih smo prikazali več koristnih lastnosti postavljanja in spreminjanja sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo s pomočjo modela upravljanja znanja, med katerimi smo izpostavili izrazito sposobnost prilagodljivosti, ki jo sodobni sistemi nadzora izvoza potrebujejo. Ob tem se poraja vprašanje, zakaj v preteklosti tak pristop pri postavljanju sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo še ni bil uporabljen.

Eden od razlogov je ta, da je teorija upravljanja znanja imela nedaven in hiter vzpon, manj pa je bilo konkretnih in izvedenih instrumentov in modelov ter podobnega izvajanja v praksi (Renzl, Matzler in Hinterhuber 2006). Modeli upravljanja znanja so bili na začetku postavljeni za podjetja oz. organizacije in so se sprva navezovali bolj na uporabo informacijske tehnologije. Prav tako so modele upravljanja znanja postavljali, da bi dosegli večjo učinkovitost poslovnih procesov predvsem v gospodarskem sektorju, kot smo že opisali v poglavju o upravljanju znanja. Uporaba teh mehanizmov v družbenem sektorju je bila redka in se je ponavadi nanašala le na proces dela. Skozi naš pregled kompleksnih prilagodljivih sistemov in upravljanja znanja v drugem poglavju pa smo videli, da znanstveniki v novejših modelih upravljanja znanja uporabljajo premise kompleksnih prilagodljivih sistemov (Snowden 2011, Dalkir 2013, 69) ali celo analogijo inteligentnih sistemov in živih bitij prav z namenom razumevanja in omogočanja izvedljivosti modelov v praksi (Bennet in Bennet 2008; McElroy 2011, 47).

Drugi razlog je upad zanimanja za instrumente upravljanja znanja, ki je nastal kmalu po tem, ko so organizacije sicer z navdušenjem sprejele predstavljene vsebine upravljanja znanja in ponujene modele, a se je v praksi izkazalo, da je tak model težko zasnovati in upravljati, saj bi bilo zanj potrebnih veliko naporov. Zanimanje je postopno uplahnilo z izgovoroma, da upravljanje znanja ni novost, saj vsi uporabljamo znanje pri svojem delu, in da je upravljanje znanja le muha enodnevnica. Tu moramo ugovarjati. Od eksplozije v literaturi, ki se je začela v letu 1995, je v naslednjih desetletjih res prišlo do večjega nihanja. To sta raziskovala Ponzi

in Kőnig (2002) na podlagi analize ęlankov iz baz Social Science Citation Index,²⁷⁹ Science Citation Index²⁸⁰ ter ABI Inform.²⁸¹

Njuna analiza je pokazala, da ima upravljanje znanja trajnejšo vrednost kot nekateri drugi pristopi upravljanja²⁸² in da se morda uveljavlja kot nov vidik managementa. Malhotra (2004, 89) je potrdil njuno analizo in dodal, da je 70% izvajanj instrumentov upravljanja znanja v organizacijah spodletelo, ker so organizacije pod tem pojmom skrivale slabe poslovne prakse in pomanjkljive tehnologije upravljanja s podatki. Grant (2011) je analiziral upravljanje znanja preko baze ProQuest,²⁸³ ter po številu referenc ugotovil, da je upravljanje znanja bistveno bolj prisotno kot npr. reinženiring poslovnih procesov ali kroęki kvalitete, sicer z nekaj modnimi značilnostmi, vendar brez bistvenega upada pojavljanja. Osredotočil se je na posamezne elemente upravljanja znanja, med njimi tudi modele upravljanja znanja, ter ugotovil, da je bilo v zadnjem desetletju predlaganih veliko modelov upravljanja znanja s strani akademikov, vendar so diskurzi potekali veęinoma v znanstveni sferi in manj v privatnem sektorju (Grant 2011, 129). Ne glede na to je ugotovil, da se nivoji pojavljanja elementov upravljanja znanja dvigajo, da ni sledu o upadanju ter da upravljanje znanja ostaja v rabi²⁸⁴ in nanj kaęe računati (Grant 2011, 130).

ęe en razlog, da se k postavljanju in spreminjanju sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo do sedaj še ni pristopilo pomoęjo modela upravljanja znanja, je tudi v širšem pogledu na podroęje in na ljudi, ki so v ta podroęja vpeti. Pristop k različnim sistemom skozi instrumente upravljanja znanja potrebuje tudi kulturo,²⁸⁵ ki postavlja znanje v ospredje kot najpomembnejšo vrednoto, ter jasen namen in uporabo terminologije s podroęja upravljanja znanja in podroęja, kjer se posamezen sistem gradi (v našem primeru sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo). Pristop potrebuje tudi spremembe v motivacijskih praksah in

²⁷⁹ Dostopno na: <http://ip-science.thomsonreuters.com/cgi-bin/jrnlst/jloptions.cgi?PC=SS>

²⁸⁰ Dostopno na: <http://ip-science.thomsonreuters.com/cgi-bin/jrnlst/jloptions.cgi?PC=K>

²⁸¹ Dostopno na: http://www.proquest.com/products-services/abi_inform_complete.html

²⁸² Ponzi in Kőnig (2002) sta primerjalno pregledovala tudi gibanje kroękov kvalitete (Quality Circles), upravljanje kakovosti (TQM), in reinženiring poslovnih procesov (Business proces Reengineering), ter uvrstila kontekst upravljanja znanja v prihajajoęo multidisciplinarno polje, podobno kot sistemski inženiring, organizacijsko uęenje in podpora odloęitvenim procesom. Res pa je v preuęevanem obdobju upravljanje znanja doseglo zaęasen padec popularnosti na podroęju informatike in podjetništva, zaęelo pa se je razvijati na veę drugih podroęjih: pri knjięnięni znanosti, inženiringu, psihologiji, multidisciplinarnih vedah, energiji in gorivih, socialnih vedah, ipd.

²⁸³ Dostopno na: <http://www.proquest.com/products-services/>

²⁸⁴ Grant upravljanju znanja pripiše oznako »Enduring fashion«.

²⁸⁵ Sestavine kulture, ki se najbolj omenjajo (Makovec Brenęiĉ in Hrastelj 2003, 256) so vrednote, norme, religije, jezik, občutek ęasa, prostora in druge. Vrednote veljajo za globoko zakoreninjene ideje in so podlaga normam (Makovec Brenęiĉ in Hrastelj 2003, 257).

vzpostavitev številnih kanalov za prenos znanja. V informacijski dobi velikokrat pri tem pomislimo na velike informacijske sisteme, a prenos znanja med ljudmi poteka največkrat pri osebnih stikih, skladno s številom stikov (Allen 1977). Potreba po kombiniranju tehničnega in človeškega znanja je izrazita v informacijskih sistemih. Toda znanstveniki (Davenport, De Long in Beers 1997, 56) ugotavljajo pri projektih in sistemih, ki temeljijo na znanju, veliko večjo kompleksnost človeškega faktorja, ki ga je potrebno upravljati. Posledično so mnjenja, da je učinkovito upravljanje znanja ena od komponent dobrega upravljanja, ki lahko na koncu pretehta med uspehom in neuspehom.

Pri pregledih sistemov nadzora izvoza posameznih držav in EU smo potrdili, da gre za kompleksne sisteme, ki pa morajo postati prilagodljivi, da bi bili učinkoviti. Postavitev in omogočanje spreminjanja takega kompleksnega prilagodljivega sistema pomeni njegovo upravljanje (management). Upravljanje pa je, kot pravita Dann in Barclay (2006: 28), človeški sistem, katerega osnova so dobro usposobljeni in informirani ljudje, ki delujejo v odprtem in zaupanja polnem okolju. Zato si je verjetno idealistično predstavljati sistem upravljanja, ki bi bil popolnoma samoorganiziran, ki se bi sam razvijal in ki v bistvu ne bi potreboval upravljanja.

Kljub temu Dann in Barclay (2006, 28), ki izhajata iz evolucijskega vidika teorije o kompleksnih sistemih, menita, da je pristop k upravljanju skozi teorijo kompleksnih sistemov in pristop s pomočjo upravljanja znanja pot do sistema, ki se bo lahko sam razvijal. Prav v tem pa je velika prednost naših zasnovanih predlogov modelov upravljanja znanja, ki združujejo strateške in taktične komponente ter pot Frostovega sistema in pojavne značilnosti inteligentnega kompleksnega prilagodljivega sistema. Sistemi nadzora izvoza bi bili s pomočjo predlaganih modelov upravljanja znanja postajali vedno bolj prilagodljivi, s tem se bi razvijale tudi pojavne značilnosti inteligentnega kompleksnega sistema ali živega organizma in sistemi se bi sproti razvijali.

Predloge modelov upravljanja znanja, ki smo jih zasnovali v prejšnjem poglavju in smo jih obravnavali le po ravneh, na katerih se model postavlja, bi postavljali in upravljali ljudje.

Predlog modela upravljanja znanja za podjetja bi za postavitev sistema notranjega nadzora uporabila ekipa ljudi, ki dobro pozna strateške in taktične cilje organizacije ter organizacijsko strukturo podjetja s kadri in njihovimi kompetencami. Ekipa prav tako pozna ključne zunanje

akterje, s katerimi se bi povezovalo podjetje v izmenjavi informacij in znanja. Pomembno je, da bi pri strateških in taktičnih iniciativah sodelovali ljudje, ki neposredno pokrivajo področje izvoza nadziranega blaga z dvojno rabo, saj bi bil sistem namenjen njihovi uspešnosti in uspešnosti celotnega podjetja. Vse bi moralo biti podprto z informacijsko tehnologijo, zato bi bili v ekipi tudi načrtovalci in razvijalci programske opreme in upravitelji informacijskih sistemov. Tako kot mora podjetje na svojem celotnem področju iskati priložnosti in izzive ter nanje ustrezno odgovarjati, če hoče v današnjem času preživeti, je to izjemnega pomena tudi na področju programa notranjega nadzora. Uporaba modela upravljanja znanja bi podjetju omogočala dostop in kreiranje potrebnega znanja za zahtevano prilagodljivost in odzivnost, da se bi lahko izvajala trgovina z visokotehnološkim blagom z dvojno rabo, blagom, materiali, programsko opremo in tehnologijo z visoko dodano vrednostjo. Podjetje se bi odzivalo glede na spremembe in izzive v okolju ter glede na osvojeno znanje in informacije. Še več, s pomočjo modela upravljanja znanja bi podjetje lahko pridobilo znanje o prihodnjih možnih spremembah in se ustrezno na to pripravilo. Ne pričakujemo, da bi bila osnovna postavitev sistema notranjega nadzora z modelom upravljanja znanja idealna, pač pa predvidevamo pozitivne učinke zaradi možnosti prilagodljivosti in njegov postopen razvoj ter izboljšanje. Podjetja z bolj odprto organizacijsko kulturo²⁸⁶ bi bila uspešnejša pri uporabi modela upravljanja znanja, vzpostavljen sistem pa jim bi omogočal pogoje za zakonito trgovino z blagom z dvojno rabo ali pridobitev visokotehnoloških tujih neposrednih investicij. Povečal se bi njihov sloves ozaveščenega, kredibilnega in aktivnega partnerja v trgovini z blagom z dvojno rabo. Podjetje bi boljše sodelovalo z nacionalnimi državnimi organi in tujimi partnerji in bi postalo pomemben del v državnem in globalnem nadzoru izvoza blaga z dvojno rabo. Prav pojavne značilnosti v modelu, ki jih bi uporabljali zaposleni, bi podjetju omogočale, da se bi hitreje odzvalo na razmere na občutljivih geopolitičnih trgih ali pri nepričakovanih političnih in varnostnih spremembah v drugih državah. Lahko se bi takoj in ustrezno odzvalo ter na področju trgovanja z blagom z dvojno rabo doseglo največji možni izplen, hkrati pa prispevalo k svoji, nacionalni in globalni varnosti.

Predlog modela upravljanja znanja MD je namenjen za postavitev in spreminjanje sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v državi, ki ni članica večje skupine držav - integracije. Tu bi bilo v postavitev in spreminjanje sistema nadzora izvoza skozi model upravljanja znanja

²⁸⁶ Značilnosti organizacijske kulture so njena kolektivna narava, emocionalna obravnavanost s funkcionalnimi in iracionalnimi elementi. Je plod oblikovanja med člani, ki so v interakciji in delijo skupno negotovost ter njeno obvladovanje. Je inherentno simbolna, dinamična in spremenljiva, njena narava je nerazločna, včasih celo protislovna, paradokсна in kaotična zmes (Mesner-Andolšek 1995, 131-134).

vklučenih več ljudi iz državnih organov ter agencij. Po analogiji z državami, kjer so taki sistemi že vzpostavljeni, in z namenom omogočanja in spodbujanja zakonite mednarodne trgovine z blagom z dvojno rabo lahko predvidevamo, da bi bilo vpetih več institucij. Najverjetneje bi zaradi pomembnosti nadzora nad mednarodno trgovino vodilno vlogo prevzelo ministrstvo, pristojno za gospodarstvo. To bi ali ustanovilo posebno agencijo ali samostojno službo v ta namen. Ker sistem nadzora izvoza uravnava ravnovesje med proizvodnimi in varnostnimi strukturami, bi bilo vanj vključeno tudi ministrstvo, pristojno za varnost in obrambo.²⁸⁷ Zunanje ministrstvo bi prevzelo skrb za izvajanje mednarodnih obveznosti na tem področju in mednarodno varnostno politično dimenzijo. Zaradi različne narave blaga z dvojno rabo, ki se razteza vse od jedrskega, kemičnega, biološkega in drugih industrijskih sektorjev, se bi vključili tudi predstavniki ministrstev, ki so pristojna za blago iz naštetih sektorjev. Za zagotovitev preverjanja poti izvoza in končne uporabe pa bi bile potrebne tudi obveščevalne informacije ter informacije organov, ki izvajajo nadzor. Pri tem naštevanju ugotovimo, da sam sistem v državi ne bi mogel delovati, če bi bil omejen le v okvir enega organa, kar pomeni, da je za postavitve in upravljanje sistema potrebno sodelovanje med pristojnimi organi²⁸⁸ in izmenjava informacij. Prav zato je primerna uporaba modela upravljanja znanja, ki predpisuje dvosmerni tok informacij. Aplikacija modela bi bila lažja v državi, ki že ima vzpostavljeno razvito komunikacijo med svojimi organi in agencijami pa tudi komunikacijo z gospodarstvom. Pomembno je, da se razvije kultura širjenja ter izmenjave informacij in znanja ter skupnega iskanja rešitev, ki temelji na ustrezni motiviranosti zaposlenih in uspešnem ukrepanju institucij. Prav tako je potrebno celoten model upravljanja znanja tudi tehnološko in informacijsko podpreti, zato bi bili vključeni tudi informacijski delavci znotraj ali izven institucij. V postavitve sistema nadzora izvoza s pomočjo modela upravljanja znanja MD je potrebno vključiti kompetentne ljudi s potrebnim znanjem, ki bi ga utemeljili v zakonodaji in bi kasneje tudi izvajali sistem. Le na tak način bi se lahko zagotovila izvedljivost sistema nadzora izvoza.

Predlog modela upravljanja znanja MI smo zasnovali za integracijo držav. Model bi morala uporabiti institucija v integraciji, ki skrbi za predloge zakonodaje v integraciji skupaj z državami članicami, ki bodo sooblikovale potrebne elemente v sistemu nadzora izvoza. V primeru EU sistema nadzora izvoza smo ugotovili, da se je sistem v svoji zgodovini dvakrat

²⁸⁷ Glede na različne ureditve po državah težko vnaprej definiramo pristojne organe.

²⁸⁸ Pri tem mislimo uradnike, ki delajo neposredno na posameznih področjih s podporo vodstva.

spremenil.²⁸⁹ Med obema spremembama je preteklo devet let, v katerih so se zgodile številne spremembe v varnostnih in ekonomskih strukturah. Daljše obdobje med spremembama je bilo posledica posameznih dejanj, ki so se zvrstila po zaporedju: pregled obstoječega sistema, študija učinkov,²⁹⁰ predlog spremembe sistema v obliki predloga nove uredbe ter usklajevanje držav članic. V prihodnje se bi ob spremembi sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo to časovno obdobje še podaljšalo. Spremenjeni sistem, ki bi bil vzpostavljen na podlagi sprejete uredbe, bi bil v času svojega izvajanja že nezadosten. Prav zato je pomembno, da se v integraciji vzpostavi prilagodljiv sistem, ki bi omogočal svoje spreminjanje in razvoj v času svoje uporabe in delovanja. Primer takega prilagodljivega sistema predstavlja sistem postavljen skozi naš predlagani model MI, zato bi postavitve sistema nadzora izvoza skozi tak model rešila časovno zamudo dosedanjih sistemov in odpravila potrebo po vsakokratnem postopku pregleda, študije učinkov, predloga nove uredbe in usklajevanja z državami članicami ter parlamentom integracije.²⁹¹ Vendar ta pristop ni enostaven. Kot smo omenili, uporaba instrumentov upravljanja znanja potrebuje določeno odprtost in temu naklonjeno kulturno okolje, ki postavlja znanje v ospredje, zavedanje skupnih vrednot in skupni namen v postavljanju sistema nadzora. Potrebno je doseči zadostno stopnjo zaupanja in sodelovanja med državami članicami ter med institucijo integracije in državami članicami. Le na tak način bi lahko v oblikovanju sistema hitro našli skupne rešitve, ki bi dosegale Paretovo mejo²⁹² koristi za države članice in ravnovesje med varnostnimi in proizvodnimi strukturami tako v integraciji kot v njenih državah članicah. Iz izkušenj EU vemo, da je ključnega pomena, da se sestankov v pripravljanih delovnih telesih Sveta ali delovnih telesih komisije sestankov udeležujejo predstavniki iz držav članic, ki tudi sicer delajo na zadevnih vsebinah v svoji državi.²⁹³ S tem je omogočeno dinamično sodelovanje države članice pri oblikovanju sistema, ki na koncu rezultira v obvezujoči zakonodaji, ki je vsaj deloma fleksibilna. Prav tako je v veliki meri pomembna intenzivna izmenjava informacij in bolj prepustne meje z drugimi pomembnimi akterji v integraciji in zunaj nje. Pomembno se je zavedati, da delo predstavnikov

²⁸⁹ Uredba 1334/2000/ES leta 2000 ter Uredba 428/2009/ES leta 2009.

²⁹⁰ Študija učinkov je bila narejene s pomočjo zunanje institucije SIPRI.

²⁹¹ To bi veljalo, če bi imela hipotetična integracija podobno ureditev kot EU.

²⁹² Glej razdelek 4.6.

²⁹³ Velikokrat se namreč zgodi, da se sestankov udeležijo predstavniki stalnih predstavništev držav članic, ki imajo sedež v Bruslju, s čimer želijo države članice zmanjšati odsotnost svojih zaposlenih v državnih organih, kar pa se mnogokrat izkaže za napačno odločitev. Če si predstavljamo proces usklajevanja predloga uredbe, taka odločitev povzroči, da predstavniki iz Bruslja pridejo na sestanke nepripravljeni ali opremljeni z nacionalnimi stališči, ki se nanašajo na zadnje obstoječe stanje razprave o predlogu uredbe. Vendar se predlog skozi razpravo spreminja, oblikujejo ga vse države članice oz. njihovi predstavniki ter Komisija, predstavniki iz Bruslja pa v nadaljnji obravnavi ne morejo kompetentno sodelovati in zastopati interese države članice.

držav članic v sistemu nadzora izvoza na podlagi modela upravljanja znanja MI poteka neprestano in ne kot sedaj, ko so v postavitvah vključeni zgolj v času usklajevanja predloga zakonodaje. Ne smemo pozabiti niti na tehnično informacijsko podporo, ki bi vse to omogočala, in ljudi, ki bi pri tem sodelovali in se povezovali s tehnično podporo v državah članicah. Privzem in uporaba pojavnih značilnosti inteligentnega prilagodljivega kompleksnega sistema, ki so vgrajene v model upravljanja znanja MI, ni samoumevna in preprosta, posebej na področjih, kjer je veliko birokracije z ustaljenimi postopki. Ocenjujemo, da zahteva svoj razvoj in postopnost, a prav te značilnosti modela upravljanja znanja lahko omogočijo potrebno in ključno spremembo v dosedanjem načinu.

Država članica v integraciji ima pri vzpostavitvi sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo le malo prostega manevrskega prostora. Delno lahko svoje nacionalne interese poskusi uresničiti preko predlogov svojih predstavnikov, ki sooblikujejo sistem na nivoju integracije. Pri tem je lahko različno uspešna, saj je uspeh odvisen od pogajalskega izhodišča države znotraj integracije. Največ lahko država članica naredi v okviru izvajanja sistema integracije in v okviru tistih opcijskih možnosti, ki jih sistem nadzora izvoza na integracijskem nivoju ponuja svojim državam članicam (če te opcijske možnosti v sistemu obstajajo).²⁹⁴ V tem oziru se bi predlog modela upravljanja znanja MI_D v sistemu nadzora izvoza osredotočil na privzete elemente sistema nadzora izvoza integracije ter nacionalne elemente, v katere bi država članica vključila druge obvezujoče elemente do drugih mednarodnih akterjev²⁹⁵ ter svoje interese pri proizvodnih in varnostnih strukturah, na drugi strani pa bi model vseboval privzete obvezujoče elemente izvajanja s strani integracije in nacionalne elemente izvajanja sistema, s katerimi bi država članica najbolj učinkovito izvajala sistem nadzora izvoza. Ljudje, ki bi do uporabili ta model za postavitev sistema, bi morali biti dobro seznanjeni s sistemom nadzora izvoza integracije in njegovimi zmožnostmi prilagajanja. V primeru, da bi integracija sistem nadzora izvoza postavila in spreminjala skozi model upravljanja znanja MI, se bi sistem na ravni integracije že sam spreminjal in v določenem delu pokrival potrebe spreminjanja sistema nadzora izvoza države članice. To bi bilo pogojeno tudi s tem, da bi pri usklajevanju sistema nadzora izvoza na ravni integracije država članica uspela v veliki meri vključiti svoje nacionalne proizvodne in varnostne interese. Če pa ji to ne bi uspelo, bi v tem

²⁹⁴ Pri tej različici smo se naslonili na obstoječi sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v EU, ki ponuja kar nekaj opcijskih možnosti pri dodatnem nadzoru državam članicam in sicer: pri obravnavi vseobsegajočega nadzora (catch-all), pri nadzoru tranzita in posredništva, pri nadzoru prenosa blaga med državami članicami ter pri dodajanju blaga z dvojno rabo na seznam. Prav tako prepušča precejšnji del načina izvajanja državam članicam.

²⁹⁵ Tu so mišljeni mednarodni izvozni režimi ter razne mednarodne in bilateralne pogodbe.

delu intenzivneje uporabila pojavne značilnosti inteligentnega prilagodljivega kompleksnega sistema in v svojem opsijskem prostoru naredila spremembe v nacionalnem sistemu nadzora izvoza. S tem bi ji bilo omogočeno hitrejše in ustrežnejše odzivanje na spremembe proizvodnih in varnostnih struktur, ki bi bile za državo članico pomembne, hkrati pa ne bi prestopila okvirov sistema nadzora izvoza integracije. Tudi če se bi integracija hitro prilagajala, bi državi članici s pomočjo modela upravljanja znanja MI_D uspelo hitro vpeljati v sistem nadzora izvoza spremembe, ki bi bile dobre za državo samo znotraj dovoljenih okvirov sistema nadzora integracije.

Pri drugi možnosti, kjer se za sistem nadzora izvoza v integraciji ne bi uporabljal model upravljanja znanja MI , bi lahko država članica v okviru opsijskih možnosti sistema nadzora integracije prav tako koristno uporabila model upravljanja znanja MI_D . V takem primeru, bi se na nacionalni ravni hitro odzvala na spremembe proizvodnih in varnostnih struktur z mehko regulacijo in tako vsaj delno odreagirala na izzive okolja. Zato je izrednega pomena, da bi ljudje, ki bi bili vključeni v nacionalni sistem nadzora izvoza, imeli podporo s strani vodilnih v državi ter skrbeli za stalno dvostransko komunikacijo s svojimi predstavniki v pripravljalnih telesih institucij integracije in s pristojnimi ljudmi v relevantnih institucijah integracije, morali pa bi imeti tudi potrebne kompetence, da bi lahko delovali v smislu modela MI_D .

V drugem hipotetičnem primeru, ko bi imela integracija postavljen sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na način, ki državam članicam ne bi omogočal opsijskih rešitev za dodatne ali specifične nadzore, izvajanje sistema pa bi kljub temu prepustil državam članicam, se bi lahko model upravljanja znanja uporabil kot pristop le za izvajanje sistema integracije. Verjetno bi tudi pri samem izvajanju sistema nadzora izvoza integracije lahko na ta način dosegali pozitivne učinke in razvijali učinkovitost izvajanja sistema. V tem primeru bi model vseboval drugačne strateške in taktične elemente, kot so tiste, ki smo jih predstavili v modelu MI_D , vendar takega primera pri postavitvi modelov nismo upoštevali.

Nazadnje si oglejmo, kdo bi postavljajal sistem nadzora izvoza s pomočjo predloga modela upravljanja znanja MR in z njim upravljajal, ter kaj bi s tako postavitvijo sistema nadzora izvoza pridobil mednarodni izvozni režim. Mednarodni izvozni režimi so po mnenju Roterjeve (1999, 44) neotipljive entitete, drugačne od mednarodnih organizacij (ki so že na prvi pogled otipljive institucije), ustanovljene z namenom upravljanja mednarodnih problemov. Interes sodelujočih članic v režimu se ureja s pomočjo načel, norm, pravil in

procedur odločanj (Krasner 1983, 29), vendar so ta eksplicitna pravila le osnova in ne izključni kriterij identifikacije režimov, sicer bi bili blizu pravnemu formalizmu (Keohane 1995, 27). Mednarodni režimi so tako pogojeni z razmerjem moči ali pa so odvisni od interesa posameznih akterjev, hkrati pa po ustanovitvi vplivajo na samo ravnanje teh akterjev in s tem na upravljanje (Roter 1999, 41). Sistem nadzora izvoza bi torej postavljale zainteresirane sodelujoče države oz. pooblaščen predstavniki, pri čemer bi kot administrativno-tehnična podpora pomagal sekretariat režima s svojimi zaposlenimi. Pri pregledu delovanja smo omenili redkost zasedanj režima in njihovih teles, dolgotrajna usklajevanja sprememb ustaljenih pravil in seznamov nadziranega blaga ter odločitve na letni ravni na plenarnih zasedanjih. Trenutno delovanje režimov je počasno in relativno zaprto, čeprav se postopoma odpira in izmenjuje določene informacije s telesi ali organizacijami, ki delujejo na sorodnih področjih. Uporaba predlaganega modela upravljanja znanja MR bi zato prinesla veliko spremembo v obstoječe režime, saj bi postali mnogo bolj dinamični in bi se razvijali glede na spreminjanje proizvodnih in varnostnih struktur na regionalni ali svetovni ravni. Privzem tega pristopa pa bi zahteval velik napredek in spremembo v razmišljanju in kulturi mednarodnega sodelovanja sodelujočih držav, njihovih vodstev ter ljudi, ki so vpeti v to področje v posameznih sodelujočih državah. Sodelujoče države bi morale najti tako močan skupni namen, ki bi lahko dovolil uporabo različnih mišljenjskih slogov in različnih načinov reševanja problemov v želji po učinkovitem, strateškem in funkcionalnem sistemu nadzora izvoza, ki bi zasledoval cilj režima in se sproti razvijal.

Na vseh proučevanih ravneh se morajo ključni akterji pričeti zavedati, da v prihodnje ne bo več dovolj le hitra odzivnost sistema, temveč bo tudi potrebna predvidljivost prihodnjih sprememb ter omogočena spremenljivost sistemov glede na verjetnost predvidenih izzivov. To pa se bo lahko dogajalo le z uporabo in kreiranjem potrebnega znanja. Vedno večja soodvisnost in prepletenost posameznih področij in globalna razsežnost tehnologije in informacije bo stopnjevala kompleksnost, ki jo bo potrebno obvladovati. Čeprav smo se na našem primeru osredotočili na iskanje ravnovesja med proizvodnimi in varnostnimi strukturami in na področje nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, pričakujemo, da bo v prihodnosti potrebno iskati ravnovesja vseh štirih struktur in to ne le na tem področju, temveč na mnogih družbenih področjih. S tega vidika naš predlog predstavlja zametek teh prizadevanj.

8 Sklepne ugotovitve in zaključek

Znanje je moč, je nekoč dejal Sir Francis Bacon (1561-1626). Takrat je imel prav in na nek način ima še vedno prav. Verjetno pa si ni predstavljal, da bo svet postal tako kompleksen in da bo količina podatkov in informacij tako narasla, da bo pravo znanje potrebno iskati na posebne ustrezne načine, ga včasih kreirati, predvsem pa ga znati upravljati. Potem bo res imelo moč.

Svet postaja vedno bolj kompleksen. Področje mednarodne trgovine z blagom z dvojno rabo je le majhen del te kompleksnosti, kjub temu pa je samo zelo kompleksno in posega v vse štiri strukture moči, njegov nadzor pa pokriva predvsem varnostne in proizvodne strukture.

Nadzor izvoza blaga z dvojno rabo se vzpostavlja na več različnih ravneh, v mednarodnih izvoznih režimih, nato pa v obliki sistemov nadzora v integracijah držav (EU) ali v posameznih državah. Znotraj držav se posebni sistemi nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v obliki notranjega nadzora vzpostavljajo tudi v podjetjih in akademskih organizacijah, ki izvajajo aktivnosti povezane s čezmejnimi transakcijami blaga z dvojno rabo.

Področje nadzora se širi v domeni varnostnih struktur in se intenzivira skupaj s pojavom občutljivih geopolitičnih situacij po svetu.

Postavljanje sistemov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo, ki bi lahko ustrezno uravnovesili tako varnostne strukture z obvladovanjem varnostnih groženj kot tudi proizvodne strukture z doseganjem konkurenčnosti v trgovini in dostopu do tujih tehnologij, predstavlja izziv za režime, države, podjetja ter akademske in raziskovalne kroge.

Postavljeni sistemi nadzora izvoza se slabo spopadajo z novimi izzivi vedno kompleksnejšega okolja, ob svoji postavitvi so zaradi procesov in usklajevanj in vedno novih in novih izzivov že zastareli ter premalo odzivni na hitre spremembe v okolju, ki se odražajo v spremembah varnostnih in proizvodnih struktur. Države se vedno bolj zavedajo, da same ne morejo doseči ciljev nadzora nad strateško trgovino, saj lahko blago z dvojno rabo, katerega transakcije želijo nadzirati, izhaja iz druge države in le prečka njihovo ozemlje. Države, ki prej niso videle pomena v nadzoru izvoza, se danes lahko znajdejo na seznamu poti, ki jih uporabljajo

prekupčevalci ali proliferatorji, da bi se izognili državam, ki imajo postavljen učinkovit nadzor izvoza. Kako obvladovati ta izziv?

Navedena dejstva so nas spodbudila k iskanju novega pristopa k snovanju in spreminjanju sistemov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Iskali smo način, ki bi omogočal postavitev dinamičnega in fleksibilnega sistema nadzora izvoza, ki bi bil dovolj odziven na hitro spreminjanje varnostnih in proizvodnih struktur in jih bi poskušal ohranjati v ravnovesju. Zavedamo se, da bo pretok informacij in znanja postal ena ključnih komponent sistemov nadzora izvoza. Zaradi kompleksnosti sistema nadzora izvoza smo želeli, da bi bil sistem podoben inteligentni kompleksni organizaciji ter vseboval značilnosti živega organizma, ki se na informacijo ustrezno odzove ali jo celo predvidi. Uporabili smo znanje in instrumente upravljanja znanja in pristopamo k snovanju sistemov nadzora preko modela upravljanja znanja.

V nalogi smo zato najprej iskali ustrezen model upravljanja znanja pri že obstoječih modelih upravljanja znanja za organizacije, vendar nismo našli takega, ki bi ustrezal sistemu nadzora izvoza. Iz posameznih elementov modelov upravljanja znanja (Bukowitz in Williams 2000; Bennet 2004a, Frost 2010) smo poskusili zasnovati predlog osnovnega modela upravljanja znanja in s predlogi njegovih različic poskušali postaviti sisteme nadzora izvoza blaga z dvojno rabo na različnih ravneh.

Vsi predlagani modeli upravljanja znanja so upoštevali strateški in taktični pristop, ki je razdeljen na strategije in cilje ter taktične priložnosti in grožnje. Iz teh izhajajo strateške in taktične zahteve, ki generirajo strateške in taktične iniciative. Iniciative se izvajajo s pomočjo akcij in investicij ter hranijo sistem z novim ali spremenjenim znanjem in informacijo. Sistem v modelu poteka v neskončni zanki, kar vzpostavlja osnovni red in omogoča linearno zaporedno dinamiko. Istočasno v modelu potekajo procesi ustvarjalnosti, reševanja problemov, odločanja in izvajanja, kjer so vključene pojavne značilnosti inteligentnega prilagodljivega kompleksnega sistema, kar modelu daje dodatno kaotično dimenzijo in takojšnjo stopnjo fleksibilnosti. Pojavne značilnosti v največji možni meri omogočajo skupni namen sistema, prepustne meje, več dimenzionalnost z različnimi pristopi, vertikalni in horizontalni pretok informacij, možnost izbire, središčenje znanja in doseganje optimalne kompleksnosti.

Pri vseh modelih upravljanja znanja smo na podlagi pregledov postavljenih sistemov na določenih ravneh umestili v strategije in cilje potrebne elemente sistema nadzora izvoza ter podobno v taktične priložnosti in grožnje. Prav tako smo umestili v modele specifične strateške in taktične zahteve, ter iz njih določili potrebne strateške in taktične iniciative za vsako raven glede na pomembnost na posamezni ravni. V modele smo postavili tudi pojavne značilnosti, ki naj bi v procesih ustvarjalnosti, reševanja problemov, odločanja in implementiranja pridobile svojo funkcionalnost in omogočale večjo fleksibilnost ter notranje samospreminjanje in prilagajanje sistema.

Pri analizi postavitve predlogov modelov smo mnenja, da bi pristop preko modela upravljanja znanja najlažje in najhitreje zaživel znotraj podjetja.

Podjetja, ki morajo že v ostalem poslovanju delovati odzivno in prilagodljivo, lažje izberejo nove pristope k postavljanju sistema notranjega nadzora. Omejena so le z navodili in pravili s strani državnih organov glede sistema nadzora izvoza in programa notranjega nadzora. Nekatere države ponujajo podjetjem prosto pot do vzpostavitve programa notranjega nadzora²⁹⁶ le z določitvijo izpolnjevanja posameznih pogojev. V takem okolju bi lahko s pridom uporabili model upravljanja znanja MG. Druge države podjetjem ponujajo že pripravljene okvirne module²⁹⁷ za vzpostavitev programov notranjega nadzora. Tu bi se model upravljanja znanja lahko uporabil za izvajanje predpisanih okvirov, elementov in postopkov. Zahteva po vzpostavitvi sistema notranjega nadzora s strani pristojnih organov predstavlja v bistvu že rezultat sistema, pomembno pa je, kako podjetje do teh rezultatov pride. In če pri tem lahko uporabi svojo pot, lahko uporabi predlagani model. Uporaba modela upravljanja znanja v podjetjih ni nova ideja, čeprav je tokrat predlagan model upravljanja znanja usmerjen v prihodnost in v podjetje kot kompleksno prilagodljivo organizacijo. Ta za

²⁹⁶ Slovenija v podzakonskem aktu določa le nekaj smernic za postavitve programa notranjega nadzora:

Izvoznik mora izpolnjevati te pogoje:

- »- vodstvo izvoznika da izjavo, da je med svojimi zaposlenimi določilo osebo, odgovorno za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo, ki je seznanjena z veljavno zakonodajo na tem področju in skrbi za njeno pravilno izvajanje, sodeluje z ministrstvom in o tem seznanja druge zaposlene;
- izvoznik razvrsti svoje blago po Uredbi 428/2009/ES, s čimer označi blago z dvojno rabo, za izvoz katerega je potrebno izvozno dovoljenje, in te podatke vključi v obstoječi sistem (podatkovno zbirko) oziroma s temi podatki vzpostavi sistem (podatkovno zbirko), preverja verjetnost končne uporabe pri končnem uporabniku za namen iz dovoljenja in to dokumentira;
- izvoznik da izjavo, da bo o vsakršni kršitvi oziroma sumu kršitve zakonodaje ali izvajanja postopkov za zagotavljanje skladnosti z nadzorom sestavil takojšnje poročilo in nemudoma obvestil carinske organe.«

²⁹⁷ Hrvaška nudi na svoji spletni strani modul za postavitve programa notranjega nadzora, ki ga je prevzela od ZDA: <http://icp.dutp.hr/>

svojo odzivnost potrebuje ustrezno kulturo, ki promovira znanje. Z uporabo predloga modela upravljanja znanja MG bi bil sistem nadzora izvoza kot program notranjega nadzora lahko odziven, dinamičen in inteligen.

Drugi predlogi modelov upravljanja znanja bi delovali v do sedaj neznanem ožjem področju v družbenem okolju, v javnem sektorju znotraj države, med državami v integraciji in v mednarodnih izvoznih režimih. Ali bi lahko s predlogi modelov upravljanja znanja sistemi nadzora izvoza blaga z dvojno rabo zaživel na proučevanih ravneh in kako hitro bi lahko učinkovito delovali, je odvisno od tega, kako sprejemljiva se zdi odprtost sistema in kultura izmenjave znanja posamezni ravni. S tem razmišljanjem naslavljam kulturo, ki ceni znanje, njegovo širjenje in izmenjavo ter se zaveda prednosti njegovega inteligentnega upravljanja. Ker je ta del področja mednarodnih odnosov v družbeni znanosti do sedaj urejen bolj birokratsko, je potrebno vzporedno skrbeti za spremembo kulture, da bi lahko učinkovito uporabili predlagani pristop. To je težka naloga, kar je ugotovila tudi OECD že leta 2003 v svoji raziskavi o praksah upravljanja znanja ter leta 2014 v poročilu o izvajanju OECD strategije o razvoju, kjer je kar 98-krat omenjena potrebna izmenjava znanja. Zato je bilo podano mnenje, da je za uporabo iniciative upravljanja znanja v javnem sektorju potrebno (OECD 2003; 2014):

- spremeniti organizacijsko kulturo z omogočanjem večje učinkovitosti in povezave informacij preko različnih nivojev državne uprave in zunaj njenih meja,
- razviti ali konsolidirati obstoječe sisteme, da bi se izboljšalo vsesplošno učinkovitost s širše dosegljivo in bolj integrirano organizacijsko bazo znanja,
- izboljšati odgovornost in izogniti se tveganju z informiranim odločanjem in hitrejšim reševanjem zadev, ki je podprto z dostopom do integrirane in transparentne informacije preko vseh organizacijskih meja,²⁹⁸
- nuditi boljše in stroškovno učinkovite storitve, ki vključujejo predvsem partnerstvo in odzivnost do javnosti in s tem demonstrirati upravičeno porabo plačanih davkov.

Spreminjanje kulture v državni upravi, v integraciji držav ali v mednarodnem režimu je dolg proces, katerega dolžina raste sorazmerno z naštetimi ravnimi. Vendar lahko poteka vzporedno s predlaganim pristopom.

²⁹⁸S tem, ko se širša skupnost ozavešča in pridobiva znanje, lažje išče posamične rešitve, pregledneje odloča o vrsti kompleksnih političnih zadev (OECD, 2003).

Predlog modela upravljanja znanja MD je namenjen za postavljanje in spreminjanje sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v državi. Samostojna država sicer ima na voljo zglede drugih držav ali integracij z vzpostavljenimi sistemi, ki lahko predstavljajo le informacijo in okvirno vodilo pri postavitvi svojega sistema. Državo zavezujejo določbe resolucije OZN²⁹⁹ ter sezname nadziranega blaga z dvojno rabo, ki se vsakoletno posodablja znotraj štirih mednarodnih izvoznih režimov. Država, ki ni članica večje integracije držav, ima bolj prosto pot pri načinu postavitve sistema nadzora izvoza. Koristno lahko uporabi model upravljanja znanja MD, s katerim bi lahko vzpostavila prilagodljiv sistem nadzora izvoza in se tako hitro postavila ob bok državam z razvitimi sistemi nadzora izvoza ali jih ob zadostni uporabi pojavnih značilnosti modela upravljanja znanja celo prehitela in jim postavila zgled. Strateška in taktična postavitev v modelu upravljanja znanja bi ji omogočila zasledovati dolgoročne cilje in kratkoročne izzive in priložnosti. S pomočjo procesov ustvarjalnosti, inoviranja, reševanja problemov, odločanja in implementiranja bi skozi pojavne značilnosti odprtega inteligentnega sistema lahko obvladovala kompleksnost in sprejemala prave odločitve za državo in mednarodno skupnost, kar bi ji lahko prineslo prednost tako v trgovini z blagom z dvojno rabo kot pri kredibilnosti pri nadzoru izvoza. Osnovni pogoj za učinkovito uporabo modela upravljanja znanja MD pa je vzpostavljena kultura v podpori znanju kot vrednoti, inovativnosti in zaupanju med ljudmi oz. možnost njenega razvoja.

Na prvi pogled se zdi, da je predlog modela upravljanja znanja MI slabše uporaben za integracije, a vendar ga ne kaže opustiti. Tudi EU je namreč v zadnjem obdobju³⁰⁰ ugotovila, da potrebuje adaptiven sistem nadzora izvoza, da je potrebno obvladovati kompleksnost in da mora hitreje prilagajati sezname nadziranega blaga mednarodnim izvoznim režimom. Prav tako je med ugotovitvami poudarila, da mora povečati notranje sodelovanje med državami članicami kot tudi zunanje sodelovanje v režimih in z drugimi organizacijami in forumi, ki se dotikajo tega področja. To pomeni premik, ki sovпада s smerjo pristopa k dinamičnemu in inteligentnemu sistemu. Pričakujemo, da bi bile v integraciji sprva določene pojavne lastnosti v procesih slabše izražene, saj bi bilo še vedno potrebno usklajevanje različnih proizvodnih in varnostnih struktur in političnih preferenc, s čimer bi bil težje zasledovan skupni namen, sposobnost izbire pa bi bil rezultat pogajanj in doseganja Paretove meje. Prepustne meje sistema bi bile v začetku manj prepustne in večdimenzionalnost z različnimi stili razmišljanja in reševanja problemov na integracijski ravni v začetku skoraj ne bi bila možna.

²⁹⁹ Tu predvidevamo, da je članica ZN in mora upoštevati Resolucijo 1540.

³⁰⁰ COM(2014) 244 z dne 24. aprila 2014

Večdimenzionalnost bi bila verjetno bolj izražena na ravni posameznih držav članic, ki bi sodelovale v usklajevanju. Pristopi v državah članicah, ki bi bili bolj fleksibilni in odprti, bi bili dobra podlaga tudi za hitrejšo prevzemanje pojavnih značilnosti v modelu upravljanja znanja na ravni integracije, saj se bi znanje z ravni države članice lahko preneslo na integracijo, z njim pa tudi pot do pridobivanja tega znanja. Ta prenos pa je pogojen s sprejemanjem kulture, ki ceni znanje, njegovo izmenjavo in njegovim upravljanjem. Integracija si mora zato prizadevati za gojitev take kulture ter njenih vrednot in norm, kar pomeni dolg in naporen proces. Vendar smo mnenja, da je tak pristop za prihodnost integracij potreben.

Predlog modela upravljanja znanja MI_D je zato bolj uporaben za državo članico v integraciji. To trditev podpirata dve dejstvi. Država članica integracije lahko s svojimi pogajalskimi zmožnostmi vpliva na spreminjanje sistema nadzora izvoza integracije v smer, ki ustreza njenim proizvodnim ter varnostnim strukturam, ter hkrati v smer, ki ustreza proizvodnim in varnostnim strukturam integracije. Poleg tega pa lahko država znotraj fleksibilnosti za države članice, ki jo dopušča sistem nadzora izvoza integracije, uporabi znanje in informacije pridobljene skozi model upravljanja znanja tako, da sistem integracije najbolje prilagodi svojim strateškim ciljem in taktičnim izzivom ter priložnostim za lastno državo. Zavedati se je potrebno, da obstajajo tudi omejitve, saj je država ena od več držav članic integracije, zato je pri postavljanju ali spreminjanju sistema integracije potrebno usklajevanje ter upoštevanje tudi drugih izraženih preferenc znotraj integracije.

Predlog modela upravljanja znanja MR se zdi na kratki rok slabše uporaben za mednarodni izvozni režim iz podobnega razloga kot pri integraciji. To ne pomeni, da je pristop na njegovi podlagi slab, pomeni le, da sistem sprva ne bo tako odziven, kot bi si v idealnih okoliščinah lahko želeli. Ne glede na to, da sodelovanje v režimu prinaša korist po Nashevem ravnovesju in Paretovi meji, kjer dosega države višjo skupno korist kot posameznik in imajo kot igralci v igri v rokah isti set kart in možnost izmenjave informacij, je postavljanje ali spreminjanje skupnega sistema naporna naloga. Sodelujoče države v režimu imajo vpliv na gradnjo skupnega sistema, ki naj bi tako zadoščal tudi njihovim individualnim interesom, in v tem oziru zasledujejo tudi skupni namen. S tem se odpira tudi možnost uporabe pojavnih značilnosti večdimenzionalnosti, ki lahko črpa iz različnosti sodelujočih držav. Tudi tu je poudarek na tem, da so države agenti sistema, ki so v medsebojni interakciji, večkrat pod vplivom nacionalnih proizvodnih in varnostnih struktur ter političnih interesov, sistem pa je

relativno zaprt navzven. Kot smo videli na primeru mednarodnega izvoznega režima Wassenaarska ureditev, pa se tudi taki režimi pričenjajo odpirati in izmenjevati informacije z drugimi mednarodnimi forumi. Odpiranje sistema s sposobnostjo izbire kot filtriranja zunanje informacije, bolj prepustnimi mejami ter središčanjem znanja bi zmanjšalo kompleksnost na optimalno raven in pomagalo sistemu, da bi se inteligentneje prilagajal. Prihodnost mednarodnih institucij in režimov bo odvisna od uporabe znanja ter njihove pravočasne odzivnosti, zato smo mnenja, da je možno skozi model upravljanja znanja določiti aktivnosti, ki bi omogočale pojavne značilnosti sistema nadzora, ki bi se tako počasi razvijal v inteligentni in prilagodljivi sistem nadzora izvoza.

V disertaciji smo torej predstavili pristop k postavljanju sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Od začetne ideje povezovanja področij upravljanja znanja in področja nadzora izvoza blaga z dvojno rabo smo zasledovali hipotezo, da instrumenti iz teorije upravljanja znanja olajšajo iskanje optimalnega razmerja med strukturami moči in dinamično prilagajanje sistema nadzora izvoza na posameznih ravneh.

S postavitvijo predlogov modelov upravljanja znanja smo zasledovali potrditev hipoteze. Čeprav na podlagi prikaza obstoječih sistemov nadzora ocenjujemo, da bi bil tak pristop najbolj pravilen, obstaja na vsaki ravni tudi veliko pogojev. Največjega predstavlja upoštevanje znanja in njegove izmenjave kot ene glavnih vrednot v kulturi družbe. Dokler si bodo posamezniki, države ali režimi trditev Francisa Bacona »Znanje je moč« razlagali v smislu, da imata varovanje in skrivanje znanja prednost pred njegovo izmenjavo, se bo kultura znanja in njegovega širjenja s težavo uveljavila. V takem okolju je dosti lažje postaviti norme in predpise in jih občasno spremeniti, kot se nenehno prilagajati in razvijati. Zato smo pri posameznih modelih na različnih ravneh omenili, da bi bile lahko določene pojavne značilnosti včasih prisotne v manjši ali celo v zanemarljivi meri (vsaj v začetnih fazah pri predlaganih pristopih). To je očitno posebej takrat, kadar je obstoječ sistem nadzora izvoza bolj rigid, vezan na časovno daljši proces spreminjanja ali morda na politične odločitve in usklajevanje, kot na primer pri integraciji ali mednarodnih izvoznih režimih. Zato lahko hipotezo le delno potrdimo. Nujna bi bila analiza posamezne ravni glede na določene elemente sistema in njihovo učinkovitost v primerjavi s pristopom, ki temelji na modelu upravljanja znanja, kar presega obseg te naloge. Možnosti pristopa s pomočjo modela upravljanja znanja in njegova učinkovitost bi se namreč najbolj pokazale pri njegovi uporabi. Kljub temu bi morali pristopu upravljanja znanja s pojavnimi značilnostmi dati možnost, saj

bodo mednarodne organizacije postale gojišče in vir za mreženje različnih vlad in njihovih predstavnikov, kot trdi Slaughter (2004, 6).

Ker smo v modelih upravljanja znanja na vseh ravneh uporabili enake gradnike, strateški in taktični pristop (Bukowitz in Williams 2000; Frost 2010) in procese ustvarjanja (inoviranja), reševanja problemov, odločanja in izvajanja, kjer so vključene pojavne značilnosti inteligentnega prilagodljivega sistema (Bennet 2004a), lahko potrdimo tudi, da je možno narediti univerzalni osnovni model upravljanja znanja s temi gradniki, katerih vsebine prilagajamo glede na uporabljeno raven. Res pa je tudi, da je tak model različno ustrezen za takojšno uporabo na posamezni proučevani ravni.

Skozi analizo predlogov modelov smo sklepali, da bi bila lažja uvedba uporabe predlaganega pristopa od spodaj navzgor. Najprej v podjetjih in akademskih organizacijah, kjer se lahko naslonijo na modele, uporabljene za delovanje kompleksnih organizacij. Nato v posameznih državah, tako v samostojnih državah, kjer si s pomočjo modela upravljanja znanja lahko postavijo gradnike sistema ter določijo njegovo izvajanje kot v državah članicah integracije, kjer lahko s pomočjo modela upravljanja znanja uredijo opcijske možnosti izpolnjevanja nacionalnih posebnosti ter začrtajo smer izvajanja kombiniranega sistema, ki združuje obvezne elemente sistema integracije ter opcijske elemente države članice. Sistemi nadzora izvoza v državah, ki bi bili postavljeni s pomočjo modelov upravljanja znanja, bi omogočili državam, da bi svoje znanje prenašale v okviru integracij ali mednarodnih izvoznih režimov ter tako vanje vnašale zavedanje o potrebi izmenjave znanja, prilagajanja ter samorazvoja sistema. Na ta način bi države širile kulturo, ki podpira izmenjavo znanja in obvladovanja kompleksnosti na njegovi podlagi. S tem bi se tudi bogatil sistem sodelovanja in usklajevanja držav. Učinkovitost sistemov nadzora izvoza na nivoju držav bi bila spodbuda mednarodnim režimom in integraciji za spremembo k pristopom postavljanja in spreminjanja sistemov nadzora, ki bi temeljila na upravljanju znanja za obvladovanje kompleksnosti.

Pričujoče delo predstavlja pomemben prispevek znanosti s tem, da je podana identifikacija kompleksnosti področja blaga z dvojno rabo in sistema nadzora izvoza blago z dvojno rabo skozi proizvodne in varnostne strukture. Velik del reševanja problema je namreč zavedanje tega problema ter prepoznavanje njegovih razsežnosti in lastnosti. Drugi pomemben del je identifikacija možnih rešitev problema. Način, kako do rešitev problema pridemo, pa je dodana vrednost reševanja. V naši nalogi je dodana vrednost uporaba komplementarnega znanja iz teorije upravljanja znanja na ožjem področju mednarodne ekonomske politike in

mednarodnih odnosov. Na področju postavljanja sistemov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo predlagan pristop pomeni inovativen pristop, ki smo se ga odločili oblikovati zaradi ugotovljene analogije s kompleksnimi prilagodljivimi sistemi. Področje nadzora izvoza blaga z dvojno rabo postaja vedno bolj kompleksno ter za svoje razumevanje in upravljanje potrebuje nove pristope. Prav tako je pomemben prispevek naloge horizontalno multidisciplinarno povezovanje pri iskanju novega pristopa, ki ga lahko uporabimo tudi na drugih področjih družbenih znanosti, ki postajajo čedalje bolj kompleksna in soodvisna ali kjer se prepletajo različne strukture moči ali različne politike. Še bolj pa je pristop preko upravljanja znanja na področju mednarodnih odnosov pomemben zato, ker je že danes, v prihodnosti pa bo zanesljivo potrebno odzivanje ne le na spremembe, ki se pojavijo, marveč omogočanje spreminjanja sistema že glede na pričakovane spremembe v svetu, prevsem kar se tiče njegove varnosti in zagotavljanja blagostanja ljudi.

Literatura

Abdullah, T. in H. Date. 2009. *Public sector knowledge management: a generic framework*. Public Sector ICT Management Review, 3 (1). Dostopno prek: http://www.researchgate.net/publication/265864864_PUBLIC_SECTOR_KNOWLEDGE_MANAGEMENT_A_GENERIC_FRAMEWORK (16. julij 2015).

Ahlström, C. 2007. United Nations Security Council Resolution 1540: nonproliferation by means of international legislation. *SIPRI Yearbook 2007: Armaments, Disarmament and International Security*. Oxford: Oxford University Press.

Alic, J. A., L. Branscomb, H. Brooks, A. Carter in G. Epstein. 1992. *Beyond Spinoff: Military and Commercial Technologies in a Changing World*. Cambridge, Mass.: Harvard Business School Press.

Allen, T. J. 1977. *Managing the flow of technology*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Andrews, N. 2012. *The Big Bang Theories of International Relations (IR): Who Said What, When, How, and What's Missing*. A paper presentation at the Canadian Political Science Association centenary conference. Edmonton: University of Alberta. Dostopno prek: <http://www.cpsa-acsp.ca/papers-2012/andrews.pdf> (20. avgust 2014).

De Angelis, C. T. 2013. Models Of Governance And The Importance Of KM For Public Administration. *Journal of Knowledge Management Practice* 14 (2): 1-18. Dostopno prek: <http://www.tlinc.com/articl333.htm> (3. oktober 2015).

Anthony, I. 2005. *Militarily relevant EU–China trade and technology transfers: Issues and problems*. Dostopno prek: http://www.sipri.org/research/disarmament/dualuse/researchissues/resultoutput/papers_publications/2005-0601chitechtransfer (13. september 2014).

Anthony, I., C. Ahlström in V. Fedchenko. 2007. Reforming Nuclear Export Controls: The Future of the Nuclear Suppliers Group. *SIPRI Research Report 22*. Dostopno prek: <http://www.sipri.org/contents/editors/RR22> (13. september 2008).

Anthony, I. in L. Grip. 2013. Strengthening the European Union's Future Approach to WMD Non-proliferation. *SIPRI Policy Paper 37*. Dostopno prek: <http://books.sipri.org/files/PP/SIPRIPP37.pdf> (11. maj 2014).

Argyris, C in D. A. Schön. 1978. *Organizational Learning: A theory of Action Perspective*. Reading, Mass: Addison-Wesley.

Arnould, C. F. 2015. Three ways to reindustrialize Europe with dual-use technologies. V *Dual-Use Technologies in the European Union: Prospects for the Future*. Discussion paper.

Gert Cami: Friends of Europe. Dostopno prek: <http://www.friendsofeurope.org/security-europe/dual-use-technologies-european-union/>.

Arnall, A., P. Eeckhout, in T. Tridimas, ur. 2008. *Continuity and Change in EU Law*. New York: Oxford University Press.

Atlas, R. M. 2008. Toward global harmonization for control of dual-use biothreat agents. *Science & Public Policy (SPP)* 35 (1): 21-27.

Australia Group. 2007. *Australia Group Background paper*. Dostopno prek: <http://www.australiagroup.net/en/background.html> (13. september 2008).

Australian Public Service Commission. 2007. *Tackling Wicked Problems: A Public Policy Perspective*. Commonwealth Department of Australia, Canberra.

Axelrod, R. 1984. *The evolution of cooperation*. New York: Basic Books.

Axelrod, R. in R. O. Keohane. 1985. Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions. *World Politics* 38 (1): 226-254.

Axelrod, R. in M. D. Cohen. 1999. *Harnessing Complexity: Organizational Implications of a Scientific Frontier*. New York: The Free Press.

Bacchus, I. W. 1974. *Foreign Policy and the Bureaucratic Process*. Princeton, NJ.: Princeton University.

Bailes, A. J. K. in Frommelt, I. 2004. *Business and Security: Public–Private Sector Relationships in a New Security Environment*. Dostopno prek: www.books.sipri.org/files/books/SIPRI04BaiFro/SIPRI04BaiFroV.pdf (3. november 2008).

Baldwin, A. D. 2002. Power and International Relations. V *Handbook of international Relations*, ur. Carlsnaes W., Risse T. in B. A. Simmons. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.

Banerjee, S. in Ş.Ş. Erçetin. 2014. *Chaos, Complexity and Leadership 2012*. Dordrecht: Springer Science + Business Media.

Barnett, M in K. Sikkink. 2008. From International Relations to Global Society. V *The oxford handbook of international Relations*, ur. Reus-Smit, C. in D. Snidal. Oxford University Press.

Barron, E.N. 2013. *Game Theory: An Introduction*, Second Edition. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.

Batram, A. 1996. *Navigating Complexity: The Essential Guide to Complexity Theory in Business and Management*. Sterling, VA: Stylus Publishing

Bauer, S. 2013. *Arms trade control capacity building: lessons from dual-use trade controls*. SIPRI insights on peace and security 2013/2.

Bauer, S. in A. Viski. 2013. *Export Control Regimes*. SIPRI. World Armaments and Disarmaments: SIPRI Yearbook. Oxford: Oxford University Press.

Bauer, S. in L. Barham. 2011. *Implementing the EU's WMD Strategy and New Lines for Action*. SIPRI. EU Official use only.

Baylis, J. 2011. International and global security. Fifth Edition. V *The Globalization of World Politics: An Introduction to International relations*, ur. Bylis, J, S. Smith in P. Owens. New York: Oxford University Press.

Bebler, A. 2002. Nacionalni interes Republike Slovenije in varnostne sestavine evroatlantskih integracij. *Teorija in praksa* 39 (4): 638-645.

Beccera-Fernandez, I., A. Gonzales in R. Sabherwal. 2004. *Knowledge Management: Challenges, Solutions and Technologies*. Upper Saddle River, NJ. Pearson: Prentice Hall.

Becker, H. 2015. Three ways to support SMEs' contribution to European research in security and defence. *Dual-Use Technologies in the European Union: Prospects for the Future*. Discussion paper. Gert Cami: Friends of Europe. Dostopno prek: <http://www.friendsofeurope.org/security-europe/dual-use-technologies-european-union/> (2. november 2015).

Benko, V. 1996. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: FDV.

Bennet, A. 2006. The Learning Organization. *VINE* 36 (1): 26-30.

--- 2008. The decision-Making process for Complex Situations in a Complex Environment. V *Handbook on Decision Support Systems 1: Basic Themes*, ur. Burstein, F in C.W. Holsaple, Berlin: Springer Verlag. Dostopno prek: https://www.researchgate.net/publication/241232523_The_Decision-Making_Process_for_Complex_Situations_in_a_Complex_Environment (16. julij 2015).

Bennet, D. in A. Bennet. 2004a. *ICAS: The Intelligent Complex Adaptive System*. Mountain Quest Institute. Dostopno prek: https://www.researchgate.net/publication/242729307_ICAS_The_Intelligent_Complex_Adaptive_System (13. december 2015).

Bennet, D. in A. Bennet. 2004b. *Organizational Survival in the New World: The Intelligent Complex Adaptive System*. Boston: Elsevier.

--- 2008. *Conversation on Perspectives: The Field of KM as a Complex Adaptive System. Effective Executive*. The ICFAI University Press, July 2008.

Von Bertalanffy, L. 1968. *General system theory: Essays on its foundation and development, rev. ed.* New York: George Braziller.

Bertalančič, G. 2002. *Svetovni trg bombaža*. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Van Beurden, K. E., A. M. Kia, A. Zask, U. Dietrich in L. Rose. 2011. Making Sense in a complex landscape: how the Cynefin Framework from Complex Adaptive Systems Theory can inform health promotion practice. *Health promotion International* 28 (1). Dostopno prek: <http://heapro.oxfordjournals.org/content/28/1/73.full.pdf+html> (12. januar 2015).

Boisot, M. H. 1998. *Knowledge Assets: Securing Competitive Advantage in the Information Economy*. New York: Oxford University Press.

Boisot, M., S. H. Eun, K. S. Han in I. C. MacMillan. 2005. Sim I-Space: An Agent-Based Modelling Approach to Knowledge Management Processes. V *Formal Modelling in Electronic Commerce*, International Handbooks on Information System, ur. Kimbrough S.O. in D. J. Wu, 247 – 294. Berlin: Springer-Verlag.

Bond, P. L. 2003. *The Biology of Technology: An exploratory Essay. Knowledge, technology, and policy* 16 (3): 125-142.

Botha, A., D. Kourie in R. Snyman. 2008. *Coping with Continuous Change in the Business Environment, Knowledge Management and Knowledge Management Technology*. London: Chandice Publishing Ltd.

Brglez, M. 2008. *Filozofija družbenih ved v znanosti o mednarodnih odnosih: od kritike političnega realizma h kritičnemu ontološkemu realizmu*. Ljubljana: FDV.

Bridgman, P. in G. Davis. 2004. *The Australian Policy Handbook, 3rd ed.* Sydney: Allen & Unwin.

Brinkerhoff, D. W. 2008. The State and International Development Management: Shifting Tides, Changing Boundaries, and Future Directions. *Public Administration Review* 68 (Supplement s1): 985-1001.

Buchanan, M. 2003. *Nexus: Small Worlds and the Groundbreaking Theory of Networks*. W. W. Norton & Co.: New York.

Buckley, W. 1998. *Society-A Complex Adaptive System: Essays in Social Theory*. University of the New Hampshire, University USA. Amsterdam: Gordon and Breach Publishers.

Buckley, W., D. Schwandt in J. A. Goldstein. 2008. Society as a Complex Adaptive System. *Emergence: Complexity & Organization*. 10 (1): 86-112. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=41&hid=21&sid=aa4947d9-fd23-4836-9925-bd16e664da1c%40sessionmgr12> (12. januar 2009).

Bučar, M. 2001. Razvojno dohitevanje z informacijsko tehnologijo. *Pravo in gospodarstvo*. Ljubljana: FDV.

--- 2011. Is knowledge society a vision or illusion?: the case of Slovenia. *Društvena Istraživanja* 20 (4): 967-990. Dostopno prek: [file:///C:/Users/Comp2/Downloads/di114_03bucar%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Comp2/Downloads/di114_03bucar%20(1).pdf) (23. december 2014).

Bučar, M. in F. Mali. 2003. *Pregled stanja in trendov na področju raziskovalno razvojne in inovacijske politike*. CRP, Ljubljana: FDV.

Bučar, M. in M. Stare. 2003. Inovacijska politika male tranzicijske države. *Pravo in gospodarstvo*. Ljubljana: FDV.

Bukowitz, W., in R. Williams. 1999. *The knowledge management fieldbook*. London: Prentice Hall.

--- 2000. *Knowledge pool*. CIO Magazine, July.

Bull, H. 1966. Society and Anarchy in International Relations. V: *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, ur. Butterfield in Wight. London: Allen & Unwin.

Burns, J. P. 2002. *Horizontal Government: Policy Coordination in China*. Paper prepared for the International Conference on Governance in Asia: Culture, Ethics, Institutional reform and Policy Change. Hong Kong: City University of Hong Kong.

Buzan, B. 1983. *People, States nad Fear*. London: Harvester Wheatsheaf.

--- 2015. *English School: A Bibliography*. School of politics and International Studies: University of Leeds. Dostopno prek: <http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/research/english-school/Buzan-English-School-Bibliography-August-2015.pdf> (8. november 2015).

Buzan, B. in L. Hansen. 2009. *The Evolution of International Security Studies*. New York: Cambridge University Press.

Byrne, D. and G. Callaghan. 2014. *Complexity Theory and The Social Sciences: The state of the art*. New York: Routledge.

Calvaresi-Barr, A. 2006. Export Controls: Challenges Exist in Enforcement of an Inherently Complex System. *United States Accountability Office Report to Congressional Committees GAO Report December 2006*. Dostopno prek: <http://www.gao.gov/new.items/d07265.pdf> (12. januar 2009).

Cameron, F. 2010. *The European Union as a Model for Regional Integration*. Berlin: Council on Foreign Relations Press. Dostopno prek: file:///C:/Users/Comp2/Downloads/IIGG_Eurozone_WorkingPaper_Cameron.pdf (5. marec 2014).

Capra, F. 1996. *The Web of Life*. London: Harper Collins.

Casti, J. L. 1994. *Complexification: Explaining a paradoxical world through the science of surprise*. New York: Harper Collins.

CISTEC. 2012. *Overview of Japan's Export Controls (Third Edition)*. Dostopno prek: http://www.aiplanning.net/export_controls.pdf (12. januar 2014).

--- 2015. *Overview of Japan's Export Controls (Fourth Edition)*. Dostopno prek: <http://www.cistec.or.jp/english/export/Overview4th.pdf> (6. november 2015).

Clemens, W. C. Jr. 1989. *The Complexities of European Arms Control*. Dostopno prek: <http://www.csmonitor.com/1989/0622/ewalt.html> (30. avgust 2014).

Clemens, W. C. Jr. 2004. *Dynamics of international relations: conflict and mutual gain in an era of global interdependence*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, cop. 2004.

--- 2013. *Complexity Science and World Affairs*. Spremnna beseda Stuart A. Kauffman. Albany, New York: SUNY Press.

Cognitive Edge. 2007. *Methods*. Cognitive Edge, Singapore. Dostopno prek: <http://www.cognitive-edge.com/method.php> (15. januar 2015).

Cohen, J. B. 2000. Money and Power in World Politics. V *Prepared for inclusion in Strange Power*, ur. Lawton, Thomas C. in Amy C. Verdun. Ashgate Publishing. Dostopno prek: <http://www.polsci.ucsb.edu/faculty/cohen/recent/moneypower.html> (16. julij 2015).

--- 2014. Money, Power, Authority. V *Prepared for Strange Futures: Power, Control and Transformation in the Global Political Economy*, ur. Randall Germain. University of California, Santa Barbara. Dostopno prek: <http://web.isanet.org/Web/Conferences/FLACSO-ISA%20BuenosAires%202014/Archive/727c6f68-1528-4441-b0f7-98a5adc82ab2.pdf> (16. julij 2015).

Cowan, R. In D. Foray. 1995. Quandaries in the economics of dual technologies and spillovers from military to civilian research and development. *Research Policy* 24 (6): 851-

868. Dostopno prek: <http://www.sciencedirect.com/science/article/B6V77-3YCN1XD-2/2/f74b9a8cb766b874060fff9213eee749> (20. januar 2014).

Crawford, B. 2006. *German Policy on Non-Proliferation and Dual Use Technology. A Case of "Embedded Hegemony"?* Conference Papers. International Studies Association, 2006 Annual Meeting: 1-32.

Crossley, N. 1996. *Intersubjectivity: The Fabric of Social Becoming*. Sage: London.

Crowley, M. 2009. *Dangerous Ambiguities: Regulation of Riot Control Agents and Incapacitants under the Chemical Weapons Convention*. Bradford Non-lethal Weapons Research Project. University of Bradford. Dostopno prek: <http://www.brad.ac.uk/bioethics/Monographs/> (16. julij 2015).

Dalkir, K. 2013. *Knowledge management in Theory and Practice*. New York: Routledge.

Dando, M. 2011. *Awareness of Education about the Biological Weapons Convention (BTWC): Why this is needed by all life scientists and how that might be achieved*. Research Report for the Wellcome Trust Project on 'Building a Sustainable Capacity in Dual-use Bioethics'. Dostopno prek <http://www.brad.ac.uk/bioethics/Monographs/> (18. september 2015).

Danielsson, S. 2012. *Role of Regimes in International Nonproliferation partnerships*. Presentation to the 13th international Export Control Conference, 7.-9.maj 2012. Portorož, Slovenija.

Dann, Z. in Barclay, I. 2006. Complexity Theory and Knowledge Management Application. *The Electronic Journal of Knowledge Management* 4 (1): 11-20. Dostopno prek: www.ejkm.com (16. julij 2015).

Davenport, H. T., D. W. De Long in M. C. Beers. 1998. Successful Knowledge Management Projects. *Sloan Management Review* 39 (2): 43-56.

Dashwood, A. 2008. Dual-use Goods: (Mis)Understanding Werner and Leifer. V *Continuity and Change in EU Law*, ur. Arnull, A., P. Eeckhout, in T. Tridimas. New York: Oxford University Press.

Denner, L. in T. Diaz. 2011. *Knowledge management in the public sector: an online presence as a tool for capture and sharing*. ECLAC Subregional Headquarters for the Caribbean, Port of Spain. The Caribbean. Dostopno prek: <http://www.cepal.org/en/publications/5042-knowledge-management-public-sector-online-presence-tool-capture-and-sharing> (24. avgust 2015).

- Dent, B. E. 2003. The Complexity Science Organizational Development Practitioner. *Organization Development Journal* 21 (2): 82-86. Dostopno prek: <http://faculty.uncfsu.edu/edent/ODJarticle.pdf> (2. junij 2015).
- Desouza, K. in Y. Awazu. 2003. Knowledge management. *HR Magazine*. 48 (11): 107-112. Dostopno prek: <http://search.epnet.com/direct.asp?an=11331077&db=buh> (4. april 2006).
- DISAM. 2007. Export Controls: Challenges Exist in Enforcement of an Inherently Complex System. *Journal of International Security Assistance Management*, 29 (2): 64-83. Dostopno prek: <http://www.gao.gov/assets/260/254815.html> (23. avgust 2014).
- Domovina. 1918. Letnik 1, številka 32, posebna izdaja. Ljubljana (07.10.1918, letnik 1, številka 32)
- Downing, T. E., Moss S. in Pahl-Wostl, C. 2000. *Understanding climate policy using participatory agent-based social simulation*. V Moss,S. in P.Davidsson (ur.) MABS 2000. Lecture Notes in Artificial Intelligence, 1979: 198-213.
- Downs, G.W., D. M. Rocke in P. N. Barsoom. 1998. Managing the Evolution of multilateralism. *International Organization* 52 (2): 397-419.
- Drucker, P. 1959. *Landmarks of Tomorrow*. New York: Harper & Brothers.
- Dunne, T in B.C. Schmidt. 2007. Realizem. V *Globalizacija svetovne politike: uvod v mednarodne odnose*, ur. Baylis J. in S. Smith. Ljubljana: FDV.
- Dunne, A. 2013. *The Proliferation Security Initiative. Legal Considerations and Operational Realities*. SIPRI Policy Paper 36. Dostopno prek: <file:///C:/Users/Comp2/Downloads/SIPRI36.pdf> (11. november 2013).
- Dutt, A. K. in J. Ros. 2003. *Development Economics and Structuralist Macroeconomics: Essays in honor of Lance Taylor*. Cheltenham: Edward Elgar publishing Ltd.
- Dutta, P. K. 1999. *Strategies and Games: Theory and Practice*. Cambridge: MIT Press.
- Earnest, C. D., J. Rosenau, Y. Ferguson in O. Holsti. 2005. *On the Cutting Edge of Globalization*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Earnest, C. D. 2006. *Preference Cycling in International Institutions: An Agent-Based Model of Two-Level Games*. Prispevek za 2006 annual meeting of the International Studies Association. San Diego, California. Dostopno prek: http://ww2.odu.edu/~dearnest/pdfs/Earnest_ISA_2006.pdf (2. september 2014).

Eeckhout, P. 2011. *EU External relations Law*. Oxford: university Press.

Eidelson, R. 1997. Complex Adaptive Systems in the Behavioral and Social Sciences. *Review of General Psychology* 1: 42-71. American Psychological Assosiation, Pennsylvania. Dostopno prek: <http://www.eidelsonconsulting.com/papers.php> (20. april 2009).

Erçetin, Ş.Ş. in S. Banerjee. 2014. *Chaos and Complexity Theory in World Politics*. Hershey, Pennsylvania: IGI Global.

Espona, M. in M. Dando. 2011. *Dual-use bioethics for the life sciences: the development of a country specific short-course template and a trial application to Argentina*. Dostopno prek: <http://www.brad.ac.uk/bioethics/Monographs/> (18. september 2015)

European Council. 2000. *Regulation n°1334/2000 setting up a Community Regime for the Control of Exports of Dualuse Items and Technology*.

European Commission. 2006. *Communication from the Commission on the Review of the EC Regime of Controls of Exports of Dualuse Items and Technology*.

Evans, N. 2010. *Dual-Use Bioethics: The Nuclear Connection, Research Report for the Wellcome Trust Project on 'Building a Sustainable Capacity in Dual-use Bioethics'*. Dostopno prek: <http://www.brad.ac.uk/bioethics/Monographs/> (16. julij 2015).

Fergusson, I. F., R. D. Shuey, C. Elwell in J. Grimmet. 2002. *Export Administration Act of 1979 Reauthorization*. CRS Report for Congress. Dostopno prek: <http://www.fas.org/asmp/resources/govern/crs-RL30169.pdf> (20. december 2013).

Fergusson, I. F. in P. K. Kerr. 2013. *The U.S. Export Control System and the president's Reform Initiative*. CRS Report for Congress. Congressional research service. 7-5700, Dostopno prek: www.crs.gov. (3. september 2015)

Finus, M. 2001, *Game Theory and International Environmental Cooperation*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Firestone, J. M. 2006. What Knowledge Is. *Reducing Risk by Killing Your Worst Ideas*. Dostopno prek: www.kmci.org/media/ReducingRisksyllabus.pdf (29.januar 2007).

Firestone, J. M. in M. W. McElroy. 2003. *Key Issues in the New Knowledge Management*. Boston: Butterworth Heinemann.

--- 2005. Doing Knowledge Management. *The Learning organization Journal* 12 (2): 189-212. Dostopno prek: www.macroinnovation.com/Doing_KM.pdf (29. januar 2007).

Fiott, D. 2015. Dual-use technologies don't justify decreasing defence budgets. *Dual-Use Technologies in the European Union: Prospects for the Future*. Discussion paper. Gert Cami: Friends of Europe. Dostopno prek: <http://www.friendsofeurope.org/security-europe/dual-use-technologies-european-union/> (2. november 2015).

Forge, J. 2008. *The responsible scientist*. Pittsburgh: Pittsburgh University Press.

--- 2009. A Note on the Definition of »Dual Use«. *Science and Engineering Ethics* 16 (1): 111-118.

Frost, A. 2010. *An Integrated Knowledge Management Model*. Dostopno prek: <http://www.knowledge-management-tools.net/knowledge-management-model.html> (20. december 2011).

Gahlaut, S. 2006. Multilateral Export Control regimes: operations, Successes, failures and the Challenges Ahead. V *Non-Proliferation Export Controls. Origins, Challenges, and proposals for Strengthening*, ur. Joyner, D. Burlington: Ashgate Publishing Company.

Galev, T. 2003. *Questioning »Dual Use« Concept*. Institute for advanced studies on science, technology and society. Working paper at the Work-in-progress workshop. Dostopno prek: [file:///C:/Users/Comp2/Downloads/ws130303_TodorPaper%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Comp2/Downloads/ws130303_TodorPaper%20(1).pdf) (14. april 2014).

Gamble, R. P. in J. Blackwell. 2001. *Knowledge management: A State of Art Guide*. London: Kogan Page publishers.

Gandolfo, G. in F. Trionfetti. 2014. *International Trade Theory and Policy*. Second edition. Berlin: Springer-Verlag.

Gänzle, S. 2009. *Coping with the 'Security-Development Nexus': The European Community's Instrument for Stability – Rationale and Potential*. German Development Institute. Dostopno prek: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2013/4387/pdf/Studies_47.2009.pdf (14. november 2015).

Garfield, S. 2012. *KM without the name!* Knowledge management specialties. Predstavitev na konferenci 17.-19. Oktobra 2012. KMWorld, Washington DC. Dostopno prek: <http://www.kmworld.com/Conference/2012/Presentations.aspx> (16. julij 2015).

Garwin, L. R. 1996. *The Post-Cold War World and Nuclear Weapons Proliferation*. Predstavitev na konferenci The 29th JAIF Annual Conference, 19. Aprila 1996 v Nagoyi na Japonskem. Dostopno prek: <http://fas.org/rlg/v095pcwp.htm> (13. maj 2015).

Gates, R. 2010. *Remarks by Secretary Gates to the Business Executives for National Security on the U.S. Export Control System*. Dostopno prek: <http://www.fas.org/sgp/news/2010/04/gates-export.html> (2. februar 2011)

Gell-Mann, M. 1994. Complex adaptive systems. V *Santa Fe Institute Studies In the Sciences of Complexity, Proceedings Volume XIX. Complexity: Metaphors, models, and reality*, ur. G. Cowan, D. Pines, & D. Meltzer, 17-45. Reading, MA: Addison Wesley.

Gill, B. 2011. *The global security governance system – meeting tomorrow's challenges with yesterday's tools*. Dostopno prek: <http://www.sipri.org/media/newsletter/essay/may11> (10. junij 2011).

Gillis, M. 2009. *Disarmament. A Basic Guide*. New York: United Nations. Dostopno prek: <http://www.un.org/disarmament/HomePage/ODAPublications/AdhocPublications/PDF/guide.pdf>. (18. december 2015).

Gilpin, R. 2001. *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Goldblat, J. 2007. *Can Nuclear Proliferation be Stopped?* Ženeva: Geneva International Peace Research Institute.

Goldstein, J. 1999. Emergence as a Construct: History and Issues. *Emergence: Complexity and Organization* 1 (1): 49-72. Dostopno prek: http://www.anecdote.com/pdfs/papers/EmergenceAsAConstructIssue1_1_3.pdf (13. maj 2015)

Gould, C. 2011. *Biosecurity: an public health approach to reducing risk*. Research Report for the Wellcome Trust Project on 'Building a Sustainable Capacity in Dual-use Bioethics'. Dostopno prek <http://www.brad.ac.uk/bioethics/Monographs/> (14. september 2014)

Gowa, J. 1994. *Allies, Adversaries, and International Trade*. Princeton: Princeton University Press.

Grant, K. 2011. Knowledge Management, An Enduring but Confusing Fashion. *Electronic Journal of Knowledge Management* 9 (2): 117-131. Dostopno prek: www.ejkm.com/issue/download.html?idArticle=285 (20. november 2015)

Grieco, J. 1988. Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism. *International Organization* 42 (3): 485-507.

Griffiths, D. A. 2011. KM is dead! *Inside Knowledge* 14 (9). Dostopno prek: <http://www.ikmagazine.com/display.asp?articleid=B2395053-78BA-4853-92E9-48FF16E790BE> (3. januar 2015).

Griffiths, D. A. in S. M. Morse. 2009. Knowledge management: Toward overcoming dissatisfaction in the field. *World Academy of Science Engineering and technology* 54 (1): 724-735.

Grip, L. 2014. *The European Union's weapons of mass destruction non-proliferation clause: a 10-year assessment*. SIPRI. Non-Proliferation Papers 40. Dostopno prek: <http://www.sipri.org/research/disarmament/eu-consortium/publications/eu-nonproliferation-paper-40> (5. oktober 2015).

Grizold, A., Tršar, I., Doberšek, V., Žohar, N., Vidic, M., Stjepanović, B., Kopač, M. in Š. Čavničar. 2015. *Svet na prelomu : varnostne skupnosti kot odgovor na kompleksno ogrožanje sodobnega sveta*. Ljubljana: FDV.

Grosse, R. E. in J. N. Behrman. 1992. Theory in international business. *Transnational Corporations* 1 (1): 93-133.

Grossman, M. 2006. An Overview of Knowledge Management Assessment Approaches. *The Journal of American Academy of Business*, Cambridge 8 (2).

De Gucht, K. 2011. *The future of dual-use export controls in the European Union*. Speech by Karel De Gucht, European Commissioner for Trade. 2011 Dual-use Exporter Conference, Bruselj, 20. september 2011. Dostopno prek: http://trade.ec.europa.eu/doclib/cfm/doclib_section.cfm?sec=192&link_types=&dis=20&sta=21&en=40&page=2&langId=EN (20. junij 2013).

--- 2013. *Unity in Diversity: finding the right balance between uniformity and fragmentation*. Speech by Karel De Gucht, European Commissioner for Trade. 2013 Strategic Export Control Conference, Bruselj, 26. junij 2013. Dostopno prek: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-13-576_en.htm (22. avgust 2014).

Guzzini, S. 1993. Structural power: the limits of neorealist power analysis. *International organization* 47 (3), str. 443-478.

--- 2013. *Power, Realism and Constructivism*. New York: Routledge.

Hafner, D. 2002. Analiza politik – akterji, modeli in načrtovanje politike skupnosti. V *Jadranje po nemirnih vodah managementa nevladnih organizacij*. Univerza na Primorskem, Fakulteta za management. Dostopno prek: <http://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/961-6268-67-8/105-123.pdf> (30. junij 2014).

Heale, M. J. 2009. Anatomy of a Scare: Yellow Peril Politics in America, 1980–1993. Cambridge University Press. *Journal of American Studies* 43 (1): 19-47.

Heckscher, F. E. 2013. *Mercantilism*. New York: Routledge.

Hirschhorn, L. E. 2012. *Remarks of Eric L. Hirschhorn, Under Secretary for Industry and Security for Export Enforcement BIS Annual Update Conference, July 17, 2012*. Dostopno prek: <https://www.bis.doc.gov/index.php/about-bis/newsroom/speeches/97-about-bis/>

newsroom/speeches/speeches-2012/416-remarks-of-under-secretary-of-commerce-eric-l-hirschhorn-at-update-2012-conference (30. januar 2014).

--- 2014. *Hirschhorn: Enforcement Is 'Critical' To U.S. Export Control Reform*. *WorldECR* 31. Dostopno prek: <http://www.worldecr.com/hirschhorn-enforcement-is-critical-to-u-s-export-control-reform/> (13. maj 2015).

Holland, H. J. 1995. *Hidden Order: How Adaption Builds Complexity*. Reading, MA: Helix Books, Addison-Wesley.

--- 2005. *Studying Complex Adaptive Systems*. Springer Science + Business media, Inc. Dostopno prek: <http://link.springer.com/article/10.1007/s11424-006-0001-z> (4. september 2014).

Holtom, P., M. Bromley, P. D. Wezeman in S. T. Wezeman. 2013. *Trends in International Arms Transfers 2012*. SIPRI, March 2013. Dostopno prek: http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=455 (30. april 2014).

Hunt, M. L., R. Kushneriuk in N. Lester. 2007. Linking agent-based and choice models to study outdoor recreation behaviours: a case of the Landscape Fisheries Model in northern Ontario, Canada. *Forest Snow Landscape Research* 81 (1/2): 163–174.

Hutton, J. 2006. *Export Controls: Agencies Should Assess Vulnerabilities and Improve Guidance for Protecting Export-Controlled Information at Companies*: GAO-07-69. *GAO Reports*: 1- 39.

Iwasaki, K. 2015. *Japan's Own Effort on Japan Export Regulation*. Blog, Global Trade, ONESOURCE. Dostopno prek: <https://tax.thomsonreuters.com/blog/onesource/japans-own-effort-on-japan-export-regulation/> (12. november 2015).

Jackson, R. in G. Sørensen. 2007. *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford: University Press.

Jayasinghe, S. 2011. Conceptualising population health: from mechanistic thinking to complexity science. *Emerging Themes in Epidemiology* 8 (2). Dostopno prek: <http://www.ete-online.com/content/8/1/2> (22.december 2014).

Jervis, R. 1999. *System Effects: Complexity in political and Social Life*. Third printing. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Jones, J. L. 2010. *The Administration's Export Control reform Plans*. Remarks by General Jones, National Security Advisor, 30. Junij 2010. Dostopno prek: http://www.aia-aerospace.org/assets/speech_jones_06302010.pdf (2. september 2011).

Jones, W. 2003. Complex Adaptive Systems. V *Beyond Intractability. Conflict Research Consortium*, ur. Burgess G. in H.Burgess. University of Colorado, Boulder. Dostopno prek: http://www.beyondintractability.org/essay/complex_adaptive_systems/ (1. november 2006).

Jones, H. 2011. *Taking responsibility for complexity: how implementation can achieve results in the face of complex problems*. Working paper 330. Overseas Development Institute, London.

Jones, S. A. 2004. *Current and Future Challenges for Asian Nonproliferation Export Controls: A regional Response*. Collingdale: Diane Publishing Co.

Jones, S. in J. Karreth. 2010. *Assessing the Economic Impact of Adopting Strategic Trade Controls*. Center for International Trade and Security CITS: University of Georgia. Dostopno prek: http://www.nti.org/media/pdfs/off_us_dept_21.pdf?_=1316466791 (23.maj 2015)

Joyner, D. 2006. *Non-Proliferation Export Controls. Origins, Challenges, and proposals for Strengthening*. Burlington: Ashgate Publishing Company.

Kajnič, S. 2008. *Razvoj evropske zunanje politike. Od evropskega političnega sodelovanja do evropske varnostne in obrambne politike*. Ljubljana: FDV.

Kaliszewski, I. 2012. *Quantitative Pareto Analysis by Cone Separation Technique*. New York: Springer Science+Business Media.

Keohane, R. 1982. The Demand for International Regimes. *International Organization* 36 (2): 325-355.

Keohane, R. O. 1984. *After Hegemony: Cooperation in the World Political Economy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Keohane, R. O. in J. S. Nye. 2001. *Power and Interdependence. 3rd edition*. New York: Longman.

Keohane, R. O. in L. L. Martin. 1995. The Promise of Institutionalist Theory. *International Security* 20 (1): 39-51.

Knowles, P. L. 2012. Current Dual-Use Governance Measures. V *Innovation, Dual Use, and security: Managing the Risks of Emerging Biological and Chemical technologies*, ur. Tucker, B. J., 45-66.

Koenig, M. E. D. in T. K. Srikantaiah. 2004. *Knowledge Management Lessons Learned: What Works and What Doesn't*. New Jersey: ASIST.

Kopel, D. B. 2012. How the British Gun Control Program precipitated the American Revolution. *Charleston Law Review* 6 (2): 283-331. Independence Institute, Denver University – Sturm College of Law. Dostopno prek: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1967702 (april 2014).

Kovač, C. 2007. *Model upravljanja znanja v državni upravi v primerjalni perspektivi*. Magistrsko delo. Ljubljana: FDV.

Krasner, S. D. 1983. *International regimes*. Ithaca, London: Cornell University Press.

--- 1991. Global Communications and National Power – Life on the Pareto Frontier. *World Politics* 43 (3): 336-366.

--- 1993. Sovereignty, regimes and human rights. 1993. V *Regime theory and international relations*, ur. V. Rittberger in P. Mayer, 139-167. New York: Oxford University Press.

Krugman, P. R. 1994. *Rethinking International trade*. Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press.

Kuhlau, F. 2007. *Countering Bio-threats: EU Instruments for Managing Biological Materials, Technology and Knowledge*. SIPRI Policy Paper 19. Dostopno prek: <http://www.sipri.org/contents/editors/bio-threats> (30. avgust 2008).

Kurtz, C. F. in D. J. Snowden. 2003. The new dynamics of strategy: sense-making in a complex and complicated world. *IBM Systems Journal*, 42 (3): 462–483.

Leibold, M., G. Probst in M. Gibbert. 2002. *Strategic Management in the Knowledge Economy*. London: Publicis/Wiley, Erlangen.

Leffler, M. 2004. National Security. V *Explaining the History of American Foreign relations, 2nd edition*, ur. Hogan M. in T. Patterson. Cambridge: Cambridge University Press.

Little, R. 2008. Mednarodni režimi. V *Globalizacija svetovne politike: mednarodni problemi*, ur. Baylis, J, Smith S. in P. Owens. Ljubljana: FDV.

Lundestad, E. B. in T. G. Jakobsen. 2013. *A Unipolar World: Systems and Wars in Three Different Military Eras*. Na Popular Social Science.com. Dostopno prek: <http://www.popularsocialscience.com/2013/02/05/a-unipolar-world-systems-and-wars-in-three-different-military-eras/> (10. november 2015)

Lundin, S. J. 1991. *Verification of Dual-Use Chemical weapons under the CWC: The case of Thiodiglycol*. New York: University press.

Luthy, D. H. 1998. *Intellectual capital and its measurement*. Proceedings of the Asian Pacific Interdisciplinary Research in Accounting Conference 1998 (APIRA), Osaka, Japan. Dostopno prek: http://www.academia.edu/1399237/Intellectual_Capital_Managing_Development_and_Measurement_Models_3rd_Edition_ (11.september 2014)

Makovec Brenčič, M in T. Hrastelj. 2003. *Mednarodno trženje*. Ljubljana: GV založba.

Malhotra, Y. 2004. Why Knowledge Management Systems Fail? Enablers and Constraints of Knowledge Management in Human Enterprises. V *Knowledge Management Lessons Learner: What Works and What Doesn't*, ur. Michael E., D. König in T. Kanti Srikantaiah. American Society for Information Science and Technology Monograph Series, 87-112.

Mancini, G in J. Revill. 2008. *Fostering the Biosecurity Norm: Biosecurity Education for the Next Generation of Life Scientists*. Dostopno prek: <http://www.brad.ac.uk/bioethics/Monographs/> (4. september 2015)

Martin, L. L. in B. Simmons 1998. Theories and empirical studies of international institutions. *International Organization* 52 (4): 729-757.

May, C. 1996. Strange fruit: Susan Strange's theory of structural power in the international political economy. *Global Society* 10 (2): 167-189.

McDaniel, M. A., G. O. Einstein, A. C. Stout in Z. Morgan. 2003. Aging and maintaining intentions over delays: do it or lose it. *Psychology and Aging* 18 (4): 823–835.

McElroy, M. W. 1999. The Second generation of KM. *Journal of Knowledge management* 3 (1): 86-88.

--- 2000. Integrating Complexity Theory, Knowledge Management and Organizational Learning. *Journal of Knowledge Management* 4 (3): 195-203.

--- 2003. *Understanding »The New Knowledge Management«*. Dostopno prek: http://www.macroinnovation.com/papers_KM12.htm (20. januar 2007).

--- 2011. *The New Knowledge Management. Complexity, Learning, and Sustainable Innovation*. New York: Rutledge.

McWilliams, C., S. C. Ball, S. E. Benjamin, D. Hales, A. Vaughn in D. S. Ward. 2009. Best-practice guidelines for physical activity at child care. *Journal of Pediatrics* 124: 1650–1659.

Mesner-Andolšek, D. 1995. *Organizacijska kultura*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.

METI. 2008. *Japan's New Control on Non-Listed Items for Military End-Use*. Dostopno prek: <http://www.meti.go.jp/policy/anpo/englishpage/thenewmilitaryend-usecontrolinjapan.pdf> (4. marec 2014).

--- 2009: *Security Export Control System in Japan*. Dostopno prek: <http://www.meti.go.jp/policy/anpo/englishpage/overview.pdf> (5. marec 2014).

--- 2009a. *Recent Developments of Security Export Control System*. Dostopno prek: http://www.meti.go.jp/policy/anpo/englishpage/recent_developmentsecurityexport.pdf (6. marec 2014).

--- 2014. *Export Control*. Dostopno prek: <http://www.meti.go.jp/policy/anpo/englishpage.html> (5. marec 2014).

Meyers, A. R., ur. 2009. *Encyclopedia of Complexity and Systems Science*. Berlin: Springer Verlag.

Micara, A. G. 2012. Current Features of the European Union Regime for Export Control of Dual-Use Goods. *Journal of Common Market Studies* 50 (4): 578-593.

Michel, Q., S. Paile, M. Tsukanova in A. Viski. 2013. Controlling the Trade of Dual-Use Goods. A Handbook. *Non-proliferation and Security*. 9. Brussels, Bern, Berlin, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: Peter Lang. Dostopno prek: <http://www.peterlang.com/index.cfm?event=cmp.ccc.seitenstruktur.detailseiten&seitentyp=produkt&pk=78100> (12. julij 2014).

Michel, Q. 2014. *The European Union Dual-Use Items Control Regime: Comment of the Legislation: article-by-article*. Faculté de droit de l'université de Liège. Etudes européennes. Dostopno prek: http://local.droit.ulg.ac.be/jcms/service/file/20140630100105_Vademecum-DUV4Rev9.pdf (20. avgust 2014).

--- 2015. *Rethinking strategic trade control system: Proposal for an innovative methodology*. Dostopno prek: https://atlas.mindmup.com/esuulg/national_trade_control_system/index.html (13. september 2015).

Miller, S. in M. Selgelid. 2007. Ethical and philosophical consideration of the dual-use dilemma in the biological sciences. *Science and Engineering Ethics* 13 (4): 523-580.

Miller, S., M. Selgelid in K. van der Bruggen. 2011. *Report on Biosecurity and Dual Use Research*. A report for the Dutch research Council. January 2011. Dostopno prek: [http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/1390D426940BD24EC125785B004D3E96/\\$file/Miller+et+al+-+Report+on+Biosecurity+and+Dual+Use+Research.pdf](http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/1390D426940BD24EC125785B004D3E96/$file/Miller+et+al+-+Report+on+Biosecurity+and+Dual+Use+Research.pdf) (4. september 2015).

Mills, W. deB. 2009. *Smarter Iran Policy Begins With New Attitude*. Dostopno prek: <http://original.antiwar.com/mills/2009/05/26/smarter-iran-policy/> (8. november 2015).

--- 2011. Complexity. *Analyzing the Future. Research methods for analyzing the future of world politics*. Dostopno prek: <https://futuremethods.wordpress.com/complexity/> (8.november 2015).

Mills, W. D. 2015. *Speech of David W. Mills, Assistant Secretary of Commerce for Export Enforcement BIS Annual Update Conference, November 3, 2015*. Dostopno prek: <https://www.bis.doc.gov/index.php/about-bis/newsroom/speeches/173-about-bis/newsroom/speeches/speeches-2015/947-eric-l-hirschhorn-remarks-at-the-2015-update-conference-2> (7. november 2015).

Minehata, M in D. Friedman. 2009. *Biosecurity Education in Israeli Research Universities*. Research Report for the Wellcome Trust Project on Building a Sustainable Capacity in Dual Use Bioethics. Dostopno prek: <http://www.brad.ac.uk/bioethics/Monographs/> (4. julij 2015)

Missile Control Technology Regime. 2008. *MTCR Guidelines and the Equipment, Software and Technology Annex*. Dostopno prek: <http://www.mtcr.info/english/guidelines.html> (1.september 2008).

Mitcham, C. 1994. *Thinking through technology: the path between engineering and philosophy*. Chicago: The University of Chicago press.

Montet, C. in D. Serra. 2003. *Game Theory and Economics*. New York: Plgrave Macmillan.

Morçöl, G. 2012. *A Complexity Theory for Public Policy*. New York: Routledge.

Morgenthau, H. 1978. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York NY: Alfred A. Knopf.

Morowitz, H. J. in J. L. Singer. 1995. *The Mind, the Brain, and Complex Adaptive Systems*. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company.

Morrow, J. D. 1994. *Game Theory for Political Scientists*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Moss, P., A. Clark, L. Fajerman in L. Kinney. 2001. All about consulting with children. *Nursery World* 5 July 2001.15-22.

Moss, S. in B. Edmonds. 2005. Towards good social science. *Journal of Artificial Societies and Social Simulation* 8 (4): 13. Dostopno prek: <http://jasss.soc.surrey.ac.uk/8/4/13.html> (31.maj 2015).

Mulej, M. in V. Potočan. 2006. Teorija kompleksnosti spada v več tokov teorije sistemov. *Organizacija* 39 (1): str. 44-53.

Nakayama, T. 2013. *Importance of Export Control & Japan's Export Control*. Dostopno prek: http://www.simul-conf.com/outreach/2013/malaysia/S1-1_Mr.Nakayama.pdf (2. april 2014).

National Research Council. 2009. *A Survey of Attitudes and Actions on Dual Use Research in the Life Sciences: A Collaborative Effort of the National Research Council and the American Association for the Advancement of Science*. Washington, D.C.: The national Academies Press.

Nonaka, I. in H. Takeuchi. 1995. *The Knowledge - Creating Company*. New York: Oxford University Press.

Nonaka, I., R. Toyama in P. Byosiere. 2001. A Theory of Organizational Knowledge Creation: Understanding the Dynamic process of Creating Knowledge. V *Handbook of Organizational Learning and Knowledge*, ur. Dierkes M., A. B. Antal, J. Child and I. Nonaka. 491-517. Oxford: Oxford University Press, paperback 2003.

Novossiolova T. 2011. *Dual-Use Biosecurity Education beyond the Class Room: Continuing Professional Development for Life Scientists*. University of Bradford, Bradford, UK. Dostopno prek <http://www.brad.ac.uk/bioethics/Monographs/> (30. november 2014)

Nuclear Suppliers Group. 2008. *History, guidelines, activities and documents*. Dostopno prek: <http://www.nuclearsuppliersgroup.org> (13. september 2008).

OECD. 2000. *Knowledge Management in the Public and Private Sectors: Similarities and Differences in the Challenges Created by the Knowledge-Intensive Economy*. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/edu/educationeconomyandsociety/2667077.pdf> (1. februar 2010)

--- 2001. *Knowledge management: learning-by-comparing experiences from private firms and public organisations*. Summary report of the High Level Forum, 8-9 februar, Copenhagen. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/dataoecd/9/47/2667241.pdf> (11. junij 2012).

--- 2003. *Conclusions from the results of OECD survey on knowledge management practices*. Dostopno prek: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=GOV/PUMA/HRM\(2003\)2](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=GOV/PUMA/HRM(2003)2) (11. junij 2012).

--- 2014. *Report on the Implementation of the OECD Strategy on Development*. OECD Svet na ministrski ravni, 6.-7. maj 2014. Dostopno prek: [http://www.oecd.org/mcm/C-MIN\(2014\)14-ENG.pdf](http://www.oecd.org/mcm/C-MIN(2014)14-ENG.pdf) (4. september 2014).

OPCW. 2015. *Director-General circulates OPCW FFM Reports to States Parties*. Dostopno prek: <https://www.opcw.org/news/article/director-general-circulates-opcw-ffm-reports-to-states-parties/> (12. november 2015)

Paleri, P. 2008. *National Security: Imperatives nad Challenges*. New Delhi: Tata McGraw-Hill.

Petrič, E. 2010. *Zunanja politika: osnove teorije in praksa*. Ljubljana: Založba ZRC.

Polak, A. P, I. Jager in A. Zidar. 2013. *Pravo mednarodnih pogodb*. V zbirki Mednarodno pravo. Ljubljana: FDV.

Ponzi, J. L. in M. König. 2002. Knowledge management: another management fad? *Information Research* 8 (1). Dostopno prek <http://informationr.net/ir/8-1/paper145.html> (11. oktober 20006).

Popescu, D. in A. Scriosteanu. 2011. Bases Components of Pareto Efficiency. *Management & Marketing* 9 (2): 237-242. Dostopno prek: http://www.mnmk.ro/documents/2011-2/6_Popescu_FFF.pdf (30. marec 2012).

Pritzker, P. 2015. *U.S. Secretary of Commerce Penny Pritzker, delivers remarks at the Bureau of Industry and Security Annual Update Conference, November 2, 2015*. Dostopno prek: <https://www.bis.doc.gov/index.php/about-bis/newsroom/speeches/173-about-bis/newsroom/speeches/speeches-2015/946-penny-pritzker-remarks-at-the-2015-update-conference> (7. november 2015).

Poundstone, W. 1992. *Prisoner's Dilemma*. New York: Doubleday.

Probst, J. B. G., S. Raub in K. Romhardt. 1999. *Managing Knowledge: Building Blocks for Success*. Chichester: John Wiley & Sons LTD.

--- 2003. *Wissen managen. Wie Unternehmen ihre wertvollste Ressource optimal nutzen. 4. predelana izdaja*. Wiesbaden: Gabler.

Prusac, L., D. Snowden in P. Lambe. *Is KM Dead?* Dostopno prek: http://www.greenchameleon.com/gc/blog_detail/dead_km_walking/ (22. september 2015).

Reinsch, W. A. 1999. *Export Controls in the Age of Globalization*. The Monitor: Nonproliferation Demilitarization and Arms Control 5. Center for International Trade and Security: Summer 1999.

Renzl, B., K. Matzler in H. Hinterhuber. 2006. Introduction: Organizational Knowledge, Learning and Capabilities. *Management Learning* 37: 139-141.

Resnik, D. 2009. What is dual use research? A response to miller and selgelid. *Science and Engineering Ethics* 15 (1): 3-5.

Reus-Smit, C. 2009. Constructivism and the English School. V *Theorising International Society: English School Methods*, ur. 58-77. Navari, C. New York: Palgrave Macmillan.

Revill, J. 2009. *Biosecurity and Bioethics Education: A Case Study of the UK Context*. Research Report for the Wellcome Trust Project on 'Building a Sustainable Capacity in Dual Use Bioethics. Dostopno prek: <http://www.brad.ac.uk/bioethics/Monographs/> 2.september 2014)

Richardson, K. 2005. The Hegemony of the Physical Sciences: an exploration in complexity thinking. *Futures* 37 (7): 615-653.

Riege, A. in N. Lindsay. 2006. Knowledge management in the public sector: stakeholder partnerships in the public development. *Journal of Knowledge Management* 10 (3): 24-39.

Rittberger, V. 1990. *International regimes in East-West politics*. London/New York: Pinter Publishers.

--- 1993. *Regime Theory and International relations*. Oxford: Clarendon Press.

Rittel, H. W. J. in M. M. Webber. 1973. Dilemmas in a General Theory of Planning. *Policy Sciences* 4 (2): 155-69.

Rosanelli, R. 2014. *US Export Control regulations Explained to the European Exporter: A handbook*. Liege: European Studies Unit: University of Liege. Dostopno prek: http://local.droit.ulg.ac.be/jcms/service/file/20140108134656_Handbook-RR-0801.pdf (2. september 2014)

Rosenau, N. J. 2003. *Distant Proximities: Dynamics Beyond Globalization*. Princeton: Princeton University Press.

Roter, P. 1999. Od režimske teorije do teorij mednarodnih režimov: razvoj proučevanja mednarodnih režimov. *Časopis za kritiko znanosti* 27 (197): 33-63.

Salisbury, D. 2013. *The Toshiba-Kongsberg Case*. Centre for Science and Security Studies. King's College London. Dostopno prek: <https://www.acsss.info/proliferation/item/293-the-toshiba-kongsberg-case> (10. november 2015).

Salvatore, D. 1998. *International Economics, Sixth Edition*. Engelwood Cliffs: prentice Hall.
Sandholtz, W. 1994. *International institutional theories and European integration*. Berlin: Meetings of the International Political Science Association.

Schönbaum, T. J. 2006. *International relations: The Path not taken: using international law to promote world peace and security*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schreier, F. 2009. *WMD Proliferation: Reforming the Security Sector to Meet the Threat*. Washington DC: potomac books, Inc.

Sell, S. 2014. *Ahead of her time? Reflections on Susan Strange's contributions to contemporary political economy*. Working paper. Prepared for Princeton Workshop on Susan Strange's Legacy, Princeton, January 10th and 11th, 2014. Dostopno prek: <http://www.princeton.edu/~pcglobal/conferences/strange14/sell.pdf> (11. november 2014).

Senior, B. in S. Swailes. 2010. *Organizational Change. 4th Edition*. Harlow: FT Prentice Hall.

Sigmund, K., K. E. Fehr, in R. Nowak. 2002. The Economics of Fair Play. *Scientific American* 286 (1): 83-87.

SIPRI. 2007. *SIPRI Yearbook 2007: Armaments, Disarmament and International Security*. Stockholm: Sipri.

--- 2008. *SIPRI Yearbook 2008: Armaments, Disarmament and International Security.*, Stockholm International Peace Research Institute, Oxford University Press.

--- 2013. Chapter 10: "Dual-use and arms trade controls". V *SIPRI Yearbook 2013 Armaments, Disarmaments and International Security*, Stockholm International Peace Research Institute, Oxford University Press. Dostopno prek: <http://www.sipri.org/yearbook/2013/10> (7.oktober 2014)

Skyrme, D. 2002. *Knowledge Management: Approaches and Policies*. Dostopno prek: http://www.providersedge.com/docs/km_articles/KM_-_Approaches_and_Policies.pdf (1. april 2012).

Slaughter, A. 2005. *A New World Order*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Snidal, D. 1985. The Game Theory of International Politics. *World Politics* 38 (1): 25-57.

--- 1985a. Coordination versus prisoner's Dilemma: Implications for International Cooperation and Regimes. *The American Political Science Review* 79 (4): 923-42.

Snowden, D. J. 2000. Cynefin: a sense of time and space, the social ecology of knowledge management. V *Knowledge Horizons: The present and the promise of knowledge management*, ur. Despres, C. in D. Chauvel. Boston: Butterworth Heinemann.

--- 2002. Complex Acts of Knowing; Paradox and Descriptive Self-awareness. *Journal of Knowledge Management* 6 (2): 1-14.

--- 2011. *Great is the power of steady misrepresentation*. Cognitive Edge Network. Blog, 11 December 2013. Dostopno prek: <http://cognitive-edge.com/blog/entry/6149/great-is-the-power-of-steady-misrepresentation/> (2.februar 2015).

Snowden, D. J. in M. E. Boone. 2007. A leader's framework for decision making. *Harvard Business Review* 85 (11): 69–76.

Spector, S. L. in E. Murauskaite. 2014. *Countering Nuclear Commodity Smuggling: A System of Systems*. CNC Occasional Paper 20. Washington, DC: James Martin Center for Nonproliferation Studies. Monterey Institute of International Studies. Dostopno prek: file:///C:/Users/Comp2/Downloads/cns_occasional_paper_no_20_web.pdf (12. september 2015)

Stacey, R. D. 1996. *Complexity and Creativity in Organizations*. San Francisco, CA: Berrett-Koehler Publishers.

Stankowsky, M. A. 2005. Advances in knowledge management: University research toward an academic discipline. V *Creating the Discipline of Knowledge Management: The Latest in University Research*. Burlington, MA: Elsevier Butterworth-Heinemann.

Staniland, M. 1985. *What is Political Economy?* New Haven: Yale University Press.

Steinbacher, M. 2011. *Združba interesov*. Seattle ZDA: CreateSpace.

Strange, S. 1987. The Persistent Myth of Lost Hegemony. The MIT Press. *International Organization* 41 (4): 551-574. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/2706758> (3.december 2014)

--- 1992. States, Firms and Diplomacy. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-) 68 (1): 1-15. Blackwell Publishing on behalf of the Royal Institute of International Affairs. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/2620458> (3.december 2014)

--- 1995. *Države in trgi*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Stone, M. 2009. *Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis*. Pariz: Groupe d'Etudes et d'expertise »Securite et Technologies«, GEEST.

Stubbs, R. 2002. Review of »The Many Faces of Asian Security«. V *Contemporary Southeast Asia: A Journal of International & Strate* 24 (1)., ur. Sheldon W. Simon. .

Sture, J. 2010. *Dual-Use Awareness and Applied Research Ethics: A Brief Introduction to a Social Responsibility Perspective for Scientists*. Research Report for the Wellcome Trust

Project on 'Building a Sustainable Capacity in Dual-use Bioethics'. Dostopno prek: <http://www.brad.ac.uk/bioethics/Monographs/> (3. marec 2015)

Svetličič, M. 1996. *Svetovno podjetje; izzivi mednarodne proizvodnje*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2000. Shizofren odnos med politiko in gospodarstvom – spremljevalec tranzicije? *Teorija in praksa* 37 (3): 526-535.

Syed, A. in A. Shah 2006. *Data, Information, Knowledge, Wisdom: A Doubly Linked Chain?* Dostopno prek: <http://ww1.ucmss.com/books/LFS/CSREA2006/IKE4628.pdf> (29.januar 2007).

Špilak, S. 2006. Zunanjetrgovinski posli. Uvoz, izvoz ter intrakomunitarni promet. Predstavitev, 29. November 2009. Dostopno prek: http://studentski.net/gradivo/ulj_ekf_up1_mpo_sno_zunanjetrgovinski_posli_02__uvoz_izvoz_intrakomunitarni_prevoz?r=1 (20. september 2015)

Thakur, R. in E. Haru, ur. 2007. *The Chemical Weapons Convention: Implementation, Challenges, Opportunities*. Pearson Education. India: Taj Press.

The Wassenaar Arrangement. 2008. *Guidelines & Procedures, including the Initial Elements*. Dostopno prek: <http://www.wassenaar.org/guidelines/index.html> (1. september 2008).

Trošt, F. 1998. *Zunanjetrgovinska politika*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Tucker, B. J. 2012. Review of the Literature on Dual Use. V *Innovation, Dual Use, and security: Managing the Risks of Emerging Biological and Chemical technologies*, ur. Tucker, B. J., 19-44.

UN Security council. 2004. *Non-proliferation of weapons of mass destruction*. UNSC Resolution 1540.

Van Ham, P. 2011. *The European Union's wmd strategy and the cfsp: a critical analysis*. Non-Proliferation Papers 2, September 2011. SIPRI. Dostopno prek: http://www.sipri.org/research/disarmament/eu-consortium/publications/publications/EUNPC_no%202.pdf (14. junij 2012).

Varisco, A. E. 2013. *Towards a Multi-Polar International System: Which Prospects for Global Peace?* Na E-International Relations Students. Dostopno prek: <http://www.e-ir.info/2013/06/03/towards-a-multi-polar-international-system-which-prospects-for-global-peace/> (6. november 2015).

Viner, J. 1950. *The Customs Union issue*. New York: Carnegie Endowment for International Peace.

Waldrop, M. M. 1994. *Complexity: The Emerging Science at the Edge of Order and Chaos*. Harmondsworth, England: Penguin.

Waltz, K. 1959. *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*. New York, London: Columbia University Press.

--- 1979. *Theory of International Politics*. Reading, M.A.: Addison-Wesley

--- 2000. Structural Realism After the Cold War. *International Security* 25 (1): 5-41. Dostopno prek: http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/waltz_kenneth_v25n1.pdf (2. september 2014).

Wetter, A. 2009. *Enforcing European Union law on exports of dual use*. Stockholm, SIPRI: Oxford University Press.

Whitman, J. 2010. *When Dual Use Issues Are So Abundant, Why Are Dual Use Dilemmas So Rare?* Research Report for the Wellcome Trust Project on 'Building a Sustainable Capacity in Dual-use Bioethics'. Dostopno prek: <http://www.brad.ac.uk/bioethics/Monographs/> (2. april 2014).

Wiig, K. 1993. *Knowledge Management Foundations. Thinking about Thinking. How People and organizations Create, represent and Use Knowledge*. Arlington, TX: Schema Press.

--- 1994. *Knowledge Management: The Central Focus for Intelligent-Acting Organizations*. Volume 2 of Knowledge Management Series. Arlington, TX: Schema Press.

--- 2002. Knowledge management in public administration. *Journal of Knowledge Management* 6 (3): 224-239.

Wilkinson, L. 2006. Revising the Pareto Chart. *The American Statistician* 60 (4): 332-334.

Williams, D. 2014. Models, Metaphors and Symbols for Information and Knowledge Systems. *Journal of Entrepreneurship Management and Innovation (JEMI)* 10 (1): 79-107.

Wolf, K.D. in M. Zürn. 1986. *International Regimes und Theorien der internationalen Politik*. *Politische Vierteljahresschrift* 27 (2): 201-221.

Wood, M. 2006. *The UN Security Council and international law*. Lauterpacht Lectures 2006. Dostopno prek: <http://www.lcil.cam.ac.uk/events/lauterpacht-lectures-2006-united-nations-security-council-and-international-law-sir-michael-w> (2. september 2014).

Wrubel, W. A. 1989. The Toshiba-Kongsberg Incident: Shortcomings of CoCom, and Recommendations for Increased Effectiveness of Export Controls to the East Bloc'. *American University International Law Review* 4 (1): 241-273. Dostopno prek: <http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1673&context=auilr> (10. oktober 2015).

Young, R. O. 2005. Regime theory and the quest for global governance. V *Contending perspectives on Global Governance: Coherence, Contestation and World Order*, ur. Ba, D. A. in M. J. Hoffmann. New York: Routledge.

Zimmerman, B., C. Lindberg in P. Plsek. 1998. *Edgware: Insights from Complexity Science for Health Care Leaders*. Irving, Texas: VHA Inc.

Zimmerman, B. 2000. *A Complexity Science Primer: What is Complexity Science and Why Should I Learn About It?* Schulich School of Business, York University, Toronto, Canada. Dostopno prek: http://216.119.127.164/edgware/archive/think/main_printoc.html (30. avgust 2014).

Primarni viri

EU:

- Akcijski načrt za izvajanje temeljnih načel za Strategijo EU proti širjenju orožja za množično uničevanje. *Action Plan for the Implementation of the Basic Principles for an EU Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction*. Dostopno prek: <http://www.sussex.ac.uk/Units/spru/hsp/documents/2003-0616%20Action%20plan.pdf>.
- Boj proti širjenju orožja za množično uničevanje vključevanje politik neširjenja orožja v širše odnose EU s tretjimi državami. *Fight against the proliferation of weapons of mass destruction- mainstreaming non-proliferation policies into the EU's wider relations with third countries*. Dokument 14997/03 z dne 19. november 2003.
- Strategija EU proti širjenju orožja za množično uničevanje. *Fight against proliferation of weapons of mass destruction - EU strategy against proliferation of weapons of Mass destruction*. Dokument 15708/04. Dostopno prek: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015708%202003%20INIT>
- Sklepi Sveta in nove smernice za ukrepanje Evropske unije proti širjenju orožja za množično uničevanje in njegovih izstrelitvenih sistemov. *Council Conclusions and new lines for action by the European Union in combating the proliferation of weapons of mass destruction and their delivery systems*. Dokument 17172/08. Dostopno prek: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/december/tradoc_141740.pdf
- Sporočilo Komisije o pregledu režima skupnosti za nadzor izvoza blaga in tehnologije z dvojno rabo. *Communication on the review of the EC regime of controls of exports of dual use itmes and technology*, COM (2006) 828 final, 18. December 2006. Dostopno prek: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_131827.pdf

- Izvajanje priporočil pregleda nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v državah članicah. Implementation of the recommendations of the Peer Review of Member States' export control systems for dual use goods. Dokument 16507/06. Dostopno prek: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/february/tradoc_133276.pdf
- Sklepi Sveta in nove smernice za ukrepanje Evropske unije proti širjenju orožja za množično uničevanje in njegovih izstrelitvenih sistemov. Council Conclusions and new lines for action by the European Union in combating the proliferation of weapons of mass destruction and their delivery systems. Dokument 17172/08. Dostopno prek: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/december/tradoc_141740.pdf
- Skupno stališče Sveta 2008/944/SZVP z dne 8. decembra 2008, ki opredeljuje skupna pravila glede nadzora izvoza vojaške tehnologije in opreme. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:32008E0944>
- Zelena knjiga: Sistem Evropske unije za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo: zagotavljanje varnosti in konkurenčnosti v spreminjajočem se svetu. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0393:FIN:SL:PDF;>
- Uredba Sveta (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredništva in tranzita blaga z dvojno rabo. Dosegljivo prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:134:0001:0269:SL:PDF>
- Uredba 1232/2011/EU o spremembi Uredbe Sveta (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredništva in tranzita blaga z dvojno rabo. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011R1232&from=SL>
- Skupni ukrep 2000/401/SZVP za nadzor tehnične pomoči v zvezi z nekaterimi vrstami vojaške uporabe. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:32000E0401>
- Delegirana uredba Komisije (EU) št. 1382/2014 z dne 22. oktobra 2014 o spremembi Uredbe Sveta (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza,

prenosa, posredovanja in tranzita blaga z dvojno rabo . Dostopno prek: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_371_R_0001&rid=17

- Resolucija Evropskega parlamenta z dne 23. novembra 2010 o civilno-vojaškem sodelovanju in razvoju civilno-vojaških zmogljivosti (2010/2071(INI)). Dosegljivo na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0419+0+DOC+XML+V0//SL>
- Lizbonska pogodba. 2009 Konsolidirana vsebina. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=SL>
- Zaključki Sveta o zasledovanju učinkovite politke EU v zvezi z novimi izzivi na področju širjenja orožja za množično uničevanje in njegovih nosilnih sistemov.(21. Oktober 2013) (Council Conclusions on ensuring the continued pursuit of an effective EU policy on the new challenges presented by the proliferation of weapons of mass destruction (WMD) and their delivery systems (2013). Dostopno prek: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/139067.pdf
- Zaključki Sveta o novih smernicah za ukrepanje EU v boju proti širjenju orožja za množično uničevanje in njegovih nosilnih sistemov (16.december 2010) (Council Conclusions on the New lines for action by the European Union in combating the proliferation of weapons of mass destruction and their delivery systems) (2010). Dostopno prek: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2017078%202010%20INIT>
- Sklepi Sveta o pregledu politike za nadzor izvoza. Dokument 15926/14. Dostopno prek: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15926-2014-INIT/sl/pdf>
- Polletno poročilo o napredku pri izvajanju strategije EU proti širjenju orožja za množično uničevanje (2015/I) (2015/C 296/01) Dostopno prek: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:52015XG0908\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:52015XG0908(01))
- POROČILO KOMISIJE SVETU IN EVROPSKEMU PARLAMENTU o izvajanju Uredbe (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredovanja in tranzita blaga z dvojno rabo. Dokument COM(2013) 710 final z dne 16. 10. 2013.

- SPOROČILO KOMISIJE SVETU IN EVROPSKEMU PARLAMENTU. Pregled politike nadzora izvoza: zagotavljanje varnosti in konkurenčnosti v spreminjajočem se svetu z dne 24.4.2014. Dokument COM(2014) 244 final. Dostopno prek: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com\(2014\)0244_/com_com\(2014\)0244_sl.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com(2014)0244_/com_com(2014)0244_sl.pdf)

Japonska:

- Zakon o zunanji trgovini (The Foreign Exchange and Foreign Trade Act (1998))
- Uredba o nadzoru izvoza (The Export Trade Control Order (1949) (Cabinet order))
- Uredba o mednarodni menjavi (The Foreign Exchange Order (1980) (Cabinet order))

ZDA:

- Zakon o nadzoru izvoza. 1949. Export Control Act of 1949, Ch. 11, 63 Stat. 7, as amended, 50 U.S.C. App. Sec 2021–32 (1964). Glej tudi: U.S. Congress, Senate Report 31, 81st Congress, 1st Session, 23 (1949)
- Zakon o izvozni administraciji. 1979. Export Administration Act (EAA) of 1979, expired in 1989.
- Vladna uredba o izvozu blaga Export Administration Regulations (EAR). Dostopno prek: <http://www.bis.doc.gov/index.php/regulations/export-administration-regulations-ear>
- Seznam blaga z dvojno rabo. Commerce Control List (CCL) (Supplement No. 1 to Part 774 of the EAR).
- Executive Order 13558 - Export Coordination Enforcement Center. Dostopno prek: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/11/09/executive-order-13558-export-coordination-enforcement-center>

Nemčija:

- Zakon o zunanji trgovini. Außenwirtschaftsgesetz. (Bundesgesetzblatt Jahrgang 2013 Teil I Nr. 28, ausgegeben zu Bonn am 13. Juni 2013). Dostopno prek: <http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/Gesetz/gesetz-zur-modernisierung-des-aussenwirtschaftsrechts,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf>

- Uredba o zunanji trgovini. Außenwirtschaftsverordnung. 2013. BGBl. I S. 2865. Dostopno prek: <http://www.bmwi.de/DE/Service/gesetze,did=22026.html>

Slovenija:

- Zakon o nadzoru izvoza blaga z dvojno rabo Ur.l. RS, št. 37/04 in 8/10;
- Uredba o načinu izdaje dovoljenj in potrdil ter vlogi Komisije za nadzor izvoza blaga z dvojno rabo (Ur.l. RS 34/2010 in Ur.l. RS št 42/2012).

ASEAN:

- ASEAN (2003) ARF Statement on Cooperation Against Piracy and Other Threats to Security 17 June 2003. Dostopno prek: <http://www.asean.org/communities/asean-political-security-community/item/arf-statement-on-cooperation-against-piracy-and-other-threats-to-security-17-june-2003-2>
- ASEAN (2003) ASEAN-Australia Joint Declaration for Cooperation to Combat International Terrorism. Dostopno prek: <http://www.asean.org/communities/asean-political-security-community/item/asean-australia-joint-declaration-for-cooperation-to-combat-international-terrorism-2>

OZN:

- 1540, Resolucija 1540. *Non-proliferation of weapons of mass destruction.* S/RES/1540 (2004), VS OZN, 26. april 2004. (prepoved širjenja orožja za množično uničevanje) Dostopno prek: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540\(2004\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540(2004))

Wassenaar Arrangement:

- Smernice in postopki vključno z osnovnimi elementi. (Guidelines & Procedures, including the Initial Elements) Dostopno prek: http://www.wassenaar.org/publicdocuments/index_related.html

Nuclear Suppliers Group:

- NSG Smernice 1. Del. (NSG Guidelines Part 1 (Junij 2013)). Dostopno prek: <http://www.nuclearsuppliersgroup.org/en/nsg-documents>
- NSG Smernice 2. Del. (NSG Guidelines Part 2 (Junij 2013)). Dostopno prek: <http://www.nuclearsuppliersgroup.org/en/nsg-documents>

Australia Group:

- Smernice za prenos občutljivega kemičnega ali biološkega blaga. (Guidelines for Transfers of Sensitive Chemical or Biological Items) (Junij 2015) . Dostopno prek: <http://www.australiagroup.net/en/guidelines.html>

Missile Technology Control Regime:

- Smernice za prenose občutljivega blaga, povezanega z raketnimi izstrelki. (Guidelines for Sensitive Missile-Relevant Transfers). Dostopno prek: <http://www.mtcr.info/english/guidetext.html>

Mednarodno:

- Pogodba o neširjenju jedrskega orožja Non-proliferation Treaty. Sprejeta 12. junija 1968, stopila v veljavo 5. marca 1970. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/conf/npt/2005/npttreaty.html>
- Konvencija o kemičnem orožju. Sprejeta 1992, stopila v veljavo 29. aprila 1997. Dostopno prek: <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/>

Stvarno in imensko kazalo

A

Abdullah, 58, 245
Ahlström, 100, 192, 245, 305
aktivnost, 3, 19, 20, 21, 26, 28, 30, 48, 57,
60, 61, 62, 65, 69, 75, 79, 90, 95, 98,
119, 120, 121, 124, 127, 135, 139, 143,
151, 154, 156, 161, 164, 169, 170, 171,
173, 180, 190, 194, 196, 198, 199, 201,
209, 213, 221, 224, 230, 236, 242, 285,
298, 304, 305
Alic, 83, 245
Allen, 229, 245, 248, 249
Andrews, 45, 245
Anthony, 20, 171, 192, 245
Argyris, 65, 245
Arnould, 37, 246
Arnull, 129, 246, 251
Association, 14, 165, 245, 251, 252, 263,
265
Atlas, 27, 122, 246
Australia Group, 12, 88, 107, 109, 246,
275, 309
Australian Public Service Commission,
246
Axelrod, 26, 29, 79, 103, 246

B

Bacchus, 44, 246
Bailes, 171, 246
Baldwin, 46, 246
Banerjee, 23, 26, 56, 246, 253
Barnett, 46, 246
Barron, 103, 104, 247
Battram, 79, 247
Bauer, 107, 112, 247
Baylis, 43, 247, 252, 259
Bebler, 43, 247
Beccera-Fernandez, 57, 247
Becker, 37, 38, 247
Benko, 45, 247
Bennet, 21, 23, 26, 27, 29, 33, 52, 53, 54,
77, 78, 79, 80, 182, 183, 184, 185, 194,
227, 237, 243, 247, 248
Bertalanič, 94, 248

blago z dvojno rabo, 1, 3, 4, 5, 12, 13, 14,
16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28,
29, 30, 31, 32, 34, 37, 38, 44, 47, 48, 49,
50, 51, 55, 56, 66, 71, 77, 82, 83, 85, 86,
87, 88, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99,
102, 105, 106, 107, 108, 111, 112, 113,
114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121,
122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130,
131, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 139,
140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147,
148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155,
156, 157, 160, 162, 163, 164, 167, 168,
169, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178,
180, 181, 182, 183, 185, 188, 189, 191,
194, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203,
206, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 214,
215, 216, 217, 219, 220, 221, 224, 225,
227, 228, 230, 232, 233, 234, 235, 236,
237, 238, 239, 240, 242, 243, 272, 273,
274, 275, 285, 286, 287, 288, 289, 290,
291, 292, 293, 295, 297, 298, 299, 300,
301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308,
309, 310, 313
Boisot, 68, 248
Bond, 26, 27, 29, 30, 52, 184, 248
Botha, 27, 72, 73, 74, 77, 248
Brglez, 45, 181, 248
Bridgman, 27, 57, 248
Brinkerhoff, 182, 248
Buchanan, 67, 248
Buckley, 78, 249
Bučar, 1, 47, 57, 59, 63, 91, 249
Bukowitz, 27, 33, 71, 72, 77, 178, 182,
185, 237, 243, 249
Bull, 45, 249
Burns, 25, 44, 249
Buzan, 42, 45, 249, 267
Byrne, 23, 27, 56, 250

C

Calvaresi-Barr, 21, 250
Cameron, 209, 250
Capra, 26, 29, 184, 250

Casti, 29, 53, 250
cilj, 25, 26, 30, 31, 39, 43, 44, 51, 56, 81,
103, 107, 111, 123, 130, 134, 136, 139,
141, 143, 170, 181, 187, 204, 206, 210,
212, 213, 221, 235, 285
CISTEC, 12, 161, 163, 164, 165, 166, 250
civilna sfera, 19, 37
Clemens, 23, 26, 49, 55, 180, 183, 250
Cognitive, 69, 250, 267
Cohen, 34, 78, 79, 246, 250
Cowan, 90, 251, 254
Crawford, 142, 251
Crossley, 47, 251

D

Dalkir, 71, 82, 227, 251
Dando, 27, 176, 251, 253
Danielsson, 114, 153, 171, 251
Dann, 229, 251
Dashwood, 129, 251
Davenport, 229, 251
De Angelis, 58, 245
De Gucht, 92, 256
definicija, 3, 19, 42, 55, 63, 70, 86, 87, 88,
89, 90, 91, 106, 111, 133, 156, 159, 180,
202, 220, 285, 286, 313
Denner, 57, 58, 251
Dent, 79, 252
Desouza, 26, 57, 252
DISAM, 13, 55, 252
Domovina, 46, 252
Downing, 79, 252
Downs, 220, 252
Drucker, 56, 252
država, 3, 4, 5, 12, 16, 21, 25, 28, 29, 34,
35, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47,
48, 49, 55, 56, 59, 79, 83, 85, 90, 93, 94,
96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105,
106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114,
115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123,
125, 126, 127, 132, 133, 135, 136, 141,
142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150,
151, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 159,
160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168,
169, 170, 171, 172, 173, 174, 177, 178,
180, 184, 185, 189, 190, 191, 192, 194,
196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203,
204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 212,
214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221,

222, 230, 232, 233, 234, 235, 236, 238,
239, 240, 241, 242, 243, 249, 259, 285,
300, 301, 302, 305, 306, 307, 308, 309,
310, 311, 312, 313
Dunne, 44, 45, 100, 252
Dutt, 39, 252
Dutta, 103, 252
dvojna raba, 3, 19, 32, 48, 83, 84, 85, 86,
87, 88, 89, 90, 107, 121, 138, 140, 176,
189

E

Earnest, 49, 55, 252
Eeckhout, 128, 246, 251, 253
Eidelson, 23, 26, 52, 53, 253
elektronika, 3, 20, 92, 96, 162, 290
Erçetin, 23, 26, 56, 246, 253
Espona, 176, 253
European Commission, 129, 130, 253, 256
Evans, 27, 253
Evropska unija, 13, 19, 43, 91, 126, 127,
131, 136, 148, 271, 272, 311

F

Fergusson, 154, 160, 253
Finus, 103, 104, 253
Fiott, 37, 38, 98, 254
Firestone, 26, 63, 64, 66, 181, 253
Forge, 89, 90, 254

G

Gahlaut, 106, 254
Galev, 38, 90, 98, 254
Gamble, 27, 71, 73, 77, 254
Gandolfo, 39, 254
Gänzle, 134, 254
Garfield, 66, 254
Garwin, 99, 254
Gates, 159, 254
Gell-Mann, 26, 52, 54, 254
Gill, 21, 25, 183, 255
Gillis, 99, 255
Gilpin, 106, 255
Goldblat, 100, 255
Goldstein, 53, 78, 249, 255
gospodarstvo, 12, 14, 36, 37, 40, 41, 42,
59, 98, 103, 135, 143, 146, 147, 148,

151, 158, 160, 161, 164, 165, 201, 202,
231, 249
Gould, 27, 255
Gowa, 41, 255
Grant, 228, 255
Grieco, 103, 255
Griffiths, 63, 255
Grip, 20, 126, 127, 245, 255
Grizold, 44, 256
Grosse, 41, 256
Grossman, 77, 256
grožnje, 27, 30, 35, 36, 67, 75, 83, 84, 85,
86, 88, 90, 93, 97, 99, 100, 107, 108,
129, 131, 140, 141, 169, 181, 182, 183,
187, 194, 206, 213, 215, 218, 224, 237,
238
Guzzini, 46, 47, 256

H

Hafner, 181, 256
Heale, 161, 256
Heckscher, 39, 256
Hirschhorn, 159, 160, 256, 257
Holland, 26, 29, 50, 51, 52, 53, 79, 257
Holtom, 153, 257
Hunt, 79, 257
Hutton, 192, 257

I

informacijska tehnologija, 14, 27, 63, 182,
215, 222, 227
informacijsko blago, 3, 20, 86, 92
integracija, 4, 5, 21, 28, 29, 32, 42, 43, 47,
48, 65, 105, 125, 126, 141, 142, 151,
167, 171, 177, 178, 184, 185, 195, 198,
200, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215,
216, 217, 218, 219, 225, 230, 231, 232,
233, 234, 239, 240, 241, 242, 243
Iwasaki, 164, 257
izvoz, 1, 3, 4, 5, 12, 13, 14, 16, 19, 20, 21,
22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34,
38, 40, 44, 49, 50, 55, 66, 71, 82, 83, 85,
88, 91, 92, 94, 95, 96, 98, 102, 105, 106,
108, 109, 110, 112, 114, 117, 118, 119,
121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128,
129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136,
137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144,
145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 153,

154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161,
162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169,
170, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178,
179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 188,
189, 190, 191, 194, 197, 198, 199, 200,
201, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 210,
212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220,
221, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 229,
230, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238,
239, 240, 241, 242, 243, 244, 268, 271,
272, 273, 274, 275, 285, 287, 288, 292,
300, 301, 304, 306, 308, 309, 310, 311,
312, 313
izvoznik, 132, 133, 147, 153, 156, 159,
164, 170, 184, 238, 300, 301, 302, 313

J

Jackson, 153, 257
Japonska, 29, 32, 33, 83, 94, 110, 153, 157,
160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167,
168, 169, 170, 197, 274, 308
Jayasinghe, 67, 257
jedrsko orožje, 14, 19, 84, 88, 92, 93, 97,
99, 101, 102, 107, 108, 109, 110, 133,
162, 276, 300, 311
Jervis, 54, 257
Jones, 53, 67, 94, 98, 161, 257, 258
Joyner, 220, 254, 258

K

Kajnc, 106, 258
Kaliszewski, 104, 258
kemikalije, 16, 94, 148, 287, 288, 289
Keohane, 25, 44, 46, 103, 235, 246, 258
Knowles, 183, 258
Koenig, 27, 258
kompleksni prilagodljivi sistem, 4, 14, 49,
50, 53, 55, 64, 71, 77, 79, 82, 131, 178,
180, 181, 182, 227
kompleksni sistem, 4, 5, 21, 22, 23, 26, 29,
30, 31, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 68, 71, 77,
79, 82, 180, 181, 182, 183, 207, 229,
233, 234, 237, 244
kompleksnost, 4, 21, 22, 29, 30, 32, 49, 50,
52, 53, 54, 55, 57, 62, 67, 70, 77, 78, 80,
82, 83, 126, 131, 141, 143, 170, 178,
180, 181, 183, 184, 187, 188, 189, 194,
195, 197, 200, 208, 214, 215, 219, 225,

229, 235, 236, 237, 240, 242, 243, 262,
285, 292, 304
konvencionalno orožje, 3, 4, 19, 28, 83, 93,
107, 110, 111, 113, 114, 122, 139, 162,
163, 164, 194, 206, 220, 306
Kopel, 94, 258
Kovač, 1, 59, 259
Krasner, 41, 103, 106, 220, 235, 259
Krugman, 38, 259
Kuhlau, 27, 259, 287
Kurtz, 68, 69, 259

L

laser, 6
Leffler, 35, 259
Leibold, 74, 259
letalski sistem, 3, 20
Little, 26, 103, 104, 105, 106, 259
Lundestad, 98, 259
Lundin, 27, 259, 287
Luthy, 182, 259

M

Makovec Brenčič, 228, 260
Malhotra, 228, 260
Mancini, 27, 260
Martin, 44, 45, 103, 104, 258, 260, 267
material, 80, 83, 84, 97, 107, 108, 156,
174, 196
May, 34, 260
McDaniel, 79, 260
McElroy, 26, 27, 29, 63, 64, 66, 79, 181,
227, 253, 260
McWilliams, 67, 260
mednarodna menjava, 24, 38, 40, 41, 48,
166, 176, 274
mednarodni izvozni režim, 4, 12, 14, 15,
16, 20, 25, 28, 29, 32, 48, 84, 87, 97,
105, 106, 107, 108, 111, 112, 113, 114,
119, 120, 122, 125, 132, 146, 150, 156,
158, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 168,
169, 170, 171, 177, 178, 180, 184, 185,
189, 198, 199, 206, 218, 220, 222,
226, 233, 234, 240, 241, 243, 285, 286,
287, 298, 299, 303, 309, 311
mednarodni odnosi, 4, 5, 23, 24, 26, 29,
31, 39, 42, 44, 45, 54, 55, 83, 106, 239,
244

Mesner-Andolšek, 230, 260
METI, 14, 161, 162, 163, 164, 165, 166,
167, 260, 261
Meyers, 55, 261
Micara, 126, 261, 307, 313
Michel, 21, 87, 122, 155, 261, 302, 308,
310, 313
Miller, 48, 89, 140, 174, 261
Mills, 56, 160, 261, 262
Minehata, 27, 262
Missile Control Technology Regime, 262
Mitcham, 90, 262
moč, 1, 2, 3, 5, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 24,
27, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40,
41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 53, 55, 78, 80,
90, 93, 97, 99, 106, 108, 117, 123, 141,
153, 159, 170, 177, 183, 185, 194, 209,
214, 218, 224, 235, 236, 242, 244
Montet, 103, 262
Morçöl, 26, 55, 262
Morgenthau, 45, 262
Morowitz, 79, 262
Morrow, 104, 262
Moss, 79, 252, 262
Mulej, 22, 52, 262
multidisciplinarnost, 45

N

nadzor, 3, 4, 5, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20,
21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31,
32, 34, 35, 37, 38, 44, 45, 47, 48, 49, 50,
51, 55, 56, 66, 71, 77, 81, 82, 83, 85, 88,
89, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100,
101, 102, 103, 105, 106, 108, 109, 110,
111, 112, 113, 114, 116, 118, 120, 121,
122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129,
130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137,
138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145,
146, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154,
155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162,
163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170,
171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178,
179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186,
188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195,
196, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 204,
205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212,
213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220,
221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228,
229, 230, 231, 233, 234, 235, 236, 237,

238, 239, 240, 241, 242, 243, 271, 272,
273, 274, 275, 285, 286, 287, 288, 292,
294, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302,
303, 304, 305, 306, 307, 308, 310, 311,
312, 313

nadzor izvoza, 3, 4, 5, 12, 13, 14, 16, 19,
20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
32, 34, 38, 44, 49, 50, 51, 55, 66, 71, 77,
82, 83, 85, 88, 91, 92, 94, 95, 96, 98,
102, 103, 105, 106, 108, 109, 112, 114,
118, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127,
128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136,
137, 138, 140, 141, 142, 143, 145, 146,
147, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 155,
156, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164,
165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172,
173, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181,
182, 183, 184, 185, 186, 188, 189, 191,
192, 193, 194, 195, 197, 198, 199, 200,
202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209,
210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218,
219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226,
227, 228, 229, 230, 231, 233, 234, 235,
236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243,
271, 272, 273, 274, 275, 285, 287, 292,
300, 303, 304, 307, 308, 310, 311, 312,
313

Nakayama, 165, 262

National Research Council, 20, 263

navigacija, 96, 162, 290

Nemčija, 4, 12, 15, 29, 32, 33, 46, 83, 110,
127, 134, 142, 143, 144, 145, 146, 163,
216, 274

Nonaka, 26, 30, 59, 60, 61, 62, 71, 263

Novosiolova, 27, 263

Nuclear Suppliers Group, 15, 107, 109,
245, 263, 275, 295, 298

O

OECD, 15, 57, 58, 59, 101, 239, 263

OPCW, 15, 102, 122, 263, 289

optimalna kompleksnost, 81, 187, 188,
194, 197, 218, 225, 237

optimalno razmerje, 1, 3, 5, 21, 22, 24, 25,
28, 30, 48, 56, 177, 184, 204, 219, 242

organizacijska inteligenca, 79, 188, 194,
208, 215, 219, 225

orožje za množično uničevanje, 3, 4, 15,
16, 19, 28, 84, 85, 86, 88, 92, 93, 97, 99,

100, 101, 102, 108, 122, 123, 124, 126,
127, 129, 130, 131, 134, 139, 163, 167,
168, 194, 206, 212, 271, 272, 273, 275,
288, 298, 300, 302, 305, 306

P

Paleri, 36, 264

Petrič, 44, 46, 264

podjetje, 3, 4, 5, 28, 29, 34, 40, 94, 125,
143, 161, 163, 164, 170, 171, 177, 178,
180, 184, 185, 189, 190, 191, 192, 193,
194, 195, 196, 197, 198, 227, 229, 236,
238, 268, 292

področje, 3, 4, 5, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25,
26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 36, 37, 38, 47,
48, 49, 52, 53, 55, 56, 63, 64, 66, 67, 75,
77, 78, 80, 82, 83, 85, 90, 92, 95, 98, 99,
101, 102, 103, 106, 110, 112, 113, 116,
119, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 127,
128, 129, 131, 134, 135, 136, 138, 141,
142, 143, 145, 146, 147, 150, 151, 152,
153, 158, 159, 160, 161, 165, 166, 170,
171, 172, 174, 176, 180, 181, 182, 183,
184, 189, 191, 192, 194, 198, 201, 202,
206, 207, 208, 209, 212, 213, 214, 215,
220, 221, 224, 225, 226, 228, 230, 231,
233, 235, 236, 238, 239, 240, 242, 243,
249, 273, 285, 290, 299, 303

pojavnost, 5, 81, 121, 183, 187,
188, 197, 207, 214, 218, 219, 225, 226,
229, 230, 233, 234, 237, 238, 240, 241,
242, 243

Polak, 264, 305

pomorska oprema, 3, 20, 92, 96

Ponzi, 227, 228, 264

Popescu, 26, 103, 105, 264

posrednik, 21, 125, 305

posredništvo, 20, 54, 88, 91, 92, 131, 233,
272, 308

Poundstone, 26, 103, 104, 264

prepustne meje, 187, 188, 189, 220, 232,
237

Pritzker, 160, 264

Probst, 26, 74, 259, 264

programska oprema, 3, 19, 36, 86, 87, 88,
91, 96, 116, 123, 140, 156, 157, 160,
175, 207, 224, 230, 285, 290, 298, 301

proizvodnja, 19, 20, 24, 35, 36, 37, 38, 39,
40, 57, 65, 85, 87, 91, 94, 96, 97, 98,

100, 101, 102, 107, 117, 133, 152, 170,
175, 196, 199, 208, 209, 268, 288, 293,
296, 297, 298, 300, 301

Prusak, 63

R

raketni sistem, 108, 110, 162, 296, 300

raven, 3, 4, 19, 20, 21, 22, 27, 29, 30, 33,
59, 60, 61, 79, 87, 102, 106, 112, 114,
116, 118, 122, 123, 124, 125, 126, 127,
131, 132, 136, 139, 140, 141, 142, 143,
145, 146, 150, 151, 165, 166, 171, 177,
179, 180, 181, 182, 183, 185, 188, 189,
192, 193, 196, 197, 200, 204, 205, 206,
207, 208, 209, 210, 211, 212, 215, 216,
219, 220, 221, 223, 224, 225, 233, 234,
235, 238, 239, 240, 242, 243, 263, 285,
306, 313

ravnotežje, 19, 35, 41, 46, 47, 48, 51, 83,
108, 140, 177, 178, 214

razlaga, 19, 22, 25, 39, 42, 45, 68, 69, 91,
92, 286, 287

regija, 19, 119, 124, 135, 161, 164, 165,
177, 285

Reinsch, 153, 264

Renzl, 227, 264

Resnik, 89, 175, 264

Reus-Smit, 45, 246, 265

Revill, 27, 176, 260, 265

Richardson, 21, 52, 265

Riege, 27, 57, 265

Rittberger, 25, 41, 46, 259, 265

Rittel, 56, 265

Rosanelli, 156, 265

Rosenau, 49, 55, 252, 265

Roter, 25, 106, 235, 265

S

Salisbury, 161, 265

Salvatore, 41, 265

Sandholtz, 25, 265

Schönbaum, 45, 265

Schreier, 93, 100, 266

selektivnost, 187, 188, 197, 215, 219

Sell, 34, 266

Senior, 51, 54, 216, 266

seznam, 3, 12, 86, 91, 94, 95, 107, 108,
109, 111, 114, 115, 116, 117, 119, 120,

121, 124, 126, 127, 131, 132, 136, 137,
139, 140, 141, 144, 145, 146, 147, 151,
155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163,
164, 166, 168, 169, 173, 198, 202, 220,
221, 224, 233, 236, 285, 286, 287, 288,
289, 290, 292, 293, 295, 297, 298, 299,
300, 301, 302, 304, 305, 306, 308, 309

Sigmund, 103, 266

SIPRI, 15, 127, 128, 134, 135, 232, 245,
247, 252, 255, 257, 259, 266, 268, 269

sistem nadzora izvoza, 4, 5, 20, 21, 24, 27,
28, 29, 30, 31, 32, 50, 51, 77, 95, 96, 98,
103, 105, 114, 122, 123, 124, 126, 127,
135, 142, 145, 146, 152, 153, 158, 159,
160, 165, 166, 167, 170, 171, 177, 180,
182, 184, 185, 186, 189, 191, 192, 193,
195, 197, 198, 199, 202, 204, 205, 208,
209, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 218,
219, 220, 223, 224, 227, 228, 231, 233,
234, 237, 239, 240, 241, 242, 303, 307,
308, 313

skupni namen, 80, 187, 189, 197, 204, 219,
232, 235, 237, 240, 241

Skyrme, 62, 266

Slaughter, 243, 266

Slovenija, 4, 12, 15, 16, 19, 20, 22, 29, 32,
33, 126, 142, 146, 147, 148, 149, 150,
151, 163, 168, 195, 216, 238, 247, 251,
275

Snidal, 103, 104, 246, 266

Snowden, 63, 67, 68, 69, 70, 227, 259,
264, 266, 267

soodvisnost, 25, 26, 44, 46, 55, 62, 127,
141, 235

Spector, 21, 28, 95, 267

središčenje znanja, 81, 187, 188, 194, 202,
208, 215, 220, 237

Stacey, 79, 267

Stankowsky, 27, 267

Steinbacher, 189, 196, 267

Stone, 42, 267

Strange, 3, 6, 20, 22, 23, 24, 34, 35, 36, 37,
38, 39, 40, 41, 46, 47, 250, 260, 266,
267

strategija, 13, 30, 43, 57, 59, 70, 72, 74, 77,
81, 90, 93, 100, 101, 102, 105, 127, 129,
130, 134, 141, 182, 187, 191, 194, 197,
200, 208, 209, 212, 221, 224, 237, 238,
239, 273

strateške iniciative, 194, 206, 213, 218,
224
strateške zahteve, 121, 212, 213
struktura moči, 20, 21, 25, 31, 37, 38, 40,
44, 236, 244
Stubbs, 267
Sture, 176, 267
Svetličič, 35, 38, 40, 41, 268
Syed, 63, 268

Š

Špilak, 190, 268
študija primerov, 4, 29, 32

T

taktične iniciative, 30, 75, 194, 196, 218,
224, 237, 238
taktične zahteve, 4, 29, 75, 121, 187, 194,
196, 206, 213, 224, 237, 238
tehnična pomoč, 19, 20, 21, 91, 125, 132,
145, 148, 150, 156, 163, 171, 184, 191,
195, 196, 198, 272, 304, 308
tehnologija, 3, 14, 19, 21, 27, 30, 35, 36,
40, 41, 47, 48, 49, 52, 54, 55, 58, 62, 63,
73, 78, 83, 84, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
95, 96, 97, 98, 101, 107, 108, 109, 110,
111, 112, 116, 117, 120, 121, 123, 125,
126, 128, 129, 132, 134, 139, 140, 141,
143, 148, 150, 152, 153, 154, 156, 157,
159, 161, 162, 163, 167, 168, 169, 171,
175, 176, 182, 183, 189, 192, 194, 198,
207, 213, 215, 220, 222, 224, 227, 228,
230, 235, 249, 271, 272, 285, 289, 290,
291, 293, 298, 301, 308, 310, 311, 312
telekomunikacije, 96, 144, 162
teorija iger, 26, 103, 104, 105, 125
Thakur, 27, 268, 288
The Wassenaar Arrangement, 268
toksini, 3, 20, 92, 174
tranzit, 19, 20, 21, 28, 95, 96, 139, 168,
198, 199, 207, 209, 304, 305, 307, 308,
310
trgovina, 3, 12, 19, 20, 26, 31, 38, 39, 41,
83, 85, 94, 95, 96, 99, 102, 105, 107,
122, 126, 127, 138, 139, 142, 146, 147,
153, 154, 156, 158, 161, 165, 166, 168,
169, 170, 182, 198, 206, 230, 231, 236,
240, 274, 275, 288, 308

trgovinska politika, 22, 25, 40, 41, 42, 44,
90, 127, 129, 131, 142, 167, 194, 206,
207, 209, 212, 218
Trošt, 41, 268
Tucker, 21, 26, 27, 49, 258, 268

U

uporaba, 3, 5, 19, 21, 22, 26, 27, 29, 30,
36, 37, 38, 47, 48, 50, 53, 54, 55, 56, 58,
62, 63, 65, 67, 71, 73, 75, 77, 80, 83, 84,
85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 98, 99,
100, 101, 102, 104, 107, 108, 109, 111,
117, 120, 123, 131, 132, 133, 137, 139,
140, 141, 144, 147, 148, 155, 156, 158,
159, 160, 163, 164, 166, 167, 172, 173,
175, 178, 180, 181, 182, 183, 187, 188,
191, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 200,
203, 206, 208, 209, 212, 213, 214, 215,
219, 222, 225, 227, 228, 230, 231, 232,
235, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 272,
285, 286, 288, 289, 293, 296, 298, 300,
301, 302, 304, 306, 308, 309, 310, 311,
312, 313
upravljanje znanja, 4, 5, 14, 15, 16, 22, 23,
26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 37, 38, 49, 50,
56, 57, 58, 59, 62, 63, 66, 67, 68, 71, 72,
73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 119, 121,
125, 141, 172, 176, 177, 178, 180, 181,
182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189,
192, 193, 196, 197, 204, 205, 206, 207,
208, 209, 210, 211, 212, 213, 215, 216,
217, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225,
227, 228, 229, 230, 231, 233, 234, 237,
238, 239, 240, 241, 242, 243, 259, 292

V

Van Beurden, 67, 69, 248
Van Ham, 131, 268
Varisco, 98, 268
varnostna politika, 15, 22, 23, 24, 42, 44,
47, 93, 127, 129, 135, 167, 191, 194,
199, 200, 206, 209, 212, 310, 313
Viner, 39, 268
vojaški namen, 37, 48
Von Bertalanffy, 52, 248

W

Waldrop, 67, 269
Waltz, 44, 45, 49, 55, 269
Wassenaarska ureditev, 4, 16, 29, 32, 33,
87, 97, 107, 110, 111, 112, 113, 114,
116, 118, 119, 120, 125, 132, 155, 164,
168, 189, 220, 226, 242, 285, 286, 289,
290, 291, 293
Wetter, 20, 25, 101, 122, 153, 171, 269,
305, 306, 308, 310
Whitman, 27, 269
Wiig, 59, 80, 269
Wilkinson, 104, 269
Wolf, 25, 269
Wood, 100, 269, 305
Wrubel, 161, 269

Y

Young, 25, 104, 270

Z

zapornikova dilema, 26, 104

ZDA, 4, 16, 25, 29, 32, 33, 55, 83, 84, 93,
94, 101, 107, 124, 130, 153, 154, 155,
156, 157, 158, 160, 163, 165, 167, 168,
169, 170, 197, 238, 267, 274, 303

Zimmerman, 26, 51, 270

znanje, 3, 4, 5, 14, 15, 16, 19, 22, 23, 24,
26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 40,
41, 46, 47, 48, 49, 50, 54, 56, 57, 58, 59,
60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 72,
73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84,
89, 90, 97, 98, 106, 118, 119, 121, 124,
125, 127, 132, 138, 140, 141, 151, 158,
171, 172, 174, 176, 177, 178, 179, 180,
181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188,
189, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 200,
202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210,
211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218,
219, 220, 222, 223, 224, 225, 227, 228,
229, 230, 232, 233, 234, 235, 236, 237,
238, 239, 240, 241, 242, 243, 259, 292
znanost, 3, 22, 30, 31, 38, 45, 49, 50, 52,
53, 54, 55, 64, 67, 68, 90, 103, 138, 140,
174, 176, 180, 208, 228, 239, 243, 248,
265

Ž

življenjski cikel znanja, 4, 14, 27, 50, 64,
66, 181

Priloga

Priloga A: Ureditev elementov nadzora izvoza blaga z dvojno rabo v EU

Z namenom predstavitve kompleksnosti sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo podajamo v prilogi pregled posameznih elementov v EU režimu nadzora izvoza blaga z dvojno rabo. Elementi so v režimu EU podobni kot v drugih sistemih nadzora izvoza v drugih državah in režimih, vendar imajo svojo strukturo in tudi drugačno sestavo elementov, a so postavljeni za doseganje enakega cilja. V nadaljevanju posebej predstavljamo seznam blaga z dvojno rabo, ki na EU ravni pomeni konsolidirano kompilacijo seznamov blaga iz mednarodnih izvoznih režimov, princip uvrščanja blaga na seznam blaga z dvojno rabo, pomen govoreče oznake blaga z dvojno rabo, vse nadzorovane aktivnosti sistema nadzora izvoza in pogoje, pod katerimi so nadzorovane, instrumente, ki jih EU uporablja, ter kriterije, po katerih odloča o izdaji dovoljenja.

Priloga A1: Seznam blaga z dvojno rabo

Katero blago, programska oprema in tehnologija je blago z dvojno rabo? To vprašanje se pogosto zastavlja tako gospodarskim subjektom in državnim organom in drugim institucijam in organizacijam, prav tako pa tudi znotraj posameznih režimov oz. integracij. Sama definicija, ki smo jo podali na začetku, določa blago z dvojno rabo le po njegovi možni uporabi, povezani z orožjem za množično uničevanje, oz. uporabi, povezani s konvencionalnim orožjem v regijah oz. namembnih državah, ki so pod vojaškim embargom, za jasnejšo predstavbo pa to ni dovolj. Gospodarski subjekti, državni uradniki in druga zainteresirana javnost potrebuje jasnejšo določitev. Sezname blaga z dvojno rabo se zato kreirajo znotraj mednarodnih izvoznih režimov Skupine jedrskih dobaviteljic (NSG), Avstralske skupine (AG), Režima kontrole raketne tehnologije (MTCR) in Wassenaarske ureditve (WA). Vsak od teh mednarodnih izvoznih režimov ima seznam, ki se nanaša na blago, programsko opremo in tehnologijo, ki se umešča na področje, ki ga režim pokriva. Najobširnejši seznam blaga z dvojno rabo pokriva Wassenaarska ureditev, ki poleg seznama blaga z dvojno rabo skrbi tudi za seznam vojaškega orožja in opreme. Sezname so narejeni

generično, tako da je posamezno blago z dvojno rabo opisano s svojimi tehničnimi karakteristikami in lastnostmi, ki jih ima, zato dopušča pod enim vnosom uvrstitev več proizvodov z lastnostmi in parametri, ki se ujemajo z določenim vnosom v seznamu.

EU seznam blaga z dvojno rabo izhaja iz seznamov blaga z dvojno rabo v mednarodnih izvoznih režimih. Malo osvežimo kreiranje in strukturo seznama v mednarodnem izvoznem režimu Wassenaarska ureditev, ki smo si ga pogledali v razdelku 4.8. Vsako leto na sedežu sekretariata Wassenaarske ureditve na Dunaju potekata spomladansko in jesensko zasedanje tehničnih strokovnjakov iz sodelujočih držav, na katerem se obravnavajo predlogi posameznih sodelujočih držav za uvrščanje novega blaga z dvojno rabo na seznam zaradi novih tehnoloških sprememb ali potreb industrije. Obravnavajo se tudi predlogi za opustitev ali omejitev nadzora za določeno blago, ki je morda že prosto dosegljivo na trgu in je zato njegov nadzor nesmiseln, ali pa za tako blago z dvojno rabo, ki je že zastarelo za uporabo v sodobnih vojaških programih. Vsakoletno dogovorjene spremembe so potrjene na decembrskem plenarnem zasedanju ter objavljene na spletni strani režima. Z njimi je posodobljen celoten seznam. Seznam zato ni enostavno sestavljen, marveč ima posebno strukturo, ki jo je potrebno znati brati. Blago z dvojno rabo je razdeljeno v več skupin, ki se uvrščajo v različne industrijske sektorje, te skupine pa so glede na svojo funkcionalnost ali oprijemljivost razdeljene na podskupine. Blago se znotraj podskupin navaja s svojimi lastnostmi, pri čemer je uporabljen princip, da je za uvrstitev določenega blaga z dvojno rabo na seznam pomembno, da ima blago eno od možnih naštetih lastnosti ali vse našteje lastnosti, odvisno od primera uvrščanja. Pri tem obstajajo tudi pojasnilne opombe ali pa tehnične opombe, ki omogočajo delno izvzetje od nadzora. Posebej so zbrane definicije pojmov, ki se pojavljajo v seznamu in so natančno določene na posebnem mestu, prav tako je navedena tudi razlaga kratic in okrajšav.³⁰¹

Podoben sistem generiranja seznamov poteka v vseh štirih mednarodnih izvoznih režimih.³⁰²

EU je pri gradnji svojega sistema nadzora nad blagom z dvojno rabo stopila korak dlje. Iz seznamov štirih mednarodnih izvoznih režimov je sestavila enoten seznam blaga z dvojno rabo.³⁰³

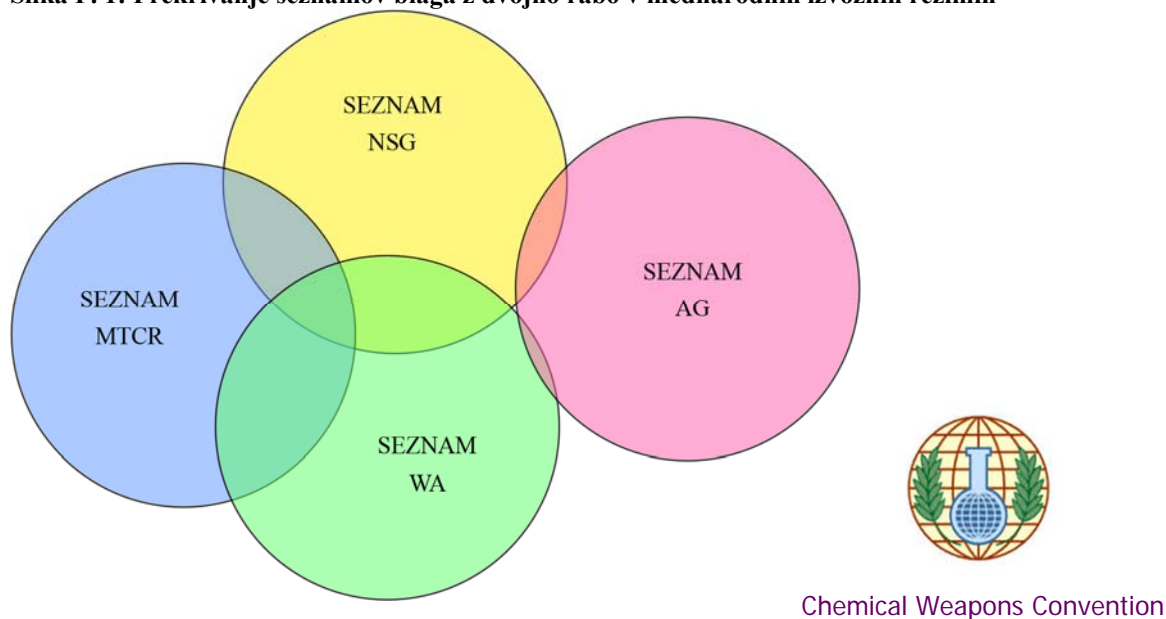
³⁰¹ Dostopno na: <http://www.wassenaar.org/controllists/index.html>

³⁰² Seznam blaga z dvojno rabo v NSG. Dostopno na: http://www.nuclearsuppliersgroup.org/images/Files/Updated_control_lists/Prague_2013/NSG_Part_2_Rev_9_c1_ean.pdf; Seznam blaga z dvojno rabo v AG. Dostopno na: http://www.australiagroup.net/en/dual_chemicals.html; Seznam blaga z dvojno rabo v MTCR. Dostopno na: <http://www.mtcr.info/english/annex.html>

Pri tem je upoštevala tudi dejstvo, da se določeno blago z dvojno rabo lahko uvršča v dva ali celo več mednarodnih izvoznih režimov, zato je bilo potrebno poskrbeti za konsolidacijo in enoličen vnos z določitvijo primarnega režima izmed vseh, ki bi pokrivali določeno blago z dvojno rabo.

Poleg seznamov mednarodnih izvoznih režimov je manjši del blaga z dvojno rabo vsebovan tudi v blagu v okviru Konvencije za kemično orožje,³⁰⁴ ki je z namenom zajetja vseh komponent, ki se lahko uporabljajo v povezavi s kemičnim orožjem zajela tudi del strupenih kemikalij in njihovih prekursorjev, ki se lahko uporabljajo tudi v miroljubne in komercialne namene, kakršna so sredstva, ki preprečujejo razmnoževanje celic, herbicidi ali insekticidi (Lundin 1991, Kuhlau 2007). Zato je EU v snovanju enotnega seznama upoštevala tudi to blago z dvojno rabo. Ker tukaj prvič vključujemo blago z dvojno rabo, ki ne izhaja neposredno iz seznamov mednarodnih izvoznih režimov za blago z dvojno rabo, naj podamo dodatno razlago.

Slika P. 1: Prekrivanje seznamov blaga z dvojno rabo v mednarodnih izvoznih režimih

Nekatere kemikalije se pojavijo tudi na seznamu vojaškega blaga in na seznamu blaga z dvojno rabo. To velja za kemikalije, vključene v Prilogi o kemikalijah konvencije o

³⁰³ Delegirana uredba Komisije (EU) št. 1382/2014 z dne 22. oktobra 2014 o spremembi Uredbe Sveta (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredovanja in tranzita blaga z dvojno rabo vsebuje trenutno veljaven seznam (november 2015). Dostopno na: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_371_R_0001&rid=17

³⁰⁴ Dostopno na: <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/>

kemičnem orožju CWC. Čeprav nekatere dejavnosti, ki se nanašajo nanje, niso prepovedane v skladu s konvencijo, se lahko postavi strožji nadzor glede na velikost tveganja, ki ga predstavlja kemična kategorija. Omenjena konvencija je prva razorožitvena mednarodna pogodba, ki določa časovni rok za uničenje kemičnega orožja, ki je bilo prvo in najpogosteje uporabljeno orožje za množično uničevanje.

Konvencija o kemičnem orožju razlikuje med kemikalijami iz Seznam 1, Seznam 2 in Seznam 3, kot tudi kemikalije, znane kot "posamezne organske kemikalije". Poleg tega, da določbe konvencije urejajo njihov uvoz in izvoz, so za te kemikalije zahtevane tudi izjave (Thakur in Haru 2007).

Kemikalije iz Seznama 1: kemično orožje

Zaradi svoje visoke toksičnosti kemikalije iz Seznama 1 predstavljajo veliko tveganje za doseganje ciljev konvencije. Te kemikalije nimajo skoraj nobene civilne aplikacije (na primer samo za zdravila in medicinske raziskave) in se nikoli ne izdelujejo industrijsko. Za kemikalije iz Seznama 1 veljajo strogi pogoji. Njihova proizvodnja, predelava, uporaba in trgovina je omejena na zelo majhne količine. Na splošno je to prepovedano.

Večina kemikalij iz Seznama 1 v konvenciji o kemičnem orožju je vključena v seznam vojaškega blaga EU v podskupino ML7 (b) in označena kot "sredstva za kemično bojevanje". Le dve kemikaliji iz Seznama 1: ricin in saksitoksin nista razvrščen kot vojaško blago, ampak sta vključeni v seznam blaga z dvojno rabo v Prilogi I uredbe z dvojno rabo, pod oznaki 1C351 d.4 in 5. Oznake blaga z dvojno rabo bomo razložili v nadaljevanju.

Kemikalije iz Seznama 2: Zelo primerne za izdelavo kemičnega orožja

Kemikalije na tem seznamu predstavljajo manjše, vendar kljub temu precejšnje tveganje za doseganje ciljev konvencije. Nekatere kemikalije, ki se pojavljajo na tem seznamu so proizvedene za komercialne namene. Veliko teh kemikalij pa predstavlja ključne prekursorje za izdelavo strupenih kemikalij iz Seznama 1. Kemikalije iz seznama 2 so blago z dvojno rabo, ki je vključeno v Prilogo I uredbe z dvojno rabo pod oznakami 1C350 in 1C450. Edina izjema je BZ, ali 3-kinuklidinil benzilat (CAS

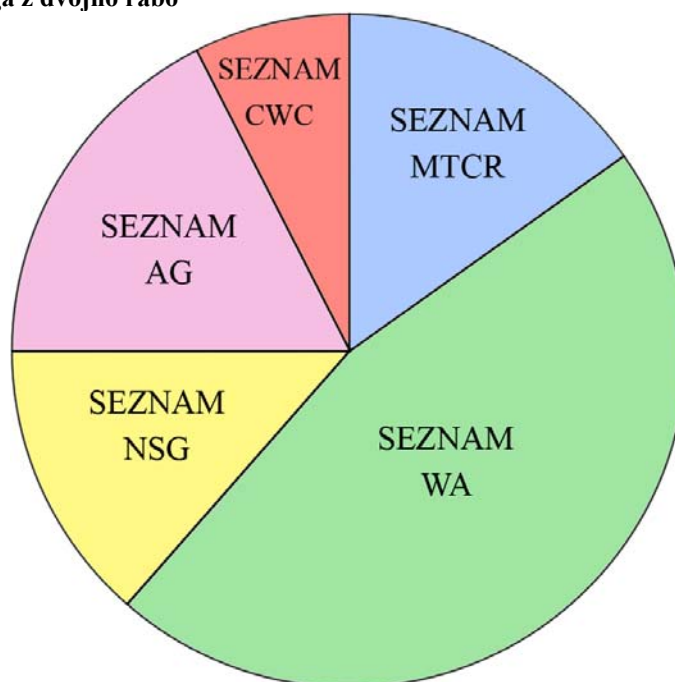
6581-06-2), ki je vključena v seznam vojaškega blaga pod postavko ML7.b 3a (sredstva za kemično bojevanje³⁰⁵).

Kemikalije iz Seznama 3: Primerne za izdelavo kemičnega orožja

Kemikalije iz Seznama 3 vsebujejo določeno tveganje za doseganje ciljev konvencije. Vendar pa se nekatere kemikalije, ki se pojavljajo na tem seznamu, uporabljajo v veliki meri v kemični industriji in imajo široko komercialno uporabo. Zato so ocenjene kot blago z dvojno rabo. Vključene so v Prilogo I v uredbo z dvojno rabo pod oznako 1C350 in C450.

V EU je bil sprejet dogovor, da bo pri konsolidaciji seznama primarni režim Wassenaarska ureditev, zato se v primeru, da se določeno blago z dvojno rabo (npr. obdelovalni stroj) uvršča hkrati pod režim Wassenaarska ureditev (WA), Režim kontrole raketne tehnologije (MTCR), režim Skupine jedrskih dobaviteljic (NSG), blago z dvojno rabo, navedeno v Konvenciji za kemično orožje (CWC), ali v režim Avstralske skupine, se v enoten EU seznam blaga z dvojno rabo zapiše le pod eno oznako, ki vsebuje referenco na režim Wassenaarska ureditev.

Slika P. 2: Konsolidiran EU seznam blaga z dvojno rabo

³⁰⁵ Kemično orožje je bilo 21. avgusta 2015 uporabljeno med ofenzivo v mestu Marea v provinci Alep v Siriji (OPCW, 2015).

S tem je bila rešena pomembna dilema uvrščanja blaga v primeru prekrivanja režimov. Ta oznaka pa je morala združevati tudi skupino, v katero se blago uvršča, in podskupino za lažje iskanje in umeščanje ter seveda neko zaporedje v seznamu, tako da je možno eksplicitno in unikatno uvrščanje blaga.

Seznam blaga z dvojno rabo je sestavljen iz 10 skupin, znotraj teh iz 5 različnih podskupin in 4 izvoznih režimov. Oznaka blaga je vedno sestavljena v obliki petmestnega zapisa, pri katerem:

- prvi znak, številka od 0 do 9, predstavlja skupino³⁰⁶ blaga,
- drugi znak oznake je velika tiskana črka iz množice {A,B,C,D,E} in predstavlja podskupino,³⁰⁷
- tretji znak oznake je številka iz množice {0,1,2,3,4} in predstavlja pripadajoči izvozni režim /konvencijo,
- četrta in peta sta rezervirana za zaporedno uvrščanje blaga v isto skupino, podskupino in režim.

Izvojni režimi so nanizani po dogovoru njihove dogovorjene primarnosti in predstavljajo tretji znak v petmestni osnovni oznaki blaga z dvojno rabo. Kot že prej omenjeno, je primarni režim Wassenaarska ureditev, kar pa ne pomeni, da se blago z oznako, ki vsebuje na tretjem mestu znak 0 uvršča izključno v režim Wassenaarska ureditev. Pri prekrivanju uvrščanja

³⁰⁶ Skupine so razdeljene v deset industrijsko zaokroženih področij:

- 0 – jedrski materiali, zmogljivosti in oprema ter razno
- 1 – posebni materiali in z njimi povezana oprema
- 2 – obdelava materialov
- 3 – elektronika
- 4 – računalniki
- 5 – telekomunikacijska in informacijska varnost
- 6 – senzorji in laserji
- 7 – navigacija in letalska elektronika
- 8 – pomorstvo
- 9 – zračna plovila in pogon

³⁰⁷ Podskupine so namenjene delitvi blaga z dvojno rabo znotraj posamezne skupine in nam dajejo jasnejšo predstavbo, ali gre pri blagu z dvojno rabo za blago ter v kakšni obliki, ali pa gre za programsko opremo ali tehnologijo. Podskupine so določene, kot sledi:

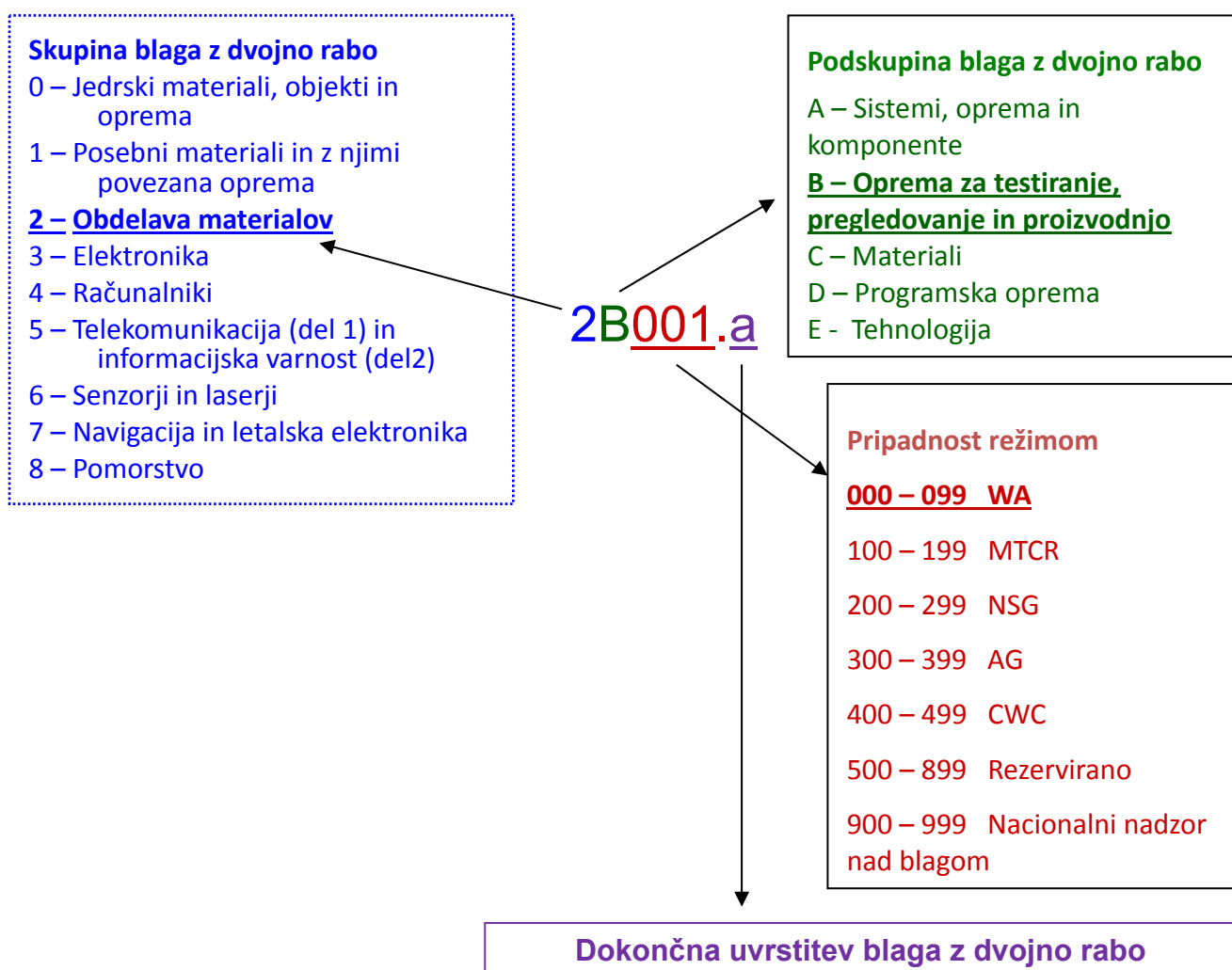
- A - oprema, sestavi in sestavni deli
- B - proizvodna in preizkusna oprema
- C - materiali
- D - programska oprema
- E- tehnologija

zaradi enakih tehničnih parametrov ali drugih lastnosti, je pod dogovorom določen primat Wassenaarske ureditve.

- 0 - Wassenaarska ureditev (WA)
- 1 – Režim kontrole raketne tehnologije (MTCR)
- 2 - Skupina jedrskih dobaviteljic (NSG)
- 3 - Avstralska skupina (AG)
- 4 - Konvencija o kemičnem orožju (CWC)

Strukturo oznake si pogledjmo še na slikovnem primeru oznake 2B001.a:

Slika P. 3: Prikaz pomena oznake blaga z dvojno rabo

Seznam blaga z dvojno rabo v letu 2014 obsega približno 1825 postavk generičnega blaga z dvojno rabo. To blago z dvojno rabo zajema približno 1000 carinskih izdelkov, vključno s

kemikalijami, kovinami in nekovinskimi mineralnimi izdelki, računalniki, elektronskimi in optičnimi izdelki, električno opremo, stroji, vozili in prevozno opremo, itd., ki so običajno uvrščeni v visokotehnološki del tega obsežnega in raznovrstnega razreda izdelkov.³⁰⁸

Zaradi kompleksnosti strukture seznama in občutljivosti posameznega blaga z dvojno rabo morajo pristojni v državah članicah industrijo naučiti branja teh seznamov ter pravilnega uvrščanja blaga.

Podjetja so pri uvrščanju v transakcijah vezana na carinsko tarifo blaga in z njo bolj seznanjena. Tu so jim v pomoč tudi korelacijske tabele Evropske komisije, ki povezujejo carinsko tarifno številko z morebitno oznako blaga iz seznama blaga z dvojno rabo. Pri tem je pomemben podatek, da je povezana carinska tarifna številka ali kombinirana nomenklatura³⁰⁹ le indikativna informacija in ne konstitutivna za določanje oznaka blaga z dvojno rabo, saj obsega mnogo širši nabor blaga, kot je blago z dvojno rabo, ki se nahaja znotraj posamezne carinske tarifne številke. Prav tako se na eno carinsko tarifo lahko nanaša več oznak blaga z dvojno rabo, ki jih mora odgovorni v podjetju preveriti glede na podane tehnične lastnosti v seznamu blaga z dvojno rabo ter ugotoviti, katera oznaka blaga z dvojno rabo ustreza njegovemu blagu.

Priloga A2: Primer uvrščanja blaga z dvojno rabo in konsolidacija znotraj EU seznama

V prejšnjem razdelku smo zapisali, da gre pri seznamu nadziranega blaga z dvojno rabo za kompleksen element sistema nadzora izvoza, ki je tudi sam kompleksen sistem. Za razumevanje kompleksnosti in potrebo po njenem obvladovanju, ki jo bomo potrebovali pri oblikovanju modela upravljanja znanja, pogledjmo konsolidacijo blaga z dvojno rabo v EU.

³⁰⁸ Pojem *razred izvoznega blaga z dvojno rabo* se nanaša na obsežen in raznovrsten razred izdelkov, ki vključuje blago z dvojno rabo. Trgovina z blagom z dvojno rabo poteka *znotraj* tega razreda izdelkov, vendar ni izenačena s trgovino tega razreda, saj velika večina blaga znotraj *razreda izvoznega blaga z dvojno rabo* ni predmet izvoznega nadzora. Meritve Skupnega raziskovalnega središča Komisije so na podlagi Eurostatove podatkovne zbirke COMEXT pokazale, da stabilna ocena *razreda izvoznega blaga z dvojno rabo* predstavlja približno 20 % skupnega izvoza EU (vključno s trgovino znotraj EU).

³⁰⁹ Uredba Sveta (EGS) št. 2658/87 o tarifni in statistični nomenklaturi ter skupni carinski tarifi (tj. kombinirani nomenklaturi (KN)). Dostopno na: [EU UL L 290/2013, z dne 31. 10. 2013](#)

Obstaja več primerov, ko se blago z dvojno rabo iz določenega industrijskega sektorja nahaja na seznamih dveh ali celo več režimov. Posebej pa si bomo pogledali primer uvrščanja določenega blaga v več režimov ter konsolidacijo v EU seznamu blaga z dvojno rabo na primeru strojev za navijanje vlaken.

Stroji za navijanje vlaken so računalniško numerično krmiljene naprave (CNC), ki uporabljajo avtomatizacijo in računalniško nadzorovano gibanje za ustvarjanje posebnih sestavnih delov pri gradnji različnih izdelkov. Običajno uporabljajo vlakna, ki so namočena v duroplastično smolo, prekajeno po postopku navijanja. Ko pride do strjevanja bodisi pri sobni temperaturi ali v sušilni peči, je odstranjen trn, ki pušča votlo strukturo. Narejene strukture se uporabljajo kot stolpi in rezervoarji, cevi in delovni kanali, podporne konstrukcije in dimniki. Oprema za navijanje vlaken uporablja več različnih osi gibanja za proizvodnjo materialov v določenem vzorcu. Vreteno ali trn premika vrtilno os, ki je povezana z drugimi dodatnimi osi. Te dodatne osi zagotavljajo prilagodljivost navijalca za ustvarjanje natančnih in kompleksnih vzorcev. Nekateri navijalci lahko celo natančno naložijo posebna vlakna, kjer je to potrebno, ter tako zagotovijo specifične lastnosti, kot so toplotna stabilnost v določenem območju. Bolj zapleteni vretenski navijalci lahko proizvajajo tudi kompleksne oblike, ne samo cilindrične, in lahko naredijo dele različnih velikosti.

Stroji za navijanje niti se uporabljajo za gradnjo različnih izdelkov, kot so letalski trup, raketna ohišja in raketne konice za vesoljska plovila. Zaradi uporabe neprekinjenih sklopov močnih karbonskih vlaken ali steklenih vlaken so lahko stroji za navijanje vlaken uporabljeni tudi za ustvarjanje drugih vojaških in obrambnih sestavin ter inženiringa, kakršne so velike lopatice, ki se uporabljajo v vetrnih turbinah.

Stroji za navijanje niti so vključeni v sezname nadziranega blaga v režimu Skupine jedrskih dobaviteljic (NSG), Režimu kontrole raketne tehnologije (MTCR) ter v režimu Wassenaarska ureditev (WA).

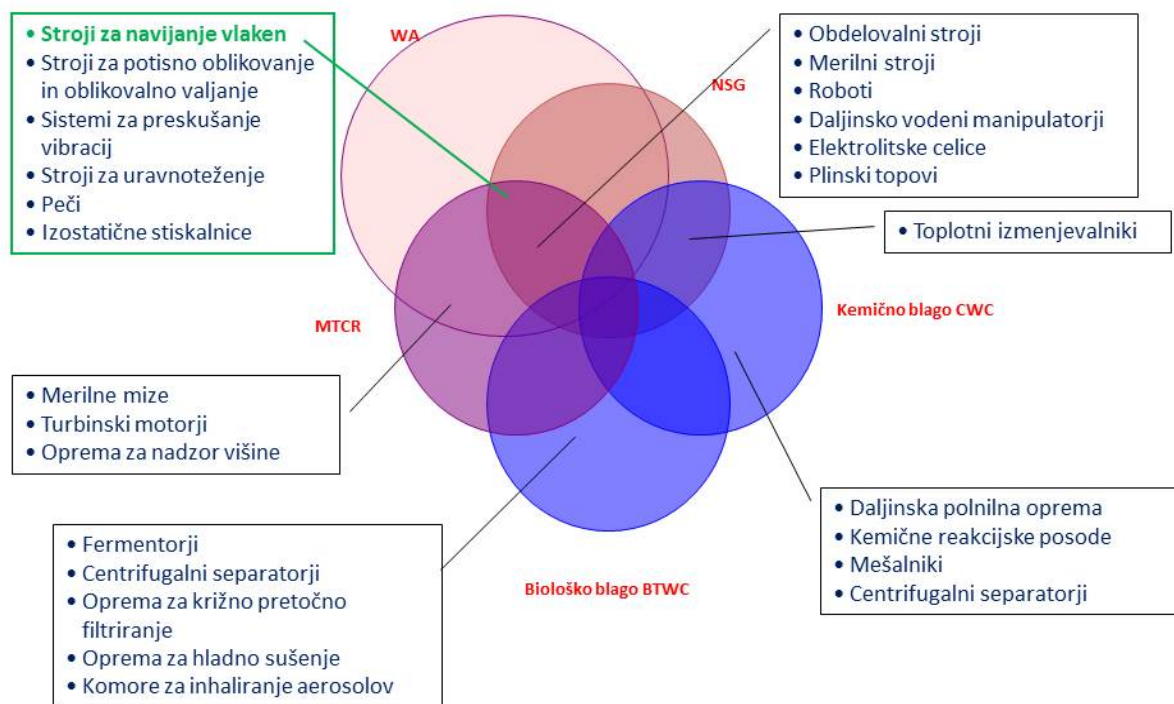
Slika P. 4: Stroj za navijanje vlaken

Vir: <http://www.trival-kompoziti.si/slo/navijanjan.htm>

Prekrivanje je grafično prikazano na spodnji sliki in označeno z zeleno barvo:

Slika P. 5: Prekrivanje nadzora nad stroji za navijanje vlaken v režimih

V okviru mednarodnega izvoznega režima Skupine jedrskih dobaviteljic (NSG) so stroji za navijanje vlaken, stroji za polaganje trakov in tkalski stroji uvrščeni v skupino 3, podskupino B in točko 4 z naslednjo oznako in opisom:

3.B.4 (stroji za navijanje vlaken)

- imajo dve ali več osi,
- so posebej oblikovani za proizvodnjo kompozitnih struktur ali laminatov iz vlaknenih ali nitastih materialov; in
- so zmožni navijanja cilindričnih rotorjev premera od 75 mm do 400 mm in dolžine 600 mm ali večje.

V okviru mednarodnega izvoznega režima Missile Technology Control Regime (MTCR) jih uvrščajo v skupino 6, podskupino B in točko 1 z naslednjo oznako :

6.B.1.a (stroji za navijanje vlaken)

- Tri ali več osi

6.B.1.b (stroji za polaganje trakov)

- Dve ali več osi

6.B.1.c (večsmerni, večdimenzionalni tkalski ali prepletni stroji)

V mednarodnem izvoznem režimu Wassenaarska ureditev pa so stroji za navijanje vlaken uvrščeni v skupino 1 in podskupino B in točko 001:

1.B.1 (vnosi v WA 1.B.1 se ujemajo z vnosi v MTCR 6.B.1)

Konsolidacija: V EU seznamu blaga z dvojno rabo so na podlagi dogovora za ureditev konsolidiranega seznama stroji za navijanje vlaken uvrščeni v skupino 1 in podskupino B, saj seznam gradi na primarnosti uvrščanja režima Wassenaar Arrangement ter zato najprej navede stroje pod nadaljevanjem oznake 001, ki s prvim znakom 0 pove bralcu, da navedba izvira iz režima Wassenaar Arrangement. V nadaljevanju so stroji navedeni še pod nadaljevanjem oznake 1.B. 101, ki ponuja opis strojev za navijanje vlaken iz režima Missile Technology Control Regime. Pomembno je, da vemo, da so to stroji za navijanje vlaken, ki jih opis pod delom oznake 001 ne pokriva, pa so vseeno pod nadzorom. Nazadnje so stroji za navijanje vlaken navedeni tudi pod delom oznake 201, ki predstavlja stroje za navijanje, ki jih pokriva režim Nuclear Suppliers Group. Vsi ti vnosi pa so še nadalje razčlenjeni na podlagi

posameznih ali skupnih lastnosti, ki jih posamezni stroji imajo, zato da je možna točno določena in enolična uvrstitev posameznega blaga z dvojno rabo. Poglejmo si to nazorno na samem opisu blaga z dvojno rabo iz Priloge I Uredbe 428/2009/ES:

1B001 Oprema za proizvodnjo vlaken, prepregov, pred oblik ali "kompozitov", naštetih v točki 1A002 ali 1C010, in posebej izdelani sestavni deli in pribor zanje, kakor so:

Opomba: GLEJ TUDI TOČKI 1B101 IN 1B201.

(a) stroji za navijanje niti, katerih gibi pozicioniranja, ovijanja in navijanja so koordinirani in programirani v treh ali več oseh in ki so posebej izdelani za proizvodnjo "kompozitnih" struktur ali laminatov iz "vlaknenih ali nitastih materialov";

(b) stroji za polaganje trakov ali nameščanje preje, katerih gibi pozicioniranja ali polaganja trakov, preje ali listov so koordinirani in programirani v dveh ali več oseh in ki so posebej izdelani za proizvodnjo "kompozitnih" struktur letalskih okvirjev ali 'projektilov';

Opomba: V smislu točke 1B001.b pomeni pojem 'projektil' kompletni raketni sistem in zrakoplovni sistem brez posadke.

(c) mnogosmerni, mnogodimenzionalni tkalski ali prepletalni stroji, vključno z opremo za adaptacijo ali modifikacijo za tkanje, prepletanje ali vpletanje vlaken pri proizvodnji "kompozitnih" struktur;

Tehnična opomba:

Za namene 1B001(c) je pletenje vključeno v tehniko prepletanja.

Opomba: Predmet nadzora v točki 1B001(c) niso tekstilni stroji, ki niso prirejani za zgoraj opisano končno uporabo.

(d) oprema, posebej izdelana ali prirejena za proizvodnjo ojačanih vlaken:

— oprema za spremembo polimernih vlaken (kakor so poliakrilnitrilna, rejonska, smolna ali polikarbosilanska) v ogljikova ali silicij karbidna vlakna, vključno s posebnimi napravami za usmerjanje vlaken med toplotno obdelavo;

— oprema za nanašanje elementov ali spojin s kemičnim napaarjevanjem na ogrete nitaste podlage za proizvodnjo silicij karbidnih vlaken;

— oprema za mokro izpredanje keramike, odporne proti visokim temperaturam (npr. aluminijevega oksida);

—. oprema za spreminjanje pred oblik vlaken z vsebnostjo aluminija s toplotno obdelavo v vlakna aluminijevega oksida;

(e) oprema za izdelavo prepregov iz točke 1C010(e) po termoplastičnem postopku;

(f) oprema za nemoteno nadziranje, posebej izdelana

Zgornji opis v tem primeru zajema vse blago z dvojno rabo iz tega segmenta, ki se uvršča v Wassenaarski režim, hkrati pa tudi tistega iz ostalih mednarodno izvoznih režimov, ki imajo natančno enake lastnosti, ki so navedene v zgornjem opisu. Ker pa mora enotni seznam zajeti ves nadzor, se nato nadaljuje tudi opis blaga z dvojno rabo iz drugih režimov, ki imajo različne lastnosti od zgoraj navedenih ter so ravno tako nadzorovane. Tudi tu si v primeru prekrivanja enakih lastnosti zaporedje režimov sledi po dogovoru njihove primarnosti:

1B101 Oprema, ki ni zajeta v točki 1B001, za "proizvodnjo" strukturnih kompozitov; in posebej zanje izdelanih sestavnih delov in pribora:

GLEJ TUDI TOČKO 1B201.

Sestavni deli in pribor iz točke 1B101 vključujejo kalupe, stružnice, matrice, utrjevalce in orodje za stiskanje, vulkanizacijo, vlivanje, sintranje ali lepljenje kompozitnih struktur, laminatov in njihovih izdelkov.

(a) stroji za navijanje niti ali stroji za nameščanje vlaken, katerih gibi pozicioniranja, ovijanja in navijanja so koordinirani in programirani v treh ali več oseh in ki so posebej izdelani za proizvodnjo kompozitnih struktur ali laminatov iz vlaknenih ali nitastih materialov, in nadzor koordiniranja in programiranja;

(b) stroji za polaganje trakov, katerih gibi pozicioniranja in polaganja trakov in listov so koordinirani in programirani v dveh ali več oseh in ki so posebej izdelani za proizvodnjo kompozitnih struktur letalskih okvirjev in "projektilov";

(c) oprema, izdelana ali prirejena za "proizvodnjo" "vlaknenih ali nitastih materialov":

oprema za spreminjanje polimernih vlaken (kakor npr. poliakrilonitrilnih, rejonskih ali polikarbosilanskih), vključno s posebnimi napravami za usmerjanje vlaken med toplotno obdelavo;

oprema za nanašanje elementov ali spojin s kemičnim napanjevanjem na ogrete nitaste podlage;

oprema za mokro izpredanje keramike, odporne proti visokim temperaturam (npr. aluminijevega oksida);

(d) oprema, izdelana ali prirejena za posebno površinsko obdelavo ali za proizvodnjo prepregov iz točke 9C110.

Opomba: Oprema iz točke 1B101.d vključuje naprave za zvijanje, polaganje, prevlekanje in šablone za izrezovanje oblik.

V zgornjem razdelku so dodatno zajeti stroji za navijanje iz mednarodnega izvoznega Režima kontrole raketne tehnologije (MTCR), kar pomeni, da so specifični prav za možno uporabo pri proizvodnji raketnih nosilnih sistemov za orožje za množično uničevanje. V nadaljevanju pa obstajajo tudi stroji za navijanje niti, ki so lahko uporabljeni v jedrskih programih širjenja orožja za množično uničevanje poleg svoje civilne uporabe in jih zato nadzira mednarodni izvozni režim Nuclear Suppliers Group. Ker pa v dosedanjih navedbah nekateri še niso vključeni, se seznam strojev za navijanje niti še nadaljuje:

1B201 Stroji za navijanje niti, razen tistih iz 1B001 ali 1B101, in oprema zanje:

(a) stroji za navijanje niti, ki imajo vse naslednje značilnosti:

njihovi gibi pozicioniranja, ovijanja in navijanja so koordinirani in programirani v dveh ali več oseh;

posebej so izdelani za proizvodnjo kompozitnih struktur ali laminatov iz "vlaknenih ali nitastih materialov"; in

primerni so za navijanje valjastih rotorjev s premerom od 75 do 400 mm in dolžine 600 mm ali več;

(b) naprave za koordiniranje in programiranje strojev za navijanje niti iz točke 1B201(a);

(c) precizni pomožni oporni elementi za stroje za navijanje niti iz točke 1B201(a)

39

Navedeni primer nam pokaže, da je uvrščanje v sezname nadziranega blaga z dvojno rabo in iskanje pravilne uvrstitve za blago, programsko opremo in tehnologijo daleč od preprostosti. Gre za zelo kompleksno in zahtevno aktivnost, ki se jo morajo naučiti ne le uradniki, ki izvajajo nadzor, pač pa tudi gospodarski subjekti, ki želijo blago z dvojno rabo izvažati ali kako drugače z njim trgovati izven nacionalnih meja.

EU tako pripravi enoten seznam blaga z dvojno rabo, ki ga ureja Evropska komisija s pomočjo tehnične podpore Velike Britanije³¹⁰ na podlagi nadziranega blaga z dvojno rabo iz režimov in relevantnih konvencij, kar olajša delo izvozniku. EU ga uvrsti v okvir Uredbe 428/2009/ES kot Prilogo I, ki jo na podlagi sprememb seznamov v režimih zapovrstjo postopoma spreminja. Ker pa je potreben zakonodajni postopek za njeno spremembo s pomočjo sprejetja nove uredbe, EU konsolidiran seznam blaga z dvojno rabo časovno zaostaja za sprejetimi spremembami v mednarodnih izvoznih režimih. Do konca leta 2014 je v EU veljal seznam blaga z dvojno rabo, ki je bil sprejet z Uredbo Sveta 388/2012/EU in zajema spremembe, ki so bile narejene v režimih do konca leta 2010. Redni zakonodajni postopek je po Lizbonski pogodbi v svoje procedure zajel tudi Evropski parlament, kar je bistveno podaljšalo postopek sprejetja. V namen izboljšanja časovne razlike med veljavnimi seznammi mednarodnih izvoznih režimov in veljavnim EU seznamom blaga z dvojno rabo je Evropska komisija predlagala uredbo, s katero delegira določene pristojnosti na Komisijo in se tako izogne rednemu zakonodajnemu postopku. Uredba je bila usklajena in sprejeta ter junija 2014 objavljena v uradnem listu EU.³¹¹ Konec leta 2014 je bil na ta način prenovljen EU seznam blaga z dvojno rabo na podlagi novih pristojnosti Evropske komisije.³¹² Ta uveljavljeni pristop je prvi korak k bolj odzivnemu ter prilagodljivemu sistemu nadzora v EU.

Priloga A3: Blago z dvojno rabo, ki ni na seznamu

Definicija blaga z dvojno rabo ne zajema le blaga, ki je na seznamih mednarodnih izvoznih režimov oz. na EU seznamu blaga z dvojno rabo. Blago z dvojno rabo je lahko tudi blago, ki se ne nahaja na seznamu, če so izpolnjeni določeni pogoji. Takrat obstaja možnost, da je tako blago potrebno nadzorovati z enakimi ukrepi kot velja za blago z dvojno rabo na seznamu. Ta možnost se imenuje vseobsegajoči nadzor oz. z originalnim izrazom »catch all« nadzor,³¹³ ki je mednarodno sprejet.

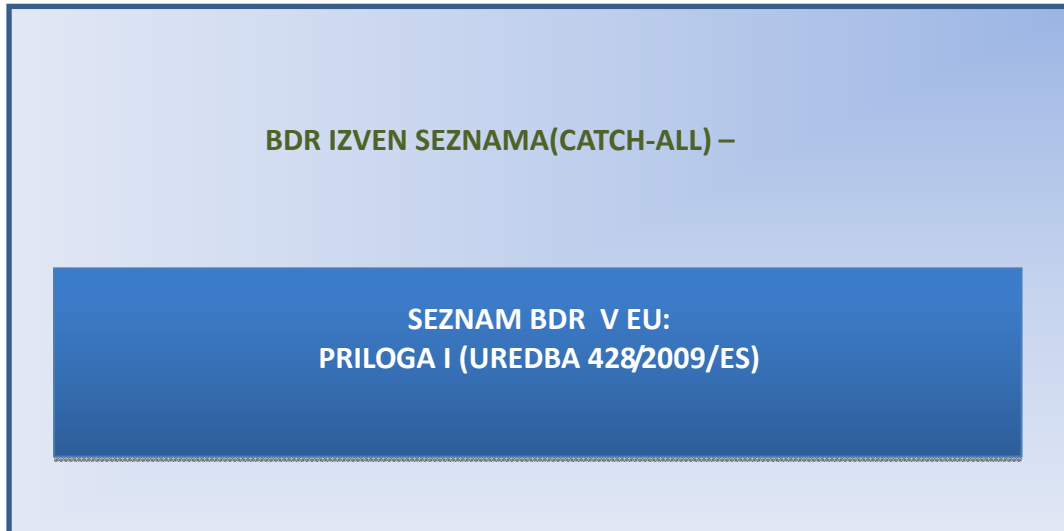
³¹⁰ Pri konsolidaciji seznama je potrebno vključiti strokovnjake s tega področja, ki imajo tudi zgodovinsko poznavanje seznamov blaga z dvojno rabo. Ker je ekipa Komisije velikokrat žrtev rotacije in vključevanja novih ljudi iz različnih držav članic, Komisija sama nima dovolj dobrih strokovnjakov za konsolidacijo. Že vrsto let ji pri predlogu konsolidiranega seznama blaga z dvojno rabo pomagajo strokovnjaki iz Velike Britanije, Bureau of Industry and Security (BIS), ki jih vodi Gary Barter – op. 2015.

³¹¹ Uredba (EU) št. 599/2014 z dne 12. junija 2014

³¹² Delegirana Uredba komisije št. 1382/2014/EU z dne 22. oktobra 2014

³¹³ V industriji obstaja veliko blaga, ki tehnično ne dosega parametrov za uvrščanje v seznam (npr. splošna testna oprema, nekatera strojna orodja, nekatera jekla, vseprisotne elektronske komponente), vendar lahko kljub

Slika P. 6: Blago z dvojno rabo, ki se ne uvršča na seznam (catch-all)

Da bi kasneje lahko spremljali le princip »catch-all« orodja, si pogledjmo pogoje v dobesednem zapisu uporabe »catch-all« nadzora pri izvozu blaga z dvojno rabo. EU te pogoje najenostavneje prikazuje in utemeljuje kar z določbo 4. člena EU uredbe za blago z dvojno rabo:³¹⁴

(1) Dovoljenje je potrebno za izvoz blaga z dvojno rabo, ki ni navedeno v Prilogi I, če so pristojni organi države članice, v kateri ima izvoznik svoj sedež, obvestili izvoznika, da je ali bi lahko bilo to blago kot celota ali po delih namenjeno za uporabo v zvezi z razvojem, proizvodnjo, rokovanjem, upravljanjem, vzdrževanjem, skladiščenjem, odkrivanjem, identifikacijo ali širjenjem kemičnega, biološkega ali jedrskega orožja ali drugih eksplozivnih jedrskih naprav ali z razvojem, proizvodnjo, vzdrževanjem ali skladiščenjem izstrelkov, sposobnih nositi takšno orožje.

(2) Dovoljenje je potrebno tudi za izvoz blaga z dvojno rabo, ki ni navedeno v Prilogi I, če ima država nakupa oziroma namembna država embargo na orožje, uveden s skupnim stališčem ali skupnim ukrepom, ki ga sprejme Svet EU, ali s sklepom Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), ali embargo na orožje, ki je uveden z zavezujočo resolucijo Varnostnega sveta Združenih narodov, in če so organi

temu pripomorejo k razvoju orožja za množično uničevanje ali raketnih sistemov. Velikokrat je to primer pri start-up programih v kritičnih državah. Več na: <http://www.state.gov/strategictrade/practices/c43179.htm>

³¹⁴ Uredba Sveta (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredovanja in tranzita blaga z dvojno rabo (EU L 134 dne 29.5.2009)

iz odstavka (1) obvestili izvoznika, da so ali bi lahko bili ti izdelki kot celota ali po delih namenjeni za končno vojaško uporabo. Za namene tega odstavka, „vojaška uporaba“ pomeni:

(a) vključitev v vojaške izdelke s seznama vojaškega blaga držav članic;

(b) uporabo proizvodnih, testnih ali analiznih naprav in njihovih delov za razvoj, proizvodnjo ali vzdrževanje vojaških izdelkov s prej omenjenega seznama;

(c) uporabo kakršnih koli nedokončanih izdelkov v obratu za proizvodnjo vojaških izdelkov, navedenih v prej omenjenem seznamu.

(3) Dovoljenje je potrebno tudi za izvoz blaga z dvojno rabo, ki ni navedeno v Prilogi I, če so organi iz odstavka (1) obvestili izvoznika, da je ali bi lahko bilo to blago kot celota ali po delih namenjeno za uporabo za dele ali sestavine vojaških izdelkov, navedenih v nacionalnem seznamu vojaškega blaga, ki so bili izvoženi iz ozemlja te države članice brez dovoljenja ali je bilo kršeno dovoljenje, predpisano z nacionalno zakonodajo te države članice.

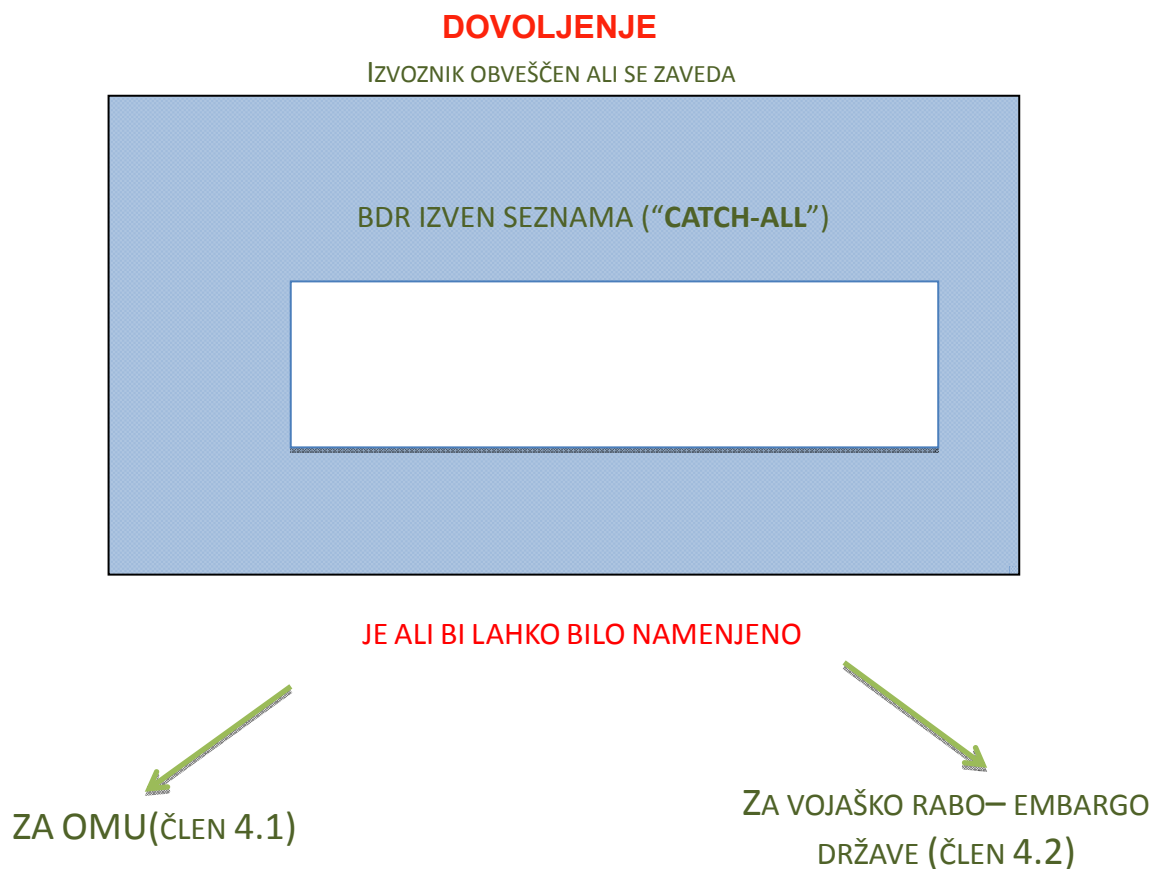
(4) Če je izvozniku znano, da je blago z dvojno rabo, ki ga namerava izvoziti in ki ni navedeno v Prilogi I, kot celota ali po delih namenjeno za katero koli uporabo iz odstavkov (1), (2) in (3), mora o tem obvestiti organe iz odstavka 1, ki bodo odločili, ali je za tak izvoz potrebno dovoljenje.

(5) Države članice lahko sprejmejo ali obdržijo svoje predpise, ki zahtevajo dovoljenje za izvoz blaga z dvojno rabo, ki ni navedeno v Prilogi I, če ima izvoznik razloge za sum, da je ali bi lahko bilo to blago kot celota ali po delih namenjeno za katero koli uporabo iz odstavka (1).

Nadzor blaga s pomočjo instrumenta »catch all« si pogledjmo tudi shematično na sliki P.7:

Zgornje določbe nam jasno povedo, da so »catch- all« kontrole instrument, ki je namenjen nadzoru nad končno uporabo blaga, ne glede na to, da blago mednarodno ni dogovorjeno kot blago z dvojno rabo, ki se vključi na seznam. Tako blago z dvojno rabo je po navadi blago, programska oprema ali tehnologija, ki je sorodna blagu z dvojno rabo, ki je na seznamu, pa ima morda nekatere lastnosti ali tehnične parametre tik pod navedenimi v seznamu ali tik nad navedenimi v seznamu.

Slika P. 7: Nadzor blaga z dvojno rabo, ki ni na seznamu

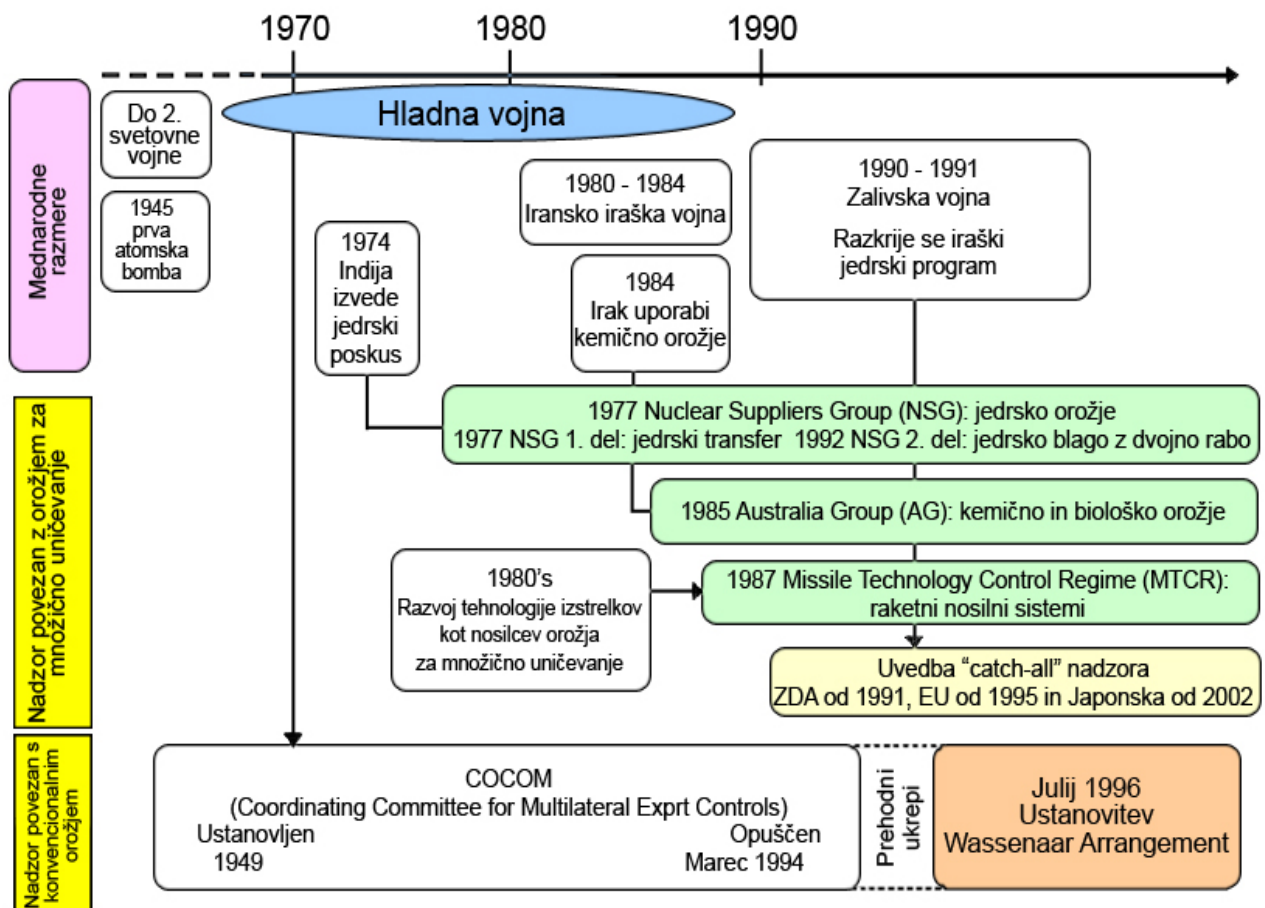
Lahko pa se blago uporablja v neposredni povezavi z nekim projektom širjenja orožja za množično uničevanje na neki lokaciji ali pri nekem končnem uporabniku, za katerega obstajajo obveščevalne ali druge informacije. Zaradi svoje namenjene končne uporabe, o kateri imajo informacijo pristojni državni organi ali pa izvozniki sami, pa je nadzor nad njim potreben, saj bi blago lahko prispevalo k neželeni uporabi in širjenju orožja.

V petem odstavku 4. člena o vsobsegajočem nadzoru pa opazimo, da EU daje možnost fleksibilnosti posameznim državam pri izvajanju nadzora. Ta možnost predstavlja uvajanje dodatnega nadzora na podlagi države članice, ki lahko za uvedbo nadzora nad določenim blagom kot osnovo uporabi le sum izvoznika, da gre za blago, ki je namenjeno v neželen namen. Ta določba predstavlja posebnost EU sistema nadzora in je posledica različnih pristopov k uporabi tega instrumenta med državami članicami (Michel 2014). Podobna fleksibilnost za države članice je omogočena tudi pri drugih nadzorovalnih aktivnostih, ki so navedene kasneje.

»Catch all« kontrole so dodatni nadzorni instrument in so se pojavile konec devetdesetih let, ko je sistem nadzora izvoza blaga z dvojno rabo potekal že v treh mednarodnih izvoznih režimih in se CoCom še ni preoblikoval v Wassenaar Arrangement. Istočasno so tak nadzor uvedli tudi v ZDA.

Na spodnji sliki vidimo umestitev nadzora po principu »catch all« na časovnici nastanka mednarodnih izvoznih režimov. Nastanek sovpada z že nastalimi režimi NSG, MTCR in AG in pred ustanovitvijo mednarodnega izvoznega režima WA.

Slika P. 8: Umestitev catch-all nadzora na časovnici nastanka režimov, v EU, ZDA in na Japonskem

Že pri določitvi blaga z dvojno rabo tako zaidemo na področje, ki ni izrazito transparentno in jasno začrtano. To je izrazito drugače od področja orožja in vojaške opreme, kjer je uvrščanje na sezname orožja in vojaške opreme nedvoumno in transparentno. Zato je že identifikacija

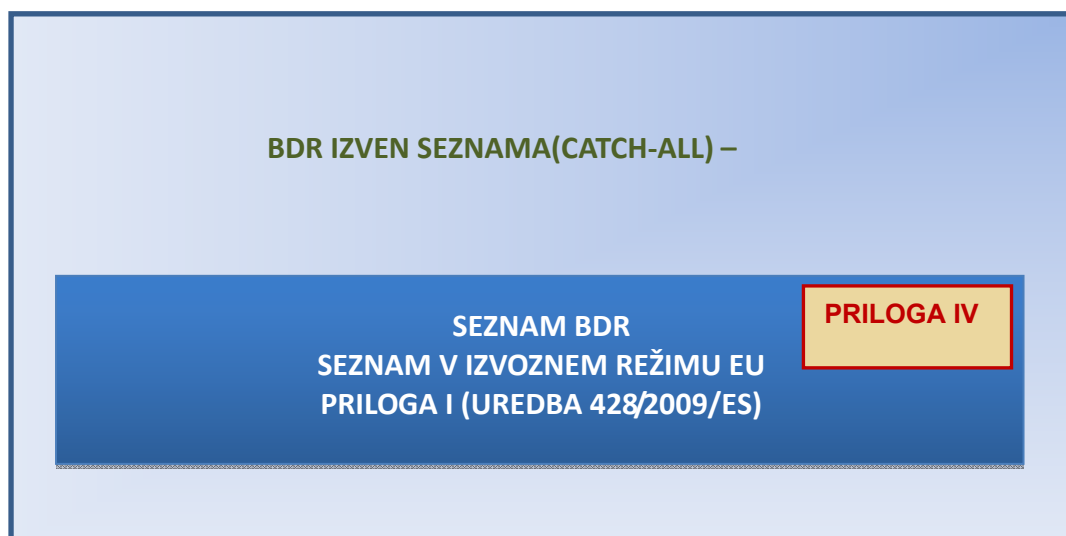
blaga z dvojno rabo velikokrat zapleten postopek, ki povečuje kompleksnost sistema nadzora izvoza blaga z dvojno rabo.

Priloga A4: Druge nadzorovane aktivnosti

EU nadzira izvoz, prenos znotraj EU, posredniške storitve in tranzit blaga z dvojno rabo na podlagi Uredbe 428/2009/EU, hkrati pa nadzira tudi zagotavljanje tehnične pomoči za blago z dvojno rabo. Nadzor nad tehnično pomočjo je EU sprejela s Skupnim ukrepom Sveta z dne 22. junija 2000 za nadzor tehnične pomoči v zvezi z nekaterimi vrstami vojaške uporabe. Vse nadzorovane aktivnosti so predhodno ustrezno definirane, prav tako njihovi izvajalci. Za vsak izvoz blaga z dvojno rabo iz seznama v Prilogi I uredbe 428/2009/ES je potrebno dovoljenje pristojnega organa.

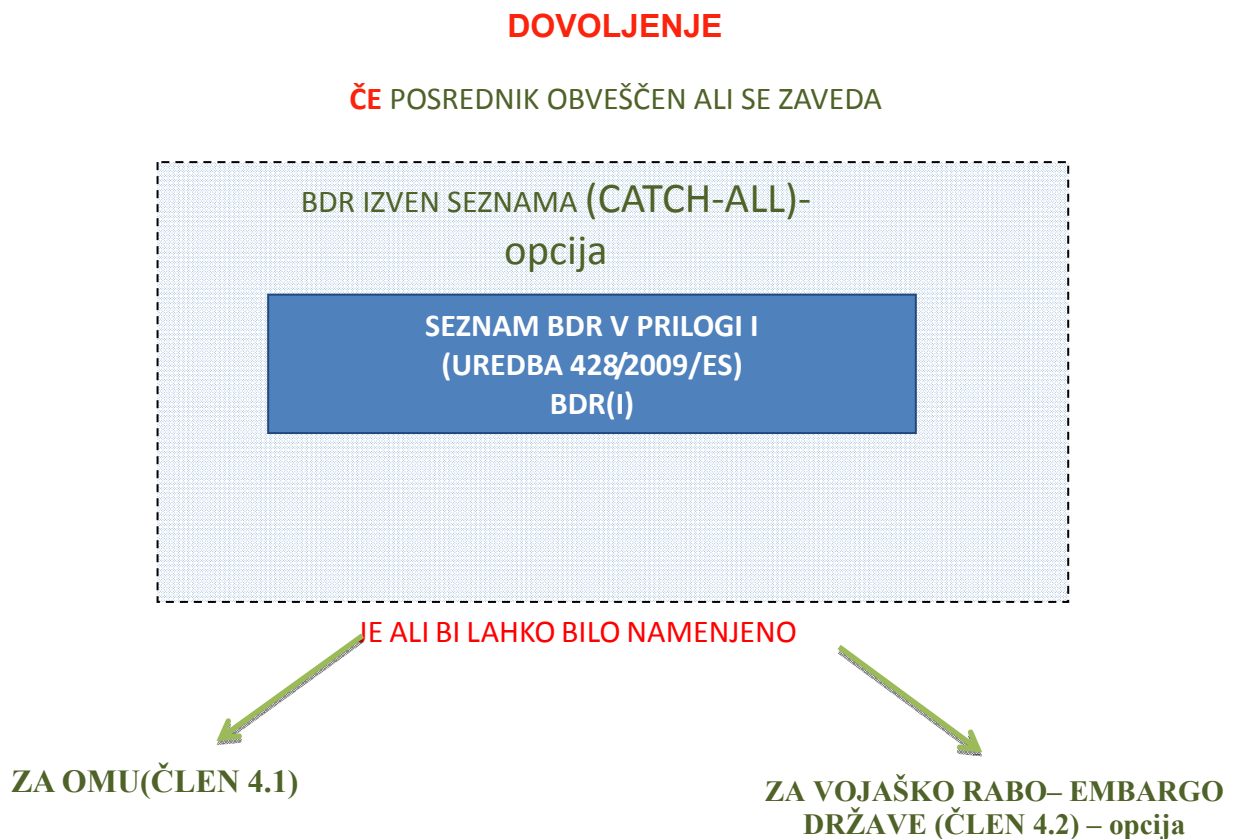
Poleg nadzora izvoza EU določa tudi nadzor prenosa. Posebnost EU je, da je pri prenosu med državami članicami nadzorovan tudi manjši seznam blaga z dvojno rabo. Gre za t.i. občutljivo blago ter tudi blago, ki sodi med jedrske materiale, ki zahtevajo spremljanje svojega nahajanja. To blago z dvojno rabo se nahaja na posebnem seznamu v Prilogi IV Uredbe 428/2009/ES in je v resnici podmnožica blaga z dvojno rabo iz seznama v Prilogi I uredbe 428/2009/ES, ki smo ga sedaj predstavili.

Slika P. 9: Priloga IV kot podmnožica Priloge I - blago z dvojno rabo, ki je nadzirano pri prenosu v EU

Na podlagi Resolucije 1540 o neširjenju orožja za množično uničevanje, ki je zahtevala, da države sprejmejo ukrepe, da preprečijo tudi posredniške storitve in tranzit blaga z dvojno rabo, ki bi lahko prispevalo k širjenju orožja za množično uničevanje, EU zakonodaja po prenovi iz leta 2009 zajema tudi nadzor nad tema dvema aktivnostma (Ahlström 2007; Wetter 2009). Obveznosti iz resolucije so normativne in so podobne določbam iz primerljivih normativnih pogodb (Wood 2006; Polak, Jager in Zidar 2013). EU tako nadzira tudi posredniške storitve za blago z dvojno rabo, pri čemer pa se je odločila za omejitvev in uporabila »catch-all« princip nadzora. Posredniške storitve se nadzira le, če obstaja informacija, da bo blago z dvojno rabo, ki se sicer nahaja na seznamu v Prilogi I Uredbe 428/2009/ES, lahko uporabljeno za orožje za množično uničevanje. To informacijo ima lahko pristojni organ, ki izdaja dovoljenje (ne glede na to, da jo je verjetno pridobil s strani obveščevalnih organov), lahko pa jo ima posrednik sam in njegova obveza je, da obvesti pristojni organ, ki nato odloči, ali posrednik potrebuje dovoljenje za to konkretno aktivnost.

Slika P. 10 : Shema nadzora nad posredniškimi storitvami za blago z dvojno rabo v EU

Pri nadzoru posredniških storitev EU ponuja državam članicam dodatne možnosti nadzora. Na podlagi nacionalne odločitve se lahko odločijo, da nadzor posredniških storitev razširijo na širši obseg blaga, se pravi tudi na blago z dvojno rabo, ki ni navedeno v Prilogi I uredbe 428/2009/ES in / ali na nadzor blaga z dvojno rabo, ki je namenjeno za širjenje konvencionalnega orožja v namembnih državah pod vojaškim embargom.

Prav tako lahko države članice razširijo nadzor posredniških storitev v primeru, da obstaja le sum o taki uporabi navedenega blaga. V prvem primeru gre za fleksibilnost pri povečanem obsegu blaga z dvojno rabo, ki ga pri posredniških storitvah nadzoruje posamezna država članica, v drugem primeru pa se nadzor širi izven določb Resolucije 1540 na blago z dvojno rabo, ki se uporablja v povezavi s konvencionalnim orožjem v državah, ki so pod vojaškim embargom.

Ta fleksibilnost, ki je podana z dodatnimi možnostmi za države članice na nacionalni ravni, daje EU sistemu nadzora unikatnost. Čeprav Evropska komisija opozarja, da različne odločitve na nacionalnem nivoju glede nadzora ustvarjajo tudi neenake konkurenčne možnosti med državami članicami, je to nujno potrebno v zvezi osemindvajsetih držav, ki imajo svoje ekonomske in varnostne interese poleg skupnih trgovinskih in varnostnih interesov. To pa nam daje tudi podlago o kasnejšem razmisleku o fleksibilnosti modela sistema nadzora.

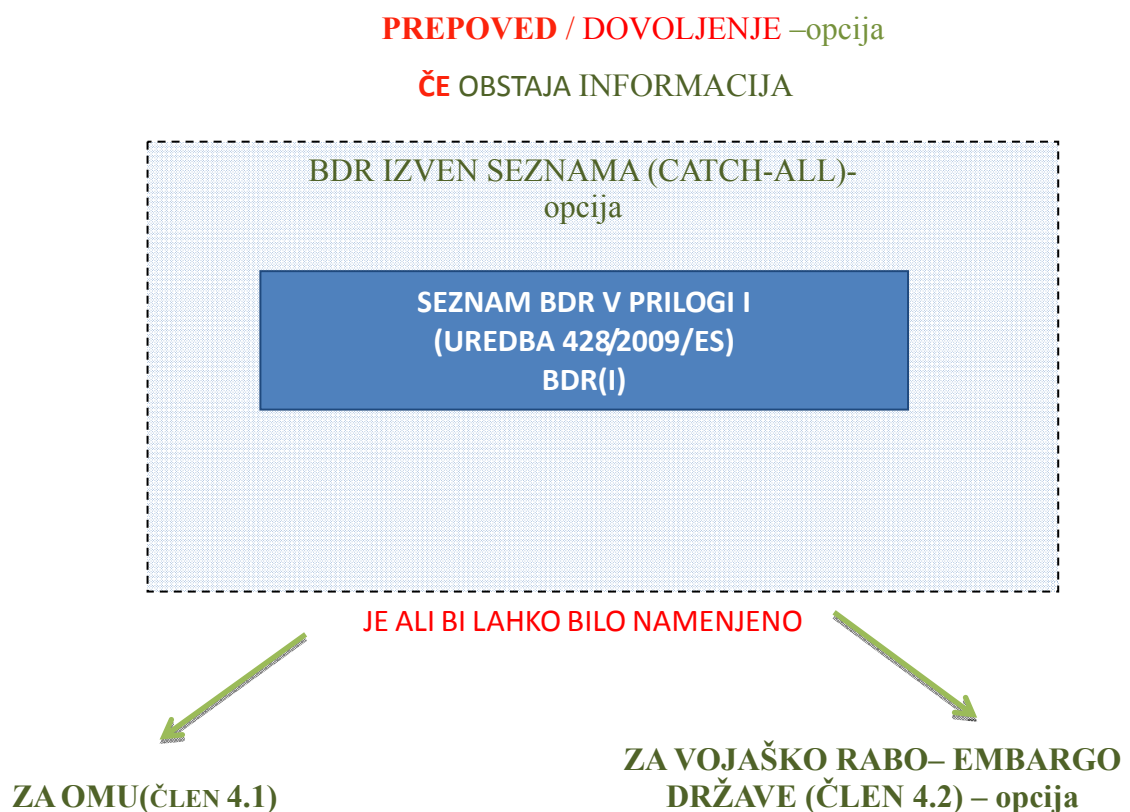
Tudi nadzor tranzita je na EU ravni urejen nekoliko drugače kot izvoz. Na podlagi Resolucije 1540 je zahtevan nadzor tranzita blaga, ki prispeva k širjenju orožja za množično uničevanje oz. jedrskega, kemičnega ali biološkega orožja in nosilcev za njihovo uporabo (Wetter 2009). EU je uredila nadzor tranzita v uredbi 428/2009/ES kot obvezno prepoved tranzita tistega blaga z dvojno rabo iz seznama v Prilogi I Uredbe 428/2009/ES, za katerega obstaja informacija, da je ali bi lahko bilo namenjeno za orožje za množično uničevanje. Tu je torej ključna informacija o nameravani uporabi blaga z dvojno rabo, ki je navadno pridobljena s strani obveščevalnih organov ali drugih organov nadzora.

Podobno kot pri posredniških storitvah je tudi tu nadzor fleksibilno urejen. EU je omogočila državam članicam dodaten nadzor, ki se lahko razširi na vse blago z dvojno rabo, ki je ali bi lahko bilo namenjeno za orožje za množično uničevanje, torej tudi na blago z dvojno rabo, ki ni na seznamu. Druga možna širitev nadzora tranzita pa se nanaša na njegovo možno uporabo za vojaške namene v povezavi s konvencionalnim orožjem v namembnih državah pod

vojaškimi embargom. Ta širitev je možna tudi za oba obsega hkrati, za blago iz seznama v prilogi I ter za blago z dvojno rabo, ki ni na seznamu, ali le za enega (Micara 2012). Dodatna fleksibilna možnost sistema je podana s tem, da je EU dovolila državam članicam po potrebi uvesti obveznost dovoljenja za tak tranzit. S tem je zadovoljila želje nekaterih držav članic, da bi si pred možno odločitvijo o prepovedi tranzita pridobile nekaj časa za podrobnejše preverjanje pošiljke in prejetih informacij v postopku od prejete vloge do izdaje ali zavrnitve dovoljenja. Vse to je povzročilo, da so države članice te možnosti različno izrabile in se po sistemu nadzora izvoza med seboj razlikujejo. Če pomislimo, da določeno blago z dvojno rabo potuje skozi EU in pri tem prečka nekaj držav članic, se lahko zgodi, da naleti na različno obravnavo.³¹⁵

V nadaljevanju je prikazana shema nadzora tranzita blaga z dvojno rabo.

Slika P. 11: Shema nadzora nad tranzitom blaga z dvojno rabo v EU

³¹⁵ Evropska komisija spremlja nacionalno izbiro fleksibilnih opcij pri ureditvi nadzora tranzita in jo periodično objavlja v Uradnem listu EU, seriji C. Zadnja ureditev je na voljo v UL C51/8. Dostopno na: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/march/tradoc_149187.pdf

Nadzor tranzita zajema tudi fleksibilne opcije širitve obsega nadzora na blago z dvojno rabo, ki ni na seznamu, ter na njegovo uporabo v vojaške namene povezane s konvencionalnim orožjem in opremo v državah, za katere velja vojaški embargo.

Nadzor tehnične pomoči za blago z dvojno rabo ni našel mesta v Uredbi 428/2009/ES, saj se ta ne uporablja za opravljanje storitev ali prenos tehnologije, če to vključuje prehod oseb prek državne meje.³¹⁶

Priloga A5: Instrumenti nadzora – dovoljenja in prepovedi

EU se zaveda, da vse blago z dvojno rabo ni enako občutljivo glede svoje uporabe v vojaške namene. Prav tako se zaveda, da je uporaba enakega blaga z dvojno rabo pri različnih končnih uporabnikih lahko različna in različno tvegana (Wetter 2009). Čeprav uporablja EU za instrumente nadzora dovoljenja in prepoved, kadar gre za tranzit blaga z dvojno rabo, želi te instrumente uporabiti tako, da omogočajo zakonito trgovanje s tem največkrat visoko tehnološkim blagom povsod, kjer je zakonito trgovanje zelo verjetno. Zato je EU določila, da se za namen nadzora izvoza uporablja tri tipe dovoljenj: individualno, globalno in splošno dovoljenje (Michel in drugi 2014).

Za olajšanje trgovine za manj občutljivo blago z dvojno rabo in za nekatere manj občutljive namembne države je EU z zakonodajo že sama izdala splošna izvozna dovoljenja Unije.

V splošnem izvoznem dovoljenju Unije EU001 je identificirala sedem namembnih držav, ki imajo vzpostavljen dober sistem nadzora izvoza in za katere se je Unija odločila, da jim dovoljuje izvoz skoraj vsega blaga z dvojno rabo s seznama v Prilogi I razen določenega blaga, ki je taksativno naštetu na dovoljenju EU001. Dovoljenje velja za izvoz v Avstralijo, Japonsko, Kanado, Novo Zelandijo, Norveško, Švico, vključno z Lihtenštajnom, in Združene države Amerike. Poleg tega splošnega izvoznega dovoljenja Unije je EU leta 2011 sprejela še pet drugih splošnih izvoznih dovoljenj,³¹⁷ ki so namenjena za določeno vrsto blaga z dvojno

³¹⁶ Člen 7 uredbe 428/2009/ES

³¹⁷ Uredba 1232/2011/EU o spremembi Uredbe Sveta (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredništva in tranzita blaga z dvojno rabo. Dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011R1232&from=SL>

rabo iz Priloge I in za določene namembne države, uporabi pa se jih lahko pod pogoji, ki so določeni na posameznem dovoljenju. Ta dovoljenja so:

- Splošno izvozno dovoljenje Unije EU002, ki dovoljuje izvoz določenega blaga z dvojno rabo v določene namembne države, ki vsebuje večinoma manj občutljivo blago, ki spada pod mednarodni izvozni režim Wassenaar Arrangement in je dan za izvoz v Argentino, Islandijo, Južno Afriko, Južno Korejo in Turčijo, ki so vse sodelujoče v tem režimu z izjemo Islandije, ki je v pristopnem procesu.
- Splošno izvozno dovoljenje Unije EU003, ki dovoljuje izvoz po popravilu ali zamenjavi za blago z dvojno rabo, ki je bilo že nekoč izvoženo na podlagi dovoljenja. Tudi to dovoljenje velja za omejen krog namembnih držav³¹⁸ ter pod pogoji naštetimi v dovoljenju.
- Splošno izvozno dovoljenje Unije EU004, ki dovoljuje začasni izvoz določenega blaga z dvojno rabo na razstave ali sejme in pod določenimi naštetimi pogoji velja za enak krog namembnih držav kot v EU003.
- Splošno izvozno dovoljenje Unije EU005, ki dovoljuje izvoz telekomunikacij iz seznama v prilogi I v namembne države: Argentina, Hrvaška, Indija, Južna Afrika, Južna Koreja, Kitajska (vključno s Hongkongom in Macaom), Rusija, Turčija, Ukrajina pod posebnimi pogoji; ter
- Splošno izvozno dovoljenje Unije EU006, ki dovoljuje izvoz določenih kemikalij iz seznama v prilogi I v namembne države, ki so članice mednarodnega izvoznega režima Australia Group: Argentina, Hrvaška, Islandija, Južna Koreja, Turčija, Ukrajina. Tudi tu je dovoljeno blago taksativno naštetu, prav tako pa tudi pogoji, pod katerimi je dovoljena uporaba tega dovoljenja.

Splošna izvozna dovoljenja Unije so na voljo vsem izvoznikom v EU, države članice pa zanje uredijo obveznosti poročanja in tudi možnosti prepovedi uporabe teh dovoljenj.

Vsa druga dovoljenja izdajajo pristojni organi držav članic. To so individualna, globalna izvozna dovoljenja ter nacionalna splošna izvozna dovoljenja. Individualna dovoljenja so

³¹⁸ Albanija, Argentina, Bosna in Hercegovina, Brazilija, Čile, Črna gora, Francoska čezmorska ozemlja, Indija, Islandija, Južna Afrika, Južna Koreja, Kazahstan, Kitajska (vključno s Hong Kongom in Macaom), Maroko, Mehika, Makedonija, Rusija, Singapur, Srbija, Tunizija, Turčija, Ukrajina in Združeni arabski emirati.

možna za izvoz, prenos, posredniške storitve in opcijsko tudi za tranzit. Globalno dovoljenje je namenjeno izvozu, vendar Unija podaja dodatne kriterije za izdajo (Michel 2013).

Država članica lahko tudi določi in objavi nacionalno splošno izvozno dovoljenje, ki mu doda pogoje za njegovo uporabo.

Priloga A6: Kriteriji odločanja

EU je pri osnovah podala tudi dejavnike za nadzor izvoza, prenosa, posredovanja in tranzita blaga z dvojno rabo, ki je skupen za vse države članice. S tem se je izognila potrebi po zapletenem pogajanju med državami članicami, ki bi morda želele zavarovati svoje subjektivne interese in npr. izločile blago z dvojno rabo, ki ga proizvajajo ekskluzivno same (Wetter 2009).

Države članice pri odločanju o izdaji izvoznega dovoljenja ali izdaji dovoljenja za posredniške upoštevajo vse s tem povezane dejavnike, ki vključujejo:³¹⁹

- obveznosti in zaveze, ki jih je sprejela posamezna država članica s pristopom k ustreznim mednarodnim režimom o neširjenju orožja in dogovorom o nadzoru izvoza ali pa z ratifikacijo ustreznih mednarodnih pogodb;
- njihove obveznosti v zvezi s sankcijami, uvedenimi s skupnim stališčem ali skupnim ukrepom, ki ga sprejme Svet, ali z odločbo OVSE ali zavezujočo resolucijo Varnostnega sveta OZN;
- vprašanja nacionalne zunanje in varnostne politike, vključno s tistimi, ki so zajeta v Skupnem stališču Sveta 2008/944/SZVP, ki opredeljuje Skupna pravila glede nadzora izvoza vojaške tehnologije in opreme;³²⁰
- vprašanja v zvezi z nameravano končno uporabo in nevarnostjo preusmeritve.

³¹⁹ Dejavniki za odločanje so naštet v 12. Členu Uredbe 428/2009/ES.

³²⁰ Skupno stališča Sveta 2008/944/SZVP z dne 8. decembra 2008, ki opredeljuje skupna pravila glede nadzora izvoza vojaške tehnologije in opreme. Dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:32008E0944>

Skupna pravila nadzora izvoza vojaške tehnologije in opreme navedena pod točko c) vsebujejo posebna merila, ki jih je za vrednotenje kriterija potrebno navesti. S tem nam omogočimo vpogled v obseg varnostnih struktur:

1. Spoštovanje mednarodnih obveznosti in zavez držav članic, zlasti sankcij, ki jih je sprejel Varnostni svet ZN ali Evropska unija, spoštovanje sporazumov o neširjenju orožja in drugih zadevah ter drugih mednarodnih obveznosti.³²¹
2. Spoštovanje človekovih pravic v namembni državi in spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava s strani namembne države.³²²
3. Notranje stanje v namembni državi kot posledica obstoja napetosti ali oboroženih spopadov.³²³
4. Ohranitev regionalnega miru, varnosti in stabilnosti.³²⁴

³²¹ Izvozno dovoljenje se zavrne, če odobritev med drugim ni v skladu z mednarodnimi obveznostmi in zavezami držav članic za izvajanje embarga na orožje, ki so ga uvedli Združeni narodi, Evropska unija in Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi; mednarodnimi obveznostmi držav članic v skladu s Pogodbo o neširjenju jedrskega orožja, Konvencijo o biološkem in toksičnem orožju ter Konvencijo o kemičnem orožju; zavezami držav članic, da ne izvažajo kakršnih koli protipehotnih min; zavezami držav članic v okviru mednarodnih izvoznih režimov AG, MTCR, NSG, WA, Zanggerjevega odbora in Haaškega kodeksa ravnanja glede boja proti širjenju balističnih izstrelkov.

³²² Po oceni odnosa države prejemnice do ustreznih načel, uvedenih z instrumenti o mednarodnih človekovih pravicah, države članice zavrnejo izdajo izvoznega dovoljenja, če obstaja očitno tveganje, da bi se vojaška tehnologija in oprema, namenjena za izvoz, lahko uporabila za notranjo represijo; izvajajo posebno previdnost in stalni nadzor pri izdajanju dovoljenj državam, za katere so ustrezni organi Združenih narodov, Evropske unije ali Sveta Evrope ugotovili, da resno kršijo človekove pravice, ter obravnavajo vsak primer posebej, pri čemer upoštevajo naravo vojaške tehnologije ali opreme. Po oceni odnosa države prejemnice do ustreznih načel, uvedenih z instrumenti mednarodnega humanitarnega prava, države članice zavrnejo izdajo izvoznega dovoljenja, če obstaja očitno tveganje, da bi se vojaška tehnologija ali oprema, namenjena za izvoz, lahko uporabila za povzročitev hujših kršitev mednarodnega humanitarnega prava.

³²³ Države članice zavrnejo izvozno dovoljenje za izvoz vojaške tehnologije ali opreme, ki bi v namembni državi lahko izzvala ali podaljšala oborožene spopade ali poostrila že obstoječo napetost in spopade.

³²⁴ Države članice zavrnejo izvozno dovoljenje, če obstaja očitno tveganje, da bi nameravani prejemnik vojaško tehnologijo ali opremo, namenjeno za izvoz, lahko agresivno uporabil zoper drugo državo ali bi z njo uveljavil ozemeljske zahteve. Pri upoštevanju teh tveganj države članice med drugim upoštevajo obstoj ali verjetnost oboroženega spopada med državo prejemnico in drugo državo; zahtevo po ozemlju sosednje države, ki si ga je država prejemnica že v preteklosti poskušala pridobiti s silo ali je grozila, da bo to storila; možnost uporabe vojaške tehnologije ali opreme za druge namene in ne za namene legitimne nacionalne varnosti in obrambe države prejemnice ter potrebo, da ne bi znatno ogrozile regionalne stabilnosti.

5. Nacionalna varnost držav članic in ozemelj, katerih zunanji odnosi so odgovornost države članice, ter nacionalna varnost prijateljskih držav in zaveznic.³²⁵

6. Odziv države, ki kupuje, na mednarodno skupnost zlasti glede njenega odnosa do terorizma, njenih zavezništev in spoštovanja mednarodnega prava.³²⁶

7. Obstoj tveganja, da se bo vojaška tehnologija ali oprema v državi, ki kupuje, uporabila za druge namene ali pa jo bodo ponovno izvozili pod nezaželenimi pogoji.³²⁷

8. Združljivost izvoza vojaške tehnologije ali opreme s tehnično in gospodarsko zmogljivostjo države prejemnice ob upoštevanju, da naj bi države pri izpolnjevanju potreb po legitimni varnosti in obrambi za oborožitev uporabile čim manj človeških in gospodarskih virov.³²⁸

³²⁵ Države članice pri uporabi tega merila upoštevajo morebitni učinek vojaške tehnologije ali opreme, namenjene za izvoz, na obrambne in varnostne interese kot tudi interese držav članic, prijateljskih držav ter držav zaveznic, pri čemer se zavedajo, da ta dejavnik ne more vplivati na obravnavanje meril glede spoštovanja človekovih pravic ter regionalnega miru, varnosti in stabilnosti ter tveganje uporabe zadevne vojaške tehnologije ali opreme zoper svoje sile ali zoper sile držav članic, prijateljskih držav ter držav zaveznic.

³²⁶ Države članice pri tem med drugim upoštevajo podatke o državi, ki kupuje, glede njene podpore ali spodbujanja terorizma in mednarodnega organiziranega kriminala; njenega izpolnjevanja mednarodnih zavez, zlasti neuporabe sile, ter mednarodnega humanitarnega prava; njene zavezanosti k neširjenju orožja in drugim oblikam nadzora orožja in razoroževanja, zlasti podpis, ratifikacijo in izvajanje ustreznih konvencij o nadzoru orožja in razoroževanju.

³²⁷ Pri ocenjevanju vpliva vojaške tehnologije ali opreme, namenjene za izvoz, na državo prejemnico in pri ocenjevanju tveganja, da je takšna tehnologija ali oprema lahko namenjena nezaželenemu končnemu uporabniku ali se uporabi v nezaželene namene, države upoštevajo interese države prejemnice pri legitimni obrambi in domači varnosti, vključno s kakršnim koli sodelovanjem v Združenih narodih ali drugimi dejavnostmi za ohranjanje miru; tehnično sposobnost države prejemnice, da uporablja takšno tehnologijo ali opremo; sposobnost države prejemnice, da uporabi učinkovit nadzor izvoza; tveganje, da se takšna tehnologija ali oprema ponovno izvozi v nezaželene kraje, in podatke o državi prejemnici glede spoštovanja določbe o ponovnem izvozu ali privolitvi pred ponovnim izvozom, za katero država članica izvoznica meni, da jo je treba uvesti; tveganje, da se takšna tehnologija ali oprema nameni terorističnim organizacijam ali posameznim teroristom ter tveganje obratnega inženirstva ali ne nameravanega prenosa tehnologij.

³²⁸ Države članice v luči informacij, pridobljenih s strani ustreznih virov, kot so poročila Programa Združenih narodov za razvoj, Svetovne banke, Mednarodnega denarnega sklada in Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi, upoštevajo, ali bi predlagan izvoz lahko resno oviral trajnostni razvoj države prejemnice. V tem okviru proučijo tudi relativne stopnje vojaških in socialnih izdatkov države prejemnice, pri čemer upoštevajo vse dvostranske pomoči ali pomoči EU.

Razlike pri uporabi kriterijev s strani posameznih držav članic predstavljajo predvsem vprašanja nacionalne zunanje in varnostne politike, ki so lastna vsaki državi, vključenost v mednarodne organizacije, režime in sporazume, razlike v kriteriju možne preusmeritve in končne uporabe blaga pa so v razpoložljivosti obveščevalnih informacij (Michel in drugi 2014). Potrebno je poudariti, da vse do današnjih dni vse države članice še vedno ne sodelujejo v vseh štirih mednarodnih izvoznih režimih, čeprav so za sodelovanje zaprosile (Micara 2012), tako da je to je eden od faktorjev, ki lahko povzroči razlike v uporabi skupnih EU kriterijev, saj te države še niso politično zavezane k obveznostim teh režimov.

Čeprav je EU oblikovala globalno izvozno dovoljenje kot instrument za nacionalne organe držav članic, je nadgradila pogoje za njegovo izdajo na EU ravni (Michel in drugi 2014). Globalno izvozno dovoljenje je po definiciji dovoljenje, izdano določenemu izvozniku za neko vrsto ali kategorijo blaga z dvojno rabo, ki lahko velja za izvoz enemu ali več natančno določenim končnim uporabnikom in/ali v eni ali več natančno določenih tretjih državah. Za njegovo izdajo zahteva uredba, da pristojni organ ob izdaji dovoljenja poleg kriterijev za izdajo izvoznega dovoljenja navedenih zgoraj upošteva, ali je izvoznik pri vložitvi zahtevka za dovoljenje uporabil sorazmerna in ustrezna sredstva ter postopke za zagotovitev skladnosti z določbami in cilji te uredbe ter roki in pogoji za dovoljenje.³²⁹ To pomeni, da se od izvoznika zahteva, da vzpostavi nek svoj notranji sistem nadzora izvoza kot program notranje skladnosti, s katerim prevzame odgovornost nadzora izvoza, ki jo z izdajo globalnega dovoljenja nanj preloži država (Michel 2013).

Da bi sistem nadzora izvoza lahko uspešno deloval v celotni EU, je potrebno dobro sodelovanje med državami članicami brez nelojalne politike. EU že s samo uredbo postavlja nujne temelje sodelovanja, ki so v posvetovalnih postopkih, obvezah izmenjave informacij o zavrnjenih dovoljenjih ter obvezi sodelovanja med pristojnimi organi.³³⁰

³²⁹Uredba 428/2009/ES, drugi odstavek 12. člena pravi:

Države članice pri proučevanju zahtevka za globalno izvozno dovoljenje poleg meril iz odstavka 1 upoštevajo tudi, ali je izvoznik pri vložitvi zahtevka za dovoljenje uporabil sorazmerna inustrezna sredstva ter postopke za zagotovitev skladnosti z določbami in cilji te uredbe ter roki in pogoji za dovoljenje. Dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:134:0001:0269:SL:PDF>

³³⁰ Uredba 428/2009/ES, 11. člen določa obvezno posvetovanje med dvema državama članica, če se pred izvozom blago z dvojno rabo nahaja v drugi državi članici. Drugi, tretji in četrti odstavek 13. člena nalagajo obveznost izmenjave informacij o zavrnitvah dovoljenj z ostalimi državami članicami in Komisijo. Dostopno na: <https://export-control.jrc.ec.europa.eu/Home/Dual-use-trade-control>